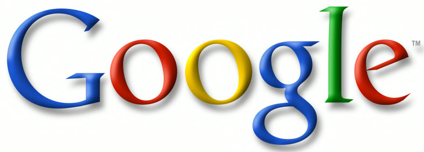
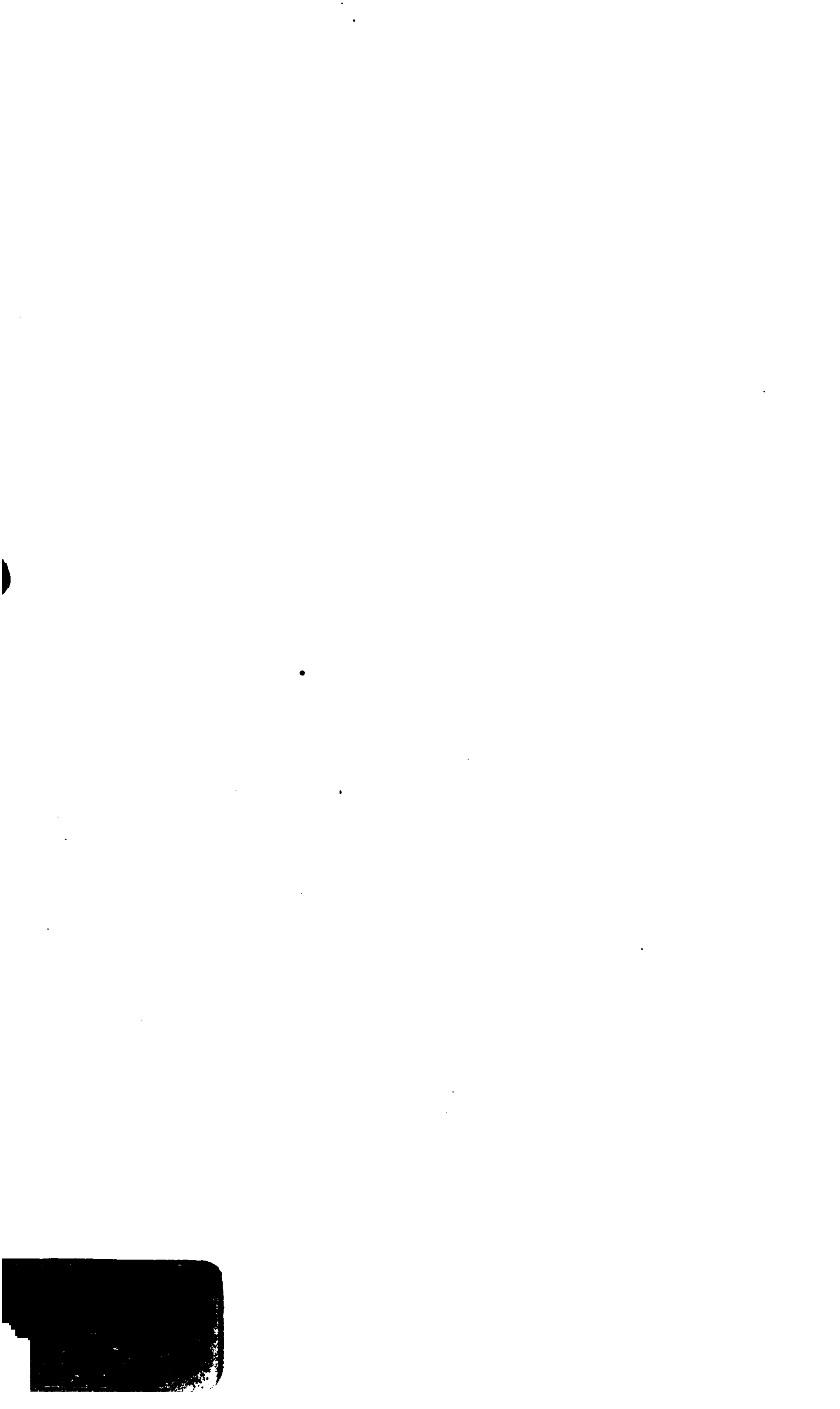






SKRIFTER UTGIFNA AF
SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND.
LII.

VALDA SKRIFTER

AF

JAKOB FRESE

MED EN

TECKNING AF HANS LEFNAD OCH SKALDSKAP

AF

ARVID HULTIN.



Helsingfors 1902.

Tillkännagifvande.

Personer, som önska inträda i Svenska litteratursällskapet, kunna anmäla sig hos Sällskapets skattmästare, direktör Sigfr. Kullhem, å Brandförsäkringsaktiebolaget Fennia, Unionsgatan 25. Sällskapets medlemmar fördelas i tre kategorier: „stiftande medlemmar“, hvilka inbetala 200 mark eller därutöfver, „ständiga medlemmar“, hvilka en gång för alla erlägga 100 mark, samt „årsmedlemmar“, hvilka betala 10 mark årligen i tolf års tid, hvarefter de öfverföras till ständiga medlemmar. Ständiga medlemmar och årsmedlemmar kunna öfvergå till stiftare genom att inbetala differensen mellan stiftareafgiften 200 mark och det som de tidigare erlagt till Sällskapet. Stiftande medlemmar äga rätt att erhålla samtliga utkommande tomer af Sällskapets skrifter; ständiga medlemmar och årsmedlemmar få alla Förhandlingar och Uppsatser, men af de öfriga skrifterna blott de mera populära. Nyinträdande stiftande medlemmar erhålla ännu gratis de flesta förut utkomna tomer. Såväl äldre som nya ständiga medlemmar och årsmedlemmar kunna för halfva priset tillösa sig de tidigare utkomna tomer, hvilka utdelats endast åt stiftare, genom att insända rekvisitioner och penningar till Sällskapets arkivarie, lektor Elis Lagerblad, Myntgatan 5.

Med Svenska litteratursällskapet i Uppsala har öfverenskommelse ingåtts, att i detsamma mot erläggande af endast half afgift eller kr. 2: 75, postportot inberäknadt, kunna inträda medlemmar af Svenska litteratursällskapet i Finland, hvilka därigenom blifva delaktiga af det i Sverige verkande Sällskapets skrifter. Också äga medlemmarna af bägge Litteratursällskapen rätt att för halfva priset tillösa sig de båda Sällskapens äldre skrifter, såvida de ej äro utgångna. Ständiga medlemmar af Uppsala-sällskapet kunna Litteratursällskapets i Finland medlemmar blifva, om de så önska, mot en afgift en gång för alla af 50 kronor. Inträdessökande äga anmäla sig tills vidare hos lektor Lagerblad.

SKRIFTER

UTGIFNA AF

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND.

LII.



FINLANDS
SVENSKA VITTERHET.

3.

JAKOB FRESE.

…ch Hr Biskopp.

…den att öfwersände
…fullmagt för Hr
Biskops Sönnen;
…: Det tel den sägs Kr
…la, och framhändes
…wördnad,

…ch Hr Biskopens

ödmiukste tienare
Jacob Grefe

VALDA SKRIFTER

AF

JAKOB FRESE

MED EN

TECKNING AF HANS LEFNAD OCH SKALDSKAP

AF

ARVID HULTIN.



HELSINGFORS 1902.

HELSINGFORS,
TIDNINGS- & TRYCKERIAKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1902.

LEFNADSTECKNING.



JAKOB FRESE.

TECKNING AF HANS LEFNAD OCH SKALDSKAP.

INLEDNING.

I den serie utvalda arbeten af våra äldre diktare, som Svenska Litteratursällskapet i Finland begynt utgifva, bör äfven *Jakob Frese* ha sin gifna plats. Han tillhör visserligen det icke ringa antal af våra vittra författare, som lefde och verkade i Sverige. Men han öfvergaf icke sin torftiga fädernejord af yttre lockelser och för vinnande af mera lysande framtidsutsikter. Det var tidens stormar och den stora ofredens fasor, som drefvo Frese liksom så många andra af hans samtida i flykt från sitt af fiendens skaror öfversvämmade land. Och ehuru äfven hans diktning uppspirade på främmande botten, har hans poesi dock bevarat en hemlandston, som mera än något annat berättigar oss att räkna honom såsom en af de våra. Redan den första utgifvaren af Valda skrifter af Frese, P. A. Sondén, yttrar, att man i Freses «ljufva, menlösa dikter» kan se «första gryningen till den dag, som från det forna syskonlandet i öster genom Creutz och Franzén uppgått i vår vitterhet».

Fredrik Cygnæus, som på finska vetenskapssocietetens årsdag den 29 april 1858 höll ett minnestal öfver Frese, betecknade honom som «den i afseende på tiden första finska poet, som i något större stil sökte åt sitt hemlands söner häfda en aktad plats bland stämmorna

på den svenska parnassen». Bland Finlands svenska skrifvande poeter kände han knappt någon «mera finsk» än Frese. Det var «känslan af själens innerligaste förening med naturen jämte känslan af andens samband med Gud», som utgjorde grundtonen i Freses sång, och det var «denna sammansmältning af skaldens lif i naturen och hans lif i Gud», som enligt Cygnæus lät hans lyra «ljuda såsom den renaste efterklang af det folks väsende, ur hvilket han utgått». Främst i Freses vårsånger, men också i nästan alla öfriga af hans dikter fann Cygnæus «öfverensstämmighet i ton och tankegång med de i Kanteletar upptagna lyriska styckena». Minnestalaren till och med undrade öfver, hvarför icke Frese «med så starkt utprägladt finskt lynne» begagnade finska språket till «sin sångs modersmål», en fråga, så mycket mera öfverflödig, som Cygnæus själf på det mest öfvertygande sätt förklarat, hvarför Frese på sin tid ej gärna kunde dikta på annat språk än svenskan. Cygnæi minnesteckning blef, såsom så många af hans verk, ofullbordad. «Den långt framskridna tiden», heter det i talet, tillät honom icke att «ingå i en närmare redogörelse af den så genuint finska stämning, som så egendomligt karaktäriserar Freses sång».

Frågan upptogs några år senare af Gabriel Lagus i hans år 1866 utkomna arbete «Den finsk-svenska litteraturens utveckling». Äfven Lagus anser, att Frese är den första diktare man kan kalla finsk i egentlig mening, men han trodde icke att han mottagit någon inverkan alls af den finska folkvisan. Medan Cygnæus fann det nationella draget i en sammansmältning af skaldens lif i naturen och hans lif i Gud, ansåg Lagus resignationen vara den finsk-svenska skaldekonstens egendomliga kännemärke. Och resignation var, enligt hans mening, det mest utmärkande draget för Frese både som människa och skald. Utan tvifvel har Lagus i detta afseende träffat det riktiga. Vemodet, den elegiska och innerliga känslogifningen, den djupa naturstämningen ha fastställts såsom de mest utmärkande egenskaperna för Freses sångmö.

Främst på grund af dessa poetiska egenskaper har Freses sång fortlefvat genom seklen. Visserligen syntes hans diktning något undanskymd och åsidosatt under den franska smakens herravälde i slutet af adertonde seklet, utan att man dock med Cygnæus kan påstå, att han efter sin bortgång «smädades och ringaktades af främlingar». Men redan i början af nittonde seklet inträffade hans poetiska pånyttfödelse. Hammarsköld säger om Frese, att man knappt i någon af hans samtidas produkter finner «denna fromma värme, denna rena elegiska enkelhet, dessa rörande behag» som i denna skalds «visserligen lågstämda, men i allmänhet rent hållna dikter», och beträffande några af honom anförda prof — «Varning till Psyke» och «De fyra elementen» (Valda skrifter ss. 77 och 159) — tillägger han, att hela den äldre svenska vitterheten mellan Stjernhjelm och Dalin ej har något att förlikna vid desamma. Den redan nämnda Sondén ansåg Frese både för hans varma känsla och vårdade språk näst Stjernhjelm värdig det främsta rummet bland Sveriges skalder under den karolinska tiden, ja med undantag af Stjernhjelm fanns knappast före Gustaf III:s tidehvarf någon skald, med hvilken han icke kunde uthärda en jämförelse. Atterbom framhåller att Frese var «skald i ordets sannaste bemärkelse». Enligt hans mening kunde Frese godt uthärda en jämförelse med själfva Stjernhjelm. Väl öfverträffade honom både Stjernhjelm och Dalin i «tonarternas omfång och flerfald», men däremot öfverträffade Frese såväl dem som alla de andra genom sina toners «innerlighet och rena behag». — Ljunggren, som skref sin lefnadsteckning, då svenska akademin år 1866 slog en minnespenning öfver Frese, påpekar att Frese i verklig ingifvelse stod ensam bland sin tids skalder, och i konsten att ur «språkmalmen framlocka den däri slumrande klangen och ordna tonerna till behaglig melodi», däri kunde han äfven likställas med sina efterföljare. Den innerliga själfullhet, som adlade hans diktning, betryggade hans rätt till «den hyllning en sen eftervärld

ägnat honom», och till denna hyllning hade nu äfven Svenska akademin anslutit sig.

Af dessa författare, som å nyo riktat uppmärksamheten på Frese, hade några äfven genom urval af hans dikter bidragit till förnyandet af bekantskapen med den högt begåfvade, men redan halft förgätna skalden. År 1826, jämt hundra år efter det Frese hade utgifvit sina andliga och världsliga dikter, utkom Sondéns tidigare nämnda samling *Valda skrifter af Jakob Frese.* Enligt Sondéns uppgift voro Freses skrifter då redan «mera sällsynta». Den nya upplagan var af utgifvaren ämnad icke blott för dem, som önskade lära känna Sveriges äldre vitterhet, utan trodde han, att många läsare skulle finna ett verkligt nöje i att stifta bekantskap med dessa dikter. Sondén bibehöll Freses indelning i «Andeliga Dikter» och «Verldsliga Dikter», men upptog «under en ny titel «Prosaiska Skrifter» hans «Korta Sedeläror» helt och hållet samt af hans «Fabler» och smärre prosaiska uppsatser de bästa». Däremot har Sondén i motsats till Fant och Hammarsköld ej meddelat ett enda profstycke från Freses största religiösa dikt «Passionstankar», en uraktlåtenhet, som han söker motivera genom följande omdöme öfver dikten i fråga:

«Man saknar här icke vackra *ställen*, men *i det hela* äro dessa tankar intet annat än Passionshistorien, uppblandad med hvarjehanda exegetiska, dogmatiska och polemiska anmärkningar samt satt på rim, och de hafva icke nu samma värde, som då de först utgåfvos. Visserligen är Freses försök mycket öfver fru Brenners, Lilljenstedts och andres, som då behandlade samma ämne; men själfva ämnet är så högt, att man kan tvifla, om det någonsin skulle lyckas den störste skald att utföra det väl, så att det på en gång fullkomligen tillfredsställer det fromma hjärtat och den upplyste konstkännaren. Själfva Klopstocks Messias har, oaktadt sina många oöfverträffliga skönheter, icke gjort det».

Det är nog i hufvudsak sant, hvad Sondén här yttrar om «Passionstankar». I sin helhet är denna Freses dikt onjutbar för eftervärlden. Men som en länk i Freses poetiska utveckling är den dock af alltför stor betydelse för att helt och hållet saknas i en samling,

som icke blott vill meddela det bästa, utan äfven stycken «hörande till författarens karaktäristik». Detta Sondéns förfarande har så till vida varit ödesdigert, att flere senare svenska litteraturhistoriker i detta afseende blindt underskrifvit hans dom och icke brytt sig om att taga någon kännedom om Freses «Passionstankar». Öfver hufvud synes det estetiska ha varit det hufvudsakligen bestämmande för Sondéns urval. «Med välvilligaste omsorg och aktningsvärd urskillning» bortlämnade han «alla de kväden, hvilka han ej ansåg bidraga till sin skyddslings poetiska värde och förtjänst». Atterbom, som ansåg att ett och annat ännu kunnat upptagas, meddelar själf i «Siare och skalder» en rik antologi ur Freses poetiska verk, delvis kompletterande Sondén, men i motsats till denne, som ansåg sig böra lämna Frese sådan han var, tillät sig Atterbom en ofta långt gående omredigering af Freses kväden, för att låta honom framstå sådan han «möjligen kunde varit».

Den första upplagan Samlade skrifter af Frese utgafs 1876 af P. Hanselli i hans stora kollektion af «Samlade Vitterhetsarbeten af svenska författare från Stjernhjelm till Dalin», hvars 20:de del uteslutande är ägnad Frese. Den är ett aftryck af de under Freses lifstid utgifna samlingarna af hans poetiska verk, hvilka utgifvaren likväl sammanställt på ett tämligen godtyckligt sätt. Så begynner Hansellis upplaga med «Passionstankar», det näst sista af Freses diktverk, hvarpå följer en af hans tidigaste dikter från 1715. Freses sista diktsamling är helt och hållet inryckt bland de tidigare, i följd hvaraf dikterna från hans sista år äro hopblandade med poemerna från hans tidigaste period. Den kronologiska följden är sålunda helt och hållet åsidosatt och äfven den ordning, i hvilken Frese själf samlade sina dikter, godtyckligt förändrad. Men för öfrigt är samlingen ett tämligen noggrant aftryck af de äldre upplagorna. Endast titlarna äro af utgifvaren icke sällan förändrade, till det mesta återgifna i förkortad form.

I Finland synes Cygnæi minnestal ha utgjort en väckelse för spridande af kännedom om Freses diktning i hans egentliga hemland. Fem år därefter utkom den första finska upplagan *Valda skrifter af Jakob Frese* (1863) på Theodor Sederholms förlag. Denna upplaga var emellertid endast ett slafviskt aftryck af den i Sverige nära 40 år tidigare utgifna Sondénska upplagan, utan att den onämnda utgifvaren ens ansett nödigt att bifoga en biografisk teckning af skalden eller en orienterande inledning för läsaren. Och dock hade redan vid denna tid i skaldens forna hemland forskningar anställts för att skingra det töcken, hvari Freses lefnadsomständigheter ända till senaste tid varit höljda.

När P. A. Sondén utgaf sin upplaga af Frese, visste han ej annat om den finska skalden, än att han var född i Finland, hemma från Viborgs stad eller län, att han tjänstgjorde som kanslist vid inrikes civilexpeditionen och var hemsökt af en svår sjukdom samt troligen afled i en ålder mellan 30 och 40 år. Och hvad Atterbom tillade, var endast en och annan upplysning, som han hämtat från originalupplagorna af Freses dikter.

Därför kunde Cygnæus ännu år 1858, då han höll sitt ofvannämnda minnestal öfver Frese, säga, att hvad dennes yttre människa beträffar, så «har bilden däraf till den grad utplånats ur människornas minne, att den hittills nästan delat fostrens af den mytiska inbillningskraftens dimmiga hållningslöshet. Gäller frågan den tid, då han först uppslog sitt öga till skådande af dagens ljus, har frågan blott besvarats med en på sannolikheten byggd konjektur. Önskade man veta, hvar och när Frese kom till åtnjutande af den bildning, som så omisskännligen röjer sig i hans skrifter, då trängde ej ens på sannolikheten grundade gissningar fram genom ovisshetens töcken. Och sammalunda förhöll det sig äfven med den tidpunkt, då den så undergifvet förbidade befriaren lyftade bort lifvets boja från Freses till helgonrenhet skärade ande. Hans sista kända, vid en broders öppna graf kvarlämnade

sorgekväde ansågs beteckna den tid, då äfven hans egen öppnades».

Cygnæus var den som tog initiativet till forskningar för ett närmare utredande af Freses lefnadsomständigheter. På hans uppdrag anställde doktor K. A. Bomansson efterforskningar rörande Frese såväl i finska som svenska arkiv, och samlingen af dessa notiser, som Cygnæus hade till sitt förfogande utan att i nämnvärd grad tillgodogöra sig desamma, utgöra i den dag som är hufvudkällan för kännedomen om skaldens lefnad och släktförhållanden.

Efter Cygnæi död, då dessa handlingar åter blefvo tillgängliga, har doktor V. Vasenius begagnat sig af desamma i sin i «Historiallinen Arkisto», VIII:de delen, och samtidigt äfven i Nordisk tidskrift 1884 offentliggjorda uppsats «Historiska undersökningar om Jakob Frese». Författaren har icke blott bearbetat den mängd af detaljuppgifter om Frese och hans släkt, som ingår i den ofvannämnda Bomanssonska samlingen, utan äfven ur andra källor, t. ex. den s. k. Gezeliuska brefsamlingen i Helsingfors universitetsbibliotek, meddelat nya upplysningar till Freses lefnadshistoria, som härigenom i rätt många stycken framstod ur det «ovisshetens töcken», hvari densamma så länge varit skymd. Vasenius, som därjämte sökt framställa Freses diktning i historisk belysning, påpekar i densamma flere hänsyftningar på samtida personer och tidsförhållanden; han är vidare den första, som gjort Frese till en pietismens sångarkämpe, därvid framställande hans största poetiska verk «Passionstankar» väsentligen som «en pietistisk tendensdikt».

Senare forskare ha emellertid icke anslutit sig till denna uppfattning. Professor E. Wrangel har i kapitlet om Frese i «Frihetstidens Odlingshistoria» (1895) sökt fritaga Frese «från beskyllningen att i polemiskt syfte hafva begagnat Kristi lidandes historia» i sina «varmt uppbyggliga Passionstankar». De skäl, som af Vasenius anförts för denna åsikt, anses af Wrangel vara svaga och icke hållbara. Öfver hufvud söker Wrangel, som betraktar Frese närmast i förhållande till hans samtida, något

gar. Äfven inom dessa olika afdelningar äro dikterna intagna i samma följd som hos Frese, endast med några nödig befunna afvikelser. Freses vårsånger, som äro fördelade på hans tre särskilda diktsamlingar, äro här liksom hos Sondén samlade i en följd. Det är äfven förhållandet med Freses epigram, hvilka äro sammanförda på ett ställe. Och slutligen äro några sederegler, som ingå i Freses «Andliga dikter», öfverförda till afdelningen «Sedeläror och Fabler», där de ingå med hans öfriga alster af samma slag.

Beträffande rättstafningen har på grund af syftet med denna serie publikationer en modernisering synts ändamålsenlig, ja rentaf nödvändig för att göra skaldens diktning njutbar för en större läsarekrets. Freses egen ortografi var ingalunda konsekvent. Man möter hos honom om hvartannat t. ex. «tu» och «du», «then» och «den», «behagelig» och «behaglig», ja till och med de då allmänt brukliga böjningsformerna «landsens», «lifsens» m. fl. omväxlande med de nu använda landets, lifvets o. s. v. Äfven om de ålderdomligare formerna äro de allmännare använda, synes redan den omständighet, att Frese därjämte begagnade modernare former och skrifsätt, berättiga till en modernisering af hans ortografi och deklination öfverhufvud. Också har redan Sondén i sin upplaga af Freses skrifter förändrat hans rättstafning i mera tidsenlig riktning, och i senare för en större allmänhet afsedda upplagor af äldre skalders verk, bland dem äfven Freses, har man icke tvekat att gifva deras skrifsätt en modernare läggning. Efter samråd med den komité, som af Svenska Litteratursällskapet tillsatts för utgifvandet af våra äldre skalders verk, har äfven i denna upplaga af Freses skrifter såväl ortografin blifvit moderniserad som en del ålderdomliga böjningsformer i regeln utbytta mot nu brukliga, särskildt i fall där skalden själf jämte de gamla äfven användt de nyare. Därmed har man ej velat göra något ingrepp på egendomligheterna i Freses stil. Man stöter öfverallt i hans skrifter på föråldrade ord och uttryck, hvilkas nu brukliga motsvarigheter

meddelas i noter under texten. Orden och satsernas läggning är en annan än den nu vanliga. Och själfva sättet att forma känslornas och tankarnas uttryck gifver sig till känna på ett sätt, som gifver åt såväl hans poesi som prosa en helt annan valör, än man möter hos senare tiders skriftställare.

Slutligen ingick i programmet för dessa publikationer, att vitterhetsalstren skulle inledas af en biografi öfver diktaren. För dennes viktigaste lefnadsdata skulle redogöras, och på samma gång de omständigheter, under hvilka hans diktning uppstått, framställas så att densamma därigenom i en modern läsares ögon skulle återfå något af det värde och den betydelse den ägt för sin tid. Hvad Frese beträffar, stodo hans lif och diktning i så nära förhållande till hvarandra, att de icke gärna kunna särskiljas i lefnadsteckningen. Mer än i de notiser, som kunna hämtas ur arkivens gömmor, står hans gripande lefnadssaga att läsas i hans egen diktning. Och främst med aktgifvande på denna omständighet har jag tänkt, att hans lefnadsteckning borde skrifvas. Men Frese var äfven tidsskald. De stora händelserna och de andliga rörelserna återspegla sig i hans diktning, och det blir under sådana omständigheter lefnadsteckningens uppgift att söka framställa, huru han uppfattade desamma och hvilket inflytande de i sin tur utöfvade på arten och utvecklingen af hans skaldskap. Och huru ensamstående i sitt slag Freses diktning än må ha varit på sin tid, var han dock icke så själfständig, att han icke skulle påverkats och tagit intryck af samtida diktare och framför allt af de litteraturriktningar, som då voro i allmän kurs. En redogörelse för de litterära inflytelser, som påverkade Frese, bör därför icke lämnas ur sikte i teckningen af hans lefnad och skaldskap. Det egendomliga för Frese, som skiljer honom från andra, skall ej därigenom undanskymmas, utan hans egen diktareindividualitet tvärtom framstå i mycket klarare ljus.



I.

Släkt. Föräldrar. Barndoms- och ungdomsår.

Du andra städers pris, min barndoms första boning,
Skull' jag förglömma dig, som mig i ljuset bragt?
J. Frese.

Det var länge man ej visste annat om Jakob Freses härstamning, än att han var hemma från Viborg, hvilken stad han själf i en af sina största dikter besjunger som sin lefnadsvagga och dit han ännu långt efter sin ofrivilliga flykt från fäderneslandet längtade att få komma tillbaka. Man möter hos Frese, som hos så mången annan diktare, friska och lifliga barndomsintryck. Bilden af hans hem och hågkomsten af hans tidigt bortgångna föräldrar voro städse i hans minne omgifna af en friskt grönskande lager. Det långa afstånd, som inom kort skilde honom från fädernehemmet, och de olyckliga förhållanden, under hvilka större delen af hans lefnad förflöt, läto barndomstiden framstå i så mycket ljusare skimmer. De underrättelser, som forskningen bragt i dagen, tyckas också bekräfta att Frese, som under sin lefnads dagar fick utstå så många umbäranden, tillbragte sin barndom i «nöjets rika våning», såsom han själf yttrar, i kretsen af kärliga föräldrar och många syskon.

Frese betecknar familjenamnet på en stor och ansedd tysk köpmannasläkt i Viborg under sjuttonde seklet. Omkring år 1620 inflyttade till Viborg tre bröder Jochim, Jakob och Peter Frese, hvilka alla drefvo handel, skapade

sig välstånd och blefvo betydande män i staden. Den sistnämnda var skalden Freses farfader. Han skildras som en «yfvig och stolt man», kallas i rådsturättens protokoll «en förnämlig handlande» och blef liksom brodern Jochim rådman och stadskapten samt dessutom domkyrkoföreståndare. Peter Frese skall i skrift användt tyska språket och i sin tjänst haft tyska legodrängar. Han lät uppföra åt sig ett större stenhus vid den s. k. Håkansporten, hvilket sedermera efter hans död för 5,000 daler inlöstes af hans son Jochim, skaldens fader. Man har därför antagit, att Jakob Frese såg dagens ljus i detta hus och att just här var denna «nöjets rika våning», där han upplefde sina första barndomsår.[1]) Peter Frese afled år 1652. Han var tvänne gånger gift, senare gången med Katarina Lehusen, dotter till rådman Mårten Lehusen, äfven denne tillhörande en af de tyska släkterna i Viborg.

I detta senare äktenskap hade Peter Frese den redan nämnda sonen Jochim, Jakob Freses fader. Denne var antagligen född någon tid före sin faders död, och då modern kort därpå gifte om sig, först med biskop Petrus Bjugg och efter dennes död 1656 med borgmästaren Bertil Ruuth, var det förmodligen i dessa förnämliga hus Jochim Frese erhöll sin första uppfostran. Hans stjuffäder synas ha velat bibringa Jochim en lärd bildning. Han förbereddes för studentexamen och inskrefs den 2 december 1668 i Viborgska nationens matrikel som studerande vid Åbo akademi. Det heter i ett äreminne öfver honom af dåvarande Viborgsskalden Ernest Gestrinius, att han «förtient sitt lof i Phœbi och de lärda systrars hof», och «i tro de vijse Muser tient». Men ehuru hvilket som helst «andligt eller verldzligt kall» skulle stått öppet för honom, beslöt han dock att ägna sig åt sin faders yrke och afreste för ändamålet till utlandet, där han bl. a. i Amsterdam tillägnade sig den tidens högre köpmansbildning. Efter sin hemkomst blef

---

[1]) Se *G. Lagus*, Viborgs historia I s. 186, II s. 29 o. a.

han köpman i Viborg och under de sista åren af sin lefnad från år 1697 rådman därstädes. Omkring år 1675 gifte han sig med Barbara Hansdotter Ruuth, antagligen dotter till rådmannen och riksdagsmannen Hans Ruuth, tillhörande en af de mera ansedda och förmögna tyska släkterna i Viborg.

I detta äktenskap, som skildras som ett af de «lyckligaste och mest samstämmiga i världen», hade Jochim Frese åtminstone nio barn, nämligen sex söner och tre döttrar. Enligt all sannolikhet var Jakob Frese den yngste i kullen. Alla efterforskningar rörande hans födelseår ha ännu ej ledt till ett fullt säkert resultat. Af rådmannens yngre barn blef sonen Hans döpt i oktober 1686 och Mårten den 10 januari 1688. Därpå följde en dotter Anna, som döptes den 11 augusti 1689. Närmast efter henne torde Jakob Frese ha följt, men märkvärdigt nog veta historieböckerna i Viborgs stadsförsamling, från hvilka uppgifterna om rådmannens äldre barn äro hämtade, intet om dopet af en son med detta namn. Men väl ingår uppgift om att den 24 augusti 1691 blifvit döpt «Jacob, Lorens Freses son». Man är därför frestad att antaga, att denna Jakob är rådmannens yngste son, och att faderns namn i följd af misskrifning blifvit orätt angifvet, hvilket ju icke är omöjligt, då flere familjer med namnet Frese då funnos i Viborg.[1]) I hvarje händelse har året 1691 betecknats såsom Jakob Freses födelseår.

I ofvan anförda äreminne öfver rådman Frese framhålles, att ehuru han själf ägnade sig åt en praktisk bana, han dock lifvet igenom bibehöll den kärlek till vetande, som han hade insupit i sin ungdom, och därför äfven lifligt intresserade sig för att gifva sina söner, «dem han af sina barn mest ock hade», en god skoluppfostran. Bland dem hade han utvalt trenne, hvilka han «kunde beqvemma finna», för den lärda banan och till deras «ledsven i lärdom» valt en «hurtig dräng, den odygd ej betungar,

---

[1]) Den nämnda Lorentz Frese var häradsskrifvare i Kexholms norra fögderi 1691—1708, men synes tidtals ha bott i Viborg.

att ta dem mot allt våld af ovet i försvar» och hvilken han särskildt anbefallt att gifva dem undervisning i

Hvad andligt vore och kund' tjäna för en präst
Och lära dem sin Gud i trone rätt åkalla.

Fadern synes äfven ha utfäst en belöning, en «vacker gåfva, som enhvar af sin flit och odelt skulle vinna».

Den «hurtige dräng», som utsågs till «praeceptor privatus» för rådmannens trenne söner, var den nyländska studenten Carolus Pontanus. Han synes ha börjat sin lärareverksamhet år 1694, men afled redan år 1697 vid endast 28 års ålder. Pontanus fick till efterträdare dåvarande studenten, sedermera skolrektorn och kyrkoherden Andreas Degerman. Med denna sin informator synes Jakob Frese ha underhållit förbindelser under hela sin lefnad. Då Degerman år 1727 i bref underrättade honom om förlusten af två förhoppningsfulla unga söner, af hvilka den ena «slintade af ett berg, vid det han skulle roa sig med metande vid stranden, beklageligen omkom och drunknade», skref Frese den 25 augusti s. å. en tröstedikt, hvari han ännu i följande ord gifver uttryck åt sin tacksamhet:

I veten, värde man, hvad vördnad jag er bör,
I ä' som mig ha gett min första barndoms läxa,
Och sått det ädla frö, som skall i minnet växa,
Ty frukten ock däraf med rätta er tillhör.

Då af denna dikt tyckes framgå, att Frese icke hade läst för Pontanus, utan begynt sin skola för Degerman, har man äfven häri velat se en bekräftelse på hypotesen angående Freses ålder och födelseår.

Den unga Frese hade emellertid knappt hunnit börja sin läsning, innan han drabbades af en stor förlust. Inom kortare tid än halftannat år blef han fader- och moderlös. Modern begrofs den 28 februari 1699, och

den 3 juni 1700 jordfästes rådmannen Jochim Frese[1]). Gossen Jakob bevarade emellertid lifvet igenom ett kärt minne af sina goda föräldrar. Ännu år 1726, då han skrifver sina «Sedetillämpningar» erinrar han sig sin bortgångna fader och moder och utbrister i följande vackra ord:

«Mina Föräldrar! O I mina käreste föräldrar! Efter den högste eder mig ifrånskilt i de spädare åren, måtte det dock nu honom icke obehagligt vara, om jag edert stoft och aska vördar och välsignar.»

Bland Freses andliga dikter finnas äfven ett tänkespråk, som hänför sig till denna första sorg, som mötte honom i lifvet.

«När min fader dog», säger han, «lämnade han mig dessa korta lärdomar till arfs: Käre son, frukta Gud, så skall dig aldrig fattas en fader i himmelen. Älska din nästa, så skall lycka och välsignelse bli dina vissa vedergällningsmän.»

Denna sin faders sista maning förblef äfven Frese under hela sin lefnad trogen, och af det ofvan anförda ser det ut, som om redan i hemmet grunden blifvit lagd till den fromhet och det religiösa sinnelag, som städse voro för honom utmärkande drag.

Mindre glädje synes Frese haft af det förmögenhetsarf, som tillföll honom efter fadern. Han invecklades i en långvarig process om utbekommande af en del af sitt arf, hvilken process fördes af hans svåger och förmyndare Henrik Saels, gift med hans syster Katarina. Processen afbröts genom kriget, men återupptogs efter fredsslutet 1722 och var ännu år 1725 ej afslutad. Året förut hade förmyndaren i följd af denna process ännu ej kunnat redogöra för förvaltningen af Freses arf. Ifall det, såsom antagligt synes, är denna process skalden

[1]) Utom ofvannämnda Äreminne öfver honom af Ernest Gestrinius utkom äfven ett latinskt «Epicedion, quid in obitum . . . Dn Joachimi Freses, Senatoris quondam Viburgensis laudatissimi . . . ab amicis dicatum». Häri ingår äfven en svensk dikt af And. Degerman «öfver sin aldrig tillfyllest berömlige Nutritius».

åsyftar, då han i «Sedetillämpningar för sig själf» bland plågor, som han var utsatt för under lifvet, främst nämner «en långsam process», skulle denna omsider år 1726 ha slutats genom förlikning; han säger nämligen: «Jag förliktes med min vederdeloman och slapp processen». I hvarje fall synes Frese ej haft någon större glädje af sitt arf, ty fattigdomen vardt hans trogna ledsagare ända till grafven.

Efter faderns död fortsatte emellertid Frese jämte sina äldre bröder Hans och Mårten sina studier för praeceptorn Degerman, som bedref saken med den ifver och framgång, att han med sina tre disciplar redan år 1703 kunde afresa till Åbo akademi. Den 26 mars inskrefvos i Viborgska nationens matrikel Johannes Frese, Martinus Frese och Jacobus Frese.[1]

Om de tre brödernas studier vid akademin har man inga närmare underrättelser. Brodern Hans blef sedermera köpman i Stockholm, Mårten egnade sig åt krigaryrket, råkade i rysk fångenskap och nämnes efter kriget som kapten vid Nyslotts garnison, och Jakob Frese torde vid akademin ha förberedt sig för inträde på den civila tjänstemannabanan. De två sistnämnda befunno sig åtminstone ännu våren år 1708 vid akademin. Deras namn förekomma nämligen bland undertecknarena af en klagoskrift till «Inspectorem nationis Viburgensis professorem juris höglärde hr Mathiam Sweder», däruti de besvära sig öfver sin nations kurator, kandidaten Samuel Dycander, «det han icke rätt skickar sig såsom en kurator, redelig student och kandidat anstår», förorsakar oreda i nationen, för ett oregelbundet lif o. s. v., hvarför de yrka att han som ett «putridum nationis membrum» måtte afsättas. Ärendet drogs inför konsistorium och

[1]) De tre äldsta bröderna Peter, Jochim och Barthold synas ha egnat sig åt faderns yrke. Peter afled år 1700 kort efter fadern och var handelsman. Jochim nämnes 1703 som köpman i Viborg och Barthold blef borgare i Uleå stad (död 1765).

förevar upprepade gånger, men afdelningens inspektor, professor Swederus och konsistorium togo parti för Dycander, som fortfarande fick kvarstå som kurator, ehuru rätt graverande saker mot honom kommit i dagen.

Såsom den egentliga ledaren af denna demonstration mot Dycander nämnes i protokollen studeranden Johan Franseen från Kexholm, som äfven af demonstranterna var påtänkt till kurator i Dycanders ställe. Mellan denne och Frese synas ha rådt vänskapsförbindelser, hvilka gåfvo anledning till den första tills dato kända dikt af Frese, som utkommit i tryck. Franseen var ännu samma vår (16 juni 1708) respondent för en under poeseos professorn Anders Prysz' presidium ventilerad dissertation «Expositio transformationis lacrymarum Heliadum in Electrum». Bland de sedvanliga poetiska lyckönskningarna möter man äfven en af Jakob Frese med titel «Till respondenten vällärde herr Johan Franseen». Ehuru denna dikt ej höjer sig öfver mängden af tidens vanliga gratulationspoem och ännu ej förråder de poetiska anlagen hos sin författare, torde den dock som den första kända dikt af Freses hand böra här meddelas:

Se herr Franseen, som dygden sökt,
Har sitt beröm med dygden ökt
Och vill så framsteg göra.
Men förr han heder hafva vill,
Så visar han ett prof därtill,
Att han sin sak tör röra.

Han sig nu företagit har
Den saken, som är mörk, ej klar,
Rätt tydelig utföra.
Hvem är, som icke säga vet,
Hur mången möda och förtret
Dem händer, som det göra.

Jag säger han har vinnlagt sig
Om dygd, den idkat flitelig,
Med heder ty han lönes.

Af vittre män han loford har,
Ty han med tiden graden tar,
Med ärekronan krönes.

Jag önskar honom gånge väl,
Gud styrke hans förnuft och själ
Med kraft och all förmågo,
Att lända må till fröjd, hvad han
Nu sin' föräldrar visa kan,
Det de så gärna sågo.

Dessa mycket obetydliga lyckönskningsrim äro icke det enda vittnesbörd om att Frese skref vers redan under sin studenttid i Åbo. På senaste tiden ha några tillfällighetsdikter af Frese uppdagats, skrifna under åren 1708—1711, märkliga icke blott som de första af Frese på detta af honom sedermera så flitigt odlade område, utan äfven emedan de i mycket förete en annan karaktär än hans senare bröllopsskrifter. Freses första hymeneiska dikt möter i en latinsk «Facula connubialis in festo copulationis Mag. Caroli Laurbecchii et Virg. Margaretae Elisabetae Flachseniae ipsis nonis Nov. 1708». Laurbechius var rektor vid gymnasiet i Viborg, bruden dotter till professor Johan Flachsenius, som afled på våren år 1708, hvarför det äfven heter i dikten, att hon genom döden nyligen förlorat sitt stöd. De första stroferna äro af följande lydelse:

Det gläder, man säger, herr rektor i dag,
Att bruden i skruden med lust och behag
Är färdig, som värdig, till samma förbund,
Som ämnat, och lämnat är, slutas på stund.

Det böra I göra herr rektor också,
Som gångit och fångit så dygdig bland få,
Hvars lika, I fika skull hvarest I vill,
I fingen dock ingen, jag säger er till.

Ty dygden på bygden ej större man sidt
Framkomma med fromma, ell' i städer fritt,
Än denna Flachsenia hon jämt för sig för,
Hvars seder dess heder odödlig visst gör.

Ho äger, ell' säger sig äga en vän,
Han äge och pläge god vänskap med den.
Jag råder, I skåder, hvar man, för I gå
Att fria, I bija, tills I sådan få.

Poemet, som består af endast 7 strofer, afslutas med ett Votum eller lyckönskan samt är undertecknadt «The förnähme contrahenters ödmjukhörsamste tienare Jacob Frese». Dikten visar huru svårt Frese ännu hade att reda sig med detta rimrika versmått, som icke var alldeles ovanligt på hans tid.

Märkligare och ganska ensamstående i Freses litterära produktion är hans närmast följande bröllopsdikt, då handelsmannen Johan Fredrik Bagge med jungfru Edla Magdalena Spieker i Åbo «ett äkta förbund slöt den 23 januarii 1710».

Den mycket långa bröllopsskriften inledes af en versifierad och i skämtsam ton hållen dialog mellan Philogamos och Atisandros, två fingerade ungmör, af hvilka den förra klagar:

Gud tröste mig, min usla mö,
Af sorgen blifver jag visst dö,
Jag sörjer, kvider ynkelig
Och öfver måttan jämrar mig,
För det jag ej mer giftas kan,
Ell' få mig en högt önskad man.
Ty jag är gammal utan tvik
Och icke mera jungfru lik.
Min panna har nu fåror fått,
Och kindens rosenfärg bortgått,
Jag tror att jag visst måste dö
Och blifva nämnder käring mö.

Atisandros svarar:

Jag vill ej här inlåta mig
Uti vidlyftigt tal med dig,
Men svarar genast kort om godt,
Att jag än aldrig har förstått,
På hvad sätt det vill taga lag
För kvinnfolk fria någon dag.

Philogamos fortsätter emellertid sin klagan, förklarande, att hon mycket ångrar det hon ej följt sin «morkärs» exempel och «i lag sökt vara ungkarlar till behag», ty äran lider ej men af

Att leka nathugg tikketak
Och stundom bruka häftigt snack;
Fast då skull' följa, man begär,
Det föga tjänar nämnas här,
Så vet ej någon hvad man gör,
Och den är galen, som det för
Kring staden ut, men gömmer grant
Hvad hon har fått rätt som en pant.

Men denna klagan slutar med att hon kanske ej mera duger till allt detta, ty ålderdomen ler redan åt henne och förebrår henne hennes gråa hår, och ingen ungkarl ser mera med «blinkande öga» på henne.

Atisandros svarar med en sträng sparlakansläxa och skräder icke orden. Så heter det bland annat:

As lockar fuller örnen ut,
Man måste likväl veta hut.

Härmed afslutas dialogen. Styckets brudgum har stått «på lur» och lyssnat till densamma. Atisandros tal har djupt rört honom. Till en sådan flicka vill han fria, och en sådan har han äfven fått i bruden, som mycket lofprisas för sin dygd. Till familjen Spiekers beröm framhålles i främsta rummet, att den var af «Wittfots stam»[1]) och till Wittfotarnas «dygdelof» säger Frese:

När jag en liten gosse var
Och kunde knappt det ordet far
Väl nämna, jag ren kunde då
Wittfotar nämna en eller två.

[1]) Katarina Wittfooth, dotter till den till Åbo inflyttade handlanden Jochim Wittfooth, gifte sig 1683 med handlanden Johan Spieker († 1701), fader till de båda af Frese besjungna systrarna Edla och Margareta Spieker, hvilkas broder var donatorn Johan Spieker.

Och man vet icke om det är Wittfots eller Spiekers det gäller, då bröllopspoeten fortsätter:

Ja, hela det förnäma hus
Är lik en lykta och ett ljus,
Med några andra få i rad,
För hela, hela Åbo stad.[1])

Denna bröllopsdikt är i flere hänseenden märklig. Den är den längsta på detta område Frese någonsin skrifvit och visar, att han redan vid denna tid begynte känna sig förtrogen med versifieradt språk. Den använda dialogformen är tämligen enstaka i hela hans alstring, ehuru icke så sällsynt i den tidens tillfällighetsdiktning, därmot stycken nog kunna uppvisas, t. ex. hos Lucidor, hvars öfversättning af den holländska skalden Cats «Om een möös plikt» synes ha varit Freses förebild i denna dikt. Mest anmärkningsvärdt är emellertid dialogens skämtsamma innehåll, som utvisar att en ganska utpräglad ton för skämt och satir fanns på hans strängaspel, ehuru tidens allvar och skaldens egna bittra erfarenheter sedermera så sällan läto den framträda. Man kan emellertid nu bättre förstå Freses mening, då han längre fram i en af sina bröllopsskrifter säger, att «han är van att skämta». Att döma af denna dikt synes ej heller tidens ofina ton i bröllopskvädet ha varit alldeles främmande för Frese.

Den tredje af Freses äldsta bröllopsdikter är skrifven år 1711 till vice presidenten i Åbo hofrätt Sven Lejonmarcks och Margareta Katarina Spiekers bröllop, som firades i Stockholm, där äfven dikten är tryckt. Då båda kontrahenterna voro från Finland, inledes Freses festpoem med en strof om detta land, hvari det heter:

Om Finland intet hade fog tillfyllest sig att kalla
Ett fint land, såsom några de ha tyckt det skolat falla,
Där tager jag mig intet å, att tadla eller svara,

[1]) Man finner af Freses dikt, huru högt uppskattad den Wittfoothska familjen var i Åbo i följd af sin stora välgörenhet under nödåren i slutet af 1600-talet och genom sina ansenliga donationer till Åbo stad.

Till lärdas tidsfördrif jag här bör den diskursen spara.
Dock tror jag med sitt jakeord det detta lag skall stärka,
Att det är fint, af sagor jag där nyligst kunde märka.

Dikten synes för öfrigt gifva någon ledning för bestämmandet af tidpunkten för Freses öfverflyttning till Stockholm. Det förefaller icke osannolikt, att Frese redan sistnämnda år följde strömmen af sina för krigets härjningar flyende landsmän och öfverflyttade till Sverige. Hans fädernestad var då redan i fiendens våld, och kriget utbredde sig alltmera västerut. Då försvarsanstalterna voro så bristfälliga, höll man landet hjälplöst förloradt. Detta antagande rörande tidpunkten för Freses öfverflyttning erhåller äfven bekräftelse genom några uppgifter ur kanslikollegiets i Stockholm protokoll. Den 6 sept. 1715 anhåller Frese om ett bevis öfver sitt förhållande «under de fyra åren han här vid kansliet uppvaktat», och den 14 oktober 1719 säger sig Frese hafva «åtta år exspekterat» o. s. v. Så länge dessa uppgifter icke motsägas af andra, måste man således antaga att han år 1711 öfverflyttade till Sverige.

Så tvingades Frese af oblida ödets makter att lämna sitt fädernesland, som han veterligen aldrig mera återsåg. Antagligen var det till att börja med hans afsikt att återvända, så snart krigets oväder dragit förbi. Han gick alltjämt och hoppades på fred, och när hoppet härom första gången strålade klarare i följd af Karl XII:s hemkomst från Turkiet, skref Frese i sitt stora fröjdekväde öfver denna händelse bland annat:

Men vi som flykta kring som ström om stenen rinner
Och såsom fåglar, de där utan nästen bo,
Gud låte snart oss se att hvar sitt hemvist finner
Och får, där han är född, i stillhet njuta ro.

Hemlängtan synes sålunda icke ha varit främmande för Frese, och ehuru han då redan i fyra års tid hade vistats i Stockholm, tager sig dock denna längtan att återse hemmet ett öfverväldigande uttryck i hans nämnda dikt:

Ack, att jag finge snart på dina gränder träda,
Ack, att jag Herrans hus orubbadt där fick se,
Så skull' min tunga så sitt lofsångs offer kväda,
Att dina murars hvalf skull' fröjdegenljud ge.
Jag vet ej om jag då af glädje mer vill lefva,
Ell' ock af glädje platt ifrån mig döden jäfva.

Men tidens bistra öde fogade annorlunda. Hvarken då eller senare gick denna Freses önskan i fullbordan. Och de stora skaldegåfvor, som inom kort spirade upp hos honom, fingo icke slå rot och utveckla sig i hemlandets moderjord.



II.

Frese i Stockholm. Anställning vid kongl. kansliet. Litterära bekantskaper. Tillfällighetsdiktning. Idylliska och erotiska visor.

Man vet icke med säkerhet, huruvida Frese före sin flyttning från Finland hade afslutat någon studiekurs vid akademin i Åbo. En af honom sedermera vid ansökandet af en befattning åberopad rekommendation, att han «lärt bokhålleri hos landskamreraren i Nyland», kunde måhända tolkas därhän, att han redan under sin vistelse i hemlandet, efter aflagd universitetsexamen, hade sökt inträde på den civila tjänstemannabanan. Men något närmare härom känner man icke. Att Freses håg och studier lågo åt detta håll, framgår emellertid däraf, att han efter sin öfverflyttning till Stockholm sökte och vann anställning som extra ordinarie kanslist vid kongl. kansliet. Här erhöll den unge skalden, som just då kände sina vingar växa, den föga tacknämliga uppgiften att renskrifva registraturen. Detta arbete ålåg egentligen de ordinarie kanslisterna och kopisterna, men då efter slaget vid Pultava en del af desamma befann sig ute vid fältkansliet, hade arbetet för de hemmavarande så ökats, att de ej längre hunno med renoverandet af registraturen. Därför hade, såsom det heter i kanslikollegii protokoll, «vissa extra ordinarie kanslister såsom Frese och Flachseen samt en Törnstedt vid namn till förbenämnde

registraturs arbete blifvit antagne emot betalning sexternetals, likmätigt Kongl. Majestäts nådigste bref de anno 1696».

Det framlyser ur handlingarna, att det var en syssla, som de ordinarie tjänstemännen helst sköto ifrån sig. Lönen för detta arbete var ej heller stor, den utgjordes enligt en förordning af 1692 endast af en daler silfvermynt för sexternet (= sex ark). Men oafsedt arbetets beskaffenhet och den knappa lönen fortfor Frese dock i många år med denna verksamhet, emedan han hade skäl att tro det tjänstgöringen vid kansliet skulle öppna för honom utsikter till befordran, hvarpå han äfven vid särskilda tillfällen synes ha erhållit löften.

Efter trenne års tjänstgöring vid kansliet yppade sig också för första gången en sådan utsikt. Frese erhöll nämligen 1714 «kongl. senatens fullmakt att vara sekreterare vid amiralen Lillies[1]) esqvadre». Denna plats synes ha varit eftersträfvad af flere, om man får döma af en dikt, som Frese riktar «Till dem som, under missunnsamhet, ställte sig medömksamma öfver mitt öde att fara till sjös». Han undanber sig allt beklagande i följande strofer:

Min vän ho begär
Den ynka du bär?
Hvi fruktar du så,
Att jag i min lycka
Skall kräftgången gå?
Hvi kväljer det dig?
Tänk själf: att min krycka
Skall bäras af mig.

Denna afundsamhet var dock ej den enda missräkningen för Frese. Den beställning, som han nyss

[1]) Amiralen Erik Johan Lillie, den tappre sjöhjälten, beordrades 1714 med 17 linjeskepp, 2 fregatter och 2 brännare till Helsingfors och Hangö för att observera den ryska flottan. Såsom hemma från Finland ansågs väl Frese lämplig att medfölja som sekreterare.

hade erhållit, kom han nämligen aldrig att tillträda, «emedan den strax därpå, för besparing i staten, blef indragen».

Dock än blir jag kvar,
Mitt öde så var

sjunger Frese. I anledning af denna episod uttalar Atterbom sin förvåning öfver att en så «menlös» och renhjärtad skaldenatur hade «afundsmän» och «falska vänner», och man må icke undra öfver att detta gick honom till sinnes. Vänskapen blef sedermera aldrig prisad af Frese. Han skildrade tvärtom världens vänskap som full af svek och vännernas trohet som ombytlig.

Men äfven renskrifvarebeställningen i kansliet synes Frese ha varit på väg att gå miste om. Åtminstone finner man, att han jämte Flachseen i början af år 1715 nödgades anhålla att få «continuera med de återstående kongl. kansliregistraturernes afskrifvande, eftersom de ordinarie kanslisterna omöjligen hinna därmed». Efter öfverläggning i frågan beslöt också kanslikollegiet, att Frese och Flachseen «måge med det återstående registraturets renskrifvande till oktober månad 1713, då den nya kansliordningen utgafs, få därmed continuera emot betalning sexternetals». Dessutom fingo de nämnda extraordinarie kanslisterna försäkran om att, om de vid ifrågavarande arbete voro «flitige, så skola de vid förefallande öppningar framför andra utom verket komma i behörig åtanka till någon befordran, allt som de finnas capable och skickelige till».

Sålunda hade Frese vunnit en om också mycket anspråkslös ställning vid det ämbetsvärk, vid hvilket han sedermera kvarstod ända till slutet af sin lefnad. Att han ännu länge kände sig som en flykting i den svenska hufvudstaden, ha vid sett af en tidigare anförd vers. Men i denna belägenhet var han ingalunda ensam. Den svenska hufvudstaden var då öfversvämmad af finska flyktingar, hvilka redan på grund af landsmannaskapet kände sig dragna till hvarandra. Freses äldre

broder Hans hade, såsom redan nämndt, etablerat sig som köpman i Stockholm, där han på hösten 1714 ingick äktenskap, såsom framgår af en bröllopsdikt, hvilken Frese författade till nämnda tillfälle. Mellan de båda bröderna synes ha rådt det bästa syskonförhållande: ur bröllopsdikten framskymtar dock tidens dystra bakgrund, och Frese erinrar om deras syskon, som voro i fiendens våld, men tröstar sin broder med att äfven dessa skulle glädjas, om ryktet om bröllopet skulle nå deras öron. Han prisade sedermera sämja mellan bröder som ett «täckeligt offer för Guds ögon».

Genom sin broder Hans synes Frese blifvit bekant i flere af Stockholms borgerliga kretsar. Man kan sluta därtill af ett antal dikter, som han författat till «förnäma handelsmäns» bröllop eller begrafningar. När en af Stockholms borgerskap och fyratioåtta äldste då för tiden, Mikael Grubb, vid ständernas möte år 1713 lät slå en metallplåt, för att visa det dåvarande myntets dåliga beskaffenhet, skref Frese rim till denna metallplåt. Ett år senare fick han dikta en minnesruna öfver denna «rättskaffens handelsman», och ännu ett år senare flätade han en poetisk krans till bröllopet mellan handelsmannen Nils Grubb och Gunilla Grubb. Vid den förnäma köpmannen Abraham Grills biläger uppstämmer Frese handelsståndets beröm i följande ord:

I byggen städer opp, I öken rikets ränta,
Dra'n landets indräkt och förhöjen kungens tull.
Dens lön är säker, som af er har lön att vänta,
Utaf en skälig vinst blir eder bergning full,
Er felar aldrig tro, på andras tro I liten,
Och hur krediten slits, I den ej söndersliten.

I dikten följer också en vers, hvaraf tyckes framgå att Frese ångrade sig, att han själf ej följt sina förfäders föredöme och valt köpmannens yrke:

En ädel afund [1]) mig med harm och ånger söker,
Att jag ej armen böjt till Eder rika plog.

[1]) «Hic non invidia, sed aemulatio» (Freses anmärkning).

Allt tycks det hålla hårdt, sin' ägor köpman öker,
Han kan, förutan tjänst, med tjänst förtjäna nog.
Men i så svulten jord tord' säden illa trifvas,
Och det kan bättre tros än det af mig skrifvas.

Uttryck sådana som att man af köpmannen kunde vänta en säker lön och att denna förutan tjänst kunde förtjäna nog, äro säkert framsprungna vid tanken på Freses egen prekära ställning i kongl. kansliet.

Men äfven i kansliet hade Frese landsmän och vänner, ända från presidenten i kollegiet, den berömda finnen Arvid Horn, till hans närmaste man vid renskrifningsarbetet Johan Petter Flachseen, som redan ett par år före Frese hade öfverflyttat från Finland, dit han återvände 1719 som kvestor vid Åbo akademi. Till sina förmän i kansliet har Frese egnat ett stort antal dikter. Så till grefve Horn och grefve Gustaf Cronhjelm, en minnesruna öfver hofkanslern Georg Wachslager, en bröllopsdikt tillegnad aktuarien M. Steuch m. fl. Öfver hufvud möter man sedermera i Freses tillfällighetsdiktning en talrik mängd kväden öfver högre och lägre civila tjänstemän och lagens väktare. De sistnämnda prisar han som rättvisans höge vårdare, som vakade öfver de ringes rätt, som änkors hägn och faderlösas försvarare under en tid, då kriget hade jagat lag och rätt på flykten.

Frese ristade äfven minnesrunor öfver landsmän, som afledo i Sverige under stora ofredens dagar. Hans första poetiska «grift-skrift» är en ärestod öfver kanslirådet Johan Schmedeman, hemma från Viborg, hvarför han också i dikten kallas en «man hvars like knappt i Viborg lärer vakna». Dikten prisar förnämligast hans fromhet och gudaktighet — Schmedeman hade till och med en pietistisk anstrykning —, men nämner intet om hans författareverksamhet vare sig som juridisk skriftställare eller andlig poet. En del uttryck förråda ett personligt förhållande mellan den bortgångne och hans minnestecknare. Det heter också att Schmedeman hade «flytt från vårt sällskap».

Sedermera då Åbo stifts landsflyktige biskop och akademins prokansler Johan Gezelius d. y. afled 1718,

skref Frese öfver honom en grafskrift, hvari han prisar honom som «en Kristi kyrkas stöd, den lärda världens under, de fromma själars tröst och Guds ords skarpa dunder» och särskildt beklagar, att Gezelius icke fick upplefva freden och med sitt «bekanta nit» öppna de kyrkor, som «nu stumma Gudar hysa».

Den unga skalden synes äfven tidigt ha inledt litterära bekantskaper i Stockholm. Det fanns vid denna tid ett vittert hus i den svenska hufvudstaden, som med förkärlek uppsöktes af finnar, hvilka kommo öfver till Sverige, nämligen det Brennerska huset. Den berömde fornforskaren och miniatyrmålaren Elias Brenner var själf finne, hemma från Österbotten, och hans maka var den på sin tid namnkunniga skaldinnan Sofia Elisabet Brenner. Om Elias Brenner berättas, att han med råd och rekommendationer plägade bistå släktingar och söner till gamla finska vänner, som kommo till honom. Äfven Frese synes efter sin öfverflyttning till Stockholm ha gjort bekantskap med den Brennerska familjen, måhända genom bemedling af den ofvannämnda J. Schmedeman. Till umgänget hos Brenners hörde nämligen äfven Schmedeman, såsom bland annat framgår af några dikter till honom och hans fru, skrifna af fru Brenner. Frese fick bevittna skaldinnans väg till parnassen, ty just vid denna tid 1713 utkommo fru Brenners «Poetiska Dikter», beledsagade af ett särskildt häfte med ett otal lyckönskningar, i hvilka hon på snart sagdt alla språk hyllades som en «poetria incomparabilis», en «unica poetissa visigoda och musa decima». När Frese två år senare utgaf sin första större dikt, orationen på riddarhuset öfver Karl XII:s hemkomst, uppträder fru Brenner främst bland gratulanternas skara och berömmer honom för det sätt, hvarpå han gifvit uttryck åt den allmänna fröjden, sägande bl. a.:

Så låter skalden se, hvar konsten i består,
Och skrifver ingen rad, som ej af hjärtat går.

Det blef sedermera Frese, som vid Elias Brenners död skref en grafskrift under den krystade titeln «En ny antikvitet, då assessorn i kongl. antikvitetsarchivo m. m. kvitterade världsens så väl noviteter som antikviteter». Dikten, som icke är bland Freses bättre grafskrifter, prisar den aflidne för hans högt drifna konst att «skifta vapnefärg och hvar sitt ställe ge» och «i miniatur lär knappt en annan Brenner bli». Äfven efter Brenners död synes Frese fortfarande ha tillhört den vittra änkans litterära umgängesvänner. I Freses sista diktsamling ingår nämligen ett poem till fru Brenner, «då dess sinnrike och härlige betraktelser öfver Christi pino igenom trycket voro utkomne», hvari det heter:

Välsignad röst! skall det ditt sista kväde bli?
Än önskte man den tid, då lärda svanar höres;
Dock, medan du förut de sölfverhår fått si,
Är väl att anstalt till den sista resan göres.

Måhända var det äfven i det Brennerska huset Frese gjorde bekantskap med den populäraste af samtidens sångare, den glada poeten Johan Runius. Den omständigheten att Runius skref en lyckönskningsdikt öfver fru Brenners poesier, och att Brenner tecknat ett porträtt af Runius till dennes efter hans död utgifna diktsamling Dudaim, som äfven utkom vid denna tid (1714), samt att Frese i en dikt betygat sin fägnad öfver diktsamlingens utkommande, tyckes tyda härpå. Att icke blott bekantskap utan äfven vänskap rådt mellan Frese och Runius, framgår af en minnesruna, som Frese ristade vid Runii död år 1713. Frese, som på titelbladet ännu låter sitt namn efterföljas af epitetet Viburg(ensis), kallar sig Runii «i och efter tiden till all kärlek högstförpliktade vän och tjänare» och benämner Runius sin «bevärde vän». Dikten andas för öfrigt den högsta beundran för denna Freses poetiska företrädare. Medan han själf ännu ej anser sig värdig namnet poet, prisar han Runius som en skald af Guds nåde, «vår Orpheus, som stenar rörde

med din sång». Han spörjer poeterna, om de funnit hos någon så «ljufva slag, så fina grepp och fulla tag» som hos den «vida i verser hunna» Runius, och länge skulle det räcka, innan någon kunde öfverträffa honom. I Dudaim prisade han allt som «fullkomligt», medan han tillika framhöll sin egen ofullkomlighet. Han spådde åt Runius odödlighet, sägande att hans runor skulle ristas i alla tiders tider.

Man finner sålunda, att Frese hade anknutit litterära förbindelser med de två skalder, som hos hans samtid stodo högst i rop och rykte. I skrifter från den tiden möter man ofta fru Brenner och Runius sammanställda såsom tidens främsta skaldesnillen. Så heter det t. ex. i en för öfrigt skral minnesdikt öfver Runius af O. Lindsteen:

Dock mest som är att undra på, det ibland kvinno-kön,
Här uti Svea finns, helst en, som mången fjärran känner
Af lärdoms skald i många språk: Sophia Lisa Brenner,
Som bundit hop en rosenkrans med lager evigt grön.
Men Runius har i vår tid framtett de ljufste blommor
Som nånsin af parnassen kan upptas den skönsta sommar.

Äfven Frese delade denna höga uppskattning af de båda författarne, och föga kunde han ens i sina djärfvaste drömmar tänka sig, att eftervärlden en gång skulle ställa desamma på en mycket lägre nivå än den finska skalden.

Men äfven med flere af tidens mindre berömda poeter blef Frese bekant i Stockholm. Så t. ex. med hofpredikanten Johan Possieth, på den tiden känd både som psalmdiktare och tillfällighetssångare, men af eftervärlden helt och hållet glömd. Hans förbindelse till Frese framgår af tvenne lyckönskningsdikter, den ena på latin till hans stora kväde 1715, den andra på svenska till hans «Andliga dikter» 1726. Den senare har särskildt ofta blifvit berömd och citerad såsom innehållande en träffande karaktäristik af Freses diktning och äfven fördelaktigt vittnande om Possieths egen poetiska talang.

Bland yngre jämnåriga poeter synes Frese ha stått nära Carl Johan Lohman, äfven han liksom Possieth hofpredikant, psalm- och tillfällighetskvädare. Prof. Wrangel framställer honom såsom den tidens förnämsta förgänglighetskvädare. Han tillhörde Runii litterära krets, liksom äfven en annan samtida tillfällighetsdiktare Carl Eldh, hvarför också Wrangel antager, att Frese genom sin bekantskap med Runius äfven hade blifvit vän och bekant med Lohman och Eldh.[1]) När den förre disputerade för den lärda graden med en afhandling «De varietate faciei humanae» 1714, betygade Frese sin fägnad i en dikt, hvari han om sitt eget versmakeri aflägger följande rätt märkliga bekännelse:

Om någon had' min luta bräckt,
Och strax min ungdoms förvett släckt,
När jag först börjad' spela,
Så tror jag det ej skulle ske,
Att man mitt vett mig finge se
På stampadt linne dela.

Men sen jag en gång vanan fått
Och någon smak i konsten nått,
Den jag som helig sköter,
Jag allas domar undergår,
Samt, när jag något ämne får,
Min pennas udd förnöter.

Den första strofen klingar nära nog som en självförebråelse, men den andra innebär ett erkännande, att Frese nu redan räknade sig bland skaldekonstens utöfvare, att han hade en hög föreställning om denna

[1]) Äfven några i Finland födda, ehuru samtidigt i Stockholm vistande poeter synes Frese ha räknat bland sina vänner. Så t. ex. fänriken Gustaf Lithou, bekant som latinsk skald, och professor Isak Björklund, hvilken i Stockholm uppträdde som tillfällighetsdiktare. Båda ha beledsagat Freses dikter med lyckönskningskväden. — Till Freses krets af unga författare hörde också den sedermera berömda forskaren A. A. Stiernman, hvars afhandling «om de gamla Svears och Giötars präktiga sköldar» han hälsade med en sång.

konst och tagit sin uppgift på fullaste allvar. Att han emellertid i sin tidigaste diktning offrade åt sin tids smak och mottog inflytelser från samtida skalder, kan icke förvåna, när man ser, huru anspråkslöst han uppfattade sin egen poetiska förmåga och huru högt han ställde många af sina samtida.

Vi ha sett att det var som hymeneisk och förgänglighetssångare Frese först gjorde sig känd som poet inför den samtida allmänheten. Det var den poetiska allfarsväg, på hvilken de flesta af Sveriges såväl större som mindre poeter då för tiden möttes. Tidens mod fordrade, att hvarje mera betydande familjetilldragelse, särskildt bröllop och begrafningar, skulle högtidlighållas med en särskildt tryckt dikt. Det var genom sådana, ofta beställda festpoem författarne beredde sig någon inkomst af sin penna, ty af sina utgifna arbeten kunde de icke vänta sig nämnvärd förtjänst.

Att äfven Frese var flitigt anlitad i denna egenskap, framgår af den talrika mängd bröllops- och grafskrifter, som han författat under sin korta lefnad. Och dock hade reaktionen mot detta frodigt växande ogräs i den svenska poesins örtagård redan under Freses tid begynt. Mot detsamma riktade Samuel Triewald udden af sin satir, och man möter till och med hos Frese själf en *Satyrique* i Triewalds stil, som gifver en rätt bitande karaktäristik af den samtida graföls- och gästabudspoeten, som

Vid alla gästabud och graföl laget gläder,
På vinst och på förlust dig utur anden kväder.

Frese gisslade bland annat användandet af den mytologiska apparaten eller det öfverdrifna herdemanéret, som upphöjde vanliga kvinnor till hjältinnor och »usla herdar» till gudar. Han riktade skämtets udd äfven mot dem, som förirrade sig bland molnen och talade i töcken, men särskildt vände han sig mot det på hans tid icke ovanliga förfarandet att afsluta bröllopskvädena med en

slipprig gåta,[1]) riktad till de unga damerna. Frese säger härom:

Dig är den gåfvan delt att enkom vara fri,
Hvad blygd vill ha betäckt, blir dig en lustig gåta,
Hvad eljes tuktigt är, måst dock lättfärdigt låta,
Du visar, huru tukt i skam kan upptäckt bli.

Frese visade sålunda öppen blick för bristerna hos bilägers- och grafpoeterna, men själfva genren synes han icke ha fördömt, ty han fortfor själf hela sitt lif att odla densamma. Det bör dock erkännas, att han med poetisk takt lyckades undgå många af de lyten, som kännetecknade den tidens tillfällighetsdiktare, bland annat just de brister, som han själf skämtade öfver. Den mytologiska och tunga lärdomsapparaten har Frese öfvergifvit, de allegoriska personifikationerna äro bannlysta ur hans dikter, liksom äfven de lustiga gåtorna och de lättfärdiga anspelningarna i tidens bröllopskväden.

Visserligen påträffar man i ett par af Freses bröllopssånger, t. ex. det kväde, som begynner med orden «Raggen sökt ett bröllop stifta» (Hansellis upplaga s. 335) några genljud af den lättfärdiga ton, som var utmärkande för själfva mästaren i författandet af slippriga bröllopsvisor, den redan nämnda Runius, som också på grund däraf blifvit betecknad som Freses första poetiska läromästare. Men detta var icke ett lyte hos Frese såsom hos många af hans företrädare, utan endast en tribut åt ett tyvärr då alltför vanligt poetiskt mod. Frese var en alltför allvarlig natur för att skrifva bröllopskväden i tidens vanliga stil. När han någon gång ber att «dristigt skämta få», tillägger han själf: «men allt med måttlighet ändå», och allvaret är långt mera än skämtet utmärkande för hans hithörande poesier. I stället för slippriga gåtor tillgrep Frese ett nytt slag af poetiska lyckönskningar,

[1]) I denna punkt ansluter sig Frese mycket nära till Triewald, som i sina bekanta satirer äfven skarpt gisslade bröllopsrimmarena, de där skrifva gåtor, «hvaråt en dygdsint mö i sällskap ej törs le».

med hvilka han afslutade sina bröllopsdikter och hvilka snart blefvo mycket omtyckta. En sådan för Frese karaktäristisk «Lyckönskan till brudefolket» förekommer redan i en bröllopsdikt af år 1714 och är af följande lydelse:

Jag önskar, att himlen till tusende mått
Af tusen slags gåfvor er gifve allt godt,
Att I mågen lefva med lust och behag
Så mången god natt och så mången god dag,
Som himlen har stjärnor
Som jorden har gräs,
Som kornen har kärnor
Som hafvet har näs,
Som trän de ha toppar,
Som toppar ha knoppar,
Som knoppar ha frö,
Sen salige dö.

Enligt Wrangel blef denna lyckönskan «rätt bekant», men ännu mer en annan i samma genre, som han skref år 1719 och som begynte med orden: «När björken bär fikon och granen melon» (Valda skrifter s. 54). Den intogs bl. a., utan att dock den verklige författaren angafs, i en under frihetstiden mycket spridd dialog «Mörka tysta natten ställer» som afslutningsduett, hvilken sjunges af styckets jungfru och ungersven.

I allmänhet utmärka sig Freses bröllops- och grafskrifter, särskildt de bättre, för en finare ton eller åtminstone en mindre trivial uppfattning än hos de flesta samtida. Atterbom finner hos dem «en större verklighet af känsla och mening, ett hjärtligare uttryck af deltagande fröjd och smärta». Och Ljunggren yttrar om desamma: «En sedesam, allvarlig ton råder vanligen i dessa Freses dikter, och allt emellanåt bryter hans rena fromma känsla fram som en solglimt på en kulen dag».

Om man i Freses tillfällighetsdiktning kan spåra någon mera direkt påverkan af någon af hans föregångare, så är det icke Runius, som kan betecknas som hans poetiske läromästare, utan fastmera en skald, med

hvilken han antagligen hade blifvit bekant redan före sin flyttning till Stockholm. Frese hade som nämndt uppträdt såsom tillfällighetsdiktare redan under sin studenttid i Åbo. Den man, som då förde poesins runor i Aurastaden, var Torsten Rudeen. Det är naturligt att Frese under sina studentår hade gjort bekantskap med Rudeens vittra alster, då denne vid högtidliga tillfällen förde akademins talan på bundet språk och då hans «Finska Helicons underdåniga fägnesånger» utkommo år 1704, året efter det Frese blef student.

Detta inflytande bekräftas af Freses dikter, som röja många reminiscenser från hans senaste föregångare i Finland. Samma uttryck gå igen hos båda, man möter ofta samma motiv och uppslag, ja hela dikter hos Frese göra intryck af att vara direkta imitationer efter Rudeen.

En af Freses äldsta bröllopsdikter, vid aktuarien J. Steuchs och Sophia Norlinds biläger i Stockholm 1714, behandlar samma ämne, som Rudeen hade besjungit i «Kvinnokönets kärleksvälde», nämligen att Astrild hade lånat all sin makt af «jungfrufolkets» skönhet och dygd. Likheten mellan de båda dikterna är i några strofer alldeles påfallande.

Freses bröllopsdikt «Solens verkan i maj månad» har också sin förebild i en dikt af Rudeen, hos hvilken man redan möter motivet, att kärleken lifvar hela naturen

Från klena myran till den grofva elefant
Är kärleks ljufva gift ej någon obekant,

äfvensom att vårens inverkan förnimmes ej blott hos djuren, som «hopgadda sig två om två och par om par», utan äfven hos «vattnets tysta folk», så att «fisken blåser bubbelskum och spritter opp i luft». Också den af Rudeen påpekade skillnaden mellan oss och djuren, att dessa hade sig «en skrifven tid tillegnat af naturen», medan människan «gifte sig så höst och vår» återfinnes i en bröllopsdikt af Frese.

En annan af Freses bröllopssånger «Vår förvända tid» hämtar åter sitt ämne från en grafskrift af Rudeen

vid Erik Tilas' jordefärd år 1683. Uppslaget är detsamma, att det var den rätta gyllne tid, när världen ännu var en «höfvisk jungfru så i tankar kysk som oförkränkt i seder», då penningen ännu låg i sin linda och ej kunde förleda någon till girighet, då «flärd och falskhet sofvo» och det allmänt lefdes «änglalikt». Men hos båda skalderna hade denna tid redan för länge sedan tagit afsked och gått till hvila, naturen alstrade ej mera så «fullkomna foster» som förut, och i stället för dygd och kärlek hade trädt girighet, guldbegär och hat. Freses dikt är, ehuru den såg dagen 35 år efter Rudeens, enbart en upprepning af innehållet i den sistnämndes, och det enda nya, som tillkommer, är en direkt hänvisning till tillståndet, sådant det var under Karl XII:s sista år.

Samma påtagliga frändskap förefinnes mellan en af Freses vackraste grafskrifter «En herde klagar sin herdinnas bortgång» och Rudeens minnessång öfver sin bortgångna maka Anna Brunell. Icke blott att den fjärde strofen hos Frese, såsom han äfven själf påpekar, endast är en omskrifning från sistnämnda dikt, där möta äfven flere andra uttryck hämtade från Rudeens kväde och också versmåttet är detsamma.

Allt detta utvisar, att en bindelänk fanns mellan Frese och Aurastadens skald vid sekelskiftet, och då detta inflytande, såsom längre fram skall visa sig, äfven sträckte sig till andra områden af Freses diktning, torde Rudeen med rätta kunna betecknas som Freses poetiska förebild och läromästare, ehuru den sistnämndes diktning snart rörde sig in på banor, dit Rudeen aldrig nådde.

Dock synes Frese redan i sina med bröllopsdikterna nära sammanhängande erotiska kväden och herdevisor, för öfrigt ganska få till antalet och utan tvifvel härrörande från denna hans tidigaste skaldeperiod, stå tämligen oberörd af denna sin förebild. Medan Rudeen så godt som helt och hållet har frigjort sig från herdemanèret och besjunger en verklig känsla, åt hvilken han ofta lyckas gifva ett sant poetiskt uttryck, rör sig Frese där-

emot på detta område företrädesvis i den arkadiska galanteristilen, som under det karolinska tidehvarfvet efter italienska och franska förebilder hade vunnit insteg i den svenska litteraturen. Äfven hos Åbo-skalderna i slutet af 17:de seklet möter man prof på denna herdepoesi, bl. a. hos Johan Paulinus (Lilljenstedt), som skref imitationer efter Guarinis «Pastor Fido» öfver Myrtillo och Amarilli samt Partenio och Phillis. Namnet Iris, hvarmed Frese uppkallar sin sköna herdinna, återfinnes också redan hos Paulinus, liksom hos Lucidor o. a. af den karolinska tidens vitterlekare. Och den omständigheten, att han diktade till Lagerlöfs på sin tid bekanta Elisandramelodi, utvisar äfven hans påverkan af den arkadiska och idylliska dikten under karolinska tidehvarfvet.

Vi nämnde att Rudeen i sina erotiska dikter ger uttryck åt en verklig känsla, men däremot ha Freses biografer icke haft att påvisa någon motbild i verkligheten till den Iris, som han besjunger i sina till antalet tunnsådda erotiska kväden. Freses på själıbekännelser så rika skrifter ha heller intet att meddela i den vägen. Man vet, att han aldrig knöt hymens band, utan fick i sitt ungkarlshem dras med en «trätosam kvinna», som han, enligt eget påstående, aldrig «lyckades undkomma». Men hans dikter förråda nogsamt, såsom Atterbom redan påpekar, att han ingalunda var främmande för de «ljufva känslor, som väckas af kvinnliga behag». I en hittills okänd bröllopsdikt, som han skref vid en släktings på möderne Katarina Ruuts giftermål med handelsmannen Henrik Siliachs år 1714, uttalar han sin stora beundran för «jungfrufolket» och kväder helt skämtsamt:

Kom sku' vi gifta oss ungkarlar i gemen,
Fast alla klaga sig utöfver svåra tider.
Det är ju svårare att hålla sig allen,
Och när det svårast blir, då först blir Gud oss blider.
Kom låt oss ta hvar sin, en blir den andras vän,
Naturen lärer oss vår fordran jämt utdela,
Jag saknar ett hos mig, det måst jag ha igen,
Tror äfven att ett ting hos jungfrun lärer fela.

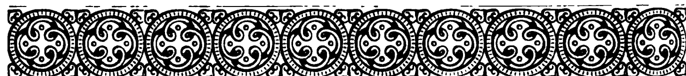
Men tron, I skönaste, som här på jorden trifs,
Som med er dejlighet naturen öfvervinna,
I änglar, jungfrufolk, tron, när så tider gifs,
Fast jag är ingen Gud, vill jag ha en gudinna.

I sina bröllopsskrifter prisade han kärleken som det högsta af allt i lifvet. Så bland annat i den vackra dikten «Kärlekspris» (Valda skrifter s. 53), hvilken i form och uttryck mycket påminner om Stjernhjelm. Men då den gamla mästaren uppställde hälsan som det förnämsta af allt i lifvet, en förmån, som äfven Frese förstod att i hög grad uppskatta (Valda skrifter s. 33), gifver den sistnämnde likvisst kärleken det främsta rummet:

Kärlek är allt, ert allt är alls inte, när kärlek är ute.

Freses få i egentlig mening erotiska stycken äro, som nämndt, diktade *Öfver den för sin dejlighet så allmänt berömda Iris* (Valda skrifter s. 71), som han kallar sin herdinna och enligt samtida skaldesed räknade till en särskild orden. Frese hade visserligen, såsom redan nämndes, i sin «Satyrique» gifvit en släng åt det arkadiska manéret, som höjde «slätta kvinnor» till «hjältinnor» men själf prisar han icke dess mindre sin herdinna icke blott som ett naturens under af skönhet, utan uttryckligen som en gudinna, hvars makt var öfverjordisk och hvars vänskap självfva gudarna tvistade om. Att personligen närma sig den underskönа gudinnan skulle också ha varit för djärft äfven för skalden. Han sänder henne i stället sina rim för att visa en «blödig häpnad» öfver hennes skönhet, erbjuda henne sitt hjärtas trohet och uttrycka hans önskan att få skåda den sköna. I en annan dikt vågar han sig så långt som att föreslå, att de tillsammans skulle «nöjets kransar fläta». Men den sköna gudinnan, hvars «ögons eld hans blod till aska bränt», synes ha ratat hans kärlek och «agat honom med sin vrede», hvarför han i en af sina dikter varnar henne för ödet att liksom den högsta frukten på trädens toppar först bli skämd.

Såsom helt och hållet opersonliga utgjutelser i den arkadiska stilen framstår dikten *Herdinnan Celinde söker sin herde Celadon*, en fullfjädrad herdevisa, samt *Varning af gudinnan Venus till Psyke att icke låta förleda sig af Amandi spel* (Valda skrifter ss. 75, 77), där Frese till och med sammanför den mytologiska apparaten med den idylliska herdetonen. Skalden rörde sig här på ett af samtiden mycket omtyckt område, och han synes äfven förträffligt ha lyckats anslå tidens smak. Så blef sistnämnda stycke Freses mest populära dikt, som, enligt Wrangel, spriddes i en mängd afskrifter och skillingstryck ända in i vårt århundrade. Äfven inför litteraturhistoriens dom ha Freses erotisk-idylliska dikter vunnit erkännande. Atterbom säger, att de intaga genom «naturlighet, menlöshet, blomsterfägring». Ljunggren, som anmärker att den erotiska känslan är mera öm än djup hos Frese, gifver bland hans världsliga poesier främsta rummet åt hans erotiska dikter, hos hvilka han finner uttryck af en «fin och godmodig skalkaktighet». Äfven Wrangel karaktäriserar de flesta såsom «vackra och sångbara, liksom lekande artiga». De äro visserligen diktade i tidens galanta manér, men röja likväl mycken naturlig känsla och behag. Utan tvifvel tillhörande Freses tidigaste diktarperiod, visa de tillika huru lätt och ledigt han redan rörde sig i fria, rent lyriska versformer. Och ehuru han längre fram ej mera skref några kärlekssånger, prisade han dock fortfarande i flere af sina dikter kärleken som det högsta af allt på jorden.



III.

Freses tal på riddarhuset. Vistelse i Skåne. Fosterländska stämningar i Freses diktning.

År 1715 slog Frese sitt första stora slag som skald genom den redan nämnda poetiska oration, hvilken han höll å riddarhuset i Stockholm i anledning af Karl XII:s hemkomst från Turkiet. Och samma år inträffade en vändning i hans öden, i det han för en kort tid lämnade Stockholm och flyttade till Malmö, dit han hade blifvit kallad som sekreterare hos guvernören i Skåne, general Jakob Burenskiöld.

Långa versifierade tal på kungliga bemärkelsedagar voro mycket vanliga på den tiden och fortforo ännu långt efteråt. De höllos vanligen å universiteten. Freses förebild Torsten Rudeen hade uppläst dylika rimmade fägnesånger i Åbo akademi såväl på Karl XI:s födelsedag 1696 som Karl XII:s födelsedag 1702. Vid universitetets i Lund glädjefest öfver Karl XII:s hemkomst från Turkiet höll professorn, sedermera biskopen Andreas Rydelius ett längre versifieradt andragande. I Stockholm var riddarhuset på den tiden festlokalen för dylika patriotiska högtidligheter, och här var den parnass, från hvilken skalderna läto höra sig och vunno ära och anseende.

Frese hade redan i en nyårslyckönskan år 1715, ställd till konungen, änkedrottningen, arfprinsessan och

hertig Karl Fredrik af Holstein, gifvit uttryck åt den allmänna glädjen öfver konungens återkomst till sitt rike och åt det å nyo vaknande hoppet, som särskildt framlyser ur de önskningar, som han riktade till det kungliga huset och dess särskilda medlemmar. För konungen hade Frese följande önskan:

Ja, unna Gud kungen så många god år,
Som regndroppar falla hvar höst och hvar vår,
Som jorden om vintren med snö är betäckt,
Som fåglar af ägg de ha ungar utkläckt,
Som trän burit frukter af skapelsens tid,
Som han har hört skjutas i örlog och strid,
Som svärden om honom i stridene blänkt,
Som honom till ära man fanor har svängt,
Som han för oss alla sig vågat i fält,
Som tusende tungor hans rykte beställt,
Som tätt han hint följa sin fienders spår;
Gud unne kung Karl så många god år!

Måhända var det denna dikt, som hade fäst uppmärksamheten vid Freses talang och föranledde valet af honom till festskald vid det samkväm, som firades på riddarhuset på konungens namnsdag den 28 januari 1715 i anledning däraf, att han «kort tillförene ifrån de öster hän belägne orter och sitt långvarige vistande i Turkiet sine rikes gränser till dess trogne invånares högsta, men aldrig nog högt värderade hugnad besökte och sitt kära Svea nådigt omfamnade», och hvilket samkväm synes ha bevistats af hertigen af Holstein och andra höga och förnäma personer.

Freses poetiska tal bär titeln «*Echo å Sweriges Allmänne Frögde-Qväden*» och omfattar med dedikationer och gratulationer omkring 30 sidor i kvartformat. Själf kallar han dikten sitt «arla ungdomsverk» och ursäktar sin poetiska omogenhet på följande sätt:

Jag har mitt oförstånd ej lärt med konst förgylla,
Ej dyrbar stämpel på falsk vara häfta an,
Ej med oäkta namn en mager vers uppfylla,

Enfaldigt, slätt och rätt, jag skrifver som jag kan.
Och ho som mer af mig vill äska och begära,
Han tänke: våren kan ej mogna frukter bära.

I ett hexametriskt företal till konungen hälsar han honom som

Sveriges hulde monark, stormäktige prins uti norden,
Rådande rike och land, regenters ära på jorden,
Världenes under och skräck, din oväns ifriga tuktan,
Trotsige drottars hämnd och ondskans fasa och fruktan,
Uslas nådiga skydd, förtrycktas myndiga hägnad,
Rikets styrka och värn, du landets fader och fägnad.

Själfva dikten är däremot författad på alexandrinskt versmått, bestående af sexradiga strofer med omväxlande manliga och kvinnliga rim. Denna poetiska form var den mest vanliga på den tiden och användes bl. a. äfven af Rudeen i hans ofvannämnda fägnesång på Karl XII:s födelsedag, hvilken i många stycken synes ha varit Freses förebild i hans stort anlagda festkväde. Liksom Rudeen jämför Riga med en jungfru, som ej vill lida våld af någon fiende, så äfven Frese fädernestaden Viborg. Och särskild samstämmighet finner man i de båda skaldernas uttryck för sin fredslängtan. Bägge tala om en tid, då svärdet skulle rosta i sin skida och spindeln väfva sina nät i sköld och hjälmar, då landtmannen skulle i lugn och ro få sköta åker och äng och ställa försåt för «luftens fjäderfä» och för «vattnets tysta folk». Och för båda var freden det mest efterlängtade målet, som skulle göra slut på all sorg, endast med den åtskillnad, att för Frese, som skref sin dikt tretton år senare än Rudeen, fredsbehofvet framstod ännu eftertryckligare och därigenom erhöll ett ännu kraftigare uttryck.

Äfven Gunno Eurelius-Dahlstjernas stora drapa «Kunga Skald» öfver Karl XI:s död synes ha föresväfvat Frese vid författandet af hans riddarhusdikt, som lånat flere uttryck från detta poem.

När Freses oration utkom från trycket, ledsagades den enligt tidens sed af versifierade gratulationer, af

hvilka fru Brenners och Possieths redan tidigare omtalats. Den sistnämnde tillerkände Frese ett «Phoebi fertile *caput*». En kvinnlig vän omtalar det bifall, som Frese hade skördat med sitt tal, sägande därom:

Er lofvar ridderskapets sal,
Er lofvar själf ert vackra tal,
Er lofvar hvad som sällan sker,
Ett allmänt bifall lofvar er.

Äfven Freses närmaste man i kansliet, den redan nämnde J. P. Flachseen, ägnar honom en lyckönskan, hvari det heter:

Är er håg, herr Fres', att fria
Till den väna mö Thalia?
Vackra ungdom, vågat då,
Och så framt I där få korgen,
Den I aldrig fått ell' få,
Gack till Venus döttrar små,
Då så går jag väl i borgen,
Att I genast slippa sorgen.

Af uttrycken i denna något otympliga dikt, som ansluter sig till en passus af Frese i inledningen till hans tal, drager Atterbom slutsatsen, att Frese var begåfvad med ett fördelaktigt utseende, på grund hvaraf han skulle kunnat räkna på framgång hos «Venus döttrar». Men huruvida detta skämt alls passade till den allvarliga stämningen och den djupt gripande tidsmålningen i Freses dikt, må lämnas därhän.

Det var nämligen i denna sin första stora dikt Frese gaf ett eko icke blott af Sveriges allmänna fröjdekväden öfver konungens hemkomst, utan i än högre grad af landets och folkets stora lidanden och af den då allmänna fredslängtan. Denna stämning är så genomgående hos Frese, att man till och med i hans bröllopsdikter möter klagomål öfver fosterlandets nöd, tidens allvar och ofredens förbannelser. Så länge hade kriget rasat, att freden hägrade som en längst förgången gyllne tid. Och

ofreden hade endast kommit ofärd åstad. Landet var likt en vild öken rikt på armod, och plågor och lidanden hade hopats i sådan mängd, att enhvar fick erfara tyngden af desamma.

Åt alla dessa hemsökelser gifver Frese ett fullständigt och gripande uttryck i sin dikt. Det egentliga ämnet för densamma är allt hvad landet haft att utstå, dess sorger och pröfningar. Han skildrar den bedröfvelse, ångest och vedermöda, som grepo alla, då Sverige förlorade så många dyrbara provinser, och «hela riket låg liksom i själatåg». Och då konungen slutligen nödgades gå i landsflykt till Turkiet, då var den sista fröjden förjagad, mörkret inbröt och natten växte till, som om det aldrig mera skulle dagas.

Bland de stora förlusterna var mistningen af författarens hemland säkert den största. Man finner väl ingenstädes i Freses skrifter någon antydan om, att han skulle betraktat sig såsom finne i motsats till svenskarne. Sverige och Finland voro för honom det gemensamma fäderneslandet, han gjorde ingen skillnad dem emellan. Därför möter man ej heller hos honom någon patriotisk klagan öfver Finlands förlust. Det är endast fädernestaden Viborgs öde, som har gått honom särskildt till sinnes. I en i dikten inskjuten längre episod skildrar han densamma under bilden af en «dejlig mö», på hvilken grannen lurat, liksom höken på dufvan. Länge hade den sköna jungfrun förstått att bevara sin frihet, men när en allena måste strida emot många, kunde «friheten» ej undgå att slutligen bli «maktens fånge», och i fångenskap hade den «ädla mön» redan länge suckat, men väntade ännu trofast på befrielsens stund.

I allt detta jämmerfulla och förtviflade läge fanns likvisst en ljuspunkt, som uppehöll modet hos de förtviflade, nämligen hoppet om konungens hemkomst. Detta hopp var «vår enda lisa», sjunger Frese, och man synes ännu fullt och fast ha litat på sin underkung. När denna utsikt slutligen efter så lång väntan begynte närma sig sitt förverkligande, då kan man lätt förstå det

allmänna jublet, åt hvilket äfven Frese gifver ett så gladt uttryck i sin dikt. Han uppmanar att stöta i basun, låta alla klockor ringa och uppstämma ett jubilate, «som till andra världen spörs». Man kände sig som räddad ur sjönöd, som en fånge, för hvilken fängelsets portar öppnats. Och det fanns ingen, från de späda barnen till «gråhårshvita män», hvilka ej voro utom sig af glädje.

Naturligtvis var denna glädje icke blott uttrycket för den allmänna tillfredsställelsen öfver att åter få mottaga den högt älskade och beundrade konungen inom hemlandets gränser, utan i ännu högre grad för hoppet, att konungens hemkomst skulle göra ett slut på landets stora vedermödor. Detta framgår också fullt tydligt af Freses tal. Ännu vid denna tid synes skalden till fullo ha delat sin samtids stora beundran för Karl XII. Äfven för honom var han «lejonet i nordens natt», «nordens Alexander», vår «unders kung» «himlens frände» och «Guds vän». Hämndens dag var ändtligen kommen. Konungen skulle skingra de triumferande fienderna och åt Sverige återförvärfva de förlorade landskapen. Äfven fädernestaden Viborg skulle ryckas ur fiendens fjättrar och skörda lönen för sin trohet.

Och sedan allt återtagits och Sveriges ära blifvit räddad, skulle freden slutas. Ty oaktadt all den entusiasm han hyste för Karl XII:s bragdrikedom, var dock freden hufvudsak äfven för Frese. Det var summan af hans sång. Det skulle nu följa en tid, då spjuten skulle omsmidas till plogbillar, då landtbruk, handel och bokliga konster å nyo skulle uppblomstra och ny lycka och sällhet åter gry för landet. Han glömmer icke en gång fångarna och de landsflyktige, hvilka han tillönskar befrielse och möjlighet att i frid och ro få återvända till sina hem. Med en bön till Gud: «gif frid, gif snart våra nordiska länder», slutas denna Freses första stora dikt (Valda skrifter s. 50), hvilken sålunda icke är en vanlig fägnesång öfver konungens återkomst, utan tillika innehåller en gripande skildring af krigets olyckor och ett ohöljdt framhållande af freden som rikets mest oafvisliga behof. I

detta afseende talade Frese ur landets och folkets hjärta, och hans kväde erhåller därigenom, om också hörande till en diktart, som numera ej har någon hög kurs, ett betydande värde som en sann och träffande tidsbild. Cygnaeus yttrar om denna dikt, att «skaldens entusiasm för och orubbliga tro på sin hjältekonung, hans kärlek till fosterjorden och dem alla, som där voro honom dyrbara, hans sinnesstyrka, som ingaf honom hopp ännu då, när allt tycktes förloradt, allt detta framträder i denna sång såsom så ofta annars i en renhet och fägring, hvilka väl ej blända, men göra, att man älskar den, som tänkte så ädelt och kände så varmt och så vackert framsjöng, hvad han tänkte och kände».

Det ämne Frese valt och de känslor han uttalade voro rätt vanliga hos den tidens poeter. Man finner t. ex. i flere af fru Brenners dikter efter 1709 suckar och böner om fred samt längtan efter konungens hemkomst. Men Frese skiljer sig dock fördelaktigt från sina samtida genom en varmare ton och en högre poetisk lyftning i framställningen. En jämförelse är lätt att öfvertyga härom. Sammanställer man Freses oration t. ex. med det redan nämnda kväde, som Rydelius af samma anledning författade och uppläste i Lunds akademi, så finner man lätt, huru mycket mera inspirerad den Frese'ska dikten är. Rydelii dikt kallas «Syndens och bönens, straffets och nådens vanckel-vikt», och redan den första strofen, som lyder:

Sverige hör och lägg på hågen
En uppriktig sannings-sång:
Gud har lagt dig nu på vågen,
Dig och dina synder mång',
Synden i den ena skålen,
I den andra bön och hopp.
Märk hur' perpendikel-nålen
Vippar ojämt ned och opp.

är ägnad att gifva en föreställning om diktens innehåll. Det hela är en lång och tröttande straffpredikan öfver synden, omväxlande med en krönikeartad rekapitulation

af händelsernas gång. Freses dikt gör gentemot denna intryck af ett friskt källsprång. Äfven ett kortare kväde af Olof Gyllenborg öfver Karl XII:s hemkomst är obetydligt i bredd med Freses.

Riddarhustalet är icke Freses enda dikt af fosterländskt innehåll. Han följde allt fortfarande med spänd uppmärksamhet händelsernas vidare utveckling, och såväl i självständiga sånger som i sina tillfällighetskväden gaf han icke sällan uttryck åt sina tankar i tidens frågor. Frese hade nu blifvit så att säga «hoffähig» som poet. Två månader senare, då det åter var en glädjedag för det land, som «jämt i tårar flyter», i anledning af arfprinsessan Ulrika Eleonoras förmälning med prins Fredrik af Hessen-Kassel, fick han åter stränga sin lyra. Och huru mycket han än prisade denna förening som en ny källa till «nordens välbehag», kunde han ej ens vid detta glada tillfälle undgå att erinra om den bistra tid, då Sverige var likt en änka, då «lejonet i skuggan satt», då «björnen fasligt vrålade» och «örnen rof i klorna bar».

Jultiden år 1715 anlände Karl XII omsider till södra Sverige, där äfven Frese vid denna tid vistades såsom privat sekreterare hos guvernör Burenskiöld. Redan i början af året synes han ha blifvit kallad till denna befattning, såsom bl. a. framgår af hans riddarhustal, hvari det i en poetisk dedikation till Burenskiöld heter:

Guvernör i Skåne land,
Dit er nåd och namn mig kallar,
Att hvad gunstigt I befaller
Sköta med min låga hand.

Han torde emellertid ha tillträdt sin nya post först på hösten 1715, ty den 6 september begär han af kongl. kansliet betyg öfver sitt «förhållande», «alldenstund han nu af general lieutenanten och guvernören Burenskiöld blifvit antagen till dess privata sekreterare», och han erhöll äfven ett «skriftligt bevis ur protokollet», enär han som extra ordinarie kanslist «förvärfvat sig ett godt

loford om dess kapacitet och skicklighet samt välförhållande».

Under sin vistelse i Skåne befinnes Frese vid nyåret 1716 ha uppvaktat Karl XII med en poetisk nyårsgratulation (Valda skrifter s. 64), som enligt hvad uppgifves framräcktes af en deputation i Ystad. Skalden uttalade äfven här sin fägnad öfver konungens hemkomst, som gaf hopp om räddning ur det nödställda läge, hvari landet befann sig.

När Karl han skaffar Sverige frid,
Så kommer allt tillbaka,

heter det i dikten. Frese hoppades fortfarande, att Karl efter sin återkomst skulle söka vinna en ärofull fred, och han tviflade icke att detta skulle lyckas för det svenska lejonet, då det åter en gång skulle pröfva sina «ramars styrka».

Men huru besviken blef man icke snart i alla dessa förhoppningar. Det blef ingen fred genom konungens hemkomst, och han synes ej heller hafva önskat någon sådan. Han begynte i stället utrusta en ny armé, hvarmed han vände sig mot Norge, medan Danmark och Ryssland umgingos med planen att angripa själfva Sverige. Det är härpå Frese antagligen syftar i ett af de bröllopskväden han författade under sin vistelse i Malmö våren 1716, hvari det bland annat heter:

Hvem kan en svårar' tid af tidens längder veta,
Än då man all sin fröjd i allmän sorg måst leta.

Här ville viggen ej de höga ceder skona,
Där blef vårt lejon i sin frihet omberändt,
Man djärfdes våga till att skaka Sveriges krona,
Och ingen drömde knappt det hända skull, som händt.

«Ack, himmel, unna oss en gång den dyra friden!» slutar Frese ofvannämnda dikt vid borgmästaren i Malmö J. Monthells bröllop, och med samma önskan afslutades det bröllopskväde, hvarmed han firade sin chefs dotters fröken Mariana Burenskiölds vigselakt.

Freses vistelse i södra Sverige blef ej långvarig. Den märkvärdiga otur, hvilken som oftast förföljde honom, visade sig äfven nu. Ty redan den 1 juni 1716 erhöll general Burenskiöld afsked från guvernörsposten i Skåne, och härmed upphörde äfven Freses beställning som hans privatsekreterare. Han fann sig nödsakad att återvända till Stockholm och inlämnade den 1 september nämnda år till kanslikollegiet en supplik, däruti han anhåller «att njuta kongl. kollegii förra resolution att få skrifva registratur här vid kongl. kansliet samt åter komma hit in i kansliet, till godo, eftersom han nu måst öfvergifva sin sekreterare syssla, sedan guvernör Burenskiöld af Hans Maj:t fått dess dimmission.» Och fann kongl. kollegium godt att gifva sitt samtycke härtill «efter som denne Frese har ett mycket godt loford om sig för dess capacitet och skicklighet».

Så fick Frese åter vidtaga med renskrifvandet af registraturen. I början af år 1718 befinnas registraturskrifvarne Frese, Törnstedt och Flachseen ha ingått med en supplik, däruti «de i anseende till de af dem anförde omständigheter anhålla att likmätigt kongl. kollegii resolutioner af den 22 februari 1715 och 1 sept. 1716 få fortfara med det vid kongl. maj:ts kansli återstående registratursarbetets renskrifvande emot betalning sexternetals, och att ingen annan måtte tillåtas under hvarjehanda invändning dem därifrån tränga. Men som kongl. kollegium sedermera nämligen den 10 april nästlidet år fastställt, att de vid kansliet antagne extraordinarie kanslister böra till en besparing i Kongl. Maj:ts kassa, det återstående registratursarbetet utan någon särskild betalning renskrifva och förfärdiga; fördenskull resolverades att det nu därvid förblifver, och att samma återstående arbete af de extraordinarie kanslisterna utan särskild betalning renskrifves, men ifall ofvanbemälte registraturs-skrifvare skulle vilja på detta arbetet fortfara, komma de därvid äfven att brukas. Och vill kollegium hafva lämnat den, som vid detta arbete visar sig flitig och detsamma väl och med behörig aktsamhet förrättar och så

snart som görligt är förfärdigar, den försäkran att han skall framför andra utom verket vid förefallande öppning antingen här vid Kongl. Maj:ts kanslikollegio eller annorstädes komma i behörig åtanke, allt efter som han finnes hafva gjort sig välförtjänt och skickelig.»

Huruvida Frese efter denna resolution fortfor med registraturens renskrifvande, finnes icke antecknadt i handlingarna, men synes sannolikt nog, ty den 14 oktober 1719 upplästes i kollegiet en supplik af Frese att «blifva bibehållen på staten, hafvandes 8 år expecterat och fått åtskilliga försäkringar af kollegio att blifva ihågkommen, hvarför resolverades att han blir ståendes på staten.»

Frese ansökte visserligen ledigblifna ordinarie beställningar, men blef gång på gång förbigången. Så år 1717 vid besättandet af en genom Nils Lejonflychts frånfälle ledig kopisttjänst och följande år, då han sökte den lediga befattningen som «Chartæ Sigillatæ Commissarius». Båda dessa tjänster synes han emellertid ha bestridt någon kortare tid som vikarie, den senare befattningen i två månader från den 26 juli 1718 och kopisttjänsten från hösten påföljande år, då den lyckliga medtäflaren om denna tjänst kopisten Bentzell hade fått tillstånd att företaga en utrikes resa. I tillgängliga handlingar från denna tid nämnes han ännu år 1721 «kopisten Frese».

Äfven efter sin återkomst till Stockholm fortfor Frese att i sina dikter gifva uttryck åt tidens stämningar. I en versifierad lyckönskan till sin förman kansliradet Gustaf Cronhjelm, framgifven på nyårsdagen 1717, utropar han till det gamla året:

Gack bort, gack till den ort, som glömskan dig bereder,
Låt svärdet med din ro sin ro och hvila ta!
Vänd, liksom solen vändt sitt hjul, vår motgång neder,
Att ej din afkomst må din bortgångs klagan ha!
Döm ängslan till sin graf vid din utlefde timma,
Nytt öde skapa fram med dagens nya strimma.
När ur sitt morgonhus en signad sol framträder
Och till all världens fröjd ter an sin klarhet ny,

Gif hafvet stilla lugn och luften vackert väder,
Fräls skrämda jordens vidd af mörker, moln och sky!
O, att den sällhet må Guds folk till godo komma,
Att fredens palmer snart få gå i blad och blomma,
Gud låt det nya år af nya lager grönska,
Som nya frukter bär, som nya fröjder ger.

Frese upphörde icke att «med hela riket sucka efter fred». Han slutar äfven en bröllopsdikt af den 17 sept. 1717 med följande gripande strof:

Fred, himlen gifve fred! De svärmeandars rasa
I mörker lindas må med tusen fasta band.
Gud störte fienden som Farao med fasa,
Barmhärtighet se ned till vårt förtryckta land!

Men det blef ingen förändring, och allt hopplösare tedde sig läget. I sin dödsruna öfver biskop Gezelius af den 26 juni 1718 utropar skalden, full af förtviflan:

Ho är så håglös fatt, som icke vid sig tar,
När Herrans vredes hämnd ett uselt rike hotar,
När som fördärf och fall båd land och folk utrotar,
När döden oss i våld, förr'n vi bli't döde, har?

Den allmänna nöd och det elände, som rådde under de sista åren af Karl XII:s regering, framskymta flerstädes i Freses dikter från denna tid. Så talar han i en redan nämnd brudskrift af år 1718 «Vår förvända tid» (Valda skrifter s. 54) om «en allmän nöd med brist på kläder och på bröd», och själfva jorden «tyckes vanför bli» och «den rike sjö är intet i». Och penningebristen blef allt större, ju längre den stora ofredens dagar varade. De sista åren af Karl XII:s regering voro som bekant det Görtziska nödmyntets dagar. Frese skref öfver detsamma ett satiriskt epigram, som gifver uttryck åt samtidens dom öfver ett så bedrägligt förfarande (Valda skrifter s. 35).

Midt under allt detta elände kom den slutliga katastrofen: Karl XII:s död. Till hans högtidliga bisättning den 18 febr. 1719 författade Frese ett sorgekväde, som

i flere afseenden är märkligt (Valda skrifter s. 57). Han gifver uttryck åt den öfverväldigande smärtan öfver detta dödsfall. Konungens förlust synes honom öfvergå allt annat. Han saknar i honom «rikets väl och ljuset i nordens natt». Det var som om allt hade gått förloradt, och han klagar öfver «vår hela glädjes slut i nordens Alexander». Men i all sin sorg glömmer han icke sitt lands framtid och fredens sak. Han vänder sig till den nya drottningen och hennes höga gemål och uppmanar den sistnämnda att söka bringa «vår tryckta sak till slut och sämja». Någon vanhederlig fred ville Frese dock icke veta af. Han önskade att Karls efterträdare skulle korsa sin klinga med fienden och fäkta för «landets frid och Guds ära».

Således en kamp för freden såsom det nödvändiga villkoret för landets välfärd. När omsider efter yttermera tre års bidan fredsslutet mellan Sverige och Ryssland kom till stånd, hälsar Frese detsamma i en särskild dikt (Valda skrifter s. 66) som den långa nattens och mörkrets ändalykt, som gryningen till en ny dag och en ny tid. Ej ett ord af beklagande öfver de stora offer, med hvilka freden slutligen köptes, icke en antydan om att hans egentliga fosterland hade styckats och att fädernestaden Viborg hade gått helt och hållet förlorad. Fruktansvärda måste i sanning krigets lidanden ha varit och öfverväldigande fredsbehofvet, då glädjen öfver den vunna freden trängde alla andra känslor helt och hållet i bakgrunden.

I alla dessa dikter framstår Frese såsom sin tids yppersta tolk för fosterlandets ofärd. Hans diktning återspeglar den stora ofredens skickelsedigra tidehvarf med dess många skiftande stämningar, lidandet, nöden och förtviflan, omväxlande för någon stund med det som ett irrbloss då och då blinkande hoppet, att man dock sist och slutligen skulle lyckas förjaga Sveriges många fiender och därefter åvägabringa en ärofull fred. För detta program trädde allt annat i skuggan, till och med hans beundran för hjältekonungen, och man finner af hans under frihetstiden fortsatta diktning, att hans

ögon alltmera öppnades för falskheten i den krigiska storhet, som störtar land och folk i fördärfvet.

Härigenom erhåller Freses diktning en historisk karaktär och blir ett uttryck för känslor och önskningar, som delades af hela nationen under en ödesdiger period i dess lif. Det var, såsom Atterbom uttrycker sig, hos Frese ett «samlidande med Sveriges belägenhet», en samkänsla, som ytterst flödade ur skaldens varma fosterlandskärlek.



IV.

Freses långvariga sjukdom. Hans Vår-sånger.

Fosterlandets motgångar voro icke de enda, som uppfyllde Frese med sorg. Hela hans lefnad var en långvarig kamp emot en öfverhandtagande och tärande sjukdom, om hvars utgång skalden ej länge kunde vara oviss. Lifvet vardt snart för honom en långsam vandring mot grafven.

Hvad som gör intrycket af denna Freses sjukdomstragedi så mycket mera gripande, är att motgången drabbade honom så tidigt, då ungdomens lifsglädje ännu brusade så varm inom honom. I ett epigram «Öfver sin med sjukdom besvärade ungdom» klagar han:

Skall jag min ungdom så i idel sorg förnöta?
Skall i de fria dar mig tvång och sjukdom möta?
Kan ingen människohjälp min räddning mer förtros?
Ack, mina bästa år, hur fara de sin kos!

Och i ett annat epigram «Öfver sin hotande tidiga död» säger han, att han ännu ej kände sig trött af år, att han ännu kunde ha tid att «mätta sig af världen». Och förtviflad utropar han understundom: «Ack, finnes ingen hjälp eller undanflykt?»

Den sjukdom, hvaraf Frese ansattes, benämner han själf «en svår och häftig skälfvesot». Den var årligen

återkommande och kvarlämnade länge spår efter sina härjningar. Skalden skildrar sin sjukdom och dess följder på följande sätt:

All min lifskraft är försvunnen
Och min vätska torkad bort.
Jag är hårdt i fjättrar bunden
Och min fröjd har varat kort.
Gråta var min första röst,
Då jag låg till modrens bröst,
Och allt, hvad jag sen förfarit,
Har mest sorg och sjukdom varit.

När sin resa solen sluter,
Och när andra slumra in,
Jag slätt ingen hvila njuter,
Då begynns först plågan min.
Natten, som är sömnens vän,
Drifver sömnen från mig hän,
Dagen tärer min förmåga,
Natt och dag mig ömsom plåga.

Förgäfves sökte Frese hos läkare bot för sitt onda. Läkedom hade endast bragt honom i djupare elände. Denna erfarenhet hade gjort honom misstrogen såväl mot läkare som läkemedel. I sina sederegler gifver han rådet att bruka medicin endast i största nöd. Bättre vore att lita på naturens hjälp än att med läkaren ingå «ett lifs- och välfärds vågspel». «Lär af mitt olyckliga exempel — yttrar han — att hvarest hastig läkedom ej hjälper till hälsan, där gör långvarigt läkedoms bruk sjukdomen obotlig». Och öfver «oförfarne läkare» skref han bitande epigram, t. ex. följande:

Er har en hjälpsam hand och konst gjort vidt bekände,
I hjälpen mången snart utur sin världs elände. [1])

[1]) Angrepp mot usla läkare voro då ingalunda ovanliga i litteraturen. De nämndes stundom till och med vid namn, såsom t. ex. i den öfversättning af Boileaus X:de satir, som ingår i den «Samling öfversättningar och bearbetningar från romerska och franska författare», som utgafs af Svenska litteratursällskapet 1899 (Skrifter t. XLIII) och hvilka härröra från Freses tid.

Äfven vid brunns- och badorter sökte Frese bot för sitt onda. Han vistades bl. a. sommaren 1714 vid surbrunnen i Viksberg vid Södertelje-fjärden icke långt från Stockholm, såsom framgår af en dikt «Öfver en enviges kamp, som skedde vid Viksberg under surbrunnskuren den 27 juni 1714 emellan en ekorn och en skogsråtta, som ekornen i sitt bo dess ungar velat afhända och äro af samtelige brunnsgästerna bägge vid vägen brede vid hvarannan döde liggande befundne». Senare uppehöll sig Frese vid Fläckebo surbrunn i Östergötland, hvars källvatten han i ett epigram prisar såsom synnerligen hälsobringande.

Redan tidigt började Frese i sin diktning gifva uttryck åt de stämningar och tankar, som framkallades af hans svåra sjukdom. Skaldens «skälfvesot» hade egenskapen att återkomma hvarje vår, och denna omständighet gaf uppslaget till en hel diktcykel, som i hans «Andliga dikter» är samlad under den gemensamma rubriken «Då jag åtskillige särskilte vårtider, begynnandes ifrån år 1712 af en svår och häftig skälfvesot varit angripen». I innehållsförteckningen kallas den *Verser i sjukdom vid åtskilliga vårtider* (Valda skrifter s. 3—15). Man finner häraf, att Frese våren 1712, således kort efter sin öfverflyttning till Stockholm, fick sitt första anfall af frossan. Den 1 maj samma år är hans första vårsång dagtecknad, och han fortfor sedermera hvarje vår, då sjukdomen öfverföll honom, att skrifva en klagovisa i samma versmått och med samma innehåll, men dock med en variation af temat, som gör att intrycket af hela cykeln ej blir tröttande och enformigt. Ett enda år, 1717, försummade han att skrifva en betraktelse öfver sitt sjukdomstillstånd, men författade i stället följande år tvenne dikter, den ena i stället för den han «år 1717 eftersatt».

Här talas om ett «hurtigt par Läkiare», Östhen eller S., som «kunna gifva snart den siukan man eij har» och en «till grafven skynda». Den förre (Gerhard v. Östen) var «okulist» i Stockholm, och med den senare åsyftades Constantin Soem d. ä., stadsfältskär i Stockholm, död 1727.

Dikterna gifva oss närmast en föreställning om gången af Freses sjukdom. De första fyra åren återkom hans onda regelbundet på vanlig tid och med vanlig styrka. År 1715 den 29 april sjunger han därför:

Tänk, lärkans fjärde sång mig nu i örat gäller,
Och åter sker, att Gud sig mot mig vreder ställer.
När genom luften hon med sina vingar ror,
Då är det ren så dags, att plågan hos mig bor.

Men våren 1716 under Freses vistelse i Skånes sydligare klimat synes han första gången ha sluppit sjukdomens vanliga påhälsning, ty vårens budbärarinna bringade honom nu det glada budskapet, att himlens vrede hade «stannat», och Freses vårvisa blir denna gång ett tack- och lofoffer till den högstes ära, hvari han uppmanar hela naturen att förena sig. Äfven under de närmast följande åren var skaldens hälsotillstånd bättre. I 1719 års vårvisa talar han till och med om sin «helbregda». Men år 1720 föregås dikten af upplysningen: «Då jag åter i maj månad föll in i febern». Och mer än vanligt klagande sjunger skalden:

Du gyllne sol, som nu en ljuflig vår bebådar
Och mig med glädje ser, som dig bedröfvad skådar,
Hvi stillar du min lust, som allas längtan rör?
Med andras lösta band du mig i bojor för.

Ack jag, olycklig jag, som ensam måste lida!
Skall plågan aldrig mer sig skilja från min sida?
Ell' skall jag ingen tid från plågan blifva skild?
Mitt hopp är ute, och min tröstan är förspilld.

År 1721 var åter en lyckligare vår för Frese. Himlens vrede hade ändrat sig, och skalden såg sig igen bli helbregda till sin kropp. Äfven under de två följande åren synes tillståndet ha varit någorlunda tillfredsställande, men 1724 års dikt inledes af måttot «Då med en utmattande sjukdom Herrans hand hela våren varit svår öfver mig». Allt hopp om tillfrisknande var nu ute, och han förutspådde sitt slut under årets lopp och bjöd världen farväl:

Far, vårens fröjd, far väl, far tid och allt ur minne!
Jag sluter världen ut, och himlen i mitt sinne.
Jag öfverger mig själf och från min hydda far,
Den fröjd, mig bidar, jag i hoppet vunnit har.

Hans spådom besannades emellertid icke, men hälsan förbättrades ej heller, utan blef endast allt sämre. I följande års visa heter det: «Då jag hela året igenom måste hållas vid sängen», och så förblef det för det mesta allt intill slutet.

Den omständigheten, att skaldens sjukdom återkom hvarje vår, då naturen vaknade ur sin långa vinterdvala och allt som lif hade fröjdade sig öfver vårens ankomst, har äfven påverkat kompositionen i Freses Vårsånger. Han börjar i vanligaste fall med en bild af vårens härlighet, vårfåglarnas smältande sånger, solens ljus, de löfklädda träden m. m., för att som kontrast till all denna glädje framhålla sitt eget kvalfyllda lidande, sina vemodiga tankar öfver att ensam få lida, då allt var så gladt omkring honom.

Hvad hör jag dig igen i lunden lustigt spela,
Och med din skära röst den vida luften dela?
Hvi skall din glädjesång förkunna mig mitt kval,
O skogens sångarinn', du sköna näktergal?

Så är den sorgetid för mig nu åter inne,
Som kväfver mod och hopp, som kränker själ och sinne,
Som gör, att motgång mig i stadigt minne har,
Då andra träda in i sina glädjedar.

Därtill kommer ett tredje moment, som bidrager till det djupa intrycket af det hela: den ödmjuka resignation, hvarmed skalden fogar sig i sitt öde, finnande för hvarje gång en tröstegrund, ett fast hopp att trygga sig vid, så att han till och med kan «glädjas i sin sorg».

I en af sina första vårbetraktelser anropar han ännu den högstes barmhärtighet och ber honom gjuta salfva i hans sår och gifva honom hälsa till sin själ och sin sjuka kropp. Han uppmanar icke blott näktergalen att sjunga hans sorg så vackert, att skaparen skulle bevekas till

nåd, utan vänder sig äfven till den i Herrens tempel församlade menigheten och uppmanar den att bedja för honom, ty «ett samnadt rop ju mer än ensam röst förmår».

Och huru jublar han icke af fröjd, när sjukdomen, såsom nämndes, en vår uteblifver, och huru sjunger han icke den högstes lof och slår hans pris på sin lyras strängar, med ödmjuk tacksamhet öfver sitt tillfrisknande! Man finner af allt, att lifvet var honom kärt och att han, trots att mörker och sjukdom omgåfvo honom, älskade världen med «oskuldsfullt vemod och en elegisk vårkärlek».

Så mycket mera rörande är att bevittna, huru undergifvet han snart tager sitt olycksöde. Hans första tröstegrund är att hans «ungdoms tuktan» skulle bli hans «ålderdoms pris», att solen en gång skulle lysa öfver hans mörker. Men när utsikterna till hälsans återvinnande alltmera träda i bakgrunden, då måste han söka sig andra tröstegrunder. Då intalar han sig, att denna vårens fröjd, som han allt fortfarande besjunger, är flyktig och förgänglig och intet att hålla sig vid. Allt i lifvet var underkastadt förvandling, en ständig «växelstrid», ingenting varaktigt att bygga på. Som motsats härtill målar han för sitt inre bilden af en evig vår, som aldrig skulle följas af någon höst, af en evighet, som ej skulle vara underkastad tidens växlingar, af en glädje, mot hvilken världens flyktiga fröjd kunde förliknas vid en dröm. Han intalade sitt hjärta att enbart bida denna fröjd, som han i hoppet redan trodde sig ha vunnit.

Och slutligen när det långvariga lidandet alltmera utmattar honom, blir längtan efter döden den alltmera öfverhandtagande stämningen i hans poetiska vårbetraktelser. «Hvar blir du bleka död? hvi skyr du den dig söker?» utropar han våren 1725. Men ännu länge fick Frese bida och draga sitt kors med tålamod.

Det kräfver en icke ringa behärskning af de poetiska uttrycksmedlen för att kunna väcka intresse för ett så ensidigt och för poetisk behandling föga lämpligt motiv som en långvarig sjukdoms skiftningar mellan lif och

död. Det synes fara värdt, att en poesi af denna art mera skulle väcka medlidandets känslor än framkalla poetiskt välbehag. Gabriel Lagus har också uttalat den förmodan, att skaldens olycksöde vore den förnämsta orsaken till det intresse, som hans diktning har väckt hos eftervärlden. Men man får icke förbise, att det äfven är det poetiska sätt, hvarpå han förstått att gifva uttryck åt sina sjukdomsplågor, som riktat uppmärksamheten på hans lidandes historia. Det kan nämligen icke förnekas att Freses poetiska konst når sin höjd i dessa dikter, i hvilka han besjunger sitt lifs stora misär. Ehuru ämnet ej tyckes erbjuda mycken omväxling, lyckas han dock inlägga så mycken innerlighet och en så rörande stämning i sina sjukdomsbetraktelser, att de än i dag som är icke förfela att göra ett djupt intryck på läsaren.

Denna «poetiska sjukdomskrönika» har också af eftervärlden blifvit i hög grad prisad. Atterbom säger, att Frese i densamma ådagalägger «en själsfägring, som med så skär renhet sällan, kanske aldrig, i Sveriges vitterhet framträdt». Cygnaeus yttrar: «Sjukrummets väggar begränsa i det hela taget Freses horisont. Men då och då lyftas de förmörkande gardinerna bort af uppfriskande fläktar af Guds värld därute, och milda varma strålar ge för en stund åter lifvets färg åt de bleka, sin förvissning nära föremålen, den dödsberedde skalden själf däri inberäknad». Och Ljunggren yttrar att Freses egendomlighet klarast framträder i dessa sånger, som spirat upp ur djupet af hans hjärta och alla bära «ursprunglighetens omedvetna fägring».

Att Frese just i denna del af sin diktning står så enstaka bland samtida vitterlekare, beror väl i främsta rummet därpå, att den finska diktaranden särskildt i hans vårsånger för första gången visar de egendomliga drag, som ansetts särskildt utmärkande för densamma. I detta afseende är Freses diktning af stor och förebådande betydelse för oss. Detta blida, rörande vemod och denna stilla undergifvenhet i sorgen och olyckan, hvar äro de

hemmahörande om icke i den finska dikten. Och äfven sättet att sjunga, den enkla flärdlösa tonen och känslans anknytande vid en naturstämning, är ju karaktäristiskt för sången i Finland, såväl för folkvisan som den egentliga skaldepoesin.

Något motstycke till Freses diktcykel har den svenska litteraturen ej att uppvisa, men en och annan enstaka förebild torde dock kunna påpekas. Mest påminnes man om en dikt af fru Brenner «Uppmuntring till tacksamhet emot Gud efter öfverstånden sjukdom», hvari särskildt uttrycken för tacksamhetskänslan mycket erinra om motsvarande hos Frese. Så heter det:

Upp, upp min själ och ingaleds förhala,
För Herren Gud ditt löfte att betala,
Kom honom dock med skyldig tack ihåg,
Som till din nöd med nådigt öga såg.

Så länge då som blodet i mig röres
Och af och an i sina ådror föres,
Så länge puls och hjärta hos mig slår
Och jag ännu om någon tanke rår,

Så skall min själ intill min vandrings ända,
Tills hon till den, som henne gaf, skall lända,
Till Herrens pris uppoffra sång och ljud
Och härifrån gå sjungande till Gud.

Freses vårsånger tyckas redan fullständigt ha uttömt detta tema, men de äro likväl icke de enda, hvartill han inspirerades under lidandets stunder. Denna hans misär har äfven gifvit upphof till flere andra dikter af samma innebörd, t. ex. den ofvan (s. LIX) citerade sången «Under min långsamma och svåra sjukdom» (Valda skrifter s. 16), hvilken utgör liksom en sammanfattning af de växlande stämningarna i hans vårkväden. Skalden låter oss blicka djupt i sitt lidandes historia, och ehuru han redan står vid förtviflans gräns, bildar dock äfven här resignationen det vackra och rörande slutackordet.

Ju mera skaldens sjukdom tilltog, dess mera måste han draga sig bort från den yttre världen, från människorna och från lifvets glädje öfver hufvud. Men häri fann han sig utan knot och klagan, och gentemot världens fröjder prisade han i en af sina vackraste dikter (Valda skrifter s. 82) den tysta ensligheten som de «trycktas välbehag, de sorgsnas paradis, bedröfvade själars ro och blöda sinnens längtan».

Freses religiösa sinne dref honom äfven att i bönen söka hjälp mot sitt onda, och hans andliga dikter bevara några prof på hans förtviflade rop om frälsning ur nöden. I en bön på prosa tecknar han sitt eländes tillstånd på följande sätt:

«Jag är svag och vanmäktig, mitt hjärta ängslas, min själ sitter i bekymmer, ty mig är krankhet och vedermöda påkommen. Jag är så vanmäktig, att jag icke tala kan. När jag lägger mig, säger jag: när månn' jag skall uppstå, och sedan räknar jag, när afton skall varda. Din hämnd söker mig, din grymhet trycker mig, det går allt öfver mig. Finns dock ingen läkare i Israel eller någon salfva i Gilead? Hvar är den kraft du till örter och gräs delat hafver? och hvad är läkarekonst, när du din välsignelse förhåller?»

Liksom i vårsångerna sysselsatte han sig äfven i andra dikter och betraktelser med «förgängligheten och döden». Med kraft och patos uttalar han i en af sina sånger sitt *Förakt öfver världens fåfänglighet* (Valda skrifter s. 30), framställande dess glädje som bitter galla, dess ära som en hastigt försvinnande sky, dess rikedom som en snabbt flytande ström, dess tro som otro, dess frid som en oaflåtlig strid, höjande sig i denna dikt till en flykt, som något påminner om tonen i Kingos psalmer. Också *Dödens väntan och vinning* (Valda skrifter s. 20) har han besjungit i en särskild sång, hvaraf närmast framgår, huru förtrogen han hade gjort sig med sin blifvande hädanfärd. Han hade tidigt lärt att «i tankar dö förut, att dö förrän döden kom och att begynna sin evighet redan i tiden», som det heter i sistanförda dikt. Långt förrän hans lefnads farkost hade «fällt sitt matta segel, var det för honom med evighet och tiden väl beställdt»,

och han kunde därför med hoppets segervisshet bjuda sitt *Afsked från världen* (Valda skrifter s. 40) och från grafvens mörker rikta sina blickar upp mot himmeln.

Och år 1724, då såsom redan nämndes sjukdomen mycket svårt ansatte honom, och han i följd däraf mer än vanligt var upptagen af dödsbetraktelser och beredelse till döden, skref han följande *Epitafium* öfver sig själf:

En son, den allas mor ur jordens sköte bar,
Ännu sin moders bröst i kalla grafven trycker.
Och som han henne minst med högmod trampat har,
Hon här hans trogna ben i hulda armar lycker.
Det var en lydig son, som modrens skygd begärde,
Det är en kärlig mor, fast hon sin son förtärde.

Hvilken vacker bild af sin egen person gifver oss ej skalden i denna enkla grafskrift öfver sig själf? Länge hade han sökt «destillera dödens bittra galla till en ljuflig panacé», och i sin oaflåtliga kamp med den hotande upplösningen lyckades han äfven af förgängelsen afvinna seger och skönhet.

Lidandet är det ständigt återkommande temat i Freses diktning och har öfvat ett afgörande inflytande på arten och beskaffenheten af hans skaldskap. Det har gifvit hans toner detta drag af stilla vemod, denna ödmjukhet, som aldrig förhäfver sig, detta djupa allvar och denna ideala tro, som öfverallt återspegla sig i desamma, detta hopp, som aldrig upphörde att hoppas, detta tålamod, som bestod i självfva döden. Det är lidandet, som bildar bryggan mellan Freses lefnad och sång.



V.

Freses ställning efter fredsslutet. Andliga och Världsliga dikter.

Då Freses sjukdom till en början endast var periodiskt återkommande, hindrade den icke honom att fortfarande sköta sin tjänst i kansliet. Ej heller öfvade den något hämmande inflytande på hans skaldeproduktion, som tvärtom var i tilltagande under de senaste åren af hans lefnad.

Efter fredsslutet synes Freses ställning i kansliet ha blifvit en annan än förut. Han fick utbyta renskrifningen af registraturen mot expeditionen af ärenden rörande Viborgs och Borgå stift. När det efter det långvariga krigets slut gällde att ordna Finlands kyrkliga angelägenheter och särskildt det stifts, som genom freden hade blifvit söndradt i en rysk och en svensk del, ansågs Frese på grund af sin härstamning från östra Finland särskildt lämplig att sköta expeditionen af stiftets ärenden. Så befinnes han den 19 oktober 1721 till biskop Gezelius ha öfversändt fullmakt «till Viborgs biskopsdöme, önskande herr Biskopen därtill den högstes bistånd och välsignelse». I ett bref af den 5 november 1722 från biskopinnan Gezelii broder, tjänstemannen Carl Arnell i Stockholm, heter det uttryckligen att «Frese har expeditionen i kansliet för stiftet», och ännu den 25 maj

1724 skrifver kyrkoherden Lars Arnell till sin svåger biskopen, att det är Frese, hvilken «egentligen har herr Broders stifts angelägenheter om händer». [1])

Sistnämnda år ansökte Frese en efter president-sekreteraren Bruhn ledig blifven kanslisttjänst i kammar-expeditionen (sedermera äfven kallad inrikes civil-expeditionen). Till sin ansökan hade han bilagt «Kongl. senatens försäkran af den 4 sept. 1714 att vid tillfälle komma i nådig konsideration» samt åberopade sig jämväl på «kollegii försäkran af 1715, begärande att i anseende till dess nu på 13:de året gjorda tjänster, blifva förordnad till bemälte kanslistbeställning». Frågan afgjordes vid kanslikollegiets sammanträde den 17 juni 1724. Af kollegiets närvarande ledamöter gåfvo alla, så när som på en, sina röster åt Frese, som följaktligen erhöll kanslist-befattningen vid kammarexpeditionen. Kollegiet ansåg sig böra «göra dem justice, som finnas hafva förtjänt beställningen», och Freses ancienneté och långvariga tjänstgöring vid expeditionen blef därför afgörande till hans förmån. Någon mera inbringande post var det likväl icke, hvilket bland annat framgår däraf, att skalden två år senare ingick till kollegiet med en «supplique» däri han för «dess sjukliga tillstånd och medellöshet begär att få ett kvartals anticipation af sportelmedlen», hvilket äfven af anförda orsaker beviljades honom.

Kort efter det Frese hade blifvit utnämnd till ordinarie kanslist vid kammarexpeditionen, synes han äfven ha begynt tänka på utgifvandet af en samlad upplaga af sina under de föregående tretton åren författade dikter. Då han i sin förut omtalade oration «Eko å Sveriges allmänna Fröjdekväden» utmålade fredens stora förmåner, glömde han ej heller dess betydelse för författaren. Det heter i dikten:

---

[1]) Ur Gezeliuska brefsamlingen i Universitetsbiblioteket. Jfr Vasenius, Historiallinen arkisto, VIII s. 264—265.

En Bok-man, som nu helst sin torftighet vet tälja,
Skall mest, när minst han tror, i fulla visthus gå;
Han skall sin lärda bok åt olärdt folk ej sälja,
Han skall ock vida väg i rang och rikdom stå.

Freses anspråkslöshet synes emellertid länge ha afhållit honom från detta företag, men när sjukdomen allt svårare ansatte honom och han kände döden nalkas, ville han dock samla sina dikter till ett minne för eftervärlden. Den 5 oktober 1724, samma dag då han skref sitt ofvannämnda «Epitafium», var samlingen af hans «Andliga dikter» fullbordad, och samma dag är företalet till hans «Världsliga dikter» dateradt. Han säger äfven i detta företal farväl åt sina läsare i följande ord: «Gunstige läsare, jag hinner nu icke mera än beställa om mitt hus, det är skilja mig vid världen, ty jag måste dö.»

Utan tvifvel var Frese vid denna tid fast öfvertygad om, att det ej mera skulle förunnas honom tid och tillfälle att vara med om de samlade dikternas tryckning, än mindre bevittna deras framträdande inför allmänheten. Detta framgår af företalen till de båda samlingarna, hvilka äfven äro af intresse, emedan han i desamma uttalar sin egen mening om sina dikter. Med sina andliga dikter synes han ha varit mera tillfredsställd. Han tager dem i försvar mot eventuella omilda granskare och finner, karaktäristiskt nog, deras främsta ursäkt ligga just i det andliga innehållet. Författaren rekommenderar denna sin samling på följande sätt:

«Här förete sig några enfaldige *Poesier*, såsom vittnen af mine förde ensamme, menlöse och förnöjelige tankar. Jag tillstår fuller, att de torde röja någon tillåtelig och loflig frihet, men så vet jag ock det med dem, att de äro främmande för allt djärft och straffbart okynne. Lättfärdige och otuktige skrifter äro mig en styggelse, och deras diktan håller jag för dygdens förtal. Alla böra söka beröm uti det, som höfviskt och anständigt är. Och lärer odygden själf svårligen kunna misstyda, att då andra till äfventyrs hafva i ungdomen förnöjt sig i kitslige och syndige påfunds skrifvande, jag i det stället velat förnöja mig i ett sådant sinne, som hos mig upptäckt antingen någon *tacksamhet för Guds godhet* eller någon *glädje af själens förnöjelighet*, eller ock något *förakt* öfver *världens fåfängelighet.* Och detta gör,

att jag, vid desse oskyldige dikters allmänt kunnigt görande, icke det ringaste fruktar hvarken för förtal och last, eller vidare begärer beröm och ros.»

Långt strängare gick skalden till doms med sina världsliga dikter, om hvilka han yttrar:

«Sedan jag på nedanskrefne dag några Andelige dikter i ordning ställt hade, ville jag äfven en förut gjord ansenligare samling af mine fattade Världslige skrifter strax på de förra följa låta; men fant, vid de senares nogare öfverseende, efter eget omdöme, knappt tredjedelen värdige att framgifvas, hvilket jag min ungdom och omogenhet tillika tillräknade, och därför de meste däraf förgängligheten ägnade. Desse som i följande blader sig förete, kunde jag icke dolde hålla, emedan de merendels tillförene genom trycket blifvit kunnoge gjorde. Och ändock jag ej vet, hvad omdöme de sig i världen underkasta, så tviflar jag likväl icke, att de ju i tiden mange milda och fromma människor möta lära, hvilka äfven däraf torde ledas till enskyllan och behag för dem, att de vid mitt närmaste vandrande från jorden och då mig, så till att tala, lifvets ljus redan fela ville, till ljuset blifvit befordrade.»

Redan den omständigheten, att han af sina världsliga dikter offrade tredje delen åt lågorna och försvarade de återståendes intagande endast därmed, att de tidigare hade blifvit publicerade, visar att den världsliga dikten vid denna tid, då han gjorde upp räkningen med lifvet, hade förlorat all kurs hos honom. Endast den religiösa dikten syntes honom nog värdefull att bevara hans minne för eftervärlden.

Dessa af honom ordnade samlingar af hans poetiska alstring förblefvo emellertid liggande, enär den väntade döden ännu ej infann sig. Tvärtom förbättrades skaldens hälsotillstånd något under det följande året, hvarför han slutligen begynte tänka på att själf befordra sina dikter till trycket. Den 27 juli 1725 — således nära ett år efter samlingarnas ordnande — befinnes han hafva ingått till kanslikollegiet med en supplik, hvaruti han anhåller om kollegii föreskrift (= förord) «till Hans Majestät på de andelige och världslige poesier, som han ärnar låta trycka».

Redan ett par veckor tidigare, den 15 juli, hade han erhållit tillstånd till dikternas tryckning af censorn Johan Rosenadler, som framhåller att «icke allenast desse så kallade Andelige dikter, utan ock de uti afskildt verk samlade Världslige dikter, annat intet innehålla, än det som lofligit är»; och att «de förra i synnerhet bestå af rene, gudelige och andäktige tankar, de senare intet stöta an emot det som ära, vördsamhet för öfverheten och tuktigt lefverne fordrar, men bägge i enkannerlig måtto vittne bära om herr Auctorens gode naturlige gåfvor och böjelse för vår svenske skaldekonst, hvilken medelst hans försök och lyckelige penna intet ringa till sitt pris och värde förökes etc.». Detta omdöme af en samtida bokkännare är icke blott synnerligt förmånligt för Frese, utan vittnar tillika om en riktig uppskattning af hans diktnings värde för den svenska litteraturen.

Det kungl. privilegiet erhölls den 9 augusti 1725, men tryckningen synes ha försiggått mycket långsamt, ty först följande år utkommo de båda diktsamlingarna från trycket. Före den 10 april 1726 voro emellertid hans andliga dikter färdigtryckta, såsom framgår af skaldens sedvanliga vårvisa af sistnämnda dag, som förekommer skildt för sig i slutet af hans världsliga dikter och inledes med följande förklarande ord: «Efter gjordt löfte har man för år 1726 skrifvit följande rader, som i denne boks första del näst pag. 22 borde influtit, men emedan samma första del varit färdigt tryckt, innan man denna tiden hindt öfverlefva, ty följa de nu till ett slut».

Det är också att märka, att de båda diktsamlingarna, ehuru de trycktes som tvenne särskilda arbeten, icke utkommo hvar för sig, utan efter sitt färdigblifvande sammanslogos till ett under den gemensamma titeln «*Andelige och Werldslige Dikter*, Författade och i ordning sammanbragte A:o MDCCXXIV af Jacob Frese».[1])

[1]) Den senare samlingen inleddes af ett «Vidare Föremäle», hvari författaren på följande sätt förklarar sig i anledning af sitt år 1724 författade afsked till läsaren:

Den sålunda omsider efter så långvariga förberedelser utkomna diktsamlingen tillägnade Frese sin högtuppsatte och berömde landsman grefve Arvid Horn, som han i en särskild sång prisade som en af rikets yppersta, hvars beröm aldrig i tiden skulle förblekna.

Äfven detta arbete föregicks af poetiska lyckönskningar till författaren af vänner och beundrare af hans skaldekonst. Den redan nämnda Gustaf Lithou ställde i en elegi på romarspråket Frese vid sidan af Samuel Columbus och den berömda danska psalmdiktaren Tomas Kingo, en jämförelse, som vittnar om en hög uppskattning af hans andliga sånger. En stor beundrare af Freses sång var äfven hans landsman Isak Björklund, som slutar sin «Fägne-Dikt» med följande strof:

Hans spel är med den slögd ställt upp på gyldne stränger,
Att det med ljufligt ljud till inre bröst sig tränger,
När kyska stråken med hans snälla händer rör's.
Och när han börjar rätt på Davids harpa klinga,

Hans drift kan honom vidt om sol och stjärnor svinga,
Så att dess skära klang till tredje himlen hörs.
Det är det ädla frö, som mognar strax om våren,
Det är det skaldeguld, som luttradt blir med åren.

«När efter allt människligit omdöme, mitt lifs-timme-glas redan syntes skrida till sitt slut, och jag mig själf intet annat föreställa kunde, än att min tid skulle i evigheten nederrinna, samt under sjukdom och aftynande, suckande allenast efter min förlossning igenom döden, den grymme döden, som dock naturligen att tala, är så svår och faselig, ja den förskräckligaste att tillita, vardt plågan, under den högstas försyn, lindrad och min tid att dö till den i Guds råd bestämda tiden utställd. — — — Nu, ehuru väl jag i föregående företal till desse skrifter, äfven redt mig till min hädanfärd, så finner jag dock nu, sedan den högste med mig annors handlat, betänkeligit, något däruti att ändra, helst mig icke fela kan, det jag i detta ögonblick är min dödsstund mycket närmare, än då jag, i mitt uslaste tillstånd, förvanskligheten mitt syndiga stoft hemböd. Jag menar ock, at ingen kristen lärer finnas så omild, att han skulle tillvita mig min vitterliga gjorda tillredelse, efter han själf stundeligen bör vara beredder, mindre missunna mig den lycksalighet i tiden, att jämte sig, så länge Gud behagar, få hugna oss af detta skapta världenes ljus.»

De två sista raderna innehålla särskildt en vacker teckning af Freses sångkonst. Men ännu mera träffande är karaktäristiken i Possieths tidigare nämnda hyllningsdikt, som lyder:

Det tviflas föga mer om svanens afskedssång,
  Och att han för sin död så ganska ljufligt kväder,
  Att ho som helst det hör sig öfver döden gläder,
Ty djuren längta ock att lösas af sitt tvång.
Ja, han med slikt behag, en fredsam död gör möte,
Att han ej vet sig dö, men somnar i hans sköte.
Så ock vår vittra skald, som här sitt afsked tar,
  Med slik beveklighet sig döden möta bjuder,
  Att ingen luteklang så sött i örat ljuder,
Att allt i glädje rör's som lif och anda har.
Välsignad röst! hur' må jag dock din ifver prisa?
Din ton är Zions sång, och salighet din visa.

Hvad innehållet i Freses diktsamling beträffar, så utgjordes detsamma, såsom redan ofvan antydts, af en sammanställning af hvad han hade frambragt under sin hittills tillryggalagda skaldebana, började ifrån år 1712 ända till diktsamlingens utkommande. Ett stort antal af dessa dikter ha vi därför redan berört i vår till samma tidpunkt fullföljda teckning af hans lefnad och diktning. Men det återstår ännu att betrakta några sidor af hans andliga skaldskap, som vi icke haft anledning att omtala i det föregående.

Vi nämnde att Frese vid denna tid lade största vikt vid sina andliga dikter och omsorgsfullt samlade allt hvad han på detta område författat. Utom «Verser i sjukdom», för hvilka vi redogjort i föregående kapitel, utgöres hans samling af andliga poesier, af tacksägelsehymner, morgon- och aftonpsalmer, samt «sånger vid åtskilliga tillfällen», för det mesta klago- och lofsånger af religiöst innehåll.

Huru allmän denna religiösa riktning i poesin ännu var vid den tid, då Frese begynte sin diktarebana, kan man bäst finna däraf, att äfven tidens gladaste skalder

och skämtare, t. ex. Runius, skrefvo andliga dikter. Skulle då icke Freses redan från barndomen fromma sinne dragas till denna diktart, som så att säga låg i luften och var ett kraf, som af den ortodoxa tidsriktningen ställdes på poesin?

Redan den första af de i Freses egen samling ingående andliga dikterna utgör en tacksägelsehymn öfver skapelsen, återlösningen, helgelsen m. m. i den karolinska tidens vanliga stil. Och den omständigheten, att han öfversatt en tysk andlig dikt af Samuel Columbus och skrifvit till melodin af dennes då så allmänt kända dikt «Hvad är det åt, att jag mitt sinne kväljer», visar att han på detta område i sina tidigare dikter hade sina förebilder bland den Stjernhjelmska skolans skalder. I anslutning till Lithous ofvannämnda hyllningssång benämner honom därför också Atterbom en «återvänd men fullkomligare Columbus», en jämförelse, som dock endast kan stödja sig på de äldre af hans religiösa kväden.

Angående Freses psalmer (Valda skrifter s. 21—25), hvilka äfven tillhöra denna tidigare riktning, yttrar Ljunggren, att de väl icke äro «fullt jämbördiga med de Spegelska, men att de utandas ett i Gud trofast sinnes bönesuckar med ett rörande behag och i enkla, rena toner. Utan all ord- och bildståt, i konstlösa vändningar, uttalar sig i dem en barnslig fromhet, en ljuf men vemodig känsla». Psalmerna äro för öfrigt endast några få till antalet.

Af någon tankestrid finner man ej spår hos Frese. Väl kunde han någon gång i likhet med Columbus undra öfver lyckans sällsamma lopp och den ojämna fördelningen af lifvets håfvor, men han resignerade då alltid, hans förnöjsamhet triumferade och han fann tröst i tanken, att Guds domar öfver hufvud voro obegripliga, liksom han äfven tillbakavisade tanken, att man på filosofins väg skulle kunna utforska och beteckna det högsta väsendet (Öfverskriften «Om Gud» Valda skrifter s. 32).

Vi ha redan påpekat, hvilket inflytande Freses sjukdom öfvade på hans andliga diktning. Hans egna religiösa

känslor begynte alltmera träda i förgrunden. Det inträffade vid samma tid, då den religiösa sången öfverhufvud under påverkan af den pietistiska rörelsen började antaga en djupare och innerligare karaktär.

Som bekant hade den stora ofredens olyckor och hemsökelser gjort sinnena synnerligen mottagliga för pietismens fromma läror, hvilka särskildt bland de svenska fångarne i Sibirien hade vunnit stor utbredning. Men äfven i Sverige begynte pietismen tillkämpa sig allt större terräng just vid tidpunkten för Freses första diktareperiod. Den eröfrade snart flere af Stockholms predikostolar och kunde därför ej undgå att framkalla rika väckelser hos alla, som voro mottagliga för ett varmare religiöst lif. Hvad särskildt Frese angår, tillhörde han Maria församling, hvars dåvarande komminister, Freses landsman, Karl Kjellin tidigt hade slutit sig till den nya rörelsen. Han var en af deltagarne i de s. k. konventiklarna i myntmästaren Carelbergs hus och anklagades redan 1712 för att i sina predikningar ha kallat prästerna «falska lärare» och utfarit mot dem i anstötliga talesätt. Ehuruväl han sedermera under de fortsatta förföljelserna mot den pietistiska rörelsen icke mera förekommer på de anklagades bänk, var han dock fortfarande en af pietisterna mycket omtyckt predikant, och hans aftonsångspredikningar i Maria kyrka skola ha varit mycket besökta af det «nya folket».[1]) När Kjellin afled 1728, skref Frese en sorgedikt «Öfver sin trogne själasörjare», hvari han icke blott prisar hans fromhet och nit, utan äfven besjunger, hvad denne hans själasörjare hade varit för honom personligen. Så heter det:

Hur har du intalt frid och tröst
Uti mitt nederslagna bröst,
Hur ofta med ditt muntra ljud
Liksom med våld mig fört till Gud,
Min längtan med förvissning stillt

[1]) Jfr Arvid Källström, Bidrag till den svenska pietismens historia s. 61 o. a.

Och mig från syndig åtrå skilt,
Ja, så förstärkt min svaga tro,
Att sig min ängslan gett till ro,
Att jag mig säkert äga vet,
I Gud en sann delaktighet;
Och glädjen mig så visser är,
Som vore jag allredan där,
Mig tycktes då du var hos mig,
Att jag då var hos Gud med dig.

Man finner att det var religionen, som utgjorde föreningsbandet emellan de båda landsmännen. Kjellins varma religiositet hade äfven hänryckt Frese, och om man får taga ofvanstående efter orden, torde man icke utan skäl kunna antaga, att umgänget mellan skalden och hans själasörjare i icke ringa grad bidragit till det innerliga religiösa lif, åt hvilket Freses andliga diktning gifver uttryck.

Utom Kjellin synes Frese också ha känt några andra för pietism misstänkta eller anklagade personer. Såsom redan tidigare nämnts, hörde skalden enligt all sannolikhet till umgängeskretsen i den från Viborg härstammande Johan Schmedemans hus. Denna religiöst sinnade familj hade anslutit sig till den nya riktningen och råkade jämväl ut för myndigheternas beifrande i följd af en konventikel, som år 1713, samma år kanslirådet Schmedeman afled, hölls i familjens bostad, «där ett fruntimmer hållit predikan i 14 à 15 personers närvaro, hvarvid fru Schmedeman fört direktion». Äfven med den ofvannämnde för konventiklars hållande anklagade myntmästaren Carelberg synes Frese varit bekant. När dennes son Erik Carelberg, som också var en af de för förföljelser utsatte, år 1726 afled såsom «provincial-medicus» i Norrköping, skref Frese en vacker minnesruna, som tyder på personlig bekantskap.

Den nya religiösa riktningen hade äfven sina målsmän bland de från fångenskapen i Ryssland hemkomna landsmännen, och till en af dem, den finska prästen Peter Brenner, som vid denna tid vistades i Stockholm,

där han sedermera på grund af förrädiska stämplingar blef halshuggen, har Frese antagligen riktat den lyckönskningssång, som ingår i hans samlade dikter under rubriken «Öfver N. N. härliga bönepredikan».[1]) Brenner hade vistats hos Karl XII i Bender vid tiden för den stora kalabaliken, och det heter i dikten:

Nöden i de morgonländer,
Bort i Assoph, Muscou, Bender,
Lär, ty nöden lära kan,
Bragt er bönekonsten an.

Detta är en direkt hänsyftning på de religiösa väckelser, som hade vållats af krigets olyckor och af den långvariga fångenskapen i Ryssland. Frese, som var mycket uppbyggd af denna bönepredikan, slutade själf sin dikt med en hymn öfver bönen, som blef mycket omtyckt och berömd och hvari han bl. a. prisade bönen som en väg till bättring.

Frese hade sålunda veterligen förbindelser med en och annan för pietism misstänkt personlighet, och hans starka betonande af bönens vikt och betydelse för bättringen kan gälla för ett utslag af pietistiskt inflytande på hans diktning. Men han anslöt sig icke till den nya andliga rörelsen och har aldrig blifvit nämnd såsom deltagare i de talrika religiösa konventiklar, som under hans tid höllos i Stockholm. Man får ej heller förbise, att skalden, såsom Wrangel påpekar, äfven uppträdde som lofprisare af flere af pietismens värsta motståndare. Bland dem t. ex. grefve G. Falckenberg, som i rådet väckte förslag om åtgärders vidtagande i och för pietismens förföljande, och Åbo-biskopen J. Gezelius, som under sin landsflykt i Stockholm hade visat sig synnerligen nitisk för bekämpande af den nya rörelsen. Och bland beundrarena af hans sångmö var den ofvannämnde Pos-

[1]) Brenners predikan hade titeln: «En med Gud i bönen kämpande och segrande Christen, eller enfaldig underrättelse om bedjandet.» Tryckt i Stockholm 1717.

sieth måhända den hätskaste af alla pietismens förföljare vid denna tid. Det vackra loford han ägnade Freses andliga sång, är det bästa beviset på att samtiden icke hade upptäckt någon pietistisk tendens i Freses andliga diktning. Den såg endast ödmjuk fromhet i densamma och fann i hans lidande den närmaste förklaringen till det varmt pulserande religiösa lif, som afspeglade sig i hans sång. Men pietismen var dock så nära befryndad med skaldens själstillstånd under slutet af hans lefnad, att han icke kunde undgå att påverkas särskildt af den pietistiska sionssången. Detta visade sig sedermera, då han i sin största dikt, Passionstankar, återkom till de religiösa frågorna.

Vid denna tid nedlade Frese sina religiösa betraktelser med stor förkärlek äfven i epigrammets korta, afmätta form, en diktart, som var allmänt odlad af den karolinska tidens vittra författare. Härstammande från Tyskland, där Logaus «Sinngedichte» voro det tongifvande alstret i denna genre, hade epigrammet redan genom Stjernhjelm och Columbus införts i den svenska litteraturen, där det sedermera under hela 1600-talet allt intill Freses dagar hade funnit flere bearbetare, bl. a. skaldens landsman, Olof Wexionius, af hvars hand man äger 86 «Poetiske Bij- och Öfverskrifter». Mellan den sistnämnde och Frese är det samband, att de båda skrefvo epigram öfver andliga ämnen, främst Kristi lidandes historia. Öfver hälften af Wexionii epigram ha till uteslutande ämne Kristi historia ända från hans födelse till hans död, och äfven Frese inleder sina öfverskrifter med samma tema, hvarvid han särskildt sysselsätter sig med frälsningens underverk och Kristi lidande och död på korset, hans begrafning och himmelsfärd och den yttersta domen. Ofta är udden i dessa andliga epigram riktad mot dem, som ännu gå «oomskurne till sina hjärtan», eller också påpekar författaren huru oskulden «blir med ondskans blygd belönt» eller huru «missdådaren

går fri», medan «den våndas, hvilken dock ej minsta vanart gjort».

Men äfven öfver världsliga ämnen skref Frese epigram. Flere af dem, t. ex. öfver dåliga läkare, de Görtziska mynttecknen m. fl., ha ofvan omtalats och sakna icke sin udd. Öfver hufvud betjänade sig Frese af epigrammet för att illustrera mindre betydande tilldragelser på hans lefnadsväg. Därtill komma korta betraktelser öfver allmänna ämnen, såsom «fred och ofred», «hälsa och sundhet», girighet, vällust, dans samt ganska realistiskt hållna reflexioner «öfver en dödskalle», «öfver ett benhus» m. fl. Slutligen skref han öfverskrifter öfver sin dödslängtan samt valde äfven denna form för sitt tidigare omtalade afsked från världen och för grafskriften öfver sig själf (Valda skrifter s. 32—40). Och det var i dessa personliga epigram han nådde högst också i denna diktart, som ligger på sidan om hans egentliga poetiska verksamhet, men hvari han nedlade tankar och betraktelser, som förebådade såväl hans moraliska som religiösa hufvudverk. [1])

[1]) Att Frese äfven som epigramdiktare var omtyckt, framgår däraf att flere af hans öfverskrifter återfinnas i de handskrifna poesiböckerna från frihetstiden. Enligt hvad professor Wrangel i Lund benäget meddelat mig, ingå åtskilliga af Freses epigram i Lewenhauptska antologin å Sjöholm, där äfven några af hans andliga dikter finnas afskrifna. Af Freses psalmer och religiösa lofsånger förekomma afskrifter i den Nordinska samlingen 1157 a i Uppsala universitets bibliotek.



VI.

Frese som prosaförfattare. Sedeläror och Fabler.

Ännu innan Frese hade afslutat tryckningen af sina «Andliga och Världsliga dikter», synes han ha varit färdig med ett nytt arbete, som utkom redan samma år och hade till titel: «*Korta Sede-Läror och Sede-Tillämpningar*».

Företalet till detta arbete är dagtecknadt den 25 februari 1726, medan i Världsliga dikter ingår ett kväde af den 10 april samma år. Äfven detta verk framställer han som sitt sista. «Vid aftonsvalkan — heter det i föremälet — när solen bärgar sig, skjuter han ifrån sig de ljufligaste strålar; så är ock mångens yttersta tal det betänkeligaste. Dessa korta Sedeläror, som jag lämnar dig till någon åminnelse efter mig, och hvilka, sedan jag till aska vorden är, vittna kunna att jag varit hafver, äro de sista gnistor af mitt förstånds ljus».

Det är att antaga, att Freses sedeläror tillkommit efter år 1724, då han afslutat samlandet och redigerandet af sina dikter och då hans sjuklighetstillstånd alltmera var i tilltagande. Detta antagande synes äfven bekräftas af följande passus i inledningen: «När mörker omsatt mig på alla sidor, jag menar, när sjukdom, sömnelösa och självfva döden trängt in till mig, har jag icke velat lämna mina tankar ledige, på det de icke skulle dragas

till synd, utan hellre öfvat och uppehållit dem i nyttige tings betraktelser».

Frese gör följande åtskillnad mellan sedeläror och sedetillämpningar: «I själfva skrifsättet finner du den åtskillnad, att somlige reglor äro sedeläror, somlige sedetillämpningar, hvilka antingen genom någon diktan eller ock sagevis äro anförda; dock leda de alla till ett ändamål. Om icke vanmakt och orkelösa emellan kommit, hade jag blifvit vidlyftigare. Nu består min största behaglighet i korthet. — — Sedan trädet förvissnat, kan man ju än tala om frukten, huru den smakat».

«Sedeläror», som omfatta ett häfte af 72 sidor i kvartformat, skilja sig såväl till innehåll som form från hans samtidigt utgifna diktsamling. Arbetet har helt och hållet en moraliskt-praktisk tendens, och med riktig urskillning fann skalden, att den obundna formen bättre lämpade sig för detta ändamål, hvarför ock hans sedeläror till största delen äro författade på prosa. Det är hans enda större verk i prosans dräkt och tilldrager sig redan därför en icke ringa uppmärksamhet.

Öfver hufvud låg det i samtidens allmänna riktning en böjelse för den moraliska litteraturen. Den tidigare omtalade Andreas Rydelius yttrar i företalet till ett år 1726 utkommet arbete, att tidens «temperament var helt moraliskt» och att ett «allmänneligit mode» var «att moralizera». Och bland orsakerna härtill nämner han också «en allmän nöd, fruktan och fara för undergång, och sedan en hastig liknelse till bättring genom den behageliga freden». Rydelius själf var den första, som vid denna tid begynte utgifva en moralisk tidskrift, kallad «Nödiga Förnufts-öfningar för all slags studerande ungdom», hvaraf fyra delar utkommo under åren 1718—22, och öfver hufvud riktades litteraturen med sedeböcker såväl i original som öfversättning.

Att Frese äfven var påverkad utifrån, finner man af «Några nyttige Sede-Reglor, af franska språket öfversatte», som i versifierad tolkning ingå bland hans «Andliga dikter». Detta stycke har sitt intresse, emedan det

visar, att den franska litteraturen, som redan vid denna tid begynte vinna allt större terräng i Sverige, ej heller var främmande för Frese. Tolkningen till svenskan var för den tiden rätt ledig och flytande, och då denna öfversättning är en bland de få man äger af Frese, meddela vi här några utdrag som prof:

Gif skaparen hvad honom bör,
Glöm ej, att äran Gud tillhör.
Begynn ditt verk med moget råd,
Godt råd är lyckans förebåd.
Se till du vanfrägt sällskap flyr,
Ty dygden snöda lustar skyr.
Högmodas ej af lyckans del,
På högmod följer fall och fel.
Där split regerar, främja fred,
Ty sämja är en kristlig sed.
Var alltid redo göra godt,
För kärlek sättes aldrig mått.
Bestraffa svaghets fel med fog,
Af lindrig näpst har dygden nog.
Lär höfviskt skämt och tal förstå,
Med skämt man skämt kan undangå.
Gif hvar sin heder i sitt kall,
Slätt ingen man förakta skall.
Den usles tillstånd tänk uppå,
Ho hjälper, skall ej hjälplös gå.
Missunna ej den lycklig är,
Sitt eget hjärta afund tär.
Förhäfs ej af din gåfvors mått,
Ditt snille är ett lån du fått.
För syndigt skämt förvara dig,
Ty Gud ej låter gäcka sig.

I «Andliga dikter» förekomma också «Än andra Sede-Reglor» och «Tänke-Språk», skrifna på prosa, hvilka äro direkta förelöpare till hans sedeläror och sedetillämpningar, och äfven i hans epigrammer ha vi funnit ett gisslande af mänskliga svagheter och laster, sådana som girigheten, vällusten, högmodet m. m.

Man ser således att jämte de religiösa stämningarna äfven de moraliska betraktelserna i allt högre grad begynte

sysselsätta Freses själslif, tills han slutligen i ett större verk nedlade sina tankar på detta område.

«Sedeläror och sedetillämpningar» äro af två slag: allmänna eller också afsedda för särskilda korporationer och myndigheter. «Sedelärorna i gemen» utgöras af regler och maximer, i de flesta fall föregångna af en kort motivering eller efterföljda af en kort förklaring. De söka antingen inskärpa religiösa påbud eller också allmänna moraliska sanningar, såsom t. ex. att vara förnöjsam och måttlig, att icke åberopa sig på sina förfäders bedrifter, att icke gifva luft åt vreden och afstå från vällusten o. s. v. Frese uppträder i sina sederegler som de fattiges och eländes taleman. Han säger:

«Förhäf dig icke öfver den fattige och utle icke den vanskaplige. Den din nästa fattig gjorde, förlänte dig förmåga att underhjälpa hans mangel, den honom vanskapte, gaf dig behaglighet att ödmjukas. När du ser elände i din broders ansikte, låt honom finna barmhärtighet i dina ögon.»

Liksom 1600-talets skalder ställde skalden lärdomen mycket högt:

«Haf lust till lära och vishet», säger han, «så skall ditt förstånds mörker försvinna. Talet skiljer dig ifrån kreaturen, men vishet gör dig större än andra människor. En vis man är såsom en ledstjärna, den de vägfarande ställa dig till rättelse. En oklok människa är lik en lykta utan ljus, den ingen leda kan. Slipstenen skärper stålet, lära förståndet.»

Äfven för hemlandet slår han ett slag i sina sedeläror:

«Blif i ditt land», förmanar han, «och förkofra dig. Bär jorden dig icke här de söta mandlar, så bär hon dig dock de sunda njupon. Bättre äro egna kirsbär än främmande vindrufvor.»

Särskilda sedeläror har Frese för konungar, råd, befallningshafvande och domare samt för lärare och åhörare, och de äro af större intresse, enär man på grund af desamma kan konstatera, att författaren redan hade rönt inflytande af den nya tid, under hvilken han skref sina moraliska betraktelser. Hans entusiasm för kung Karl och hans krigiska bragder synes helt och

hållet ha förbleknat. En fredligt sinnad konung är för honom större än en krigisk, och mer än att vinna seger i striden, vore att kunna segra öfver sig själf och vinna sina undersåtars kärlek. Han bryter stafven öfver tyranniet, resp. envåldsmakten, och uppställer som öfvermaktens främsta mål att befrämja fred och välstånd samt öfva mildhet och kärlek. Eröfringspolitiken hade ej mera några lockelser, det var nog att kunna försvara sitt eget land mot fiender.[1]) Medborgarnes lycka ställdes nu i främsta rummet, och Frese syftar i sina sederegler på fullständig medborgerlig frihet. Skulle en sådan ej helt och hållet kunna vinnas, fordrade han, att åtminstone alla tunga och tryckande pålagor skulle aflyftas från folket, och fäller en sträng dom öfver dem, som ökade konungens inkomster till folkets skada eller delade landet för egen vinnings skull. Skalden visar sig sålunda vara genomträngd af frihetstidens idéer, icke blott i sin uppfattning af konungamaktens ställning, utan äfven i sin omsorg om folkfriheten och den ekonomiska grundvalen för nationens välstånd.

Den omständigheten, att Frese af det andliga ståndet fordrade, att det skulle bringa lif och lära i öfverensstämmelse med hvarandra och äfven fordra frukter af trons predikande, kan betraktas som ett utslag af pietistiskt inflytande, ty samma yrkande är ju ett af de främsta, som framställdes af pietismens målsmän, medan ortodoxin ej lade så stor vikt på att tron också skulle

[1]) I sin uppfattning af en konungs plikter synes Frese äfven påverkats af Fénelons »Télémaque». Frese jämför en krigisk konung med en »man, som försvarar sin åker emot sin granne, och förtrampar därmedelst så väl den som sin nästas». Detta påminner lifligt om Télémaques skildring i femte boken om den krigiska konungen: »Han är lika såsom en man, hvilken ej allenast sina ägor emot sin granne försvarar, utan ock jämväl den andras sig med orätta underlägger, men intet den brukar eller besår, så att han kan njuta däraf någon frukt». Télémaques ord: »Medan allt är i krigslåga, så försvagas lagen, åkerbruket och konsterna förfalla« (Jfr D. Ehrenadlers samtidiga öfversättning s. 199—200) har synbarligen äfven föresväfvat Frese, ty han yttrar: »Då allt står i krigslåga, är lag och rätt landsförvist, men i fredstider upphjälpas de afmattade konster, det ödelagda landtbruk, de förkränkte och ohelgade stadgar».

visa sig i gärningar. I detta afseende äro sedelärorna föregångare till «Passionstankar».

Af domare fordrade Frese, att de skulle hafva lagen i hjärtat och ömhet i samvetet, att de icke skulle «förhålla änkas rätt» och icke sänka «rättvisans våg, dit guldmagneten hemligt ligger».

«Sedetillämpningar» skilja sig från «Sedeläror» däri, att de mera ha karaktären af tänkespråk och talesätt samt allmänna reflexioner, ofta anknutna vid någon naturbild eller naturiakttagelse, såsom t. ex.:

«Jordbäfningar uppsluka bergen, den girige vill uppsluka hela jorden».

«Som rosor komma af törne och diamanter af stenklippor, så härstammar ofta dygd af ringa härkomst».

Särskilda sedetillämpningar har Frese för hustrur, män, föräldrar, barn, bröder, tjänstefolk samt slutligen för sig själf. Den dygdiga hustrun förliknade han vid det «lifvets träd, som i ditt hus blomstras lycksalighet. Guldet förtar hon dess glans och silfret dess värde, ja, hon är yppare att skattas än pärlan i sin pärlemo.» En trogen kvinna var en skatt, men «den sig icke i tukt håller, är lik en utkastad åtel, dit korparne flyga att taga sig rof». Visserligen erkände skalden, att det var lika stor synd, ifall mannen bröt mot äktenskapet, men han fann dock «den åtskillnad därvid vara, att där hustrun är otrogen, där är hela boet förskämdt». Om kärleken är det alls icke fråga i dessa patriarkaliska, om hustaflan påminnande äktenskapliga förmaningar, men sämjan mellan man och kvinna prisade han såsom lika välsignelsebringande som daggen för gräset, regnet för jorden, medan däremot oenighet dem emellan var en «förtärande eld».

Sedetillämpningar «för sig själf» äro en af de många sluträkningar med världen, hvilka under dessa senaste år flöto ur skaldens penna. Det är i prosans form samma stämningar, åt hvilka han redan tidigare gifvit ett så vackert uttryck i sina dikter. I denna afdelning ingår

äfven en «lefvernes beskrifning» (Valda skrifter s. 111), hvari han gifver en kort, men träffande bild af sig själf och sitt lidandes historia.

Att Freses moraliska betraktelser också befruktat hans skaldefantasi, finner man af de *Poetiska Infall*, som följa efter Sedelärorna. Det är korta, endast tvåradiga epigram, i hvilka han omsätter det hufvudsakliga innehållet af sina betraktelser, hvilkas egentliga kläm härigenom yttermera inskärpes hos läsaren. Att några af dem icke äro fullt originella, har han själf erkänt. Många af dessa versifierade tänkespråk vittna vackert om skaldens sedliga kraft och upphöjda världsåskådning. Han prisar den lycklig, som i «fattigt hus alltid har glada dagar». Han uppmanar till utöfvande af försonlighet och barmhärtighet, han lofprisar flit och arbete, trohet och sanning. Bland laster stämplar han särskildt girigheten, men äfven slösaktighet, tvedräkt och högfärd. Och stöld är för honom ett brott så stort, att han vill det alla «tjufvar måtte hängas». Äfven sin längtan till himmeln och sin «vinning i döden» har Frese omskrifvit till «poetiska infall». Det kan dock icke sägas, att hans sedeläror i egentlig mening skulle vunnit något på denna poetiska omarbetning. .Prosan var tvifvelsutan den rätta formen för framställande af desamma.

Slutligen har Frese för sitt didaktiska syfte också försökt sig som fabeldiktare. Hans arbete afslutas med «*Några under talande Djur, Foglar, Trän och Blomster, etc. anförde Sede-Tillämpningar*». Redan tidigare hade han i flere af sina dikter framhållit det föredöme som djuren, «de skapte kreaturen», gåfvo människan såväl i att prisa sin skapare som i många andra hänseenden. Och då han sedermera genom dansken Reenbergs öfversättning gjorde bekantskap med Aesopi fabler, är det icke att undra på, att han lifligt anslogs af denna då för tiden öfverallt i världslitteraturen återupplifvade form för framställande af nyttiga lärdomar. Därom vittnar bl. a. hans efter Reenberg gjorda öfversättning af Aesopi berömda

fabel om lemmarnes uppror mot magen. Och i företalet till sina egna fabler hänvisar han till de antika författarnes föredöme och yttrar om desamma:

«Under det att de icke allenast infört fåglar och djur, utan ock stumma trän talande, hafva de på ett förblommeradt, klokt och behageligt sätt, liknelsevis föreställt människan de allra nyttigaste sedeläror, rådfört henne försikteliga och afmålat dygd och odygd med sina egentliga färger.»

Att fabeldiktningen icke ställde ringa anspråk på sin utöfvare, därom synes Frese ha varit fullt på det klara, ty han säger: «Detta skrifsätt är icke mindre nyttigt än angenämt, men det fordrar sannerligen vett och skarpsinnighet». Och han fortsätter för att liksom ursäkta sig själf: «Jag har allenast med några sagevis anförde sedetillämpningar velat försöka hvad böjelighet hos mig till lika yrke kunde finnas. Jag förser mig härvid mera till dygdens försvar, än jag fruktar för afundens missgunst, ty af samma rosor, som spinnelen tar sitt förgift, dir bin sin honing,

Fast månan må sig täck till hvars behag framställa,
Så djärfvas hundar dock uppå dess klarhet skälla.»

Det var således endast som försök i den nya genren skalden ville att hans fabler skulle gå och gälla. Han var också en af de första, som införde djurfabeln i den svenska litteraturen. En af hans föregångare, Werner von Rosenfelt, har visserligen bland sina s. k. fabler en «svineläxa», och i Rydelii ofvannämnda «Förnuftsöfningar» ingår en «Saga om hjorten», som kunna hänföras till detta område.

Äfven Freses fabler äro affattade på prosa och afslutas med en moralisk tillämpning, men denna anbringas till yttermera visso i poetisk form i två versrader alldeles på samma sätt som författaren hade omskrifvit sina sedeläror till korta «poetiska infall».

Det är också samma religiösa och moraliska sanningar, hvilka genom fablerna inskärpas hos läsaren. Af de moraliska lytena är det högfärden, rangsjukan, väl-

lusten, afunden m. fl., hvilkas förkastlighet ådagalägges genom exempel ur djurvärlden. Men äfven de medborgerliga odygderna, mot hvilka Frese redan tidigare uppträdt, gisslar han fortfarande, såsom t. ex. domares orättvisa och falhet för mutor i fabeln om «lejonet, som fordrade skatt af djuren och förtrodde vargen och räfven uppbörden» (Valda skrifter s. 124). Till och med läkarne, öfver hvilkas «oförfarenhet» han redan skämtat i sina epigram, få yttermera sina skäppor fulla i en elak fabel om «hästen, som skulle läkas af storken och strutsen», där klistirens, åderlåtningens och salfvornas verkan framställes på ett ganska lustigt sätt (Valda skrifter s. 126).

Fablernas innehåll är således i väsentlig grad en upprepning af hvad författaren redan förkunnat i sina sedeläror. Detta ständiga återhämtande af samma saker, först i sedeläror och sedetillämpningar på prosa, sedan i öfverskrifter och epigram på vers och slutligen i djurfabelns form, visar bäst huru stor vikt skalden lade på det didaktiska och sedelärande momentet i sin vittra verksamhet.

Såsom den första svenska djurfabelsamling är Freses anmärkningsvärd, ehuru fablerna öfver hufvud äro föga sinnrika och den moraliserande tendensen alltför mycket påstruken såväl genom en prosaisk som en poetisk tillämpning. Ljunggren framhåller, att man i hans fabler saknar naivitet och naturlighet, men finner denna brist icke kunna läggas Frese till last, då ännu långt efter hans tid samma oklara uppfattning af fabelns väsende var rådande. Fabelns ton är ställvis för sin tid nog väl träffad, och språket är enkelt, klart och på sak gående. Att fablerna länge bibehöllo sig i allmänhetens smak, framgår däraf, att Atterbom i sin vackra dikt «Palmen, Lagern och Cypressen» endast versifierat Freses fabel om palmen och cypressen (Valda skrifter s. 130).

Frese framstår i detta verk icke minst genom sin goda prosastil. Hans språk är för sin tid ovanligt fritt från alla främmande beståndsdelar. För öfrigt synes, såsom Wrangel redan påpekat, de gammaltestamentliga

sedeböckerna i främsta rummet ha påverkat Freses stil. Den har samma lätt igenkännliga egenskaper: korthet, klarhet och rikedom på sentenser. Liksom förebilderna använder han med förkärlek bilder från naturen och djurvärlden och tycker öfverhufvud om att uttrycka sig genom liknelser och parabler. Understundom står hans uttryckssätt så nära nämnda förebilder, att det gör intryck af direkt efterbildning, såsom i följanda korta «sedetillämpning», som förekommer bland dem han nedskrifvit «för sig själf»:

«O, gläd dig, min själ, och var glad, du sköna furstedotter, ty konungen kommer, han hafver lust till din skönhet, och den skönaste bland människors barn älskar ditt smycke. Väl dig, min själ, väl dig alltid och evinnerliga!»

Ofta tyckes äfven hans bildspråk vara hämtadt från det bibliska förrådet, hvilket framgår af uttryck sådana som följande:

«Han är giftigare än pestilentian och smittosammare än spetälskan»;

«En vrångvis domare är landet skadligare än de tio egyptiska plågor»;

«Jag gick i örtagårdenom och tog af det förbjudna trädets frukt» o. s. v.

Freses uttryck: «Fyra slags sinnen äro mig förhatelige och det femte drager jag en sky före» är bildadt i analogi med följande i Jesu Syrachs bok: «Tu stycke äro, som mig förtryta och det tredje gör mig vred» eller «Try ting äro förskräckelig och det fjärde är grufveligit».

Jesu Syrachs bok har utöfvat ett icke ringa inflytande på Frese. Redan i denna bibliska urkund förekomma icke blott allmänna sederegler sådana som att «alla människor hafva enahanda ingång i världen och enahanda utgång», eller att «en usel och jämmerlig ting är med alla människors lefverne alltifrån moderlifvet intill dess de i jordene begrafne varda», utan äfven särskilda sederegler för konungar, öfverhet, domare, lärare (präster), hustrur m. m. Och de gå i samma riktning som de Frese meddelar.

Freses sedeläror hvila för det mesta på religiös grundval. Det är den kristna religionens etiska läror han i hufvudsak framställer. Men tillika nedlägger han i sina moraliska betraktelser sin egen lifserfarenhet, sina egna tankar och meningar i tidens frågor och uttalar dem med en varm öfvertygelse, ehuru han visserligen alltför ofta återkommer till samma spörsmål. Detta framhållande af egen åsikt och ofta rent personliga betraktelsesätt är väl i främsta rummet orsaken till att skaldens sedeläror icke förfelat att göra intryck äfven på långt senare tiders läsare. Cygnæus anser dessa hans uppsatser i obunden form «till en del höra till det älskeligaste och bästa Freses menlösa åt Gud sig helgande själ fastbundit i skrift».



VII.

Passionstankar.

Efter 1726 begynte Freses lefnadssol alltmera luta mot sin nedgång. Den tärande sjukdomen lämnade honom numera knappt några plågfria stunder. Men icke dess mindre förmådde han ännu rycka upp sig till ett stort diktverk, det längsta han någonsin författat. Och att han, som själf hade tömt dräggen af lidandets kalk, till ämne för detsamma valde det största lidande han kände, Kristi pinas historia, är en naturlig länk i hans andliga skaldskap. Redan tidigare hade han gjort förstudier till detta verk. Bland hans andliga poem möter man en dikt «Jesu rop och tystnad», hvari han skildrar Kristi marter på korset och uttalar sin fasa öfver ett mord, hvars make man aldrig förr eller senare bevittnat. Äfven i sina epigram hade han som nämndt gjort ett utkast till Kristi lidandes historia, hans död och uppståndelse.

Freses stora skaldestycke bar titeln: «*Passions-Tankar*, eller Betraktelser öfver vår välsignade Frälsares blodige pino- och dödskamp; under sjukligt tillstånd fattade af *Jakob Frese*».

Utan tvifvel hade han påbörjat författandet af detta skaldestycke omedelbart efter utgifvandet af «Sedeläror», och i början af år 1728 var han färdig med arbetet. Företalet är dagtecknadt «den 28 martii anno 1728», och redan den 10 i samma månad hade han i bref till censor

librorum, kanslirådet J. Rosenadler, anhållit om dennes godkännande af arbetet.[1]) Det kongl. privilegiet å detsamma erhölls den 9 april sagda år.

I företalet finner sig Frese, som redan så många gånger förutspått sin snara död, föranlåten att meddela läsarne, att det ännu var «lif uti de förtorkade benen». Vidare får man veta, att hans tidigare utgifna arbeten hade blifvit väl emottagna af allmänheten. Han uttalar nämligen sin tacksägelse härför i följande ord:

«Du har, — säger han till läsaren — som jag med hugnad förnummit, varit en benägen uttydare af mina tillförene i trycket utgångne prof, antingen jag den i bundne rader eller fritt skrifvesätt utgifvit. Och ändock jag icke törstar efter beröm, blygs jag likväl icke att därföre hembära dig min offentliga tacksägelse. Det måtte visst vara en oväldug domare, som undskyler svagheter och ringare förseelser under den bristen, som härrörer af vår allmänna ofullkomlighet.»

---

[1]) Brefvet, ett af de få af Frese, som finnas i behåll, var af följande lydelse:

«Välborne Herr Cancellie-Råd och Censor Librorum,
Höggunstige Gynnare!

Den höga gunst och ynnest som Välborne Hr Cancellie-Rådet, så elljest, som i synnerhet derutinnan emot mig förklarat, att Välborne Hr Cancellie-Rådet mine tillförene utgifna ringa Brister hos sig sielf med adprobation och hos andre med höggunstigt förtydande behagat anse, gifver mig en hugnelig anledning Välborne Herr Cancellie-Rådets mogne Censur, än vidare att underställa hosgående Passions-tankar, hvilka efter all liknelse lära blifva mitt sidsta arbete. Skulle jag vara så lyckelig att i detta såsom i det förra vinna Välborne Herr Cancellie-Rådets förnäma Auctorization och påskrift, så vore det mig icke allenast en stor hugnad, utan och et säkert förebod till andras benägne omdömme. I förtröstan har at framhärdar med diupaste vördnad

Välborne Hr Cancellie-Rådet och Censoris Librorum,
Min Höggunstige Gynnares

ödmiuke Tienare
Jacob Freese».

Stockholm d. 10 Martii 1728.

Utom detta bref, som ingår i den Bergianska samlingen i Stockholm och meddelats mig af mag. Ernst Lagus, finnas i Kongl. bibliotekets autografsamling tvenne bref af Frese till biskop Gezelius i Borgå. Det ena af dem är det bref i facsimile, som inleder detta arbete.

«Det synes, som ville det likna sig till världens afton, — fortsätter Frese — åtminstone vet jag, att min lifsafton snart förhanden är, ty solen och ljuset, månan och stjärnorna äro mörka vordne, och molnen komma igen efter regn. Hvad hade jag då väl, till slut af min världs elände och jämmer, högre kunnat trösta mig af än Jesu jämmer? Hans lidande, mitt lidande, hans kors, mitt kors, men ock tvärtom: hans lidande, min hugsvagelse, hans kors, min glädje. Jag önskar troligen, att jag och alla bedröfvade själar i dödsstunden måtte få smaka trösten af Jesu lidande och luta våra trötta hufvuden till öppningen af hans välsignade sår och hulda sida!»

Sålunda sammanställde Frese sitt eget lidande med Kristi pinas historia. Under sitt långvariga sjukdomstillstånd fann han tröst och hugsvalelse genom att tänka på Jesu lidanden på korset.

Detta var den inre grunden till uppkomsten af hans stora religiösa epos. Men äfven yttre impulser såväl från den karolinska tidens messiaddiktning som från pietismens patologiska Jesudyrkan torde medverkat till att poemet såg dagen och öfvade inflytande på arten af detsamma. Vid denna tid uppbars ännu den religiösa konstdikten af den allmänna meningen. Dess största uppgifter voro å ena sidan skapelsehistorien, hvilken alltsedan Du Bartas och Miltons dagar hade funnit talrika poetiska bearbetningar, och å andra sidan passionshistorien eller de s. k. messiaderna, af hvilka litteraturhistorien har att uppvisa ett stort antal. Båda dessa stora religiösa ämnen hade äfven funnit intresserade bearbetare i den svenska vitterheten.

Samuel Columbus hade redan i en diktcykel, som han kallade «Den Bibliska Verlden», skildrat skapelsen, syndafallet och upprättelsen, uppståndelsen och domen. Den sjunde af diktens åtta cykler bär titeln Messias och utgör en tacksägelsehymn öfver Kristi lidande för att försona människans skuld. Den första egentliga messiad härrörde emellertid af Freses landsman Johan Paulinus (Lillienstedt), som redan 1680 hade författat en dikt öfver detta ämne, hvilken utkom i tvenne upplagor, den senare kallad «Christus nascens, patiens et triumphans eller den

nyfödde, korsfäste och uppståndne Christus». Liksom Paulinus' vittra alster öfver hufvud är den författad i den sydromanska skolans stil, späckad med antiteser och tyngd af en lärd mytologisk apparat, som illa sammangår med det hela. Hufvudvikten är lagd på uppståndelsen och på skildringen af Kristi allmakt såsom konungarnes konung. Därvid synes det konungsliga tidehvarf, hvarunder Paulinus lefde, ha inspirerat sångaren. Han vill att Kristus skulle vara en karlavagn för sina undersåtar och särskildt taga sig an «vårt såta Svealand« och stadfästa «vår dyre Carols stam vid Götamänners tron».

Två år förrän Frese utsände sina Passionstankar, hade skaldinnan Sofia Elisabeth Brenner utgifvit «Vår herres och frälsares Jesu Christi aldraheligaste Pinos Historia rimvis betraktad». Dikten omfattar icke mindre än 376 sexradiga strofer och gör intryck af ett stycke rimmad biblisk historia, här och där kryddad af personliga reflexioner af författarinnan, som betraktar det som sin «hufvudsyssla» att kväda om frälsarens underverk. Ställvis platt och prosaisk, såsom då författarinnan skildrar Kristi begrafning och därvid helt husmoderligt yttrar att «god anstalt, omhug, flit och bekostnad» icke felades, eller att till balsameringen köptes krydder för hundra pund, eller att Jesus lades i en graf, som gaf hvarken «stank eller liklukt ifrån sig», saknar fru Brenners messiad ingalunda kraftigt verkande partier och gifver ofta uttryck åt en ädel indignation öfver judaförföljelsen mot Kristus. Dikten synes också ha gjort intryck på samtiden — en ny upplaga utgafs 1752 —, och bland beundrarne af densamma var äfven Frese, som säger sig med «helig håg och vördsam undran och tårar» ha läst boken, tilläggande att han, som redan lagt sig på «sotesängen ner» och skumögd knappast mer skådade annat än döden, ville med skaldinnan inställa sig vid Kristi kors.

Måhända kan man i dessa ord läsa en antydan om att skalden själf umgicks med tanken på ett stort epos, hvari han skulle skildra Kristi lidande och död på kor-

set. En jämförelse mellan fru Brenners dikt och Freses «Passionstankar» utvisar dock icke något nämnvärdt inflytande från denna föregångare, ehuru visserligen några beröringspunkter icke saknas. Hela andan i Freses dikt är en annan än hos fru Brenner och förråder snarare påverkan från ett helt annat håll.

Vid den tid, då Freses «Passionstankar» utkommo, hade den pietistiska sionssången redan bemäktigat sig samma ämne, hvari denna religiösa riktning företrädesvis återspeglade sitt inre andliga lif. Den pietistiska poesin, hvilken liksom «passionsblomman hade sprungit ur Kristi blod», hade dels en erotisk, dels en patologisk karaktär. Jesusförälskelsen var ett af den pietistiska sångens hufvudämnen. Kristus var brudgummen, den troende själen bruden, och förhållandet dem emellan tecknas i färger och uttryck, lika glödande och brinnande som den världsliga erotiken tillgrep vid skildringen af det älskade föremålet. Patologisk blir sionssången vid framställningen af Kristi lidande på korset. Det är ett minutiöst fördjupande i alla lidandets detaljer. Den pietistiska sången drunknar i Jesu blod. Det går en sårfeberstämning genom det hela, medan den feberheta hämtar svalka af ett ständigt duggande blodregn. Man finner i samtida uppbyggelseskrifter talrika beskrifningar af alla enskildheter vid Kristi offerdöd. Med dödskampens sår förstod man t. ex. frälsarens «blodiga svetthullingar», föranledda af blodiga öppningar i hans hud och kött, hvilka uppfattades som «öfvernaturliga och sällsamma sår». Såret efter lansstygnet i Kristi sida betraktades af pietisterna som ett «fönster, genom hvilket de kunde se in i Jesu hjärta». Det utströmmande blodet och vattnet likställdes med «en ny syndaflod, hvari den gamla Adam drunknar och den nya människan frälsas, och som den rätta regnbågen, hvilken vittnar om Jesu beständiga kärlek.»

Af denna pietismens stora Jesukärlek och patologiska fördjupande i alla korslidandets detaljer finner man en påverkan i Freses «Passionstankar», hvarigenom detta

verk skiljer sig från alla tidigare messiader. Att det särskildt är det patologiska i den pietistiska passionslitteraturen, som gifvit uppslaget till Freses messiad, framgår redan af en inledningssång, hvari det heter:

Den förskräckelse och ångest, som jag sett,
Den blodsvett, som jag efter dig i örtagården samkat,
De tårar, som jag under ditt lidande upptagit,
De strimmor, som jag räknat,
De blodsår, som jag varse blifvit,
Dem
hafver jag
med mycken bedröfvelse betraktat
med många tårar beklagat,
med tusende suckar blandat
och
här troligen förvarat.

«Passionstankar» gifver i längd icke efter för fru Brenners messiad — dikten omfattar 127 sidor i kvartformat — men genom indelningen i sex akter blir innehållet mera öfverskådligt och disponeradt.

Sedan skalden i en «förberedelse» uttalat sin indignation öfver det omänskliga dådet emot Kristus (Valda skrifter s. 133) och i en «ingång» talat om syndafallet och löftet om Messias' ankomst, utropar han:

O evighetens strål, omfatta nu min själ!
Skrid Jakobsstjärna[1]) fram och vis din klarhets strimma!
Du sanna ljus, statt upp, låt se din fullhet väl!
Rättfärdighetens sol, lys, skin och gläns och glimma!

Efter en hymnartad sång till «himlens drott» samt en skildring af sin egen stämning, då han började sitt verk (Valda skrifter s. 135), framställer Frese i första akten Kristi födelse och hans «landsflyktighet», hvarvid han dock uppehåller sig endast i korthet, för att därefter öfvergå till det egentliga ämnet för denna akt, nämligen «Kristi lidandes tillstundande». Därvid skildrar

[1]) Freses tal om «Jakobsstjärnan», som förekommer på ett par ställen i denna dikt, är tydligen en af honom älskad allusion på sitt eget namn.

han prästernas rådslag och Synedriums, de 72 äldstes sammankallande (Valda skrifter s. 136), nattvardens instiftelse, förräderiet mot Jesus, som bildar den längsta episoden i denna akt o. s. v.

Andra akten, som börjar med en «klagovisa», är hufvudsakligen ägnad Jesu lidande i Getsemane (Valda skrifter s. 141 o. ff.), därvid bl. a. framhålles, «huru de orter, därest vi hafva våra syndiga lustmöten, blifva hans plågerum». En jämförelse göres emellan Kristi pina och martyrernas lidanden, och de sistnämndes belöning gifver skalden anledning att i en episod hufvudsakligen enligt Uppenbarelsebokens slutkapitel, skildra himmelens boning med dess pärleportar, guldgator, silfverälfvar m. m.

I tredje akten skildras utförligt, huru Kristus varder förrådd, slagen i bojor och ställd inför domkapitlet. Härvid visas «hvad förvänd process mot honom brukas, och huru lag och dom förkränkes», «huru falska vittnen emot honom varda sökte och lögn och list gälla för tro och sanning» samt slutligen de skriftlärdes «enhällige slut och bekräftelse, att Kristus skulle döden dö».

Så följer i fjärde akten skildringen af frälsaren inför världslig domstol. I en episod framställes Judas' straff för förräderiet, hvarvid anföres «huru hans kropp rämnar och inälfvorna ge sig ut på jorden till ett bedröfveligt spektakel för världen». I en annan episod skildras huru Herodes «drifver allehanda gäckeri och apespel med Christo», kläder honom i hvita kläder och sänder honom tillbaka till Pilatus. Slutligen visas, «huru grufveligen Kristus varder plågad och hudflängd» samt därefter dömd till «korsens död» (Valda skrifter s. 145).

I femte akten följer skildringen af Kristi död på korset och i sjätte och sista akten hans begrafning. Det hela slutar med ett tal till grafven samt en tacksägelse, bön och lofsång (Valda skrifter s. 147).

Redogörelsen för dessa händelser i frälsarens lif, hvilken sker i en hög, patetisk, stundom inspirerad stil, afbrytes jämt och ständigt dels af allmänna reflexioner, som innehålla hänsyftningar på tidens förhållanden samt moraliska betraktelser och varningar, hvartill den heliga historien gifver anledning, dels af personliga reflexioner, genom hvilka författaren uttrycker sina känslor vid betraktandet af Kristi pinas historia, eller ock såsom i företalet framställer sitt eget lidande vid sidan af frälsarens och uttalar sin längtan att vinna förlossning genom döden.

Redan strax i början vid framställningen af de skriftlärdes och de äldstes rådslag mot Jesus ha några strofer fått medfölja, hvilka tyckas innehålla en udd mot skrymteriet bland samtidens ortodoxa prästerskap, som med nit och ifver anställde förhör med pietisterna. Så heter det bl. a.:

Märk, hur ett listigt svek och hemligt skrymteri
Sig under namn af nit och helig ifver dölja,
Hur mången räf vill än för skriftlärd hälsad bli,
Och bibeln att förstå, är icke bibeln följa.

Ett rynkadt änne vill till andakt ej förslå,
Det ludna öfvertåg gör icke stenen mjuker,
Där ges ock Belials män bland sjuttiåra grå,
Så är vår gamla värld af synd igenomsjuker.

Med anledning af lärjungarnes träta erinrar sig Frese «våra tiders rangsjuka» och säger:

Man ville trygghet ha, hvem ypperst synas skull',
Och tänk, att man då ren af rangen var förlägen!
Hur' mer, när världen är af högfärd öfverfull,
Hur' är den frågan nu fast mera angelägen?

En sak, som heder gör, som skälig skillnad ger,
Men blinda nollor ock i spetsen ömsom ställer,
Som byter folket om, och högre sitta ber,
Rang, som nu aldramest mot världens afton gäller. [1])

Och på samma gång han tadlar rangsjukan, angriper han äfven världens plägsed att «försmå den fattige», «undertrycka den usla», och «förakta dygden, som sig mest i armod klär». Men ännu märkligare är, att skalden uttalar en förkastelsedom öfver de botemedel, som samhället tillgripit mot det sociala onda. Han yttrar i sin dikt bl. a. (Valda skrifter s. 138):

[1]) V. Vasenius, som påpekat dessa hänsyftningar på tiden i Freses dikt, framhåller med anledning häraf, att prästerna vid 1720 års riksdag sökte rang för sig, mot hvilken rangsjuka pietisten Nils von Lang hade riktat flere flygskrifter. Jfr anf. arbete s. 295.

Man bygger kyrkor opp och stora offer gör,
Förordnar fattighus, inrättar hospitaler,
Men hjärtats tempel man därhos i grund förstör,
Ty deras kostnad man med andras svett betaler.

Äfven rent politiska hänsyftningar på tidsförhållandena saknas icke i denna dikt. Judas förräderi föranleder skalden till en jämförande blick på sin egen tid, och han säger därvid, att ännu många funnos, hvilka gingo i förrädarens fotspår, hvilka ännu i den dag som är i allt voro honom lika och som «sina fäders arf tänkt främdom furstom få, stå efter kungens lif, förråda land och rike». Vid tanken därpå utropar han (Valda skrifter s. 139):

Bort, leda osed, bort, att sälja rätt och nåd!
Om längre i vårt land med främ'de krokar fiskas,
Om genom fingren ses med Hamans smickerråd,
Är fara, att vi än med skorpioner piskas.

Är icke detta en tydlig hänsyftning på de politiska förhållandena under frihetstidens början och särskildt på det mutsystem med främmande makters medel, som alltmera begynte göra sig gällande?

Också i de delar af dikten, där Frese sysselsätter sig med «processen» mot Kristus, inflikar han betraktelser, som icke enbart äro uttryck för hans kränkta rättskänsla öfver den orättfärdiga rättegången mot Messias, utan äfven tyckas syfta vidare och afse vare sig de andliga konsistoriernas förhör med pietisterna eller orättrådiga domare öfver hufvud. Så inskjuter han i tredje akten en betraktelse om huru lag och rätt i allmänhet förkränkas:

Så varder lag och rätt på hvarje sätt förkränkt,
Gunst, gåfvor, hämnd och hat dess stadgar genombryta.

De skadliga påföljderna af skrymteri och orättrådighet i förening skildras på följande sätt:

Hvar Herrans fruktan sig i skrymteri förbytt,
Tar ondskan öfverhand, och oskuld undertryckes;
Och hvar rättrådighet i landet undanflytt,
Barmhärtighet och frid desslikes utelyckes.

Detta gifver slutligen Frese anledning till följande varning åt andliga domare:

Men I, som Herrans dom på jorden fören ut,
Och dock er plikt och tro mot Gud och nästan glömma,
Betänken edra kall och edra domars slut,
Och dömen andra såsom Gud skall eder döma.

Och han återkommer i fjärde akten till klagomål öfver «oskyldiges förtryck» och öfver att «den elände får ingen rätt»:

Ett ting är grufveligt, och det förtryter mig,
Att ingen rätt är till, när den elände lider.

När domare öfverträda sitt ämbete, förbytes rätten i «galla», all rättfärdighet är «förjagad» och de «helge stadgar» ligga «i vanbruk»:

Straff utan brott och skuld är våld och tyranni,
Hvad gagnar lag och dom, när rätten hålls tillbaka.

Helt annan är stämningen i de partier af dikten, hvari skalden skildrar Kristi «lidandes grufvelighet». Här försjunker han helt i det redan i ofvan anförda inledningsstrof förebådade betraktandet af blodsvettens flöde och blodsårens strimmor, hvars källa, såsom nämndes, är att söka i den pietistiska sionssången. Först är det Kristi själsmarter i örtagården han skildrar med starka och glödande färger, särskildt betonande deras yttre uttryck i «förskräckelse, ångest och blodsvett»:

Dock blodet likafullt dig strömvist öfvergår,
Likt röda saften fram ur tryckta drufvor spricker;
En onaturlig flöd här öfverhanden får,
Den marken till sig drar, och snåla jorden dricker.

Längre fram vid skildringen af Kristi pina och död återvänder skalden, som själf erfar en «blödig rysning» vid tanken på allt detta kval, till samma stämningar. Efter att ha framställt, huru Kristus genom hudflängningen blef «med strimmor öfverhöljd och färgader med blod» utropar han:

O grufveliga näpst, hur är din marter svår,
Att köttet ger sig opp och såra huden bränner!
På marken blodet som i klasar lefradt står,
Det går så nära, att han föga till sig känner.

Och när slutligen på korset Jesu «sida öppnas och där utgår vatten och blod», sjunger han:

Flyt, ädla purpurflod, med strida strömmar fram,
Håll ej din ymnighet, ditt rika lån tillbaka,
Gif oss det dyra blod utaf Guds rena lam,
Låt världen salighet uti dess sötma smaka!

Den öppning är, där jag min säkerhet kan ha,
De refvor kunna mig i mitt elände skyla,
Där ä' de klyftor, dit jag vill min tillflykt ta,
I Kristi sidosår jag lägger mig till hvila.

Man finner här äfven en förklaring på detta «flödes» betydelse såväl för mänskligheten som särskildt för skalden, ehuru han i allegorisk tolkning af «blodsvetten» och «blodsåren» icke går så långt som i de samtida pietistiska uppbyggelseskrifterna. Men att han själf fann en rik uppbyggelse i framställningen af detta lidande, framgår såväl af diktens slut, där han tackar för att det förunnats honom, «hvilken hälsa, ro och styrka trutit har», att slutföra sitt verk, som af de många andra ställen i poemet, hvari han talar om sitt eget lidande. Därvid går Vårsångernas skald igen i många vackra strofer, t. ex. följande:

Min kraft har svunnit bort, min styrka tvinat af,
Den täppta lungan mer med möda hämtar anden,
O, huru längtar jag att hamna i min graf
Och någon skugga få uti den kalla sanden.

I jordens sköte, där den stilla hvila är,
Där trugaren ej mer de matta trälar trycker,
Där mjuka mullen oss liksom i famnen bär
Och våra trötta ben i hulda armar lycker.

Sålunda blir totalintrycket af Freses messiad ganska växlande. Kompositionen är förfelad genom de ständiga afbrotten i skildringens gång, och om någon stämningens enhet kan man ej heller tala. Det hela är en sällsam blandning af det karolinska tidehvarfvets didaktik och samtidens religiöst-pietistiska stämningar. Det didaktiska är särskildt i diktens början det öfvervägande och gifver densamma prägeln af en moralisk straffsång, hvari skalden gisslar sin samtids fel och lyten. Allt framställes såsom exempel och lärdomar, eller såsom varningar för syndare. I öfverensstämmelse med den karolinska tidens didaktiska uppfattning betraktar Frese själen som ett konungarike, där förnuftet och viljan föra en oaflåtlig strid med de af satan anförda affekternas här (Valda skrifter s. 149).[1]) Stor vikt lägger skalden äfven på att förklara den andliga betydelsen af passionshistoriens olika moment. Vid påpekandet af nattvardens rätta uppfattning riktar han anfall såväl mot papister som kalvinister i luthersk-ortodox anda. Han är öfver hufvud mot alla sekter och vill helst se mänskligheten förenad genom en enda tro. Freses dikt ger icke uttryck åt några från statskyrkan afvikande läror, men han delade pietismens större andakt och fromhet, dess ovilja mot skrymtande präster, som buro religionen mera på tungan än i hjärtat, dess starka betonande af bönens och sångens betydelse för den andliga väckelsen, men framför allt dess patologiska uppgående i Kristi «kiempning och blodsvett». Det är i dessa punkter Frese sammangår med pietismen. Hans tillbakadragna lif afhöll honom från allt deltagande i den pietistiska rörel-

[1]) Uppslaget till denna allegori synes vara från Spegel, som jämförde människans kropp med ett «slott, där förnuftet regerar som en konung, förstånd och vilja äro dess råd, minnet sekreterare, som förer protokollet» o. s. v. Så långt i detaljerad sammanställning gick Frese dock icke.

sen, men han kunde icke undgå att beröras af det varmare religiösa lif, som pulserade bland anhängarne af den nya riktningen. Själf hade han redan, såsom ofvan omtalats, i sina andliga dikter gifvit uttryck åt en innerligare och mera personlig religiös känsla. Och detta personlighetsdrag är äfven utmärkande för Freses passionsdiktning. Det är i prismat af sin egen reflexions spegel han låter händelsernas förlopp framträda, och han framför sin egen person som sörjande, deltagande, varnande, straffande, men framför allt som lidande. Detta för Frese så karaktäristiska kynne betecknar tillika ett nytt uppslag i den andliga konstdiktningen. Han tillförde densamma ett rikare känsloinnehåll och en mera omedelbar och individuell stämning, som man endast undantagsvis återfinner i den religiösa sången före Freses tid.

«Passionstankar» har först på senaste tiden blifvit mera uppmärksammad i litteraturhistorien. Af samtiden mottogs dikten med erkännande, såsom bl. a. framgår af några «Tacksamhets Runor» af en okänd författare, som prisar skalden, sägande:

Din värda hand kan jag ej fyllest lofva,
Som skänker oss en så förträfflig gåfva:
Dig heder bör, men vördnad honom sker,
Som lät sig själf af nåd och mildhet döda,
Se konungen för trälen måste blöda!
Det undran ger.



VIII.

Freses sista diktsamling. Hans död och eftermäle.

Det är ett vittnesbörd om en sällsynt andlig spänstighet, att Frese under sina sista sjukdomsår icke blott kunde slutföra ett så stort poetiskt verk som «Passionstankar», utan medan han arbetade på detsamma, äfven fick tid och tillfälle att författa en ny samling dikter, hvilken utgafs redan samma år Passionstankarna sågo dagen och hade titeln «Någre *Poëtiske-Samblingar*, Författade af *Jacob Frese;* och igenom trycket utkomne anno MDCCXXVIII».

Sannolikt är, att skalden själf icke tagit någon befattning med utgifvandet af sin sista diktsamling. I motsats till alla föregående arbeten af honom saknar nämligen detta företal och innehållsförteckning. Antagligen ombesörjdes dikternas publikation af hans vänner eller af boktryckaren. Freses sjukligherstillstånd hade vid denna tid antagit en karaktär, som gjorde det omöjligt för honom att vara med om arbetets befordrande till trycket.

Denna poetiska samling kan betraktas som en direkt fortsättning till hans andliga och världsliga visor. Dess innehåll utgöres i hufvudsak af en efterskörd af dikter, som han hade författat efter utkommandet af hans tidigare samlingar. Det sista dagtecknade poemet i hans förra dikthäften är af den 10 april 1726, medan det första i den sista samlingen är af den 4 augusti samma år.

Af de dikter i denna samling, som hafva utsatt datum, finner man, att han ännu på hösten sistnämnda år öfvade en flitig poetisk produktion. Hans största här ingående dikt «Betraktande af Guds allmakt och godhet, alltings fåfäng- och förgänglighet, döden och den tillkommande roligheten» är daterad den 23 sept .1726[1]) och från samma tid har man yttermera fyra grafskrifter, en bröllopsdikt samt ett till konung Georg I af England öfverräckt latinskt «Freds- och föreningskväde».

Från 1727, då Frese antagligen ägnade sin mesta tid åt författandet af «Passionstankar» har man endast en grafskrift och den sedvanliga vårvisan och från följande år två grafskrifter, en bröllopsdikt och den sista vårvisan af hans hand. Man kan något så när bestämma, när «Någre Poëtiske-Samblingar» utkommo från trycket, ty medan hans sista bröllopskväde af den 2 juli, då sekreteraren Chr. Herkepaeus sammanvigdes med Maria Christina Nordenflycht, en äldre syster till skaldinnan med samma namn, ännu ingår i samlingen under «Brudskrifter», har däremot hans sorgetal öfver brodern Hans Frese, som afled den 27 juli, blifvit efteråt fogadt till arbetet med särskild paginering. Vid denna tid synes arbetets tryckning sålunda varit slutförd.

«Någre Poëtiske-Samblingar» innehålla icke blott den sista skörden af Freses poesier, utan gifva tillika en öfversikt och afslutande bild af hans poetiska verksamhet. Samlingen inledes af en idyll *Herde- och Landtlefvernes Liufligket* (Valda skrifter s. 151), en af skaldens vackraste dikter, en värdig afslutning på hans idylliska ungdomsdikter, som genom sin pastorala stämning bildar en öfvergång till frihetstidens herdediktning. Dock är Frese, såsom V. Vasenius anmärkt, långt mindre arkadisk än t. ex. fru Nordenflycht och Creutz. Ämnet var icke främmande för den karolinska tidens diktare. Af den tidigare nämnda Werner von Rosenfelt finnes en dikt

---

[1]) Denna dikt utkom i särskildt tryck redan år 1726.

«Om landtlefvernes beröm», hvilken är en föregångare till Freses dikt. Men det märkliga för «Herde- och landtlefvernes ljuflighet» är, att skalden i denna dikt proklamerar två af frihetstidens grundprinciper: fred och frihet, såsom grundvillkoren för all trefnad och lycka. Dessa villkor fann han emellertid förverkligade endast i landsbygden bland åkermän! Med poetiskt behag skildrar Frese naturen och landtlifvet. Där kunde man glömma alla sina sorger vid plogen, där kunde man genom arbete återfå sin hälsa! Hvilken fröjd att

Uppå hårda strån om rosor drömma,
Rosor drömma om uppå de hårda strån!

Det erotiska framskymtar endast i förbigående i denna enkla, fängslande landtlifsidyll. Också hade de erotiska strängarna på skaldens lyra under de senaste åren alltmera förstummats. Den världsliga erotiken, som ju öfver hufvud är sparsamt representerad i hans diktning, hade numera förbytts till en korsets kärlek, liksom hans Helikon mer och mer hade förvandlats till ett Sion. Det är en verklig föresats man möter hos honom under de sista åren af hans lefnad att förjaga allt världsligt ur sitt sinne. Han inleder tvenne «brudskrifter» med en ursäkt öfver att han,

Som aldrig nånsin någon dag,
Tänkt mera några glada slag
På min förstämda luta slå,
Men sorgsna toner då och då,
— — — — — — — — —
Vill nu min ängslan göra kort,
Och sorg i glädje byta bort
— — — — — — — — —
Och i annat sammanhang
Förvända nu min luteklang.

Men sedan han kunnat förmå sig härtill, uppstämmer han ännu en gång en ljuflig sång till kärlekens lof

och prisar i höga toner kärleken som det högsta goda, som en af lifvets ideella makter. Vore också allt förgängligt och tiden svår och bister,

Så står dock kärlek upprätt än,
Som aldrig vända lär igen,
Men blifva i sitt förra flor,
Så länge en på jorden bor,
Ja, lika fullt och fast bestå,
När värld och himmel skall förgå.

Du själf lycksalighetens rot,
Som bär för ensligheten bot,
Nationers lycka, länders pris,
Den forna gyllne tids bevis,
Det högsta goda af allt godt,
Som fallit på vår del och lott,
Som gör att all vår tids förtret
Sig byter i förnöjlighet,
Hvad lof må kärlek ägnas till,
När intet lof tillräcka vill,
Af allt hvad vida jorden bär,
Dess adel äldst och ädlast är.

Landtlefvernets ljuflighet och kärlekens pris voro sålunda bland de sista ämnena för Freses poetiska betraktelser.

För ännu mer världsliga ting intresserade sig skalden fortfarande under slutet af sin lefnad. Han har i sin diktsamling efterlämnat vittnesbörd om att han ända till det sista med stor uppmärksamhet följde sitt lands politiska öden och särskildt var intresserad för fredens fortfarande bevarande.

Som en öfvertygad fredsvän inleder han sina sista öfverskrifter med att i tvenne hexametriska strofer, med påtagliga intryck från Stjernhjelm, ställa «fred och rolighet» samt «fejd och krig» mot hvarandra. Här skildrar han ännu en gång den «älskade freden» såsom «rikens och länders flor, gyllne tiders pris, nationers heder och ära» (Valda skrifter s. 36).

Att freden fortfarande var allvarsamt hotad, hvaraf bekymmer väcktes hos alla fredsvänner, synes framgå bl. a. af en dikt af år 1726, hvari det heter:

I vrede böljor, som till nordens stränder slån
Och synas föga ting er yra vilja tämja,
Som i ert raseri för fria tygel gån,
Som byten hafvets lugn och luftens blida sämja,
Tycks än ej tider bli sig i sin dämning gjuta,
Och i en fredlig fart ert gny och buller sluta?

Under sådana förhållanden var Frese i likhet med sin store landsman Arvid Horn en öfvertygad vän af den hannoverska alliansen. Det framgår tydligt af hans på latin skrifna dikt *Irenicon ad Georgium I*, af honom själf öfversatt till svenskan och kalladt «*Freds- och Förenings-Kväde*, öfverräckt till H. K. M:t af Engeland, konung Georg den första år 1726».[1]) I denna dikt hälsar han det britiska majestätet såsom fredens främsta värn. När afund och hemligt svek åter ämnade förspilla den vunna freden i norden, var det enbart fruktan för Englands

[1]) Freses öfversättning (se Valda skrifter s. 161) är i själfva verket en fri omarbetning, såsom redan framgår däraf, att den är dubbelt längre än originalet. En annan mera trogen öfversättning af samma år ingår i den «Samling Öfversättningar och Bearbetningar från romerska och franska författare», som utgafs af Svenska Litteratursällskapet 1899, tom XLIII. Denna öfversättning, som antagligen härrör af Joachim von Düben, hvilken tillhörde samma politiska parti som Frese, är af följande lydelse:

Nu lönnlig stämpling vill Europas ro förstöra
Tre kämpa-flottor sig ur Englands hamnar röra;
En seglar söder ut, den andra norr åt far,
Till Medelhafvets vik den tredje kosan tar.
När Rysk- och Spanske män topp-seglen varseblifva
Strax in i hamnen de, bak fästen, sig begifva.
Hvi viljen skygge I för Englands flottor fly?
De hafva frid om bord och icke örligs-gny,
De hägna världens ro, ur hafvets rymd förjaga
De odjur, som till fejd sig vilja svep-sak taga,
Åt dine vise råd Europa fägna sig,
För fridens dyra skatt, Kong Georg, tacka dig!

flottor och stora makt, som höll spanjoren och ryssen tillbaka. Dessa segel voro fredens bärare, de voro ett skydd för nordens säkerhet och ville endast förjaga tvedräktens och krigets troll tillbaka till deras mörka skrymslen. Näst Gud hade man konung Georg att tacka för att Europas fred ej åter stördes. Såsom synes var Frese den poetiska tolken för det parti, som i motsats till det holsteinska sökte sitt främsta stöd hos England.

Freden blef bevarad en tid bortåt, men den öfvergångsperiod, som Frese fick upplefva, synes icke heller ha tillfredsställt honom. Missnöje med den nya tiden afspeglar sig rätt ofta i hans dikter från den sista tiden af hans lefnad. Så heter det i ett kväde af 1726, som närmast synes afse partiraseriet:

Hjälp Gud! hvad buller, bång och gny,
Att ryktet höres opp i sky?
De usla trälar hålla fort,
Som de från första början gjort,
Att ryckas, rifvas, slitas, dra's,
Och ofta om ett intet ta's.
Mist blöda sinne rys härvid,
O hvad en högst beklaglig tid!
Må intet mig då hugna mer
Af allt hvad under solen sker?

För jämförelses skull meddela vi här äfven Freses original, den enda latinska dikt han veterligen författat:

Instruit una simul tres magna Britannia Classes,
Europae tacitis pace labante dolis.
Hæc Austrum expancis, Boream petit altera, velis,
Aequor ad Hesperium tertia flectit iter.
Ut Russae Hispanaeque rates videre Britannas,
Portibus in mediis contremuere suis.
Quid vos Hispanae tremitis Russaeque Carinae?
Pacem Anglae puppes, non nova bella, ferunt,
Europae dubiam veniunt stabilire quietem
Bellaquae quae sperant pellere monstra mari,
Hoc Europa Tibi debet, Rex magne Georgi,
Quod per Te stabilis tempora pacis eant.

Två år senare tyckes honom världen «af ålder» stappla fram på trötta fötter. Och tiden tecknade han som grym och våldsam, som allting «fräter och förtär»:

Förvandlar jordens kraft och märg,
I multnad, röta, rost och ärg,
Och i en timme rifver ned,
Hvad hundra år lagt handen ved.

Man ser, att Frese icke var någon vän af den friare riktning i tankens värld, som under frihetstiden begynte göra sig gällande äfven i den skandinaviska norden. Ännu tydligare framgår denna mening ur hans grafskrift öfver brodern Hans, i hvilken han säger om sin tid, att girighet och egennyttighet hade fått öfverhanden, att tvedräktsandan hade söndrat all frid och sämja, att ingen tro mera fanns på jorden.

Sålunda var det irreligiositeten, tvedräktsandan och egennyttan, som skalden ansåg vara frihetstidens största lyten. Denna föreställning om tidens uselhet sammanhänger nära med hans mening om alltings fåfänglighet och förgänglighet, hvaråt han ännu en gång gifver uttryck i en längre hexametrisk dikt, den ofvannämnda *Betraktande af Guds allmakt och godhet, alle tings fåfäng- och förgängelighet, döden och den tillkommande roligheten* (Valda skrifter s. 154). Det är Freses världsbetraktelser, hans åsikter om naturen och lifvet och alltings ändamål. Den långa dikten, som förråder påverkan af Spegels «Företal till Herran Gud», i hans berömda arbete «Guds Verk och Hvila», och därifrån lånat flere uttryck, begynner med en skildring af Guds under i naturen, där allt var så härligt och vist inrättadt. Det största undret var dock människan, som genom «visdom, snille och vett» behärskade hela jorden. Men granskade man närmare människans lefnad, så tedde den sig ingalunda så lysande. Världen var i mångt och mycket upp- och nedvänd, full af besvär, tvång och elände. Ingenting var säkert under solen, och allt jordiskt hade sin ända-

lykt. Människans lysande gåfvor voro endast ett lån, som snart måste gifvas tillbaka. Slutet på allt var döden, som Frese tecknar i de mest afskräckande och realistiska färger, som den «svultne och hungrade gästen», «släktutödaren, den trumpna, ohyggliga, gamla, toma och tunna, som jämt vill fånga, fälla och samla». Vid närmare besinnande var döden likväl icke så «alltings faselig», som skalden här skildrar den. Den var tvärtom en befrielse från all människans träldom och tvång, den gaf henne en fristad,

> Där ej arbete mer de trötta skuldrorna tvingar,
> Men de döda ha ro inunder nattenes vingar.

Och den öppnade utsikten till en ny härlighet, där ej «natten är natt, men dagen sällhet och glädje.»

Freses världsbetraktelser hade sålunda alltigenom en pessimistisk anstrykning. Det är en lefnadsfilosofi, som i förgängelsen såg det slutliga målet för all sträfvan och i evighetshoppet den enda tröst i all lifvets jämmer. Men man får icke glömma, att skalden själf vid denna tid var dödssjuk, att han längtade efter förlossning från sina plågor och så godt som uteslutande sysselsatte sina tankar med den stundande upplösningen. Äfven i sin sista diktsamling har han i ett antal sånger skildrat sitt lidande, sin längtan efter döden och den «stundande roligheten». Här ingå bl. a. skaldens sista vårsånger för åren 1727 och 1728. I den förstnämnda tecknar han sitt tillstånd på följande sätt:

> Hvad är, att solen högt på horisonten skrider,
> När jag förgäfves dock måst tälja årens tider?
> Förgäfves ömsa sig höst, vinter, sommar, vår,
> Ty idel, idel natt ä' alla mina år.

Han önskar sig här såsom redan tidigare «dödens natt», den tysta och stilla hvilan:

Jag sofve där i ro, där fångar frihet njuta,
Där de till jordens bröst sitt matta hufvud luta,
Där trugaren ej mer de trötta trälar kväl',
Där hvar har lika lott, en konung och en träl. [1])

Men i vårsången af år 1728 är det åter förnöjsamheten, som segrar öfver alla andra känslor och ännu gifver sig några poetiskt vackra och rörande uttryck:

Likväl fast sorgen mig till jorden nedertrycker,
Jag mig i hoppet säll, i tankar salig tycker.
En viktig härlighet min motgång kommer stad,
Och som bedröfvad är jag ändock alltid glad.

Jag fruktar döden ej och hatar icke lifvet,
Men har i Herrans hand i lif och död mig gifvit.
I lif och döden jag till honom endast hör,
I honom lefver jag, i honom jag ock dör.

Det var Freses stora konst att äfven af törnen taga rosor, att af bedröfvelsen och lidandet afvinna sötma. Vemodigt gripande är den bild han tecknar af sig själf i samlingens sista dikt, som han kallar «Auctorens saliga förtröstan och slutsång»:

Liksom en dröm nu är och snart försvinner,
  Ett ovisst visst oss ger att hugnas af,
Som strömmen bort i modrens sköte rinner
  Och samlas i det vida, vilda haf,
Som skuggan, bäst han syns, har undanfarit
  Och blott en skymt utaf dess väsen ger,
Så är hvad jag i denna världen varit,
  En dröm, en ström, en skugga och ej mer.

Så skådade hans barnafromma själ vid lefnadsstigens slut lifvet som en flyktig och gäckande dröm, på hvilken skulle följa ett härligt uppvaknande. Hans fria mod och

[1]) Denna strof, som erinrar om en motsvarande i «Passionstankar», är en poetisk parafras öfver Jobs boks III kap. 13 och 18 verser, där det heter: «Så låge jag nu och vore stilla, sofve och hade ro»; «Där hafva fångar frid med androm och höra icke trugarens röst».

fasta förvissning om ett lif efter detta triumferade öfver plågans jämmer och den stundande förgängelsen. Och denna visshet erfor han som en redan fullbordad lycka. Hans svanesång ljuder därför som en ton bortom grafven, där vidder af oändlighetens ljus öppnade sig för hans trängtande ande. Och därför kunde han till och med glädjas i sin sorg och i sången, som följde honom ända i det sista, dikta segerhymner öfver dödens fruktan och grafvens mörker.

Efter «Någre Poetiske-Samlingars» utkommande lefde Frese ännu ett år. Från denna sista tid af hans lefnad känner man icke mycket.' Sommaren 1728 förlorade han som nämndt sin broder Hans, hvilken förlust blef för honom ett nytt ämne till sorg. I hans på prosa författade sorgetal öfver brodern är det ständigt återkommande temat: «Ack min broder, måtte jag dock hafva dödt före dig». I sin bedröfvelse öfver den afhållne vännens bortgång fann han sin enda tröst i tanken att snart få följa efter. På grund af den aflidnes «godhet och broderliga hjärtelag» afsade sig Frese allt arf till förmån för broderns änka, ett exempel, som äfven följdes af Freses öfriga ännu i lif varande syskon.

Att skalden under sitt sista år ej öfvergifvits af sångens gåfva, framgår bl. a. af några tillfällighetsdikter, som ännu finnas i behåll från denna tid. Till fältmarskalken Axel Sparres, en af Karl XII:s hjältar, begrafning den 5 november 1728 i Riddarholmskyrkan i Stockholm skref han ett minneskväde «Hieltars Berömm och Allmänna Öde», där han i allmänna drag tecknar den aflidnes hjältebana. Från samma månad har man yttermera ett «Epitaphium» öfver landshöfdingen Sven Leyonmarck, densamme till hvars bröllop han hade diktat en af sina första tillfällighetskväden.

Af större intresse än dessa grafskrifter är den poetiska minnesdikt han skref öfver «förnäme Bruks-Herren» Adam Jacobson Leyell till hans jordfästning i Stockholm den 27 mars 1729, det sista begrafningskväde Frese

veterligen har skrifvit. Dikten har sin märklighet, emedan den gifver en poetisk bild af det ekonomiska tillståndet, särskildt handelns läge under frihetstidens första decennium. Ehuru man fått njuta af fredens välsignelser — heter det i dikten — och åkermannen fått glädja sig åt goda skördar, samt haf och sjöar stodo öppna för fri samfärdsel, så klagades emellertid öfver, att det var illa beställdt med den svenska handeln. När segelfartygen, efter att ha plöjt den «vida vilda ocean», återvände från fjärran hamnar, var vinsten föga mer än «utstådd möda och besvär», och följden kunde ej blifva någon annan, än att fartygen, vattensjuka, skulle murkna i egna hamnar. Men detta onda var icke det enda, ty fastän landet hade fått på sin lott «en rik och ymnig tilldrägt»,

I det de mossgrå skarpa berg
Ha innantill en fägre färg,
Och hårda malmen, som man ser,
Sig likasom till jäsning ger,
Så tar ett annat folk den vinst,
Och våra egna äga minst.
De främ'de söka sig ikring
Och vinna allt för föga ting,
De handla här till vår förtret
Och suga landets ymnighet,
Hvarhos de icke ha fördrag
Att under sken utaf förlag,
När någon liten skuld är gjord,
Dra' till sig både grund och jord. —
Men huru länge skall det så
Uti vårt arma Manheim gå?
Se till, I trefne Svea män,
Att skudda af er oket än,
Bevara fäderlandets rätt,
Ty gammal häfd ej häfves lätt.

Detta var ju ett föga tacksamt ämne för poetisk behandling, men det kunde ju lämpa sig till åminnelse af en brukspatron, som hade tagit allt detta «väl i akt», som sökt undanrödja alla de anförda hindren och varit öm om landets välfärd. Dikten visar att skalden ända till

det sista med lifligt intresse följde sitt lands angelägenheter. Den redan då proklamerade protektionistiska satsen «Sverige åt svenskarne» kan läsas mellan raderna i denna dikt.

Ännu några månader fick Frese bevittna sanningen af sina egna ord, att «vårt lefva är att länge dö». Slutligen kom döden-befriaren den 31 augusti 1729. Den tunga mödans dagar voro nu ändade, och hans «trötta leder» fingo nu smaka den tysta hvilans frid, som han så länge efterlängtat.

Freses jordiska kvarlefvor erhöllo sitt sista hvilorum i Maria kyrka, där hans begrafning ägde rum den 2 påföljande september. Vid detta tillfälle fick den bortgångne skalden, som själf så många gånger hade strängat sin lyra vid nyss öppnade grafvar, till «välförtjänt efterminne» en grafskrift, hvars okände författare tagit till ämne för sin poetiska dödsbetraktelse:

«En sunder själ i sjuklig kropp,
Ett lif när lifvet hörer opp».

Denna minnessång gifver en föreställning om utvecklingen af Freses sjukdom. Det heter att den dödliga sot, hvaraf han led och mot hvilken ingen hjälp eller bot gafs, var «en förtärder lunga».[1] «Skälfvesoten», hvaraf skalden tidigare säger sig ha varit angripen, synes under årens lopp ha öfvergått till lungsot. Förgäfves hade Frese, enligt minnessångarens utsago, «på läkedomar kostat stora medel», ty «soten var för stark» och hade under de fem senaste åren för det mesta bundit honom vid sängen.

Om Freses poetiska verk heter det i minnesdikten:

Han had' en sunder själ. Här nämnas må med tack
Dess många vackra verk med slöjder penna skrifne,
Till allas ro och gagn i ljuset välment gifne,
Fast ofta lönes slikt med klander, lyt' och lack.

[1] I sina «Passionstankar» hade Frese redan själf talat om den «täppta lungan».

Han had' en sunder själ. Ho, som dess skrifter sett
Och på förståndets vikt rätt kunnat öfverväga,
Hur orden vägit upp mot saken, lärer säga:
Jag stundom gråtit har, men stundom ljufligt lett.

Så länge nå'n är kvar af Musers lärda tropp
Så länge läsas kan hvad skrifs och trycks på linne,
Så länge blir hans namn i stadigt äreminne.
Så har vår döda lif, när lifvet hörer opp.

Under sin sjukdoms sista år vårdades Frese af sin aflidne broders änka, fru Kristina Hanssen, såsom framgår af en dikt, som är sammantryckt med ofvannämnda grafskrift. Då denna vackra sång är den veterligen sista af Freses hand, och då den ända tills nu varit okänd, meddela vi den i sin helhet:

Hvad skall jag dock för tack tillbaka bära
För all den gunst, bevista tjänst och ära
Jag njutit har af er, min syster from?
Er vänlighet min jämmer ofta lisat,
Er villighet har mig så länge spisat
Och vårdat om.

Er omsorg har städs varit oförtruten,
Er trofasthet ej kunde blifva bruten,
Er kärleks drift har aldrig saktat af.
Er mildhet har emot mig ständig blifvit
Och hyllat så i döden som i lifvet
Intill min graf.

Fast mina ben i mörka grafven gömmas,
Skall ej ert lof förmörkas eller glömmas,
Väl lönas skall er kärlek, hopp och tro,
Att när ni sist ur tidens fängsel slippe,
Bli samlad in i de utvaldas knippe,
Till evig ro.

Så finna vi, att det äfven för den ensamma och lidande skalden, som kämpade med döden, fanns en mild vårdarinna, som med en systers kärlek ägnade sig åt hans skötsel, som icke blott drog försorg om att han på

sin dödsbädd icke behöfde lida några umbäranden, utan äfven tröstade honom i hans jämmer och med sin uppoffrande ömhet styrkte hans lidande själ. Dessa mildhetens varma strålar voro de sista, som upplyste den hårdt pröfvade, sin förvissning alltmera tillmötesgående skaldens sista lefnadsdagar.

Grafskriften öfver Frese har löst ett af de spörsmål rörande skaldens lif, som forskningen förgäfves sökt besvara, nämligen frågan hvar Freses graf var belägen. Fr. Cygnaeus har i en dikt «Skalden Jakob Freses graf» sport hvar denna graf finns och anklagat eftervärlden för att lika litet ha forskat därefter, som man frågar, hvart skuggorna försvinna i glömskans natt. Och till denna fråga har han anknutit följande poetiska hyllning af den bortglömda skaldens minne:

En skugga du? Brann ljus ej i ditt snille,
Och klappade ditt hjärta icke varmt?
Var det ej ädelt, hvad ditt sinne ville?
Att glömma dig är Finland dock för armt.

Så armt det är, det tusen rika minnen
Åt glömskan offrat, liksom ditt, ändå.
Hvad om «det stora krigets» män vet finnen?
Hvar deras hjältenamn inskrifna stå?

Med dessa kämpar led och stred du, Frese,
Fast platsen för din strid var blott ditt bröst;
För svag ju var din arm för krigets rese;
Din enda styrka låg i sångarns röst.

Men åt dig, svage, denna sångens styrka
Ett evigt lif, hvarhelst du jordats, ger;
Så oåtkomlig ensam, står en kyrka,
Fast alla grafvar kring den sjunka ner.

En tid uppfylld af gränslösa pröfningar för fosterlandet är ramen kring Freses lefnadssaga och inom den möter oss bilden af ett lif, rikt på stora lidanden. Aldrig ha fosterlandets motgångar vibrerat i ett känsligare hjärta och aldrig ha personliga lidanden burits af ett ödmjukare

sinne. Frese ägde i hög grad denna försakelsens storhet, som förstår att helt glömma sig själf för högre intressen. En gång var det för fosterlandets lidanden han underordnade sitt eget, en annan gång för den Messias, som led och gaf sitt lif af kärlek till mänskligheten.

Det var äfven lidandet, som gaf den egentliga prägeln åt Freses skaldskap. Hans lifs stora olycka var upphofvet till hans varmast kända och mest inspirerade dikter, de som hafva något af det självupplefvades djupa klang och där innehåll och form sammansmälta till poetisk helgjutenhet. Men lidandet blef under slutet af hans lefnad ett ämne, som alltför ofta återkom i hans diktning, hvilken därigenom icke kunde undgå att få en karaktär af entonighet. Och det förde honom slutligen till didaktikens torra, för poesin ofruktbara fält och från det världsliga Helikon till det andliga Sion.

Frese har emellertid haft den för en skald stora lyckan att af eftervärlden blifva bedömd uteslutande på grund af sina bästa skapelser, hvilken omständighet äfven förklarar, att han som diktare intresserat en långt senare tids skalder och litteraturforskare. Men äfven om hans poetiska betydelse i någon mån skulle förringas, när man bygger värdesättningen på hela hans skaldskap, så framträder dock ur massan af det slagg han upptog ur poesins allmänna kungsådra på den tiden, så många dikter af äkta halt, hvilka hafva den sanna poesins kännemärken och rättfärdiga de vackra loford, som fällts öfver hans poesi. Och när han lyssnade till sitt rika skaldehjärtas ingifvelser och sjöng naturens lof och hjärtats sorg, då ljuda ur många af hans sånger sällsamt fängslande toner af innerlighet och vemod, hvilka tjusa våra öron och klinga som de första aflägsna förebuden till den finsk-svenska sång, som med högre tongång och rikare ackord, men med samma vekhet och behagfullhet stämdes ur Creutz' och Franzéns lyror.

ANDLIGA DIKTER.



I.

Verser i sjukdom vid åtskilliga vårtider.

År 1712.

När nu i vårens fröjd all vinterns möda stannar,
När näktergalens ljud till genljud bärgen manar,
När dagen bäst blir lång, då blir min glädje kort,
Min sorg den flyttar till, när andras flyttar bort.

I löfbeklädda trän, som i er fägring grönska,
I hugnens af det väl, som andra sig tillönska.
Dens glädje öks, som ej sin glädje lärt förstå,
Den glädjen älska vet, den viker glädjen frå'.

Dock dårligt är, att jag så tidigt börjar klaga,
Jag tar väl oket an, jag kysser Herrans aga,
Min ungdoms tuktan blir mig ålderdomens pris,
Om något göra kan, gör motgång mannen vis.

Nu, himmel, styrk mitt hopp och stöd mitt svaga sinne,
Förök mitt tålamod, gif tröst i hjärtat inne!
Vill du jag färdas skall, så är jag, Herre, här,
Vill du mig rätta upp, min Gud, ske ditt begär!

År 1713.

Hvad, hör jag dig igen i lunden lustigt spela
Och med din skära röst den vida luften dela?
Hvi skall din glädjesång förkunna mig mitt kval,
O skogens sångarinn', du sköna näktergal?

Välan, vill du min sorg uti din visa fatta,
Skall jag igenom dig mig mera lycklig skatta.
Beklagar du kanske det våld du lidit har, [1])
Och i detsamma del uti mitt ängslan tar?

Hvad gör du? Gör du det, så låt din röst så klinga,
Att du må skaparen till nåd i nöden tvinga.
Dock syfta hvart du vill med dina stämmors ljud,
Jag lånar minst ditt mål, när jag vill bedja Gud.

O högste himlaprins, all godhets rika källa,
Låt af din nådes brunn barmhärtighet uppvälla!
Gjut salfva i min' sår, och hjälp mig åter opp,
Gif hälsa till min själ och till min sjuka kropp!

År 1714.

Så är den sorgetid för mig nu åter inne,
Som kväfver mod och hopp, som kränker själ och sinne,
Som gör, att motgång mig i stadigt minne har,
Då andra träda in i sina glädjedar.

[1]) Frese syftar på Ovidii dikt om Filomela, konung Pandions af Atén dotter, som förvandlades till en näktergal och klagade öfver det våld, för hvilket hon varit utsatt af Trakiens konung, Tereus. (Metamorfoser, VI, 450 ff.)

Jag ser att korset vill min fröjd ur roten rycka;
Den lyckan hata må, må alla plågor trycka.
Och är min andra sorg, att sorg skall glädje se,
När glädjen icke kan åt sorgen glädje ge.

I som er andakts eld upptänden i Guds boning,
I helgedomens hus, bemedlen min försoning.
Ho vet, en enskild suck ej mot min synd förslår,
Ett samnadt[1]) rop ju mer än ensam röst förmår.

Så lären I med mig och jag med er uträtta,
Att snart — det höre Gud — mitt slut lär blifva detta:
På ovä'r solen lys; min Gud har allt gjort väl,
Fördenskull lid och bid, och var till freds, min själ!

År 1715.

Tänk, lärkans fjärde sång mig nu i örat gäller,[2])
Och åter sker, att Gud sig mot mig vreder ställer.
När genom luften hon med sina vingar ror,
Då är det ren så dags, att plågan hos mig bor.

Ack, hade jag din röst och dina lätta vingar,
Med dem du dig i hast till solens grannskap svingar,
Så flöge jag dit upp, och klagad' så mitt ve,
Att nåden ej min nöd skull' utan tårar se.

Men nu likväl, min Gud, fast ej min syn dit räcker,
Där själen blir förnöjd och dit mitt hopp sig sträcker,
Så hinner, som jag vet, din godhet dock till mig,
Ty utom hvarje vidd ju nåden sträcker sig.

---

[1]) Gemensamt. [2]) Ljuder.

Jag med min bättrings tår din mildhets åker plöjer,
Jag vet, du kommer visst, änskönt du litet dröjer,
Och tröstar mig därvid: mitt sista sjukdomsår
Mig hos min läkare en evig hälsa spår.

År 1716.

Så kommer du igen ifrån din vinterhvila,[1])
Du vårens glada post, ja låt din ankomst ila!
Den som till all min sorg ett årligt vittne var,
Nu bär det glada bud, att vreden stannat har.

Kom, kom, välkommen kom, och sjung din morgonvisa!
Jag vet, det är din akt[2]) den högstes godhet prisa.
Din ankomst, sälla röst, förökar mitt behag,
Hur länge hjälpen dröjs, blir dock en hjälpedag.

Mitt hjärta rörs af fröjd, min blod af glädje jäser,
Jag sjunger Herrans lof, och hans beröm jag läser.
Ej annat än hans pris på mina strängar slås,
Hans ros, och annat ej, jag på min pipa blås'.

I fåglar, vilda djur, och allt hvad eljest andas,
Låt våra rösters ljud till Herrans ära blandas!
Och om mitt glädjerop ej hörs till lammets tron,
Så skall min tysta suck dock vinna[3]) eder ton.

Min andakt, skynda dig, men tröttna ej på vägen,
Min tro, misströsta ej, men var i Gudi trägen,
Mitt tålamod, se till i döden att bestå,
Mitt hopp, förhoppas mer, så skall du mera få!

[1]) Se anmärkningen s. 13. [2]) Mening. [3]) Öfverträffa.

Gud, alla härars Gud, när din basun skall ljuda
Och fram från jordens buk till doms de döda bjuda,
Tänk då att din förtjänst afplanat har min skuld,
Gud, evigt gode Gud, var mig en fader huld!

År 1718.

(Hvad jag år 1717 eftersatt.)

Var hälsad, ljufste vår, med längst framfarna dagar!
Ho vet, jag än i tid min sena tid beklagar?
Jag tillstår att jag Gud ett löfte skyldig är,
Men ack, min ed och tro jag på mitt samvet bär.

Jag har ju eftersatt till hans namns lof och ära,
Att för hans majestät ett särskildt offer bära.
Jag minns och glömmer ej hvad jag den högste bör,[1])
Som uti sinom tid så väl med sina gör.

Emot mig har han väl ibland förgrymmad varit,
Men midt i vreden har jag ock hans nåd erfarit.
Där får jag än en gång i åldern glädjas vid,
Att jag har oket känt uti min ungdomstid.

Så länge något år den glada Majus nämnes,
Så länge någon dag af Majo öfrig lämnes,
Så skall den tid till Gud mitt offer helgadt bli,
Tills jag i himlen får den rätta glädjen si.

[1]) Är skyldig.

År 1718.

När ur sin vinterro de vilda hopar gingo,
När alla djur nytt lif och rörsel åter fingo,
När allt, hvad anda drog, uppå sitt sätt och vis
Sin andakt höra lät till Herrans lof och pris,

Så föll den glada tid af året mig i sinne,
(Väl den, som välbetänkt vet tiden ha i minne!)
Då Gud, så god som rik, han täcktes vårda sig
Att fordom, just så dags, af faran frälsa mig.

Jag borde, tänkte jag, ej djuren eftergifva,
På det de ock en gång må mina vittnen blifvå,
Hur jag, till andakt rörd af deras rop och ljud,
Uppmuntrat själ och röst att ge en suck till Gud.

Trots då, I skogens barn med all er fjäderskara,
Och än, I döda ting, där I er fröjd förklara,
I stela bärg, som likt till vördnad böjda stå,
Trots att jag nånsin er ell' något vika må!

I vilda sjöar, I som höjen edra strömmar,
I älfvar äfvenväl, som gån för fulla tömmar,
Tillåten att min lust er ifver följa får,
Men vid ert djupsta fall min suck åt solen går.

Ho vet, det är er plikt, att I er underkasten,
I böjen er som mest, när I som fortast hasten,
Men glömmen ej, när I i hafvet blandas bort,
Att med er skillnad ej ert lof blir lika kort.

Nu allt, hvad i mig är, den högstes pris upphöje,
Och i hans namn min' knän sig ned till jorden böje!
Den jag mig evig tack och ära skyldig vet,
Välsignad vare han, min tröst och salighet!

År 1719.

Du kommer, kära tid, på vanlig tid tillbaka,
Du är, som mig har lärt mitt hopp ej vedersaka.
Och som min ängslan förr med dig i följe var,
Jag min helbregda nu uti din ankomst har.

Du gläder mig, när sig naturen ljufligst gläder,
Min forna frihet du ånyo mig tillstäder.
Utaf den värme, som du med din anda blås',
Mitt lif förnyadt blir, min ande vederfås.

Du löser köldens band och strömmars lopp förenar,
Du tämjer stormen och de hvassa väder lenar,
Du bjuder mörkret i de trånga gömslen gå
Och månen i sin väkt om ljusa natten stå.

Dock medan jag din lust och verkan nu berömmer,
Är nödigt, att jag ej, den dig har sändt, förglömmer.
Långt om de skapta ting bör skaparen ju stå,
Dem talar jag väl till, men Gud jag tröstar på.

År 1720.

Du gyllne sol, som nu en ljuflig vår bebådar
Och mig med glädje ser, som dig bedröfvad skådar,
Hvi stillar du min lust, som allas längtan rör?
Med andras lösta band du mig i bojor för.

Ack jag, olycklig jag, som ensam måste lida!
Skall plågan aldrig mer sig skilja från min sida?
Ell' skall jag ingen tid från plågan blifva skild?
Mitt hopp är ute och min tröstan är förspild.

Dock nej, mitt hopp begynns, när Gud mig mest bedröfvar,
Min tröstan stärker han, när han min tröstan pröfvar.
Jag kysser riset och mitt kors jag tåligt drar,
I glädje jag min sorg, i sorg jag glädje har.

O huru kär hos Gud, den han har under aga!
De, hvilkom alt går väl, de måge sig beklaga.
Men i ett tacksamt lof min klagan byter sig,
Ack, huru ljuft är det, att Herren späker mig!

År 1721.

Vet dock en stork sin tid, när tiden är förhanden,
Och hit sin resa gör ifrån de södra landen.
Hur mera bör [1]) oss då vår tid i akt att ta,
Som uti djuren ock ett efterdöme ha.

Mitt hela hjärta gläds, att nu den tid är inne,
Den tid, som ingen tid lär plåna ur mitt minne,
Då den allsmäktigste mig fordom vreder var,
Men åter uti nåd sin vrede ändrat har.

Min själ, förglöm då ej, glöm ej det myckna goda,
Som mig är mer bevist, än jag har torts förmoda.
Glöm ej att tacka Gud, den dig ur faran fört
Och där du tvifland' låg, din' matta suckar hört.

Med hvad må jag dig dock, o Herre, vedergälla?
Mitt hjärta vill jag dig till evig lydnad ställa.
Jag ser mig åter till min kropp helbregda bli,
Ack, vore själen så från syndens smitta fri!

---

[1]) Tillkommer.

År 1722.

Den väna jord är nu från vinterns fjättrar löster,
Och vårens ankomst kväds af tusen glädjeröster.
Den hvita svan sig ned i öppna floden slår,
Och turturdufvans ljud man åter höra får.

Ej, så är tider, att min själ sig hasta låter,
Min Gud, jag kommer nu med vårens ankomst åter.
Och bäst all jorden dig sin offerskyllnad [1]) bär,
Med lof och tacksamt ljud jag midt i hopen är.

Jag tänkte: Måtte jag till sorg dock födder vara,
När vilda fåglars hop all glädje få erfara.
Nu tänker jag: O hvad en flyktig fröjd det är!
Den fröjd *mitt* hjärta rör, den väntar jag ej *här*.

Jag väntar den uti de sälla själars möte,
Uti den nya stad och själfva Abrams sköte,
Där världens fröjd blir bytt uti en evig vår.
O sälla glädje, som all glädje öfvergår!

År 1723.

Det ena skyndar hän, ett annat kommer åter,
När vintern viker af, sig våren finna låter.
Så är med mänskors barn och deras usla tid,
En kort förvandling och en stadig [2]) växelstrid.

Vi kastas af och till på världens vilda böljor,
Bäst solen syns oss blid, den vreda stormen följer.
Då jag mig tyckte sund och gladde mig däråt,
Stod plågan redo och mig ställde sitt försåt.

---

[1]) Sitt skyldiga offer. [2]) Ständig.

Mig går det allt emot, och jag allena lider,
När andra hugna sig af årens glada tider.
Dock gläds jag af den fröjd, som jag förvänta vet,
När tiden runnit ner uti en evighet.

O huru stor lär mig den glädje förekomma,
Som Gud där tillberedt och ärnat sina fromma!
Mot den all världens lust må liknas vid en dröm,
Där får jag mätta mig af vällust, som en ström.

År 1724.

Nu är den tid förhand, att fikonträdet knoppas,
Den tid, på hvilken jag ock min förlossning hoppas.
Jag hoppas, som med kors jag åter hemsökt är,
Att Gud nu innan kort med hjälpen komma lär.

Jag spår mig en gång fri för all min vedermöda,
Min kropp en stilla ro i jorden hos de döda,
Min själ jag idel fröjd i Kristi rike spår,
Jag spår och hoppas, att nu blir mitt glädjeår.

Ett år, som aldrig sen fördels i årens tider,
Som ej förändring mer af ny och nedan lider,
Som i sin runda längd alltjämt och lika står,
På hvilket solens ljus ej upp ell' neder går.

Far, vårens fröjd, far väl, far tid och allt ur minne!
Jag sluter världen ut, och himlen i mitt sinne.
Jag öfverger mig själf och från min hydda far,
Den fröjd, mig bidar, jag i hoppet vunnit har.

År 1725.

Jag gladdes af det hopp att snart min vandring sluta
Och för en flyktig fröjd en evig ro få njuta.
Jag öfvergaf mig själf och från min hydda for,
Som jag ock nu hos Gud i mina tankar bor.

Hvar blir du, bleka död? Hvi skyr du den dig söker,
Och tar den för dig räds, samt bägges ängslan öker?
Hvad är ditt våld, att du så länge hotar till?
Men sant, du djärfves ej, förrän den högste vill.

Hvi skulle jag för dig och min förvandling rädas?
Jag skall med samma kött och hud igen omklädas.
Den frukte dö, som ej om evigt lif har hopp,
Men jag är glad, som tänkt att åter väckas opp.

Jag ser de nakna trän sig klä i blad och blomma,
Och rosor dö sin kos, när andra växter komma.
Hvad annat vittnar det än idel vansklighet?
Ack säll, den tidens lopp i tid betrakta vet!

År 1726.

Nu sjunga fåglar gällt på trädens gröna grenar,
Och vattnets tysta folk slå ut de blanka fenar.
Den stela svalan, som i floden haft sin graf, [1]
I luftens öppna vidd nu sväfvar till och af.

De vida åkrar stå i växt och skjutand' gröda,
Och visa oss det gräs, som blifva skall vår föda.
Kort sagdt, naturen sig nu allra ljufvast ter,
Men ingen årens tid mig nånsin gläder mer.

[1]) Enligt en gammal folktro låg svalan vintertid i dvala på sjöbottnen och flöt om våren åter upp.

Här ligger jag ännu vid dammen i Betesda.
Min Gud, hvi tänker du då icke på mitt bästa?
Jag usle ligger jämt i fjäderbojor tryckt.
Ack, finns dock ingen hjälp ell' någon undanflykt?

Dock innan skörden blir och bleka skylar bindas,
Så hoppas jag, jag lär bland vissna skuggor finnas,
Men till min själ uti de sälla landen stå,
Och mina kärfvar där med glädje bära få.

År 1727.

Hur länge, gode Gud, vill du mig tröstlös låta?
J skyar, gifven regn och hjälpen mig att gråta!
Ack, om förmedels gråt jag hunne till mitt hopp,
Jag skulle ocean med tårar fylla opp.

Hvad är, att solen högt på horisonten skrider,
När jag förgäfves dock måst tälja årens tider?
Förgäfves ömsa sig [1]) höst, vinter, sommar, vår,
Ty idel, idel natt ä' alla mina år.

Jag tänkte: Måtte jag dock snart min sorg förgäta,
Af Karons svarta älf jag ville farten mäta.
Ack, om i dödens natt jag byta fått min tid,
Så sofve jag i ro och hade redan frid.

Jag sofve där i ro, där fångar frihet njuta,
Där de till jordens bröst sitt matta hufvud luta,
Där trugaren [2]) ej mer de trötta trälar kväl', [3])
Där hvar har lika lott, en konung och en träl.

---

[1]) Växla om. [2]) Förtryckaren. [3]) Plågar.

Men se, jag måste än i kroppens fängsle dväljas,
Och mer för dödens svek än för hans grymhet kväljas.
Dock solen ej alltid med mörka skyar går,
En gång, när Gud så vill, jag åter glädjas får.

År 1728.

Var hälsad, där du ren en ljuflig vår bebådar,
Du sköna näktergal, som än min ängslan skådar.
O huru gläder mig din' stämmors gälla ljud!
Helst jag uppmuntras att tillika prisa Gud.

Ack, kunde jag så visst mig glada nätter göra,
Som du dig ofta glad om natten låter höra,
Jag skull' min ledsamhet i glädje byta bort,
Och mången långsam natt med sånger göra kort.

Likväl, fast sorgen mig till jorden nedertrycker,
Jag mig i hoppet säll, i tankar salig tycker.
En viktig härlighet min motgång kommer stad, [1])
Och som bedröfvad är jag ändock alltid glad.

Jag fruktar döden ej och hatar icke lifvet,
Men har i Herrans hand i lif och död mig gifvit.
I lif och döden jag till honom endast hör,
I honom lefver jag, i honom jag ock dör.

[1]) I stället för.

Bön i min svåra sjukdom.

Utur min ängslans djup jag ropar, Gud, till dig,
Räck ut din milda hand och värdes mig bönhöra!
Jag ropar svårliga: Ack, Herre, frälsa mig!
Vill du på allt mitt kval ej en gång ända göra?

Beveks du ej till nåd af ett förkrossadt ljud,
Där af din godhet jord och himlar dock ä' fulle?
Ack ja, ditt hjärta rörs, jag vet, du är ju Gud
Och icke mänska, att du evigt vredgas skulle.

Men, Herre, hämnas ej min otålmodighet,
Att jag för vrede nu din faderstuktan nämner.
Din näpst är ringa mot den synd jag med mig vet,
Ty kysser jag ditt ris och dig din ära lämnar.

Jag vill i dine kraft min korta kamp utstå,
Mig skall i lif och död ej någon från dig skilja.
Om tusen plågor mig än skulle drabba på,
Så är jag väl förnöjd: Ske, Herre Gud, din vilja!

Under min långsamma och svåra sjukdom.

Mina ögons källor briste
Med en ymnig tåreflod.
Hjärtat sig i ängslan miste
Och förlore håg och mod.
Själens krafter gifve sig,
Och min ande uti mig
Blifve svårliga bedröfvad,
Och all glädje ty beröfvad.

Herren är mig afvog vorden
Och sin' händer på mig bär.
Ack, hvar tar jag hjälp på jorden,
När mig himlen vreder är?
Han har fört min själ i nöd,
Hotar med en långsam död,
Dröjer endast med min ände,
Att förlänga mitt elände.

All min lifskraft är försvunnen
Och min vätska torkad bort.
Jag är hårdt i fjättrar bunden
Och min fröjd har varat kort.
Gråta var min första röst,
Då jag låg till modrens bröst.
Och allt, hvad jag sen förfarit,
Har mest sorg och sjukdom varit.

När sin resa solen sluter,
Och när andra somna in,
Jag slätt ingen hvila njuter,
Då begynns först plågan min.
Natten, som är sömnens vän,
Drifver sömnen från mig hän,
Dagen tärer min förmåga,
Natt och dag mig ömsom plåga.

Glad och sund jag mig väl ställer,
För ett högt och lättadt ljud,
Men de tårar, som jag fäller,
Dem allena räknar Gud.
Honom endast jag betror
Hvad i hjärtats inre bor.
Mina tankar han rannsakar
Och om natten med mig vakar.

Månn' jag mer än andra brutit,
Medan mig så illa går?
Månn' jag nådens tid försutit,
Att jag tröst ej njuta får?
Eller månn' den Herren god
Pröfva vill mitt tålamod?
Skall jag detta kors upptaga
Ant'en för hans hämnd ell' aga?

Slika tankar själen kvälja
Och tillsätta [1]) hårdelig.
Det är bättre döden välja
Än i ängslan fräta sig.
O, att ödet löste opp
Bandet mellan själ och kropp,
Och mitt matta ljus utsläckte,
Att man mig med jord betäckte!

Men, min sorgsna själ och sinne,
Säg, hvar tar du sådant tal?
Har dig vanhopp [2]) redan inne,
Vill förtviflan bli ditt val?
Muntra opp ditt sorgsna ljud,
Håll dig hart till Herren Gud.
Lär i hoppet tåligt lida
Och hans hjälpestund förbida.

Förr sku' bergen fly och vika,
Och Guds sanning ej bestå,
Jord och himmel sku' tillika
Förr försmälta och förgå,
Evigheten ändra sig,
Bli i allt ombytelig,
Förrän Gud dig öfvergifver,
Om du fast i trone blifver.

[1]) Ansätta. [2]) Falskt hopp.

O hur kär, den Herren späker,
Helst uti dess ungdomstid,
Då man än sig tycker säker
Och med världen plägar frid,
Då en tvist med anden är,
Kött och blod de ha begär.
O hur kär, den Herren agar
I de fria ungdomsdagar!

Han skall, om han tåligt lider,
En gång glader segra få.
Om hans sällhet i de tider
Sku' de sälla säga så:
»Han och desse äro de,
Som ur stor bedröfvelse
Och ur djupens nöd ä' tagne
Samt med lammets blod aftvagne«.

Herre, när min ande ropar,
Och dess hydda vill förgås,
När mig ångest öfverhopar,
Låt i dig mig vederfås!
Hjälp mig nu i nödens tid
Och försätt min själ i frid.
Låt mig se igenom trona,
Hur jag fattar lifvets krona!

Dödens väntan och vinning.

Allt vill till ro, till ro min' tankar hasta,
Jag gör min håg från världens oro fri.
Med fåfäng sorg är fåfängt sig belasta,
Hvad gagnar dock att jämt vid jorden bli?
Min evighet i tiden jag begynner,
Som den i hopp sin tid till ända bragt.
Uti min själ sig glädjen färdig finner,
Jag ser det mål, som Gud mig förelagt.

Hvad evigt väl, hvad tusen sälla fröjder!
O väntan, som min vissa salighet!
Ack hur säll, den så i Gud är nöjder,
Att han förut all fara trotsa vet!
Är möjligt, att mig döden skall omaka,
Ell' är jag allt den bleka färjan om?
Nej, hans försök nu endast står tillbaka,
Så kom, o död, Guds barnas vinning, kom!

Du söta sömn, som all min oro gömmer
Och gör, att jag din hvila längtar till,
Där kroppen ren sin vandrings möda glömmer,
När ingen sorg mer själen nalkas vill;
Mig tycks, att du en himmelsk ro mig sankar.[1]
Ack, hade jag i döden lika hopp!
Mig tycks, jag ser i mina glada tankar,
Hur Gud mitt stoft ur jorden väcker opp.

[1]) Gifver.



II.

Psalmer, Lof- och klagosånger.

Morgonpsalmer.

I.

(Mel. *Nu hvilar hela jorden.*)

I glada morgonstunder,
Då uti skog och lunder
Guds lof och ära förs;
Där löf och gräs ej glömma
Sin skapare berömma,
Och fröjd ur öde öknen hörs.

I kommen ock min tunga
En morgonsång att sjunga,
Min röst att höja sig
Till den som skapte solen,
Som sitter högst på stolen,
Och dock här nere vårdar mig.

Ack, att de ting ock veta
Till tacksamhet oss reta,
Som ens ej ande fått!
Ack, att hvad lif knappt känner,
Med lof ej återvänder
För Guds välgärnings rika mått!

Hvi skull' min själ sig spara,
Att då betänkter vara,
Hur vida hon bör gå?
Hur hon må längre syfta,
Sin andakt högre lyfta,
Än dit, där alla stjärnor stå.

Ja, om sig djuren gläda,
Om fåglar veta kväda
Till Guds berömmelse;
Om hvad i öknen ropar,
Och alla vilda hopar
Uppå sitt sätt sin vördnad te,

Så skall en helig trängtan
Dock vinna deras längtan,
Ett oaflåtligt hopp,
Nitälskan, bön och tårar,
Ett bröst, som ånger sårar,
Förnuft och vilja, själ och kropp.

Nu dig till tack och ära,
Vill jag min bön frambära,
Mitt offer helga dig.
Du, som förr'n dagen börjar,
För allt det skapta sörjer,
Ack, gode Gud, förgät ej mig!

2.

(Mel. *Gud har igen sin sol uppsatt.*)

Nu väl, jag vill i Jesu namn
Mitt morgonoffer tända,
Och vaknad ur min hvilohamn,
Till Gud min suckan sända.

Jag vill för Herrans ansikt gå,
Hans majestät åkalla,
Den jag i trone litar på,
Vill jag mig anbefalla.

Tag, Herre, mig i ditt försvar,
Min Gud, mig ej försaka [1]),
I all anfäktning mig bevar',
Och mig din nåd bejaka.

Du som mitt hjärta tillberedt
Och allt hvad godt därinne,
Till dig jag nu och allt för ett
Upplyfter håg och sinne.

Ack, att min själ ej glömde sig,
Hvad mig dock helst behagar,
Att om din hjälp anlita dig
I alla mina dagar!

Vid korset räck mig tålamod,
I döden trofast sinne,
Och då som bäst, min Gud så god,
Haf mig i nådigt minne!

[1]) Öfvergifva.

Aftonpsalmer.

1.

(Mel. *Nu hvilar hela jorden.*)

All jorden mörker täcker,
Ty Gud nu ljuset släcker,
Och solen bärgar sig.
Hvad skog och hafvet skyler,
Sig i dess sköte hviler,
Allt sofver sött och tryggelig.

Nu är den tysta dvala,
Då jag med Gud får tala
I stilla rolighet.
O salig natt och timma,
När solens strål' och strimma
Jag midt i mörkret finna vet!

Dess glans min själ omgifver,
Att jag bevakad blifver,
Dess strålar lysa mig.
Väl den, i Gud sig hvilar,
Han trotsar satans pilar
Och har sitt fäste inom sig.

Mig kväl ej skuggans fasa,
Ej gastars stim och rasa,
Ell' nattens spökeri.
De skott i mörkret fara,
Den skadeliga skara,
Dem leder Gud mig väl förbi.

Han leder ock min vilja,
Att mig från jorden skilja,
Till mitt förlof'da hem,
Dit, där jag helst vill vara,
Långt om den stjärneskara,
Det himmelska Jerusalem.

Ack, Herre, hos mig bida,
Och vik ej från min sida,
Nu och i frestelse!
När sol och dag försvinna,
Låt mig ditt ljus då finna,
Du Gud och Jakobs väktare!

2.

(Mel. *Som föregående.*)

Min själ, du gif dig stunder,
Förr'n solen går här under,
Att ändtligt lofva Gud.
Min brudgum, tag en gåfva,
Förr'n jag mig lagt till sofva,
Utaf en låg och syndig brud.

Mig med all min förmåga
Samt hvad jag mer kan åga, [1])
Ja, hvar en droppe blod,
För denna dagens hägnad,
För själens frid och fägnad,
Jag offrar dig, o Herre god!

[1]) Äga.

Låt dina änglars skara
Mig denna natt bevara
Och till min' dagars kväll.
Skall jag anfäktning lida,
Så låt då för mig strida
Din öfverängel Rafael.

Så skall jag med en visa,
Af nya strängar prisa
Dig Gud allsmäktigste!
Till dess mig bör den dagen,
Att jag till dig blir tagen,
Ack, att det snarlig måtte ske!

Ofreds klagan.

Ack, hvar är nu den gyllne tid,
Då fred ibland oss bodde,
Då himlen regnad' sällhet ned,
Då ymnighet än grodde?
Då allt vårt land af honung flöt,
Då vi med mjölk oss närde,
Då himlen öppnad' oss sitt sköt
Och gaf hvad vi begärde?

Den är i ofred längst förbytt
Och bort i flykt förjagad.
Ack ve, vår fröjd har från oss flytt,
Jag kan ej nog beklaga't.
Vårt land är vilda öknen likt,
Vårt paradis är öde,
Vårt rike är på armod rikt,
Och nåd och rätt syn's döde.

Jag såg en man med svärd i hand
Den röda hästen rida,
Han slet i stycken sämjans band,
Hans fullmakt var att strida.
Om honom flöt en häftig flod,
Som fuktad' hela jorden,
Det var de många slagnas blod
I vårt beträngda Norden.

Ack, att mitt matta ögonpar
En tårekälla vore!
Ack, att de floder hafvet har,
Mig sina ådror bore! [1])
Så skulle jag det slagna folk
I Israel begråta.
Nu vare hvarje flod en tolk
Af mina ögons våta! [2])

O fredens furste, fromme Gud,
Hvi ger du oss till spillo?
Vi afstå, efter dina bud,
Från våra vägars villo.
Så var, var icke längre vred,
Men gläd oss allesamman!
Gif enighet! Ack vore fred!
Gud gif oss fred och gamman!

[1]) Bure. [2]) Väta.

Tillförsikt till Gud.

Ack, hvad ängslan, utan tröst,
Plågar mitt beklämda bröst!
Blöda [1]) själ, mitt sorgsna sinn',
Ställ dock sorg och klagan in!

Sorg med sorg ej ändrar sig,
Om du än så kvalde dig.
Blöda själ, ack vänd igen!
Ack, hvart vill din klagan hän?

Sorgen skyndar dig till graf,
Och hvad har du mer däraf?
Sorgen dock ditt hjärta tär,
Ack, hvad är dock sörja här?

Om än allt undfölle dig,
Är dock Gud obytelig,
Han allen' ej ändrar sig.
Ack, min Gud, förgät ej mig!

Du har varit ju min tröst
Allt ifrån min moders bröst.
När jag i det dolda låg,
Ack, hur kom du mig ihåg!

Dig befaller jag min rätt,
Gör mig än af glädje mätt,
Trösta själen mer och mer,
Ack, min Gud, till dig jag ber!

[1]) Blödig, känslig.

Därför bort allt klagoljud,
Fly, mitt hjärta, fly till Gud!
Gud är trösten för min själ.
Nu, min sorg, min sorg, farväl!

Förnöjsamhet i Gud.

Så gläd dig, mitt hjärta, upp, tunga och röst,
Tillred dig, din Gud till att prisa!
Drif sorg och bekymmer ur ängsligit bröst,
Och dikta i glädje en visa!
Din andakt från jorden sig svinge!
Förakta hvad världsligt och nedrigit är,
Och haf till det sälla ditt hopp och begär!
Sök himlen om nåd,
Ack, att du Guds nåder undfinge!

Min salighets klippa och eviga tröst,
Fördölj ej ditt ansikte länger!
Jag längtar från världen, att blifva förlöst,
Där oro och omsorg mig tränger.
Hvad gagnar dock längre att lefva?
Fullborda min väntan, slit sönder det band,
Som trycker mitt sinne och fängslar min and'.
Gif hvila och ro!
Sin hvila vill själen allt kräfva.

Sen skall jag förklarad i helgonens land,
Dig, Gud och min skapare, sjunga
Lofsånger med Helig [1]) och palmer i hand,
Upphöja min röst och min tunga;

[1]) Möjligen *Hedera Helix* (Murgröna).

Med änglarne lammet berömma,
Hans klarhet från anlet till anlete se.
O, saliga väl, som Guds vänner må ske,
Den önskade tid!
Ty skynda dig, Gud, till att döma!

Förakt öfver världens fåfänglighet.

Far värld, med all fåfänglighet,
Jag bjuder dig farväl!
En annan värld jag för mig vet,
Dit vill min matta själ.
Ditt väsen är dock idel flärd,
O usel, den du håller snärd!
Farväl, du snöda värld!

Ett lustars Naïn kallas du,
Dock last för lust oss bär.
Din glädje och din sötma ju
En bitter galla är.
Ditt väsen är dock idel flärd,
O usel, den du håller snärd!
Farväl, du blinda värld!

Din ära är en lysand' sky,
Som hastigt drifves bort,
Som ändrar sig med ned och ny,
Och varar ganska kort.
Ditt väsen är dock idel flärd,
O usel, den du håller snärd!
Farväl, du fräcka värld!

Din rikdom är ett flyktigt lån,
En snarlig flytand' ström,
Hvars vågor sköljas till och från,
Men hållas ej i töm.
Ditt väsen är dock idel flärd,
O usel, den du håller snärd!
  Farväl, du djärfva värld!

Hur säker blir din trofasthet,
Hur evig är din frid?
Din tro är otro och förtret,
Din frid en stadig strid.
Ditt väsen är dock idel flärd,
O usel, den du håller snärd!
  Farväl, du falska värld!

Farväl! jag all din smickran skyr
Och anser med förakt.
Jag ler åt allt ditt äfventyr,
Jag spotskas åt din prakt.
Ditt väsen är dock idel flärd,
O usel, den du håller snärd!
  Farväl, du snöda värld!



III.

Öfverskrifter.

Om Gud.

Bort vare det, vare bort, att du Guds varelse rena,
Det obegripliga ljus och det treeniga ena,
Tänkte beteckna med ord, och i tal ene ande förklara!
Slut dig i tysthet och bön, bön skall dig i tysthet bevara.
Var du med honom i råd, då morgonstjärnorna tändes,
Då det stormande haf vidt ut på rymderna sändes?
Vet du, hur vädret skops och hur sig skyarna vända,
När, hvar, hvarför och hur beslöt han världenes ända?
Här förlore vi oss, här, här bli tankarna fjärran,
Säga hvad Herran han är, det hörer allena till Herran.

Världens vänskap.

Jag tänkte alla berg skull' förr i hafvet flyta,
Än du ditt ord, din ed, din tro, ditt sinne byta.
Men hur är allt förbytt, o ganska svekfullt hopp;
Se så är vänners tro, se så är världens lopp.

Hälsa och sundhet.

Af allt det goda Gud beskär
Den rik'sta gåfva hälsan är;
Det högsta jag mig önska vet,
Som ökar min förnöjlighet,
Som tänder i mitt hjärta mod,
Som spritter i mitt sunda blod,
Som om min välfärd så har vakt,
Att armod anses med förakt;
Som uti tyngsta ändan bär,
När jag blir ansatt af besvär,
Som gör mig utan pengar rik,
I hoppet största kungar lik;
Som för min välfärd är ett mål
Likt norden för all segelnål, [1])
Som bäddar så på hö och strå,
Att glad i Gud jag vakna må.
Hur lycklig, hvem den gåfvan har,
Han äger många glada dar.
Men mer lycksalig är dock här
Den, hvilkens hälsa Herren är.

Öfver vällust.

Som vattnet fort sin kos i strida strömmar rinner,
Som ljuset snart förtärs, när det i blåsten brinner,
Så äfven våra år i vällust svinna bort.
Hvi spilla vi vårt lif, som eljest är så kort?

[1]) Kompass.

Öfver ett benhus.

Fasliga skuggor, I samlade skrof ur skymtande hallar,
Köttlösa knogar och rankotte[1]) ben, förmultnade skallar,
Ack, hvar finns er förriga fröjd här i bleknade lunder?
Natten är inne, er glädje är all, och dagen är under.
Måste då människan så förgås och i jordene rinna?
Bräckliga mull, skall aska och grus ditt väsende vinna?
Dock, väl oss, det vanskliga väl med vinst vi beslute,
Ändan är allt, ty glädjen begynns, när glädjen är ute.

Dans en ädel konst.

O hvad en ädel konst och värdigt tidsfördrif,
Att lustigt hoppa kring på många rum och ställen,
Och hålla ut i språng från morgon intill kvällen,
Bemöda hand och fot och tvinga nätt sitt lif.
Hur säll, den så sin sorg i snälla fötter saknar,
Som sjunger i sin sömn och dansar, när han vaknar!

[1]) Rankiga, ostadiga.

Öfver ett pappershjärta, inneslutet i ett bref.

Här finner du en pant, den sig så undandöljt,
Som hjärtat i sitt bröst ett hemligt säte lånar,
Hvarjämte ock min tro och vänskap till dig följt,
Min vänskap och min tro, som ingen tid utplånar.
Minns, när du detta ser, att du ock öfverväger,
Hur, under samma pant, du ock mitt hjärta äger.

Öfver oförfarne läkare.

O usle hjälpare, som lärt, om intet mera,
Dock patientens pung och hälsa att purgera, [1])
Som knappast veten, hvart ens sjukdom hvälfva vill,
Förrän den sjuke satt båd' lif och hälsa till!

Öfver de afslagna mynttecken.

Som af planeters sken i irring mången förs,
Så fördes Sverige ock af dessa myntplaneter,
Med hvilka, sen de lyst likt sorgliga kometer,
Guld, silfver, mässing, järn och stål försvinna hörs.

[1]) Tömma, göra slut på.

Öfver vår i grafven stannande prakt och härlighet.

Fladdriga nordbloss i luften försvinna,
Ljungelden lyser och syns icke mer,
Stridande strömmar i hafvet förrinna,
Härskande härar ju grafven beler.
Prydnad och prakt, välde och makt
Råka för maskar och mal i förakt.

Fred och krig.

O du älskade fred! Du hvars mans roliga lefnad,
Rikens och länders flor, regenters lycka och trefnad,
Gyllene tiders pris, nationers heder och ära,
Bokvetts idoga bruk, all konsters upphof och lära!
Ymnighet är ditt lån, all ting du rikliga byter,
Kring dina ägor och strand välsignelse strömmar och flyter.
Armod må du i nöd och i nakenhet ärliga hölja,
Lag, rätt, visdom och råd din kloka styrelse följa.
Fred för örlog i band, fred stillar tvång och elände,
Fred är krigets slut och fred är farlighets ände.

Ej, du skadliga krig! Du hvars mans sorgliga lefnad,
Rikens och länders fall, tyranners lycka och trefnad,
Gyllene tiders tvång, nationers svikliga ära,
Bokvetts hat och förakt, ett gift för konster och lära!
Fattigdom är ditt lån, du torftiga delar och byter,
Fjärran ifrån din strand välsignelsen ledes och flyter.
Armod må du i nöd och i nakenhet skamliga hölja,
Rof, mord, laster och fel din blinda styrelse följa.
Krig för sämjan i band, krig föder tvång och elände,
Krig är fredens slut och krig är rolighets ände.

Bien.

Som de idoge bin på blomstren tidiga klänga,
Och sig å rosor och blad samt späda liljorna hänga,
Samkande[1]) så sin must att sig och främmande nära,
Gifva sin årliga skatt sin tunga troliga bära;
Så den flitige ock sitt värf och ärende rättar,
Njuter af himlens lån och tidt den hungrige mättar.

Den late och myran.

Myran, ett artigt folk, af årets härliga gröda
Samkar och släpar och spar till vinterns torftiga föda.
Människan, likare fä, de kommande tiderna glömmer,
Lefver i vekliga lust och vräks och vakande drömmer.
Later, huxa[2]) dig om och lär hvad myrorna lära:
De som i vädret så, de få uti luftene skära.

Yttersta dagens tecken.

Då skola dalar och djup sig opp i höjdene häfva,
Luften blandad uti den heta kvalmene svräfva,
Klyftor och resige berg de tunga skuldrorna skaka,
Himmelen häpna och fly, och jorden bogna och braka;

[1]) Samlande. [2]) Eftersinna.

Hafvet tändas i brand och stå i ljusande låga,
Hvart kreatur härvid förnimma ängslan och plåga,
Gölar och grundlösa svalg uti moln sig fasliga välta,
Och elementen i eld upplösas, flyta och smälta;

Dagen dunkla i hast, dess klarhet synliga tjockna,
Stjärnor, måne och sol både falla, tvina och slockna,
Häpenhet, vånda och skräck sku' följa hvarannan i nöden,
Brak och gnistrande gny, flykt, fruktan, fasa och döden.

Som när fikonaträn och alla träna de knoppas,
Våren är inne, och man den blida sommaren hoppas,
Så, när sådana tecken och förebådelser hända,
Lyften er hufvuden upp, då nalkas världenes ända.

Öfver sin med sjukdom besvärade ungdom.

Skall jag min ungdom så i idel sorg förnöta?
Skall i de fria dar mig tvång och sjukdom möta?
Kan ingen mänskohjälp min räddning mer förtros?
Ack, mina bästa år, hur fara de sin kos!

Öfver sin hotande tidiga död.

Mig tycks jag måst för fort den allgemena [1]) färden,
Nog kund' jag än ha tid att mätta mig af världen.
Jag är ej trött af år och ej af möda tung,
Dock väl den glader dör, dö gammal eller ung.

[1]) Allmänna.

Längtan att dö.

När skall en lycklig stund min' hela jämmer sluta?
När skall min matta själ sin himmelsfärd få njuta?
Min Gud, jag är till reds och färdig i ett nu.
Kom, högstförönskte tid! Ack, hvi fördröjer du?

Tal till jorden.

Jag ser dig väna jord med tacksam tanke an,
O huru högt må mig din huldhet dock behaga!
Du är den mor, som ej sitt barn förlåta [1]) kan,
När världen för oss skyr, vill du oss till dig taga,
Du fattar oss i famn, när döden vill oss glupa,
Du ger vår mun en kyss, när vi i grafven stupa.

Tal till himmeln.

Du sälla hemvist, där de serafimer [2]) bo,
Där evigheten i sin runda längd förvaras!
Du sälla evighet, där själarna få ro,
Där våra kroppar sist i härlighet förklaras!
Ack, måtte mig dock snart af Gud den nåden hända,
Att jag må dit, där nu min' tankar vistas, lända!

[1]) Öfvergifva. [2]) Änglar.

Afsked från världen.

Jag bäddar nu min säng inunder mörka jorden,
Jag dör, förrän jag dör, är ren förlossad vorden.
Förr'n lifvets trötta skepp sitt matta segel fällt,
Är det med evighet och tiden väl beställdt.

Min själ rättfärdighet i Zions gårdar äger,
Jag har i trone frid och uti hoppet seger,
Och fast man mig ej än i snöplighet här sått,
Har jag dock redan där i härlighet uppstått.

Grafskrift öfver sig själf.

En son, den allas mor ur modrens sköte bar,
Ännu sin moders bröst i kalla grafven trycker,
Och som han henne minst med högmod trampat har,
Hon här hans trogna ben i hulda armar lycker.
Det var en lydig son, som modrens skygd begärde,
Det är en kärlig mor, fast hon sin son förtärde.



VÄRLDSLIGA DIKTER.



I.

Ur «Eko å Sveriges allmänna fröjdekväden»

öfver Karl XII:s hemkomst från Turkiet.

1715.

Upp, stöten i basun, och låten strängar klinga,
 Att dubbelt fägneljud till solens grannskap hörs!
Låt, Sverige, öfverallt i alla klockor ringa
Ett *jubilate*, som till andra världen spörs!
Så varen ock till fröjd, I sångens döttrar, snare,
Ja, jorden glädje sig, och himlen eko svare.

Eho som solens ljus sitt värde gifva tänker,
Han öfverväge, näst dess strålars dejlighet,
Hvad oro natten gör, hvad möda mörkret skänker,
Så ser hans tycke rätt: Sorg sällhet prisa vet.
Eho sin motgångs natt har ämnat att förgäta,
Kan bäst sitt glädjehaf med sorgens minne mäta.

Vi sände ut vår håg att snarast sammanhämta
Inför förnuftets dom, hvad oss har öfvergått.
Förbjude framgent Gud vår' olycksklockor klämta,
Vi ha nu länge nog, tyvärr, för rämnan [1]) stått.
Vi ha nu länge nog känt krigets heta låga,
Vår malörts kalk den har oss varit skänkt med råga.

---

[1]) Vid afgrundens rand.

Om vi med större straff än skola slås och agas,
Så återstår ej mer än att vi platt förgås.
Nej, Herre, låt vår arm med allo ej försvagas,
Men låt din arfvedel snart åter vederfås!
Ack, pröfva än ett år hvad frukt det trä't kan skaffa,
Du kan ändå få tid att, när dig täckes, straffa.

Var ej vår ångest stor, vår vedermöda mycken?
Bedröfvelse satt främst, ehvart man om sig såg,
Af Sveriges krona föll så många dyra smycken,
Och hela riket låg liksom i själatåg.
De fasta lås sprang opp af många slott och borgar,
Och blacka ryttaren, han spädde sorg på sorger.

Du andra städers pris, min barndoms första boning,
Skull' jag förglömma dig, som mig i ljuset bragt?
Där jag i lindan låg i nöjets rika våning,
Ack nej, men af min mun så skall det vara sagdt,
Att förr'n jag glömmer dig, så skall mig jorden gömma,
Och sen skall askan min i mullen dig berömma.

Där finns en dejlig mö uti ett furstendöme,
Som vetter österut, hvar de kareler bo,
Som om dess vård och vakt ha varit ganska ömme,
Som tjäna konung Karl med oförliklig tro.
Den jungfrun står så skön och inom sina murar,
På hvilken grannen, liksom hök på dufvan, lurar.

Hvar mod och manlighet af råd och dåd ledsagas,
Hvar klokhet står på vakt, och slughet står på lur,
Där kan ens frihet ej så lätt och strax betagas,
Den ofta frälsar sig som fågeln ur sin bur,
Men dock, när en allen den strider emot månge,
Så måste frihet (bort all konst) bli maktens fånge.

Nu bäst det grofva folk vid våldsamhet sig stöder,
Sen hon sig föresatt att lida ren en mö,
Så ber hon tapperhet och tro som tvenne bröder
Att fäkta för sin krans, ty sprutas eld och glöd.
Så ofta som man hör dess murebräckor knalla,
Sågs ryssar hundratals, som hö för lian, falla.

Och fast en tvungen kyss din' kinder är beröfvad,
Har viljan oförkränkt dock spjärnat däremot.
Hvad våld har satt i knut, [1]) slits sönder oförtöfvadt,
Och tvång, strax lägligt finns, i frihet söker bot.
Ett tvunget sammanskott är ej frivillig gåfva,
Hur mången måste, hvad han ej tänkt ge, förlofva.

Dock som ståndaktighet i nöden var din krona,
Så skall du uti lust med nåd bekrönter bli,
Var tapperhets brokad ditt ännes hufvudbonad, [2])
Så skall du äkta klapp af tappra händer si.
Kung Karl, han sitter ren till häst och till dig rider,
Din glädje nalkas snart, han kommer hvad det lider.

Liksom man dufvor blå ur hökens klor förjagar,
Liksom från fårens bröst man skiljer ulfvens tand,
Så skall man dig en gång, som nu ditt våld beklagar,
Som sörjer endast, att du nog ej sörja kan,
Så skall man dig en gång ur oväns fjättrar rycka,
Hvartill med dubbelt ljud jag önskar: lycka, lycka!

Ack, att jag finge snart på dina gränder träda,
Ack, att jag Herrans hus orubbadt där fick se,
Så skull' min tunga så sitt lofsångsoffer kväda,
Att dina murars hvalf skull' fröjdegenljud ge!
Jag visst' ej, om jag då af glädje mer vill' lefva,
Ell' ock af glädje platt ifrån mig döden jäfva.

---

[1]) Band. [2]) Prydde tapperhetens diadem ditt hufvud.

Så länge någon tid och världen ännu varar,
Så länge man af strid och örlog höra får,
Så länge någon stad i striden sig försvarar,
Så länge någon borg och präktig byggnad står,
Så skall du, Viborgs stad, snart utan like prisas,
All trohet skall utaf din trofasthet bevisas.

Och I, som lika tro för kungen låtit lysa,
Er skall med lika rätt ej mindre hugnad ske,
Er äras glans den skall som tindrand' stjärnor blysa,[1]
Odödligheten skall er lager värde ge.
I kyskhets väna mör, dem jag ej må förtiga,
Om jag ej helt slår felt, du Reval och du Riga.

Men I, som med ert blod er tapperhet beseglat,
Vid edra grifter skall ur jorden ekar gå.
I dem med järnestil ert lof skall blifva prägladt,
Hvars öfverskrift af guld i guld skall lyda så:
Här hvila tappra ben, som klädt ha Martis pilar,
Här hvila tappra ben, hvars loford aldrig hvilar.

Då till en främmand' hjord vår milde kung ledsagas,
Då blef vår sista fröjd ur Sverge jagad ut.
Oss kom ett mörker an, som aldrig ville dagas,
Vår natt den växte till, och dagen satt i knut,
En natt som tusenfalt fördubbla månd' vår plåga,
Och ökte till vår nöd som oljan glödens låga.

Likt elden far ur stål, när man det slår med hamrar,
Så pressad' nöden ur vår ögon tårelut,
Och sen sig natten bröt ur sina mörka kamrar,
Hvad var, om icke dö var endast vårt beslut?
Ty solen syntes som alldeles skrida under,
Och himlen rämna tu af ohördt åskedunder.

[1]) Blossa, brinna.

Hvad blef vår lust? En sorg. Vår glädje? Oväns agan.
Vår fägnad? Frids förlust. Vår sällhet? Uselhet.
Vår högtidsdräkt? En säck. Vår jubelsång? En klagan.
Vår' håfvor? Fattigdom. Vår förra fröjd? Förtret.
Ja, till att klaga kort, vår tröst var dessa orden:
Ack, sälle de, hvars ben nu hvila under jorden!

Då, kan man tro, var tid för örnen rof att söka,
För björnen suga blod, för räfven vakta gäss.
Hvar våldet rider fram, måst ringhet ryggen kröka,
Så gick det förr, här går det äfven sammaleds.
Vi tvungos till att bli vår oväns spott och visa,
Och intet utan hopp, hopp var vår enda lisa.

Man hörde allmänt af de ettertungor tuggas,
Att svenske Gideon sin' ögon lagt igen,
Men nu lär sömnen af er ögonhvarf snart gnuggas,
I olycksfåglar, I, och hårde samvets män.
I lären själf er fot i edra snaror veckla
Och en gång blygas för er munnars skarpa häckla.

Men fåfängt, fåfängt ha'n I anlagt all er möda,
Gud vare evigt lof, kung Karl han lefver än!
Så fick en tunger höst en härlig vårens gröda,
Ty glädjens åt er fröjd, I trogne svenske män!
Än mer, han lefver än, och har i sina länder,
Till allas fröjd, förbytt båd' Timurtasch och Bender.

Välkommen glädjesol, välkommen, kom från öster,
Där du dig brutit fram utur den mörka sky,
Kom, kom, välkommen, kom med tusen glädjeröster,
Din klarhets strimma nu hvar morgon vare ny!
Till välkomst låta vi här alla stycken [1]) knalla,
Det vill vår vördnad, och din nåd vill det befalla.

---

[1]) Kanoner.

Så obeskriflig sorg, som oss kort fordom kränkte,
Den ifrån jorden räckt allt upp till himlens sky,
Så obeskriflig fröjd den dag oss trefalt skänkte,
Som med vår konung och hans ankomst ville gry,
En dag, som syntes oss, uti vår tunga lefnad,
Föryngra allas lif, förnya allas trefnad.

O Gud allsmäktigste! Din nåd är ganska mycken,
Din godhet sträcker sig så vidt som skyar gå,
Så vidt som dunder hörs, som bergen slår i stycken,
Så vidt som ljungeld lys', som ondskan skrämma må.
Så skall man efteråt om Herrans vishet döma,
Och ändan kan som bäst begynnelsen berömma.

Än tycks kung Karols svärd af sina segrar ryka,
Än har ej tidens ärg hans värjeudd utnött.
Än kan ej glömskans hand hans vapenfrejd utstryka,
Än ser jag öppna sår af dem hans arm har stött.
Än vill den högste med sin smorda göra under,
Och då skall hvalars bröst bli mört och skört som tunder.[1])

Då skall till enighet de stolta hjärtan böjas,
Frid och rättfärdighet skall famna om hvarann.
Sann vänskap skall med tro af menlöshet förnöjas
Och lefva kärligt liksom hustrun med sin man.
De låga våningshus skall nöjet göra rika
Och fromhet ro en båt med sämjans hand tillika.

Då skall af hvassa spjut man plogebillar smida,
Och spindeln med sitt nät skall väfva skölden full,
Då skola blanka svärd förrostas i sin skida,
Oenighet och kif med allo ligga kull.
Liksom en omvänd hand skall plågan från oss ryckas,
Och allt, ehvad som helst vi slå uppå, skall lyckas.

---

[1]) Multnadt trä.

Med sällhet skall vårt land som med en ström bekrönas,
Vår örtagård skall grön af löf med sällhet stå.
Med sällhet skall vår sorg och ängslighet belönas,
Vi skull' förutan svett vårt bröd med sällhet få.
Med sällhet skall den dag ur forna dagar skrida,
Att fattigdomen får med gyllne stänger rida.

Och arghet, som hos oss så länge varit vaken,
Skall ändtligt söka sig till långa tider ro.
Så skall ock sanning gå oskyldigt klädd och naken,
Man skall ens tal och svar förutan eder tro.
Ack, gifve himlens Gud, den gyllne tid må komma,
När orden utan konst och tankarna bli fromma.

Gud fägne dig, kung Karl, med nåd och mycken hyllest! [1])
Han gifve dig allt hvad ditt hjärta önska må,
Allt hvad din själ begär, Gud fägne dig tillfyllest,
Gud låte sent din sol bort till sin hvila gå!
Han låt' ock sällhet snart omkring din spira grönska,
Gud gifve dig mer godt än nånsin jag kan önska!

Så länge någon finns för kron' och scepter råda
Och under deras tyngd med mannamod bestå,
Så länge solen oss och vi få solen skåda,
Sen morgonrodnans eld beprydt det öfre blå,
Så skall man lofva än, fast annat intet vore,
Kung Karl den tolfte och i hela världen store.

När vill du, Herre, ock de fångna än förlossa,
Som du till träldom stött i motgångs bitterhet?
Ack, värdes deras band och kedjor sönderkrossa,
Ty hvad dem öfvergått, du bäst allena vet.
Låt dem sitt svenska bröd i egna hyttor äta
Och i sin konung all sin förra sorg förgäta!

---

[1]) Huldhet.

Men vi, som flykta kring som ström om stenen rinner
Och såsom fåglar, de där utan nästen bo,
Gud låte snart oss se, att hvar sitt hemvist finner
Och får, där han är född, i stillhet njuta ro!
Och till att önska kort: Gud låt i Sveriges rike,
Enhvar af hvarje stånd i sällhet ej ha like!

*

Ja, allsmäktige Gud, hvars bud de väldige ära,
Du förskräcklige kung, för hvem vi räddhåga bära,
Du är härlig i höjd och nåd här nere bevisar,
Du dina under och kraft vidt kring i världene visar.
Jorden bäfvar och rörs, när du dig låter oss höra,
Du kan härliga ting rätt lätt uträtta och göra.
Eld går ut af din mun, att det syns lysa och ljunga,
Tordön kastas i skyn, så bergen darra och gunga.
Vädret utur sina hål kan du ordentliga kalla
Och hvar till sitt rum med makt och välde befalla.
Opp uti höjdene du uti moln dig lönliga döljer,
Mörker är om ditt tjäll, och ljus ditt ansikte höljer.
Stjärnor, måne och sol din himmel härliga pryda,
Eld, luft, vatten och jord din röst enhälleligt lyda.
Härlig och kärlig och rik, stor, starker, mäktig och präktig
Är du i allt margfaldt, dock med oss syndare släktig.
Ack, så vårda dig om vår välfärd, trefnad och lycka,
Gif oss glädje och fröjd, förtag hvad dina må trycka,
Gif oss glädje och fröjd, välsigna rike och stånder!
Gud, gif frid, gif frid, gif snart vår' nordiska länder!



II.

Bröllopsskrifter.

Solens värkan i maj månad.

När sunnan med ett sakta sus,
Förmedels solens varma ljus,
Ur dalen gräset lockar,
Och jorden, som med snö var täckt,
Hon lägger an sin gröna dräkt,
Som persers silke pockar. [1])

När lärkekirr [2]) och bäckars fall
Till eko eller återskall
De närmsta bergen mana,
Och fisken blåser bubbelskum
Uti sitt våta vattenrum
Och vida vädjobana.

När späda kvistar skjuta fram
Att af de rädda grenars stam
Till lif å nyo ledas
Och klä sin vinternakna topp,
Som vår uppståndelse ger hopp,
Där glädjen tillberedes.

---

[1]) Trotsar. [2]) Lärkkvitter.

När svalan med den hvita svan,
Vid årens tid och vana van,
Besöka våra fälder, [1])
Och bien tyngsta sysslan ha,
Att af de blomster honung dra,
Som stå i gröna dälder.

När djuren af en innig brunst
Hos sina kvinnor söka gunst
Och utaf kärlek ryta,
Samt spegla sig af uppblåst mod
Vid hafvets strand och stolta flod,
Där de sin älskog syta. [2])

När allt hvad lif och anda har,
Helst två om två och par om par,
Följs åt i luft och skogar,
När blommor växla blad om blad,
När gräset, under regnets bad,
Sig kärligt sammanfogar;

Då är det lätt att understå,
Hvad helst naturen syftar på
Med sådant spel och smicker,
Hvad under slika värf beror,
När eld för dem i vattnet bor
I blod och ådror sticker.

Och om själf solen nu på nytt
Sin vänas bleka hy förbytt
Och jorden värme delar,
Om kärlek dessa kroppar rör,
Så tycks mig is det hjärtat för,
Som kärleks känsel felar.

---

[1]) Fält. [2]) Ombesörja.

Hvad under om I käre två
All världens fotspår efterträ
Och vårens pris instämma.
Hvad under om den älskogs flod
Nu rinner i ert rena blod,
Som ingen än kan hämma.

Kärlekspris.

Ej, du älskade makt, vårt högst åstundade goda,
Du, hvars varelse vill en kommand' glädje bebåda,
Är dock ditt det värf, som pris må med allone bära?
Ädlast är du och äldst, dig ges den yppersta ära.
Kärlek, vördade dygd, som tid och evighet hinner,
Som båd' början och slut af allt det skapade vinner,
Långt om änglarnes år du din upprinnelse räknar,
Och ditt oändliga mål ett ständigt blifva betecknar.
Du är samvetets hägn, godt uppsåts lofliga längtan,
Dådlösa sysslors harm, vår tids oskadliga trängtan,
Åldrens prydnad och pris, all ungdoms upphof och stämma,
Födder i fredens stund, uti lek och allvare hemma.
Allt ditt skämt är ej skämt, men all' dina bannor ä' böner,
Träldom utan tvång man i ditt umgänge röner.
Hvarföre skulle jag ej ditt lof och rykte befäkta?
Ärbarhet är ditt namn, där du är ärlig och äkta.
Med omhugsan [1]) och akt du helst ditt väsende rättar,
Egen möda och sorg ditt idoga arbete lättar.
Samdräkt och roliga dar i dig sitt blifvande tända,
Du är, kortliga sagdt, vår välgångs upphof och ända.

[1]) Omtanke.

Nu, I kärliga två, som slikt er bildat i sinne,
Vunnet är allt ert hopp, ty si, er önskan är inne.
Gån och glömmen ej bort, där I er älskog beslute:
Kärlek är allt, ert allt är alls inte, då kärlek är ute.

* * *

När björken bär fikon
Och granen melon,
När tallen bär krikon
Och aspen citron,
När enträ bli ekar,
Och eken blir palm,
När palmträ bli bokar,
Och boken blir alm;
När allt, hvad omöjligt är, möjligt kan bli,
Då skall ock vår kärlek sin vansklighet si.

Vår förvända tid.

1718.

När världen i de forna dar
Ännu en höfvisk jungfru var,
Ej vid sin ära flater,
Men lefde utan färgadt sken,
Så i sin' tankar kysk och ren,
Som oförkränkt i later.

Då var den rätta gyllne tid,
Och pen'gen, som man glä'r sig vid,
Låg i sin mörka linda.
Den blanka malm kund' ingen än
(Ty fattigdom var dygdens vän)
Till girighet förblinda.

Man lefde allmänt änglalikt,
Och nöjet gjorde folket rikt,
All flärd och falskhet sofvo.
Och arghet var ej född den tid,
Då när rättfärdighet och frid
Hvarannan händer gåfvo.

Men den har afsked af oss fått
Och med sin helgd till hvila gått;
Man tror som det ock synes,
Att nu naturen icke mer
Oss så fullkomna foster ger,
Sen platt dess kraft aftynes.

Som mången i de trötta år,
Den en otidig lusta rår,
Vill sig all världen sanka,
Blir snål och far om fåfäng flärd,
Så tycks mig ock vår gamla värld
Är just af lika tanka.

Nu frågas föga efter dygd,
Nu hålles fattigdom för blygd,
Nu list för klokhet gäller;
Den guldet har, han allt förmår,
Och ofta våld för rätten går,
För gunst sig hat inställer.

Så röjer ock en allmän nöd,
Med brist på kläder och på bröd,
Hvad öde oss förbidar.
Själf jorden tyckes vanför bli,
Den rika sjö är intet i,
O hvad förvända tider!

Men I, utvalde vänner två,
Som allt det onda trotsa må
Och bättre dagar hoppas,
Gud öke ett till ert beslut,
Och låt er väntan hinna ut,
Tills fredens palmer knoppas.

Sen lär visst, med den vunna frid,
Ännu den forna gyllne tid
Framlysa hvad det lider;
Då blomstrand' stodo dygd och vett,
Då tal och tankar gjorde ett —
O, hvad för gyllne tider!



III.

Grafskrifter.

Öfver Karl XII:s död.

En fullväxt nordanstorm båd' torn och spetsar bröt,
Och luften slet sig lös att hafvets yra ägga,
Själf hela himlen sig i eld och låga slöt,
Och mörkret gafs i makt all jorden om belägga,
Sky, töcken, rök och damm gick upp med häftig brånad,
Och närmst till skogens blå ett fasligt dunder dånad'.

Hjälp Gud, så kom din hämnd oss mycket svåra på,
Här kund' din vrede ej de höga cedrar skona;
Mig syns som ville ett och allt förloradt gå,
Du skakar scepter, svärd och hela Sveriges krona.
Ack ve, vår underskung är oss frånryckter vorden,
Ty dåna, Svea, bort och kasta dig till jorden!

Bryt sen i tårar lös, så nog hemsökta land,
Och gör ditt hjärta vekt af dina ögons våta.
För till ditt ömma bröst en högtbedröfvad hand,
Gråt, om du gråta kan, att du ej nog kan gråta;
Din' suckar vida bort till alla väder dela,
Låt bli din andra sorg, att dig skall sorger fela.

Allt hvad olyckligt händt, hvad nånsin klagligt hörts,
Så rika länders rof, som tiden än erfarit,
Så många riken som, sen riken blef, förstörts,
Ha dock mot vår förlust ej nog att nämna varit.
Här häpnar världen all, och de sig helt förfära,
Som troner sitta på och kungakronor bära.

Att döden oförskräckt inunder ögon gå,
Där han ur öppet gap med ljungand' stycke lågar,
Har ingen fara haft. Att en mot många stå,
Man som en vunnen strid om denne hjälten frågar.
Men vid så ringa fläck så blodig lager vrida,
Det lär oss till vår död i våra hjärtan svida.

I, tappre götar, som ikring de hallar stått,
Där denne olyckshall[1]) de hårda murar rotar,
Hvi gafs er icke hämnd, att man ock nämna fått,
Hvar ett odödligt namn vår hätska granne hotar?
Du som i Karols död dig vill odödlig veta,
Bord' af din undergång själf få odödlig heta.

Blir dock vår saknad ej så medelst återsatt,
Hvad kund' det magra fjäll mot vår bekostnad[2]) båta?
Vi måst' vårt rikes väl, det ljus af Nordens natt,
Vi måste likafullt vår store kung förlåta.[3])
Ej, så besvär jag dig, vid straff och dom tillika,
Att plågan aldrig må från dina portar vika.

I, vreda stjärnor, I, om ock er verkan rår,
Månn' af den ställning I uppå det hvälfda finnen,
Så högst beklagligt fall att ändtligt sluta står?
Ho vet, I ären de, som till vår ofärd brinnen?
Ack, om er himlen böjt att rätta så vårt öde,
Hvi fanns jag då ej förr och flere tusen döde?

[1]) Fredrikshall. [2]) Förlust. [3]) Förlora.

Jag kan för gråt ej mer, nu sånggudinna nog!
Men förr'n du tröttnar af, ditt hopp ej vedersaka.
Den kalla häpenhet, som mig med skräck betog,
Har en förnyad kraft i själen sändt tillbaka.
Det är all vishets råd; mer blir ock ej att börja,
Än glädjas i sin sorg och i sin glädje sörja.

Vi röke offers lof till den i höjden bor,
Som långt om månens ring och morgonstjärnan sitter.
Hans nåd omfamne vi, hvars djuphet är så stor,
Att ingen dödlig makt dess allmakt grunda gitter.
När Sverige tröstelöst sin krönte Karl begråter,
Får det sig trösta af en krönt Ulrika åter.

O, stora nådes fru, här tag dig Gud till råd,
Låt rikets trogna råd så dina råd förmera!
Afskaffa konstladt tvång och syndigt öfverdåd,
Hör, undersök och döm, och allt med rätt regera!
Dig och din höga drott vår välfärd vi befalle,
Strid du med bön, med svärd han stride för oss alle!

Gack, oförskräckte prins, af bön och suckar följd,
Och sök vår tryckta sak till slut och sämja bringa!
Men förr'n du lida kan, vår rätt bli undandöljd,
Så ge dem [1]) udden af din värjas hvassa klinga!
Tänk, segern bidar dig och än de tappre knektar,
Då du för landets frid och för Guds ära fäktar.

Ändock hvart förs jag hän, som endast klaga tänkt
Vår hela glädjes slut i Nordens Alexander?
Min sorg blir åter ny; hvad sig i sinnet sänkt,
Det bjuder tanken fram och sist i blodet blandar.
Ty lär ock ingen lust vår' hjärtan mera lätta,
Än då vi dag om dag oss få i tårar tvätta.

[1]) Fienderna.

Haf hjälte, haf din ro i jordens moderssköt
För flit och vaksamhet och hårda dagars möda!
Som du i all din tid så liten hvila njöt,
Så hvila dig dock nu i lugnet hos de döda!
Sen till, I fiender, att er den dag ej skräcker,
Då uti Kristi kraft sig detta stoft uppväcker.

Nu slut din' öron till och böj dig, Svea, ned,
Gör lös de klockors ljud med styckens dön och dunder!
Låt ljungeld fläkta fram och gif ett brak därvid,
Som rister murar kull och klippor klyfver sönder!
Och när om denna sorg du mer ej mäktar tala,
Så sänd din sista suck och ropa: Gud hugsvala!

En herde klagar sin herdinnas bortgång.

Så blir ditt rum ej mera funnet,
Du som till andra hjordar från mig far
Och nu din väg åt bleka färjan tar.
I dig mitt hela hopp försvunnit.
Jag tänkte väl min glädjes middag si,
Men all min fröjd, min fröjd är ren förbi.
Naturen tårar fåfängt delte,
Om nu de mina ögon felte.
Nej, hårda lott,
Ett pärlevått, [1]
Bemängdt med lust att lida,
Skall öka till min kvida.

[1]) Tårepärlor.

Min' ögons källor strömvist falle,
Och jämmer fatte mig uti sitt våld,
Ja, vare jag till sorg och ynka såld.
Allt hvad vi kval och klagan kalle,
Det drabbe på min sönderdelta själ,
Så läng' mig ödet utan skonsmål kväl.
Min' suckar mina tårar dämpe,
Min' tårar mot min' suckar kämpe.
Det salta svall
Med strida fall
Ej förr'n i hafvet strande
Och där mitt mara [1]) blande.

Jag tänker på de förra tider,
Som med fördubbladt ve mitt hjärta skär.
O hur ombytlig världens glädje är!
Och mest mig kväl för dig jag lider,
För dig, som aldrig än gjort ledt din man.
En nyttjad fröjd oss mest bedröfva kan.
Skall nu med gråt min glädje nämnas,
Så vill vår sorg vår hugnad hämnas.
Ack, kan du än,
Så kom igen,
Kom från din tysta dvala
Ännu ett ord att tala.

Men dig från jord och himmel kalla,
Där du nu är fördelt till bägge två,
Mig fåfängt och förgäfves blifva må.
Din själ har fröjd bland helgon alla,
Din kropp förmultnar i sin mörka mull,
Dock bägge måste ha af mig sin skuld.

---

[1]) Bitterhet.

Min' suckar himmelvärts [1]) sig vända,
Min' ögon jordvägs [2]) tårar sända,
Som bägge två
Befallning få
Att om ditt tillstånd höra,
Men minst din ro förstöra.

Jag minns, när vi vår' hjordar bette,
Där enighet i lugna vikar ror,
Och nöjet i de låga hyddor bor,
Där menlös lusta djuren rette
Och vi had' nog i kärleks öfverflöd,
Att se det gräs, som blifva skull' vårt bröd.
Minns, hur vi löf och kvistar bröto
Och gräs i knutar sammanknöto.
Det bundo vi,
Att sälla bli,
I lyckor, oss till lycka,
Hvad himlen ville tycka.

Men hur har tiden sen oss hunnit?
Tänk, ingen dagg mer faller på den mark,
Och våra namn finns ej i trädens bark.
Nu ger jag hårda ödet vunnit. [3])
Själf skogens fåglar för de kvistar sky,
Där förr var sång, förr'n dagen börjad' gry.
Med skrämsel fläktar vädrets vingar,
Och torka blad och blomma tvingar.
All gröda där
Förbleknad är,
All förrig lust försvunnen
Och som en ström förrunnen.

[1]) Mot himlen. [2]) Ned mot jorden. [3]) Seger.

I fjärran fallna mörka skogar,
Där fågleflykt i trädens trängsel skär,
Men eljest intet låt att höra är,
Till er min klagan sig förfogar,
I lämnen mig den sista förmån kvar,
Åt edert öde ger min suckan svar.
Så vill jag enslighet utvälja
Och all min tid till suckar sälja.
I gömslen blå
Sku' höra få
Ett ve af berg och dalar,
När eko med mig talar.

Nu haf farväl all värdslig gamman!
Du stumma jord, som fattar dessa ben,
Göm all min fröjd inunder samma sten.
Min sorg och ängslan ringen samman,
Min glädje sucka i ett svidand' bröst,
Min klagan sök i tårar, sök din tröst.
Farväl, ja far ock väl min kära,
Ack, att jag måste dig umbära!
Så far man hän,
Förlåtne vän,
Men förr'n jag dig förlåter
Jag nu å nyo gråter.



IV.

Blandade dikter.

Till konung Karl XII.

Nyårsönskan år 1716.

Gack, Sverige, ut med uträckt hand,
Din konungs ankomst fägna!
Du, eljest nog förtryckta land,
Dig hopp igen tillägna!

Tro Gud om godt, ty salighet
Lär än din portar vakta;
Din räddning han förkunna vet,
Fast glädjen kommer sakta.

Låt eld med åska åka fram,
Så firmamentet ryser;
Vårt skepp bär lika lyckligt stam,
Så länge solen lyser.

Låt ovän sin bestämda tid
Vårt rikes gränser skaka!
När Karl han skaffar Sverige frid,
Så kommer allt tillbaka.

Och hvad vårt Sverige däri mist,
Det landets mor begråter,
Så ha vi här den hela brist
I rikets fader åter.

Rätt så, far fort vår underskung,
Dit Gud ditt tycke leder;
Den, som dig rådfört späd och ung,
Ännu sin hand utbreder.

Vi följa med, hvar på sitt sätt,
Vårt glada eko klingar,
Ty kärlek gör oss vägen lätt,
Och trohet skaffar vingar.

Till lycka på det nya år
Nytt öde vi förbida.
De svärd, som gjort så djupa sår,
Må rostas i sin skida.

Det röda guldets klara glans
Af de tre dyra kronor,
Hvar afund bjuder spjut och lans,
Förblinde legioner!

Gud gif vår konung mera godt
Än ovän ondt vill hota,
Han låte alla deras skott
I egna hjärtan rota!

Så mång' och flere glädjedar
Hans mod i motgång fäste,
Som gräs och örter varit har,
Som ljus på himlens näste!

När lejonet från nordens natt
Sin' ramars styrka pröfvar,
Ej någon bli så styfsint fatt,
Som honom mer bedröfvar!

Ja, förr må tiden stilla stå,
Med noll sin djuphet mäta,
Än någon tid ell' ålder må
Kung Karols namn förgäta!

*

Man skall hans lof med gyllne ord inskära
I hård demant, som aldrig lider men,
Hvars klarhets glans ej någon rost skall tära,
Men dess behag fördunkla solens sken.
Dock solen må sitt sken allt nyttja få,
Kung Karls beröm det är nog stort ändå!

Vid fredsslutet emellan Sverige och Ryssland.

År 1721.

Så låt din gyllne glans om sina vidder gå,
Välsignad morgonsol, där du om bergen blickar,
Och längst ur hafvets våg din uppgång hasta må,
Hvarmed du ock till Gud din offerskyllnad skickar,
Den dag, som du i dag ur molnens välde frälsat,
Den vare, som du är, med nåd och lycka hälsad!

Gen rum, I nattens barn och månens tinderljus,
Tvärsynte stjärnor, I, som till vår ofärd brunnit,
Gen rum, ty solen ren trädt ur sitt morgonhus,
Och har för mörkrets blå ett hyggligt stilla vunnit.
Gud har besökt sitt folk, den ganska Svea norden,
Fördenskull ock hans lof uppfylle hela jorden!

Välkommen, dyra skänk, du högst förönskta frid!
Tack, himmel, för den ro, hvari vårt land fått hamna!
Låt lysa oss igen en god och gyllen tid,
Och med lycksalighet din smorda du omfamna!
Ack, hvila själfver med din vishet på hans spira,
Att man din makt i hans må underdånigt fira.

Kärleksdikter.

I.

(Mel. *Hör till, o höga himlakonung.*)

Gån, mina rim, som kärlek höljen,
Vid dygd och tro jag er besvär!
Så litet I min' tankar döljen,
Min' tankar er ock dölja lär.
Gån bort att söka den I vet,
Själf lyckan följe er på vägen!
Er blifve himlen så benägen,
Som I nog rönt min trofasthet.

När er den sälla dag undfägnar
Att råka den jag längtar till,
Förglömmen ej, å mina vägnar,
Hvad jag så träget bjuda vill.

Den vördnad vare er befalldt,
Att I en blödig häpnad röjen,
När I för hennes hand er böjen,
Som ensam är mitt hela allt.

Den himlen särskild nåd har delat,
Naturen tvefaldt konstlat[1]) på,
Och där de bägge visa velat,
Hur högt de ändtligt kunnat gå.
En ovan prydnad för vår nord,
Af lånter dygd en främmand' kvinna,
Dock främ'de dygders ägarinna,
En gudadotter här på jord.

Tag, skönsta, men med täckligt sinne,
Den trohet dig här bjudes an.
Du vet, hvars hjärta du har inne,
Dig, hvem jag är, ej fela kan.
Nu, blöda rader, skynden er!
Ack, ho kan mig den sällhet båda,
Att jag, som I, får Iris skåda?
Kom önskte stund och dröj ej mer!

2.

(Mel. *Ifrån den dag jag Elisandra.*)

Gudinna, som din täcka orden
Likt solen pryder himlens hvälfda blå,
Naturens under man dig nämna må,
Du skönsta öfver allt på jorden,
Hvars ögons eld min blod till aska bränt,
Fast till att dö mig lyckan än ej händt.

---

[1]) Användt sin konst.

Hvad är, att du med vrede agar
Den, som dig offrat sina dagar?
Den intet mer
Af världen ber
Än en din kärleks gnista
Och därför allt vill mista.

Mig tycks, du himlens ordning hatar,
När kärlek dina kyska öron skär,
Där kärlek dock det ljufsta väsen är.
Hvad är, att du dess välde ratar,
Som första sten till världens grundval lagt,
Som allt i skick ur jordens sköte bragt,
Som gör, att du och jag, vi båda,
Med våra ögons ljus få skåda
Det himlahus,
Där solens ljus
Med sina skyar våta
Din hårdhet må begråta?

Den frukten högst på trädens toppar,
Som allra först sin röda mognad bär,
Fast den för lystna handen säker är,
Blir dock framför de andra knoppar
Af läckra masken först förtärd och skämd,
Ell' får af solens eld sin höghets hämnd.
Ack, varnar dig ej samma öde?
Hvi unnar du din fägrings gröde
För maskegnag
Än dens behag,
Som du i döden kväljer?
Betänk nu, hvad du väljer!

3.

Alla nymfers prinsessinna,
Min herdinna,
Den jag evig vördnad bär,
Hvilkens like bland er orden
Hela jorden
Aldrig nånsin skåda lär.

Du naturens mästerstycke,
Som mitt tycke
Fyllest i beundran bragt,
Säg mig, är du blott en kvinna?
Min gudinna,
Öfverjordisk är din makt.

Solen, som på himlen träder,
Alla gläder
Med sitt fagra färgesken.
Dock den sol långt täck're brinner,
Som upprinner
I din kvicka ögonsten.

Blomman, som sin vår bemålar,
Lifligt prålar,
Trotsar Sal'mons härlighet,
Men du trotsar blommans prydnad,
Tänk, sin lydnad
Ingen dig förvägra vet.

Ja, den fägring, som du hyser,
Hvilken blyser
På sin marmorhvita grund,
Gör att gudar ej förgäta
Till att träta
Om din vänskap och förbund.

Men, fast man så allmän heder
För dig breder,
Glöm dock ej den trofasthet,
Hvilken dig för andra burit
Och dig svurit
Din, den själf du nämna vet.

Den dejliga Iris.

Dejligheten i sin skrud,
Kläddd i oskulds siden,
Präktig som en änglabrud,
Bär en krans af tiden,
Hvilkens glans själf morgonrodnan gett behag,
Under skymt af ögons dunkla penseldrag.

Och hvad under är det då,
Iris underskönа,
Att du, mot din tanke, må
Allas undran röna?
Ty din' ögons eld som åskan genomskär,
I din skönhet ses, hvad allradejligst är.

Himlen gifve läglighet,
Det jag ber så gärna,
Han, som mina tankar vet,
Vet, hvad jag har ärnat.
Du och jag vi skulle till vår sista dag —
Men, min Iris, säg: hvad skulle du och jag?

Vi sku' den framfarna tid
Som en dröm förgäta,
Uti stilla ro och frid
Nöjets kransar fläta.
Enighet skull' blomstras i vår ålders vår,
Tro och ära samka oss de hvita hår.

Till tvenne systrar,

hvilka författaren länge lofvat en visa.

Tröga hand, som tröttnat skrifva,
Vaka dock från hvilan opp!
Längre sig till lättja gifva,
Föder ett förtvifladt hopp.
Om du uti skuld är stannad
För det du ett löfte gjort,
Lid ej längre blifva manad
Till det förr betalas bort.

Trug och tvång jag gärna väjer,
Ty jag allting villigt gör.
Hvad man mer än en gång säjer,
Mig mitt blöda sinne rör.
Likväl måste jag bekänna,
Att jag nu min vana bytt,
Tvinga mig till skrift och penna,
Är för mig ett främmand' nytt.

Härmed har jag denna resa
Satt mig i vidlyftighet,
Dragit å mig blygd och nesa
Och är råkad i förtret.
Såleds torde snarlig hända,
Att man mister all kredit,
Att ens namn går öfver ända,
Och man räknas för fallit.

Dock om jag mig rätt betänker,
Är mitt brott så måttligt stort,
Jag har icke brukat ränker,
Ingen jag olycklig gjort.
Jag har blott en tid förhalat,
Den jag dock kan få igen,
Jag vill gärna allt betaladt,
Ty jag har *in bonis* än.

Här är den begärta sången
Efter föreskrifven ton,
Ta'n till godo denna gången,
Och ursäkten min person.
Skulle några noter fela,
Faller ej kadansen rätt,
Kan I med er sång allt hela,
Laga versen löper lätt.

Visan.

Nymfer, våra tiders prydnad,
Kronan af ert täcka kön,
I, till hvilkas tjänst och lydnad
Man förpliktas utan bön;
Syskon, hvilkas täcka lynne
Allt fullkomligt innebär,
Hvilkas art och blida kynne
Androm ett exempel är!

Om mot edra kristna seder
Hedna namn skull' hinna opp,
Man gudinnor nämnde eder,
Hade till er hedna hopp,
Men det vill er litet lika,
I ä' af en högre ätt,
I ä' mer af ära rika,
Er bör annat äresätt.

Våra hjärtan ä' de lunder,
Där man er sitt offer gör.
Våra tankar alla stunder
Eder bild i bröstet för.
I vårt sinne vi er dyrka,
Där sku' I tillbedda bli.
Bort med hedna-hopp och kyrka,
Bort med allt afguderi!

Trohet är hos oss de stoder,
Som man fordom upprest har,
De så konstigt gjutna floder,
Byggda tempel och altar,
Håfvor, guld och rika skatter,
Deras ambra och zibet,
Trohet ensamt i sig fattar
All den forna kostbarhet.

Hvem kan större sällhet bida,
Än den er tillägnas vill?
Trohet sen I på vår sida,
Er vår lydnad hörer till.
När vi så vår skyllnad sköta,
I däraf bevekas lär
Till att tro med tro bemöta,
Trohet ju er prydnad är.

En herdevisa.

Herdinnan Celinde söker sin herde Celadon.

Celinde gick sörjand' och sökte sin hjord,
Hon klaga' med tårar och ropte de ord:
«En herde så trogen!»

Med tårar hon klaga', bad bergen om svar,
Hon fråga', hvar hjorden och herden han var,
En herde så trogen.

«I skuggrika lunder, ack skyggen dock mig,
Ty helst i er skugga där skylte ju sig
En herde så trogen.

I blomstrande ängar, upplåten ert sköt,
Där oftast tillförne sin hvila åtnjöt
En herde så trogen.

I mörkaste skogar, fördöljen min gång,
Ty visst i ert öde där lider nu tvång
En herde så trogen.

I berg och I högar, begynnen ett fall,
I ängslens, att längre jag undangå skall
En herde så trogen.

I dälder och dalar, omfatten min stig,
Månn ock edra gömslen de gömma i sig
En herde så trogen?

Fördränke mig vågen och flytte från strand,
Ell' räcke mig herden ur hafvet sin hand,
En herde så trogen!

Ack, blifve jag djuren till byte och rof!»

Celadon: «Herdinna, hvad görs dig den önskan behof,
Min trogna herdinna?»
Celinde: «Ja, öppne sig jorden och gömme dock mig!»
Celadon: «Herdinna Celinde, hvi klagar du dig,
Min trogna herdinna?»
Celadon: «Jag sitter vid källan, där du dig plär två,
I löfklädda lunden, där lindarna stå,
Min trogna herdinna.»

Celinde: «Ack, herde, besinna, hvad sorg du mig gjort!»
Celadon: «Herdinna, hvi räknas mitt fel dock så stort,
Min trogna herdinna?»
Celinde: «Ack, herde, du vet, jag det illa ej ment!»
Celadon: «Herdinna, jag har det ock icke förtjänt,
Min trogna herdinna!»
Celinde: «Nej, löne dig himlen, som du det förskyllt!»
Celadon: «Så blifve ditt hopp ock med glädje uppfylldt,
Min trogna herdinna!»
Celadon: «Ja, komme mig all din olägenhet på,
Om jag dig förglömmer och mera ändå,
Min trogna herdinna!»
Celadon: «Nej, förr skola bergen och högarna fly,
Förr månen ej dela mer nedan och ny,
Min trogna herdinna!»
Celadon: «Men glöm du ock icke den dig håller kär,
Ty, som du mig kallat, så tänk, att jag är
Din herde så trogen.»

Varning till Psyke

att icke låta förleda sig af Amandi spel.

Först i vårens späda grynne
Gick Amandus om en dal,
Och i ganska gladlynt lynne
Hörde på fru Näktergal,
Efter hvilkens ljufste sång
Djuren höllo dans och språng.

När han såg allt hvad här skedde,
Tog han ock sin pipa fram
Och sin hand till spel beredde,
Ställd' sig mot den ekestam,
Där fru Näktergal satt kvar,
Härmad' henne, hon gaf svar.

Venus kom från närmste lunder
Med en fager jungfruflock,
Märkte på naturens under,
Stanna' litet med sin skock.
Bad, de ville lyssna till,
Hvad af detta varda vill.

Psyke, som för andra sköner,
Hörde först med allvar på,
Tog af marken, som stod gröner,
Snart ett blomster då och då,
Band ihop en konstig krans
Af de fagraste där fanns.

«Hör», sad' hon, «fru Venus väna
Och I systrar af mitt kön,
Må jag skall hans pipa läna,
Gifva'n denna krans till lön,
Hans, som spelar vid den ek,
Där som djuren hålla lek?»

Venus sade: «Flicka lilla,
Är din frihet ren försåld?
Akta dig, att dig går illa,
Om du råkar i hans våld.
Akta dig, att du erfar:
Pipan fågeln helst bedrar.»

«Nej, fru mor! Nej, nej, fru Fröja!
Aldrig nånsin någon dag
Skall han så mitt sinne böja,
Aldrig skall det taga lag.
Förr skall himlen smälta bort,
Vilda hafvet blifva torrt.«

«Gör då, hvad dig göra lyster,
Tag då själf ditt fria val!» —
«Än ett ord, vår söta syster!»
Ropa hvar af Venus tal:
«Än ett ord: gör ock din flit,
Att du honom själf får hit.»

Därmed hon ifrån dem hastar
I en nätt och lätter gång,
Kransen i hans händer kastar,
Som uppå sin pipa sång. [1])
«Hör, Amandus!» sade hon:
«Lär mig denna pipeton.

[1]) Sjöng.

Kransen vill jag dig förära,
Den jag dig i handen bar,
Vill du något mer begära,
Tag då allt, ehvad jag har,
Men med sådant förbehåld,
Att min vilja blir din våld.»

Utaf hennes gudatycke
Och dess anlets dejlighet,
Utaf hennes allt-för-mycke,
Som jag ej ens nämna vet,
Sjudde allt Amandi blod,
Så att han i undran stod.

«Ej, gudinna, världens under»,
Sade han, «gack bort från mig!
Söker du i skogens lunder
Någon, som kan lära dig?
Gack till gudar, gudabarn!
Hvad skall silke hop med garn?»

«Du är silket, det jag söker,
Du är gudars gudason,
Vällukt på ditt altar röker,
Om din gunst är mången mån.
Lär ell' lån mig konsten din,
Den jag önskar vara min.»

«Gärna skall du den få lära,
Du naturens dyr'ste skatt,
Som är bland ditt kön en ära,
Främst i deras ordning satt,
Men där höfves tid därtill,
Om du henne lära vill.»

Hon med honom, han med henne
Följdes åt i kärlighet.
Nu om dessa såta tvenne
Jag ej mera nämna vet.
Venus sade: «Flickor små!
Sad' jag ej, det skull' så gå?»

Satyrik.

Förträffelige skald, hvar är din luta gjord?
I hvart ditt ljufva slag Mars och Saturnus klinga,
Med Balder och med Tor kan du till tårar tvinga,
Du väjer magra namn, men tar vid dryga ord.

Du aldrig än ett bråk ell' minsta möda fann
Att leda dygder fram i diktan af hjältinnor,
Dem skapar du dig lätt af eljest slätta kvinnor,
Och usle herdar du till gudar höja kan.

Ibland du öfver dig i vind och vädret förs,
Att eld och åska ur de mörka skyar leta
Och för oss, jordens barn, beskrifva luftens heta,
Då du ur djupa moln i töcken tala hörs.

Din' lärda nätters flit för ingen du bespar,
Vid alla gästabud och graföl laget gläder,
På vinst och på förlust dig utur anden kväder
Och lycklig merändels de blinda lotter drar.

Dig är den gåfva delt att enkom vara fri,
Hvad blygd vill ha betäckt, blir dig en lustig gåta,
Hvad eljest tuktigt är, måst' dock lättfärdigt låta,
Du visar, huru tukt i skam kan upptäckt bli.

Det lärer innan kort de lärda systrars hop,
Så snart du deras konst och vishet hunnit följa,
Ditt lagervärda hår och skarpa änne dölja,
Hvarvid ock Helikon lär ge ett fröjderop.

Fläckebo surbrunn.

Låt, stolta ocean, din källas strida flod
Sig af sin' vågors ras och yra ej förhäfva!
Ställ in din fria flykt, ditt fräcka öfvermod,
Som lärt med starka fall de stilla älfvar kväfva.

Här rinner en kristall i sakta sus och dån,
Som ej af något guld ell' dyra pärlor kväller,
Men dock i rikedom dig skiljes vida från,
Ty idel hälsa ur dess dolda djup uppväller.

Flyt, ädla källa, fram, flyt med ett dubbelt mått,
Håll ej din ymnighet, ditt rika lån tillbaka,
Utvidga öfver allt ett tusenhanda godt,
Låt i din sötma oss Guds godhets sötma smaka.

Ack, måtte sig ditt lof, som oceanens lopp,
I världen vidt och bredt till tusen grenar dela,
Dig söke folk och män från fjärran länder opp,
Och ingen sot må ges, den du ej hinner hela!

Ensligheten.

Kom, tysta enslighet, dig vill jag mig betro,
Att sig mitt hjärta må i hemlig suckan fräta,
I ditt fördolda rum, där är mig lust att bo,
Ty jag mig föresatt all världslig fröjd förgäta.

Du trycktas välbehag, de sorgsnas paradis;
Bedröfde själars ro och blöda sinnens längtan!
I dig förnöjes man uppå ett saligt vis,
Du stillar vårt begär, du dödar all vår trängtan.

I glada stunder och du forna fröjd, farväl!
O, en bedräglig lust, som världens sällhet gifver!
Kom, tysta enslighet, undsätt min matta själ,
Ty endast uti dig och Gud min glädje blifver.



SEDELÄROR OCH FABLER.



I.

Sedeläror för alla.

Är Gud begynnelsen och ändan, hvi begynner och ändar du icke med honom ditt råd och dina anslag? Helga Herranom förstlingen af all din gärning, så skall han leda din ingång, befrämja din fortgång och välsigna din utgång.

Det är bättre i begynnelsen se sig före, än vid slutet ångra sig.

*

Gräset lofvar sin skapare, ljus och mörker prisa Gud, och du upplåter icke din mun till din Herres lof och beröm. Du otacksamme!

Låt liljorna lära dig.

*

Blif i ditt land och förkofra dig. Bär jorden dig icke här de söta mandlar, så bär hon dig dock de sunda njupon.

Bättre äro egna kirsbär än främmande vindrufvor.

*

Fadren satt i fröjd och bragte sig och sina barn i elände. När nu ingen dem hjälpa kunde, hölls ett råd, som ifrån evighet varit beslutet, och han, som beslöt det, kom och undsatte dem. Ditt fall i Adam och din upprättelse i Kristo äro dig bekante. Paradiset var förloradt och är återvunnet.

Sök det tillkommande, så skall du icke sakna det framfarna; begråt det framfarna, så skall du få glädje i det tillkommande.

*

Det voro fem fåvitska jungfrur, och deras lampor slocknade, ty de kommo för sent att köpa sig olja. Uppskjut icke din bättring till morgondagen, ty du vet icke hvad dig dessförinnan hända kan. Kom ihåg Kristi kallelse: I dag, i dag!

En sen ånger beledsagas ofta af fruktan och förtviflan, men en tidig bättring har tro och hopp i följe med sig.

*

Floden ökte sig och försvann, källan flöt sakta och dess bräddar vordo fulla. Så ombyter sig ofta den fattigas och rikas tillstånd. Har du nog, slös icke; är du fattig, låt nöja dig.

Mycket kan i aftagande bli intet, litet kan i tillväxande bli stort.

*

Låt ditt bröd fara öfver vatten, så varder du det i längden igenfinnandes. Gif och dig skall gifvet varda. Låt icke solen gå ned öfver din vrede. Tillgif och dig skall tillgifvet varda.

Se kristendomens korta begrepp: gif och tillgif!

*

Ger Gud dig hälsa, så spotskas du. Lägger han dig sjukdom uppå, så knorrar du. Både i med- och motgång viker du af vägen. O, galna folk, tackar du så din Gud?

När och i hvad skall då Herren finna dig trogen?

*

Hvad sörjer du öfver årsväxten, du vantrogne? Vet du icke, att det är Gudi lika lätt antingen att låta nedregna manna af himmelen eller ock att utsända gräshoppor, som förtära grödan?

Herrans godhet är icke mindre än hans allmakt och rättfärdighet.

*

Bete dig så i dina barns närvaro, som du vill, att de skola bete sig i din frånvaro. Låt icke ungdomen höra otuktigt tal, kif eller bannor, ty den smak kärilet engång får, behåller det.

Mässingen ärgas af ättika, och af svafvel tar silfret till sig en svärta.

*

Basilisken dräper med sin syn, belackaren med sin tunga. Gif icke din tunga tygel, utan låt förståndet regera dess tömmar, så skall du icke behöfva beklaga din fåvitska. Svärdets egg är skarpt och sargar kroppen, tungans svärd är skarpare och går in till själen.

Den sin tunga förvarar, frälsar sitt lif; den henne missbrukar, ger det till spillo.

*

Gack ut ifrån Sodom, det är: rena ditt hjärta och öfvergif ditt eget lif! Räkna det för en ära att få besegla sanningen med din död och ditt blod.

Den sitt lif behåller, han skall mista det, men den sitt lif mister, han skall behålla det.

*

I din strid mot satan bruka bönen, så skall frimodighet styrka dig, tron försvara dig, hoppet ge dig seger.

Hvar ingen kamp är, där är ingen seger; hvar ingen seger är, där är ingen krona.

*

Sätt icke lit till det förgängliga; måtte hända hafvet uppsväljde det, en eld förtärde det, en tjuf afhände dig det. Hvar blefve då din tröst? Eller ock hvad gagnade dig allt ditt goda, om du med rika kornbonden i hast finge höra den häpneliga rösten:

«Du dåre, i denna natt skall din själ ifrån dig tagen varda?»

*

Håll icke din själ fal, ty hon är en gång dyrt nog återlöst. Förvarar du henne, så är hon behållen; förlorar du henne, så är hon evinnerliga förtappad. Esau bortsålde till Jakob sin förstfödslorätt för en grynvälling.

Mången borgar bort sin själ för en enda fyrk.

*

Var icke säker i lyckan och vällustig i goda dagar, utan måttlig i glädje. Möter dig något kors, bemanna dig med tålamod, så skall du uthärda i striden. Vill vällust förleda dig, bruka bön och fasta, så skall du vinna seger.

Det högsta mål af människans fullkomlighet är: Utstå ondt och afstå vällust.

*

Låt aldrig hopp och fruktan vika ifrån dig. Viker fruktan, så för hoppet dig i säkerhet; viker hoppet, så leder fruktan dig i förtviflan.

Tänk så på nåden, att du icke förtörnar rättfärdigheten; frukta så för rättfärdigheten, att du må finna nåd.

*

Förhäf dig icke öfver den fattige och utle icke den vanskaplige. Den din nästa fattig gjorde, förlänte dig förmåga att underhjälpa hans mangel. Den honom vanskapte, gaf dig behaglighet att ödmjukas.

När du ser elände i din broders ansikte, låt honom finna barmhärtighet i dina ögon.

*

Beropa dig icke på dina förfäders bedrifter, utan var man för dig själf. Ändock askan är af hög härkomst, efter elden är ett så ädelt element, så räknas hon likväl för ett förakteligt stoft.

Ljufligare äro de lagerblad, som på träden grönska, än de, hvilka med de dödas prydnader i grafven förvissna.

*

Haf lust till lära och vishet, så skall ditt förstånds mörker försvinna. Talet skiljer dig ifrån kreaturen, men vishet gör dig större än andra människor. En vis man är såsom en ledstjärna, den de vägfarande ställa sig till rättelse. En oklok människa är som en lykta utan ljus, den ingen leda kan.

Slipstenen skärper stålet, lära förståndet.

*

Stillatigande är fuller ett stort prof af vishet, men tal är vishetens förnämligaste prydnad. Så mycket klarare, som stålet glänser, när det poleras i mästarens hand, så mycket härligare lyser ock förståndet i talande än tigande.

Större delen af världslig vishet består däruti, att tala och tiga i tid.

*

Bruka läkedom för nöds skull och icke för någon vana. Vilja läkarens första försök icke anslå, så lägg dig ingalunda ut på djupet med honom, ty då har du ju säkert prof, att all hans grund består i gissning. Bättre är, att du låter ankomma på naturens hjälp, än att du med honom ingår ett lifs och välfärds vågspel.

Lär af mitt olyckliga exempel, att, hvarest hastig läkedom ej hjälper till hälsan, där gör långligt läkedoms bruk sjukdomen obotlig.

*

Önska dig icke döden och frukta icke heller för honom. Det förra visar otålighet, det senare förtviflan. Bägge undviker du, om du allenast lefver i kristelig beredskap.

Den som dör, förrän han dör, han skall få lefva.

*

Låt ingen dag gå förbi, med mindre du icke öfverser ditt syndaregister och slutar din syndaräkning. Bekänn hvad du felat, ångra hvad du bekänt, afstå hvad du ångrat, och om du så fortfar, har du i döden icke mer än en dag att ångra.

*

Glöm ej din döpelses förbund. Tänk, att du icke allenast är rättfärdigad i Kristo genom hans död, utan ock friad ifrån syndens välde. Det förra fordrar af dig tro, det senare helgelse.

Därför tro, så att du ock kristeligen lefver; lef så, att du ock rätteligen tror.

*

Gif akt på dig själf och håll dig för din egen fiende, så skall du undvika mycken synd. Ehuru du i det ondas bedrifvande kan dölja dig för människor, så slipper du dock aldrig ditt samvetes förevitande.

Det måste ju vara en bedräglig hemlighet, när dina gärningar bära vittne emot dig både i döden och uppståndelsen.

*

Jämför detta förgängliga emot det eviga, så skall du finna, till hvad hopp du kallad är. Lyft din håg från jorden och detta kalla mörkret, och ställ dina tankar till den saliga himmelen, det sanna ljuset, som bortdrifver nattens skugga. O, huru väl är mig, så ofta jag tänker på Gud!

Jorden är mitt fängelse, himmelen min frihet.

*

Gif icke vreden inrymme, på det du ej i en droppe vatten må uppväcka ett stormande haf eller af en dold gnista uppblåsa en förtärande eld. Den en växande vrede förekommer, släcker glöden i sin första början; den vreden utöser, gjuter olja till lågans häftighet.

Naturlig vrede insmyger sig väl i de visas bröst, men hvilar i dårars barm.

*

En klok och försiktig människas besynnerliga egenskap är att tiga, när dårar tala, och ändock han intet nämner, betygar likväl hans tystlåtenhet missnöje öfver deras fåkunnighet.

Hvad skulle näktergalens röst emot korpens rop, och lutans behaglighet mot trummans ramlande?

*

Jag vill gifva dig en väns råd: Tål och hoppas, och det skall leda dig igenom världen.

Hedra föräldrar och kom ihåg, att jorden för olydnad blef förbannad.

Lydaktighet är det löfte af långt lif föresatt, olydnad det vite af förbannelse.

*

Gör dig icke glad när de bespottare; det löje du samkar öfver andra, det drifva de å lyktone öfver dig.

Det är saligare att sörja med de förnuftiga, än le med dårar.

*

Om du vill döma något om en människa, så sätt å sido allt hvad hon af kreaturen lånt och lyckan henne tillfoga eller afhända kan; ja, kläd henne ock själfva kroppen af, det är, beskåda hennes invärtes väsende och själens prydnad. Däraf lärer du befinna, huru ädel hon är, och om hon med sina egna eller lånta fjädrar prålar.

Själen är kroppens förborgade skatt, och kroppen är allenast själens hemvist och boning.

*

Lägg icke ditt ärfda namn neder, ändock du af vanfrejd ätt härkommen är, ty onda föräldrars fromma barn äro begynnare af sin egen dygd. Abraham kallas icke syndares son, för det att hans fader Tara var en afgudadyrkare, utan de trognas fader, för det att han var en from och rättfärdig man.

*

Lägg dig mera vinn om vishet, än om förmögenhet: i det förra hvilar styrkan af det senare. Salomon, som icke hade sin like i härlighet, var likväl större i vishet, ty igenom densamma lärde han veta, att allt hvad han utom henne ägde, det var, kort att nämna, fåfänglighet och förgänglighet.

*

När du tänker att välja dig en vän, så se till, om han förut är dig till vänskap benägen. Gif din vän ditt hjärta, mer varder han icke af dig begärandes. Beflita dig att vara hans Jonatan, så lärer han väl blifva din David.

Otro är den list, hvarmed du själf griper dig; vänskap är det förbund, som varar efter döden.

*

Du som vet gifva råd i andras angelägenheter, se till, att du ock tager vid råd i dina egna ärenden.

Det är lättare att rätta andras, än att utföra sitt eget värk.

*

Näfsa arghet och förlåt den, som af svaghet felar.

Nåd utan rättfärdighet är klenmodighet; straff utan barmhärtighet är tyranni.



II.

För konungar, råd, befallningshafvande och domare.

Ett trä rotade sig, och under dess grenar sökte hvar man skugga. Du önskar dig konungavälde, men öfverväg omsorgen mot äran, så skall du finna betänkligt att undergifva dig en odräglig tunga. Kasta icke så mycket dina ögon på de beväpnade soldater, som stå vid den kongl. tronen, som på de beträngda undersåtare, hvilka konungen om hjälp ofta med bön och tårar anropa.

Så klara, som stenarna lysa i konungens krona, så sorgligt är ofta konungens sinne.

*

Den öfverhet, som sin spira vidtager, mera att visa myndighet än kärlek, är närmare att öfva tyranni, än att befrämja landsfred. Lycksalig är den konung, hvilken grundar sin regering med nåd och mildhet i undersåtarenas hjärtan, men ändå lycksaligare hans undersåtare. Han förmår allt öfver folket, men billigheten allt öfver honom.

Att vinna seger är mycket, men att vinna sig själf och med sig själf sina undersåtares hjärtan, är fast mera.

*

Är konungen träl för vällust och girighet, så är riket utsatt för armod och ödeläggelse.

Vällusten fräter hans eget lif, girigheten förstör undersåtarenas trefnad.

*

Hafvet stod lugnt och stilla, vädret saktade sig, luften var ljuflig och klar, marken grönskade och träden blomstrades. Fred föder af sig all lycksalighet. En fredsam konung är större, än den härar fångne för. Den senare är lik en man, som försvarar sin åker emot sin granne och förtrampar därmedelst så väl den som sin nästas; den förre är lik en, som i skördandene hjälper till bärgnings. Då allt står i krigslåga, är lag och rätt landsförvist, men i fredstider upphjälpas de afmattade konster, det ödelagda landtbruk, de förkränkta och ohelgade stadgar.

Fred föder, ofred öder.

*

I, som hälsas bland landets äldste och fören konungens eget ämbete, hafven trohet i hjärtat, sanning i munnen, allvar i gärningen. Talen, som I menen, och menen, som I talen.

Klokhet utan trohet är illistighet; uppriktighet med sanning är rättrådighet.

*

Ändamålet, dit hän alla rådslag syfta, bör förnämligast vara det allmänna bästa, hvartill hörer landets frid och hvars mans förkofring. Kunna icke rikets gränser utvidgas, så måge de allenast försvaras och befredas. Kan undersåtaren icke i allt vinna frihet, så är nog, att han allenast i pålagan njuter någon lisa. Den, som öker konungens ränta med undersåtarenas skada, är lik den,

hvilken uttorkar alla de bäckar, som leda vattnet till hans herres kvarndammar, men den landet delar för sin egen vinnings skull, han har pantsatt sin själ.

*

Är dig något högt ämbete i befallning gifvet, visa, att du förtjänt det med förstånd och utför det med rättrådighet. För all ting öfva trohet mot din herre och barmhärtighet mot din nästa. Glöm icke, att de ej äro dina fiender, som du hafver att dela emellan, utan landets barn och bröder.

Trohet förvarar konungens rätt; barmhärtighet ser på undersåtarenas bästa.

*

Afgör ingen sak efter betjänternes berättelse, utan efter eget utletande. Deras tankar må du väl förnimma, men icke strax följa deras förslag. Bruka dig själf som ögat, att se allt, men dem i stället för handen, att uträtta något.

Det måtte vara en slätt styresman, som så träder till rodret, att båtsmannen skall visa honom farten.

*

I dom haf Gud för ögon, lagen i hjärtat och ömhet i samvetet. Förhåll icke änkornas rätt och fördölj ej den faderlösas tårar, på det att ropet däraf icke må tränga sig upp till himmelen och draga hämnd öfver dig. Uppskjut icke saken för din väns skull, att den oskyldige ej må lida för din skull. När du undersökt ärendet, så ransaka dig själf; finner du intet med dig, så gif dom i saken.

Den som dömer efter sitt bästa förstånd och samvete, han har följt de renaste skäl.

*

Sänk icke rättvisans våg, dit guldmagneten hemligt ligger. En öppen hand gör ett tillslutet öga. Bruka icke konster, utan utred de konstlandes omsvep och snaror. Den domaren, hvilken, att visa sitt förstånd, vränger rätten hvart han vill, han är med ett dyrt ja och amen förbannad.

*

En vrångvis domare, den icke har rena händer och seder, han är landet skadligare än de tio ägyptiska plågor. Han är giftigare än pestilentsan och smittosammare än spetälskan, hvarför han ock, till andras helbregdas bibehållande, borde utdrifvas af staden.

Det är bättre, att Achan stenas utanför lägret, än att menigheten för hans skull skall förgås.



III.

För lärare och åhörare.

Är du kallad till läroämbetet, så lef icke annorlunda än du lärer, ty eljest kan Gud taga den gyllene tungan utur den rofaktige Achans tjäll, hvarest hon intet annat gör än ropar till honom om hämnd och straff.

Den läraren, som annorlunda lefver än han lärer, han är en förmummad [1]) djäfvul.

*

Var icke af de lösa bestrykare, som predika folket ur landet, utan af de tordönsbarn, som väcka upp syndaren af sin säkerhets sömn. Predika så tron, att du ock fordrar på dess frukter. Låt ingen själ igenom din vårdslöshet omkomma, ty Gud skall kräfva hans blod utur din hand. För all ting fly den snåla girigheten som en allmän farsot i ståndet.

Det är en god prästmans rätta kännetecken, när han med tryggt samvete kan säga: «Jag sökte eder, och icke edert».

*

---

[1]) Maskerad.

För ditt ämbete troliga, så skola andans gåfvor dig i ymnighet tillfalla.

Den mycket har, honom skall mera gifvet varda; den litet har, honom skall ock det lilla ifråntaget varda.

*

Rike mannen låg i pinorummet och bad en droppe vatten att få svalka sig med, och han fick icke. Sedan bad han, att Lazarus måtte få stiga neder och förvara hans fem bröder, men Abraham svarade honom: «De hafva Mose och profeterna, höre dem!» I åhörare, låten icke edra lärare göra sitt arbete med suckan; varen varnade att rätt skicka eder i tiden.

Den, som försummar sin kallelse, beklagar för sent sin förtappelse.

*

Riset blomstras, den ogudaktige grönskas, yxen är satt till roten på trädet.

O, land, land, land, hör Herrans ord!



IV.

Sedetillämpningar.

Jag ser intet nytt och föränderligt; allt går bort och kommer åter. Sommaren sluter sig i hösten, hösten i vintern, vintern i våren. Allt går bort och kommer åter; jag ser intet nytt och föränderligt.

*

En man satt fast och råkade i elände. Honom öfverkom fattigdom, som en vandrare, och armod, som en beväpnad man. Han satte sig neder i stoftet och välsignade Gud. Af honom läre vi: «Herren gaf och Herren tog, välsignadt vare Herrans namn!» Hvem det var, och att han fick dubbelt igen emot det han förr ägde, veten I väl.

*

Uti min eländes tid såg jag människans både lika och olika beskaffenhet; konungen och undersåtarena, de höge och de låge, den rike med den fattige gingo hvar om annan. Tjänaren red, och hans herre gick till fots, men alla hade de enahanda ingång till och utgång af världen.

*

Emellan den, som på tronen sitter, och den, som står vid kvarnen; emellan den lycklige på jorden och den olycksalige är ingen annan åtskillnad än Guds nåd allena. Och är det dig icke fördoldt, att han, när honom täckes, kan i ett nu störta den mäktige af sätet och upphöja den ringa.

*

Utmed en rinnnande ström, där vattnet med ett stilla fall och behaglig ljuflighet störtade sig ned för klipporna, gick den enslige, och under betraktande af vågornas fikande åt hafvet, som deras första ursprung, påminte sig den lärdomen, att han åter skulle bli till jord, hvaraf han kommen var. De här och där vid stranden uppstigande och hastigt utslocknande bläddror kommo honom att sucka: «Gode Gud, liknas dock människan vid en bläddra!»

*

Vid det en rik giriger dog, hörde jag ett ropande: «Farväl med din fröjd, din glädje är ute!» Utan tvifvel att beteckna, det all hans härlighet tillika med hans lif nu hade en ända.

*

Jag såg hafvets svallande och vågornas brusande; snart häfde de sig upp mot himmelen, snart störtade de sig nederst åt djupet, men ändan af deras vrede var ett löst och drifvande skum.

*

Morgonrodnan uppgick ljuflig och klar och gjorde luften ren och behaglig, fåglarna sjöngo och djuren fröjdade sig, men innan solen skridde till middagslinjen, förbytte dagen sin klarhet, och om kvällen stod allt i mörker och bedröfvelse.

*

Ifrån solens uppgång in till dess nedergång påstod ett skifte; floderna lupo af och till, ett folk gick bort, ett annat kom åter. Ändteligen var hvarken de förstas eller sistas rum mera funnet.

Elden ligger förborgad i flinta, men genom stålets tillhjälp bryter han sig fram i en gnistrande blysning. Själen är förborgad i kroppen, och genom flit och idkesamhet lysa hennes härliga verkningar.

*

Jordbäfningar uppsluka bergen; den girige vill uppsluka hela jorden.

*

Den hungrigas vida innandöme kan mättas af en ringa såd, men den snålas trånga öga traktar efter all världen.

*

Medelmåttighet är en rolig egendom.

*

Lydnad är bättre än offer, men olydnad är en trolldoms synd.

*

Vrede är förnuftets brännesot.

*

Vishet är sin egen lön.

*

Som rosor komma af törne och diamanter af stenklippor, så härstammar ofta dygd af ringa härkomst.

*

Ambras lukt kännes icke mot hvitlöken; icke heller hinner den visas sediga svar och sparsamma ord emot dårens stortalighet.

*

Agaten söker strå, magneten järnet; så söker ock den försiktige icke så mycket utvärtes anseende som sinnens likhet.

*

Järn och stål rostas af vatten, hjärtat frätes af sorg.

*

Saltet i elden gör ett smattrande; af missämja uppkommer eder och bannskap.

*

Regnbågen är till sina färger omskiftelig, men flere förändringar finner du i den ostadigas sinne.

*

Camæleon förbyter intet så ofta sin huds färg som smickraren sina åtbörder, hvilket nu måste heta: att skicka sig i tiden.

*

Tro icke den illistige, han visar vattnet och menar elden.

*

En öppen hand och tillsluten mun behagar Gud.

*

Att se nästans fel äro vi skarpsynte som lodjur, men vid våra egna blinde som mullvadar.

*

Till dufvans fromhet är af nöden ormens illistighet.

*

Det är ett härligt beröm, när den fattiges läppar äro dina gåfvors basun.

Tvenne dygder pryda en konung förnämligast, och tvenne hans undersåtare, men den tredje är allas deras begynnelse. Barmhärtighet och rättvisa konungen, trohet och sanning tjänaren, men gudsfruktan är källan till allt godt.

*

Fyra slags sinnen äro mig förhatliga, och det femte drager jag en sky före. Den giriges, som har och njuter icke; den högfärdiges, som vet sitt ursprung och känner sig icke; smickrarens, som talar väl och menar det icke; försmädarens, som ljuger och skäms dock icke; men den människa, som stjäl och är icke nödställd, hans vanart bör straffas med döden.

*

Tvenne slags människor hysa en förtärande eld i sin barm, den vredsinte och sköraktige.

*

Tvenne ting tjäna väl vid hvarannan och tvenne icke; magneten och järnet, krutet och elden.

*

Hvad för tvenne bröder var för litet, det var för fyra nog. De förre sämdes icke och förödde sitt, de senare förliktes och ökte sitt.

*

En fåvitsk rosade sig af sin hustrus dejelighet för en annan och frågade honom, huru hans vore fatter? Han svarade: Hon var af långt sämre förmåner; dock hade hennes moder, näst gudsfruktan, lärt henne fyra nästan de ringaste djurs egenskaper: spindelns, som virkar med sina händer och bor i konungapalats; biets, som tida är ute att söka sötma af blomstren och gör sig honung; myrans, som kräker på sin genväg och samlar vinterfödan; gräshoppans, som älskar sin maka och ungar.

Ej, sade den fåvitske, det är allt onödigheter.

*

Trenne människor möttes åt och undrade på hvarannan: den vindögde, näslöse och snedmunte. Den vindögde bad den näslöse tala rätt; den näslöse bad den snedmunte le rätt; den snedmunte bad den vindögde se rätt.

Hvar hade sitt fel och straffade dock den andras.

*

Jag var utsatt för två plågor och den tredje följde mig alltjämt efter: en långsam process, en ledsam granne, och en trätosam kvinna. Jag förliktes med min vederdeloman och slapp processen, jag flyttade bo och lämnade grannen, men mitt huskors kunde jag aldrig undkomma.

*

En såg en annan blåsa framför sig i vädret och sade: «Denne lägger kallt vatten i blöt!» — förstående därmed, att han gjorde en fåfäng gärning.

*

En glad allmosegifvare hörde en penninggirig klaga, att han förtagit sig på sitt förråd och i stället för en fyrk gifvit den fattige i förseende en långt drygare penning. Den andre sade: «Nu ser jag, att det är så i sanning; guldet går utur grufvan med dess malms förminskande, men ur den giriges hand nästan med dess själs förlust».

*

Tvenne ting äro i sitt utvidgande gruflige att påse: En häftig vådeld, som fräter omkring sig och allt förtärer; en växande vattuflod, som bryter sig utom sin dämning och icke allenast bortsköljer jordens växt och gröda, utan ock försänker folk, hus och hela städer.

Så äro ock en omild fiende, som land och rike förhärjar och ödelägger, och en tyrannisk konung, som utgjuter oskyldigt blod.

*

En beklagade för en annan, att honom voro sju bedröfvelser åkomne, och begynte att uppräkna dem. Den andre föll honom i talet, sägande: «Bed Gud, och om de än vore sjuttio sinom sju, så skall du undkomma dem alla».

*

Af tvenne slags människor tog jag mig lärdomar, och deras tal var som ordspråk och som de klokas gåtor: den vise och den gråhårige.

*

Tvenne ting lämnar jag dig i synnerhet att betrakta: döden och domen.



V.

För hustrur, män, föräldrar, barn m. fl.

Det är mycket, att en dygdig kvinna räknas för den gudfruktigas arfvedel på jorden, men det vill dock litet säga emot hennes värdighet. Hon är det lifvets träd, som i ditt hus blomstras lycksalighet. Guldet förtar hon dess glans och silfret dess värde; ja hon är yppare att skattas än pärlan i sin pärlemo.

*

Söker du dig skatter: en trogen kvinna är en skatt, den sig själf förvarar, men förvarar hon sig icke själf, så är hon sin man ett glödande hett järn i hans barm, och hans förmågas förtärande mal.

*

En kvinna, den sig icke i tukt håller, är lik en utkastad åtel, dit korparne flyga att taga sig rof.

*

Straffa mig icke för tvetalighet, ty hos de onda röjer jag felen, men hos de fromma rosar jag deras dygd. Dock, att döma oväldigt, bör man icke så mycket tadla på kvinnan, hon gjordes ju af mannens sidoref!

*

Jag håller väl med Syrach före, att kvinnans list är öfver ormens list, men hvad skall jag då döma om mig själf, som äfven är född af en kvinna?

*

Bryter man eller kvinna sitt äktenskap, så är det fuller en lika stor synd; dock finner jag den åtskillnad därvid vara, att där hustrun är otrogen, där är hela boet förskämdt.

*

Lejonets rytande är förskräckligt, men en tvär mans vrede går genom märg och ben.

*

Ho fasar icke för åskans blixt och ljungande, och ho grämer sig icke vid tyrannens trug och hot?

*

Ett trä- eller koppar-beläte behåller sitt grymma skick, men en vred man förgrymmar mångfaldigt sin skapnad med sin hys och anletes förvandlande.

*

En eld gick ut, hvars låga var outsläcklig; alla de, som dess farlighet sågo, jämrade sig. Denna elden var oenighet mellan man och kvinna, hvilken hvarken med råd eller förmaningar hos dem kunde stillas, ty deras förstånd var förvändt i raseri, och de fördes fångne i drakens fjättrar.

*

Daggen lisar gräset, regnet fuktar jorden och gör åkrarna fruktsamma; så skaffar ock sämja mellan man och kvinna tilldräkt och välsignelse.

*

Den sina föräldrar icke i vördning håller, säg honom: «Hans förråd skall som agnar och som stoftet under himmelen förströs och hans namn skall utur hans släkte utskrapadt varda».

*

Mina föräldrar! O I mina käraste föräldrar! Efter den högste eder mig ifrånskilt i de spädare åren, måtte det dock nu honom icke obehagligt vara, om jag edert stoft och aska vördar och välsignar.

*

Jorden utspridde en angenäm lukt och ljuflighet, hvilken, likasom de svalkande dunster efter ett fruktbart morgonregn, steg upp åt höjden. Detta var det hugneliga behag, som medelst sämja emellan bröder åstadkommes, hvars ljuflighet tränger sig in genom skyarna och är ett täckeligt offer för Guds ögon.

*

Är tjänaren trogen och lydig, så fullbordar han sin skyldighet. Väl honom, om han allenast hafver ett enfaldigt öga och ödmjukt hjärta!



VI.

För sig själf.

Jag har sund och helbregda varit; jag har ock sjuk och skröplig varit. I det förra tillstånd behagade mig världen, i det senare lärde jag känna Gud.

Min plåga är min egen gärnings lön. Jag gick i örtagården och tog af det förbjudna trädets frukt. Nu kan jag icke undgå min egen dom.

Käre bröder! I, som veten mitt tillstånd och hvad mig öfvergått, kunnen lätteligen finna, att jag utom Guds särdeles nåd, icke förmått draga min korsbörda med tålamod.

Du undrar, att jag säger mig icke frukta för döden. Jag väntar honom som en vän, och om han än komme som en fiende, skall jag i Guds kraft öfvervinna honom.

Om jag under mitt kors och sjukdoms tvång icke hade det hoppet att vinna frihet genom döden, så vore jag nu i mitt elände den olycksaligaste människa, ja, uslare än alla kreatur på jorden. Då vore mitt lif en plåga, min födelse förtappelse.

Jag bjuder mina vänner och fiender ett lika kärligt farväl, ty Gud vet, att jag dör med ett försonligt hjärta.

När jag tänker på dig, o Jerusalem, som ofvantill är, så trängtar mitt hjärta efter dig, ja efter Jerusalem, mitt fädernesland, och efter dig, Herre Jesu, som är konungen därinne.

Hvar är den nya staden? Jag vill dit, att se dess stora härlighet, dess portar och murar, dess gator och många boningar, dess borgare och mäktiga konung. Jag vill dit utur denna bedröfliga pilgrimsfärden och taga mig glädje.

Kom, mildaste medlare, Herre Jesu, kom och frälsa mig! Kom, Gud, min salighet, kom, Herre, du alla hedningars tröst!

O, gläd dig, min själ, och var glad, du sköna furstedotter, ty konungen kommer. Han hafver lust till din skönhet, och den skönaste ibland människors barn älskar ditt smycke. Väl dig, min själ, väl dig alltid och evinnerliga!

En dag skall det heta: Se tabernaklet ibland människorna! Ty det första är förgånget. Se, jag gör all ting ny!

Se här mitt lefvernes beskrifning: Jag har icke varit fri för mänskliga svagheter, utan haft mina stora fel och brister, men lofvad vare Gud, när jag förlorat mig i synd, har jag igenfunnit mig i ånger. När jag någon förtörnat, har det hemligen aggat mig. Enslighet har varit min ro och betraktelser mitt tidsfördrif. Vedermöda har gjort mig äldre än åren, ty sjukdom och kors hafva sig icke från mig skilt. Sömnlösa har gjort mig många bedröfliga nätter. Läkedom har bragt mig i djupare elände. Midt i min högsta bedröfvelse har jag

dock ofta varit glad. Nu väntar jag döden och åstundar högeligen att lösas ur mitt ok. Frågar du mig vägen till min salighet? Jag vet ingen annan än Jesum Kristum och honom korsfästan.

Du, som träder på min graf, spotskas icke åt mitt stoft. Hvad du är, har jag varit, och hvad jag är, skall du ock blifva.

Här hvilar den, hvars ande sig i Herranom hvilar.



VII.

Poetiska infall.

Det förlorade och återvunna paradiset.

Tänk på det paradis, som blef af synd fördärfvadt,
Men mer på det, som Gud oss öppnat och förvärfvat.

Lifvets flyktighet.

Ditt lif, en andedräkt, kan som en bläddra svinna,
O, att du lärde dock din korta tid besinna!

Nöjets vinning.

Säll den i fattigt hus har alltid glada dagar,
Hans förråd öks ju mer, ju mindre han sig klagar.

Olika öde.

I tiden skiljer oss ett lyda och befalla,
Men lika födelse och utgång ha vi alla.

All lycka kommer ofvan efter.

Hur säll den ena sig kan för den andra tycka,
Är dock Guds nåd allen, som skiftar all vår lycka.

Barmhärtighet.

När du din nästa ser af nöd ell' ånger gråta,
Ack, glöm då icke bort att ge och att förlåta!

Sköraktighet och vrede.

Fly som ett dödligt gift de tvenne laster lede,
Som hemligt tära dig, sköraktighet och vrede.

Alla se vi nästans fel.

Nog kan du andras fel på dina fingrar veta,
Men dina har du svårt i egen barm att leta.

Tungan en skadlig lem.

Med svärdets skarpa egg har mången dödad blifvit,
Men tungans hvassa svärd har flere bragt om lifvet.

Penningen hjälper ingen i dödsstunden.

Ve den i synden dör, för den är hoppet ute!
Hvad är att äga allt och sakna Gud på slute'?

Sämja.

Med sämja kan man hus och hela städer vinna,
Med tvedräkt kunna hus och hela städer svinna.

Skönhet är bedräglig.

Den i sitt giftermål för dygden skönhet väljer,
Han mycket obetänkt för skalet kärnan säljer.

Konungakronans omsorger.

Du ser de trupper an, som kungens lifvakt hålla,
De härar ser du ej, som hans bekymmer vålla.

*

Där höfves styrka till en kungakrona bära,
Den bör ha mycken dygd, som vill näst Gud ha ära.

*

Den konung, som sin makt i folkets kärlek grundar,
Han hafver välde nog och mer än han åstundar.

Vällust och girighet.

Hvar vällust välde fått, där blir snart riket öde,
Hvar snålhet spiran för, där svinner landets gröde.

Fred.

Fred stiftar lag och rätt, fred åkerbruket hägnar,
Fred stillar rof och mord, fred fria konster fägnar.

Råd i styrelsen.

Ack, låten edra råd till kungens bästa tjäna!
Så menar Gud med oss, som vi med andra mena.

*

Den ej till landets fred och hvars mans bästa råder,
Är nådig utan hjälp, barmhärtig utan nåder.

Kvinnan.

Af allt, hvad skapadt är, ju kvinnan ädlast skattas,
Och hvad är annat godt, när detta goda fattas?

*

Som lampan utaf guld gaf templet dubbel prydnad,
Så sirar kvinnan ock sitt hus med tro och lydnad.

*

En kvinna utan tukt är lik de äpplen snöda,
Som innan ruttna ä', men utantill syns röda.

*

Är kvinnan stor i list och vidt om ormar snöda,
Så äro vi ju själf huggormarnes afföda.

Gåfvor pröfva domaren.

Man pröfvar med en sten, om guld är godt och viktigt,
Man pröfvar ock med guld, om hjärtat är uppriktigt.

Motgång lär dygd.

Som stjärnor allra mest i mörkret synas klara,
Så lyser dygden ock i motgång, nöd och fara.

Plågan är egen gärnings lön.

Mitt straff är väl förtjänt, min dårskap jag bekänner,
Ty mig min egen eld, min egen ondska bränner.

Döden ändar allt elände.

Jag kan mig väl tillfreds med Herrans vilja gifva,
Min jämmers afton skall min glädjes morgon blifva.

*

Jag dör med hopp till Gud, tror himlen om det bästa,
Jag dör ock nöjd med mig och enad med min nästa.

*

Den ingen läkarkonst från sjukdom kunde frälsa,
Han tog sig tålamod och fick i döden hälsa.

Öfver sin graf.

Besinna, ho du äst, som på min grafsten trådar,
Att i min aska du din egen afbild skådar.

*

Här smakar den sin ro uti den kalla sanden,
Som i sin sälla död till Gud uppsände anden.



VIII.

Fabler.

Djurens konungavälde.

Lejonet tog sig välde öfver djuren, örnen öfver fåglarna, basilisken öfver allt det, som på jorden kräker. När de öfriga kreaturen det förnummo, sade de suckande:

«Allt detta hafva vi för människans olydnads skull.»

O, hur har Adams fall utsträckt sig ganska vida,
Ty kreaturen ock för hans skull måste lida!

Lejonet och örnen.

När lejonet förnam, att örnen hade öfverraskat en hare och gjort sig ett läckert byte, gick det honom svåra till sinnes, att hans undersåte skulle påföras våld af främmande herrskap. Fördenskull gaf han ock en sträng befallning ut till djuren, det i fall någon af

örnens undergifne dem hände att förekomma, de då ingen af dem skulle skona, utan på lika sätt våldsammeligen döda.

Undersåtarena böra njuta trygghet under öfverhetens vingar.

I, hvilkas fullmaktsbref den högstes hand har skrifvit,
Tron, till ert folks försvar är er det välde gifvet.

Elementen, som sökte företräde.

Elementen sökte hvar för annan företräde. Elden beviste sin härkomst vara ofvanefter, emedan dess låga alltid sväfvade uppåt. Luften tillvitte sig en lika fördel, ty han sade sig härska under himmelen. Vattnet påstod sin rättighet, efter det fördes af och till i skyarne. Jorden, som alltid tålig och föraktad, teg härvid en stund, men brast omsider ut: «Käre bröder, en dag lärer göra oss alla lika!»

Säg mig, du högfärdige, hvad blir vår åtskillnad i grafven?

Om högfärd oss ej lärt vår vanskligher förgäta,
Så skulle mången ej så stort om rangen träta.

Gässen, som gåfvo sig ut för svanor.

Gässen gåfvo sig ut för svanor, och ehuruväl deras korta halsar och eljest slättare utseende röjde dem, mente de icke desto mindre hafva lärt svanens seder, efter de en gång uti sjön råkat i deras följe. Ankan, för hvilken detta påståendet skedde, kände dem noga, men sade i en förställd enfaldighet: «Ja väl, I stolta fåglar, I ären svanorna i allt ej olika; tagen mig icke till misstycke, om jag ock frågar eder, hvadan I kommen?» De svarade: «Vi hafva nyss varit och afmätt floden.» Ankan sade vidare: «Jag har hört så mycket talas om svanens sång, men än aldrig haft den lyckan att få höra dess läte. Käre, lämnen mig den förmån att ock få höra eder härliga röst!» I det gässen begynte upphöja sin stämma, satte de till med ett ynkeligt kacklande. Då kunde ankan ej längre dölja sin harm, utan uppenbart gjorde gäck af deras själftagna myndighet, sägande: «O, hvad skam, nu vilja ock gässen heta svanor!»

Gif dig aldrig högre ut än du är, på det att ock den ringare icke må bespotta dig.

Nu vill en hustru fru, en jungfru fröken heta,
Dock, ho för djupt tar till, får rätta titeln veta.

Flugan, som undkom spindelns garn.

Flugan fastnade i spindelns garn och undkom svårligen faran. Vid solskenet flög hon åter fram och satte sig något afsides. Spindeln sade: «Käre, hvad fruktar du? Flyg närmare, sätt dig på nätet.» «Stor tack», sade flugan, «jag har nyligen så väl varit där.»

Brändt barn skyr elden.

Ho faran undangått, plär sedan varsam blifva,
Men säkra människor sig alltjämt i fara gifva.

Råttan och mullvaden.

Råttan förvitte [1]) mullvaden, att han gräfver i jorden. «Ja», sade mullvaden, «och du — du gräfver i liken.»

Se till, att du en ann' med skam ej öfverhopar,
Ty mången får det svar, som han i skogen ropar.

---

[1]) Förebrådde.

Vargen och räfven.

Lejonet fordrade skatt af djuren och förtrodde vargen och räfven uppbörden. Efter något skifte märkte man, hur deras förmåga emot allas förmodan tillväxte, ja så att i det stället de förr bebott hål och trånga kulor, de nu läto uppbygga sig präktiga boningar. När detta blef lejonet förebragt, sade han: «Det är mig kärt, att mina tjänare och undersåtare förkofra sig, allenast det icke sker med min och det allmänna bästas skada.» Emellertid betjänte sig vargen vid alla förfall af räfvens råd och räfven af vargens styrka och blefvo de såtaste vänner.

Åter vardt konungen förebragt, att de pålagt hans undersåtare dubbel tunga. «Måtte hända», sade konungen, «att ock otrogne tjänare äta mitt bröd och njuta af mig sin lön, men så medger icke rättvisan att genast låta antasta dem, utan vill jag hänskjuta saken till domaren.»

Björnen satt domare. Vid samma tillfälle var ock en hare angifven för otrohet och att han undandöljt en hop kolplantor. Medan förhöret skedde, blef haren först tillspord, om han var skyldig till detta angifvande? Han nekade fuller först till gärningen, men efter nogare utletande bekände han sitt brott af blödighet och fruktan och blef dömd till döden.

Sedan förekom hjorten och berättade, hurusom vargen och räfven, då de uppburit af honom horn uti skatt (hvilken hvar efter sin art gifva skulle), äfven begärt något för deras möda, hvartill, då hjorten svarat sig intet äga, hafva de med våld brutit honom hornen af hufvudet.

Domaren sade: «I ogärningsmän, hvad hafven I häremot att invända?» De nekade enständigt. Hjorten steg fram och viste sitt hufvud vara blodigt och sårt. Domaren sade: «Såret är än friskt; visserligen hafven I burit händer på den oskyldiga.» Räfven beropade sig

på vargens och vargen på räfvens vittnesbörd, att de voro obrottsliga, hvilket de vidare ville bevisa, om dem allenast lämnades uppskof till andra dagen. Hjorten beropade sig likaledes på vittnen. Saken blef till följande dagen uppskjuten.

Emellertid infunno de anklagade sig hos domaren, som med dem hade ett lika vilddjurs kynne, med begåfningar af får och gäss samt förskaffade sig bevis, att man sett hjortar någon tid tillförene stångas med hvarannan, och att de sönderbrutit sina horn.

När de nu följande dagen företrädde, frågade domaren hjorten, hvad han hade för vittnen? Han svarade: «Hela sin släkt.» Domaren sade: «Allt nog. Din klagan synes helt obillig, efter du ej har andra vittnen än din släkt; därtillmed är det troligt, att du mist hornen i brunsten, och de andra hjortar stångat dem af dig. Hvaremot vargen och räfven som ett från hvarannan vida afskildt släkte väl kunna tillåtas att bära vittne med eller mot hvarannan, om de, till öfverflöd, till deras oskulds intygande icke hade att förete ett så kraftigt bevis; i anseende hvartill de ock för ditt åtal härmed alldeles befrias.»

Af denna saga flyta följande lärdomar: Först, att vinning underhåller mångens vänskap. För det andra, att de minst felaktige straffas, men grofva förbrytare gå frie. Och ytterst, att gåfvor förblinda domarens ögon.

För vinst blir vänskap sökt, groft brott det räknas föga,
En alltid öppen hand gör ett tillslutet öga.

Hästen, som skulle läkas af storken.

En häst i sitt bästa skede fann hos sig en hemlig sjukdom och frågade alla om läkebot. Kamelen gaf honom förslag på storken, som hos lejonet för sina ådagagifna många märkliga prof nyligen varit antagen till hofmedikus. Hästen skyndar sig till läkaren och, efter anmälande, får tillträde. Så snart han viste sig, sade storken: «Man kan se, att denne är en patient.» Frågade honom, hvari hans sjuka bestod. Den andra klagade sig öfver ett invärtes slitande. «Ej», sade storken, »det är lätt att bota, allenast vid mitt förordnande dieten iakttages.« Däruppå satte han själf honom till en begynnelse med näbben ett starkt klister och bjöd därhos, han skulle nu akta sig för salt vatten och alltid hålla sig vid friskt gräs. Patienten infann sig flitigt hos läkaren och fortsattes med förenämnda renselse dagligen en tid bortåt, hvaraf hästen blef så medtagen, att i det stället han förr kunde gå till storken, storken nu måtte komma till honom.

Under påstående kur blef hästen äfven ansatt af en bröstsjuka, hvaremot storken genast var färdig med åderlåtande. Hugger honom ett hål under halsen och låter en hop blod utrinna, sägande: «O, hvad stygg blod! Hade icke detta utkommit, så hade han innan ett dygn legat död.»

Någon tid härefter fann patienten sig allt svagare och svagare, då man åter flere resor fortfor med åderlåtning, hvarefter, i stället för en förväntad hälsa, orkelösa och vanmäktighet sig infunno. «Nu», sade storken, «är allt det onda utöst. Nu hafva både magen och blodet sin rätta gång och beskaffenhet, således har man hittat på självfva sjukdomens ursprung. Härefter varda ett nytt lif och nya krafter sig infinnande.» Begärde därmed vedergällning för sin möda. Patienten såg sig besviken och i glädje att slippa vidare marterande bjöd

gifva honom något rundligt, på det, sade han, «att fast man råkat i skadan, man dock må undvika skammen.»

Sedan söktes råd hos alla dem, som råd gifva kunde, men storken hade lagt så god grund till bättring, att intet försök mera ville anslå. Ändteligen begär ock strutsen allenast att se på den sjuka. När sådant var efterlåtet, sade han: «Slemma doktorer ha här vist sina prof, men får jag lägga handen härvid, så står allt det förfallna ännu att upprättas.» Den sjuke, som visste sig ingen så stor plåga vara öfrig, som den han redan undergått, svarade i ett tåligt sinne: «Man tillåte ock denna fritt försök med mig.» Häruppå följde hoptals blandningar och salvor, krydder och tillredelser. Dock allt förgäfves.

När nu allt hopp var ute, sade patienten: «Ack, jag olycklige, som på mig själf måst förfara, det jag af andra tillförene har hört, att i läkarekonsten finnes de mesta klåpare.»

O ädla läkarkonst, dig bord' ett evigt värde,
Så framt uti ditt skrå ej fanns för många lärde!

Läderlappar och nattkråkor.

När vågorna hade sakteligen lagt sig till hvila, och den behagliga aftonsvalkan bebådat nattens ankomst, flögo de för ljuset skyggande läderlappar och de så kallade nattkråkor samt skadeglador fram utur sina dolda nästen, af hvilkas sällsamma flykt man sig någon skrämsel lätteligen taga kunde, i det de snart kastade sig fram och åter, snart likasom häpnande för sig själf sänkte sig neder åt jorden. Ugglan och ufven, hvilka, om jag rätt minns, hafva samma seder, mötte dem i mörkret och frågade,

om de icke ville förena sig och göra en hel skara tillsamman, då de kunde taga något försök för sig? De svarade ja. Och vardt en faselig svärm af slika ohyggliga nattfåglar.

Odygd finner lätteligen sällskap.

Låt oss på ugglor ej och natteskräfvor släkta,
Som göra natt till dag och uti mörkret fläkta.

Rosen och stickelbärsbusken.

En rosen- och en stickelbärsbuske runno upp bredvid hvarannan, och efter några årens tiders ombyten utspridde de sina rika grenar och sköto sina taggiga, dock smidiga kvistar, den ena om den andra, likasom med späda armar omfattande sig inbördes. Detta gaf ett sådant utseende, som de sin grannsämja med en kär och nära förening stadfästa ville.

Hvad hände sig? När de få korta somrar således hade i sällhet räknat, begynte rosenbusken, som trodde sig vara yppare, röras af afund öfver sin grannes välstånd, sägande, att dess kvistar betungade honom, hvarföre han begärde, att den andra ville maka åt sig. Stickelbärsbusken svarade: «Det rum naturen mig ägnat öfverger jag icke så platt för din skull.» Den förre förhäfde sig spotskeliga: «Hvad tankar har du? Hvad tror du dig om med dina slemmiga bär? Vet du icke, af törnen tager man rosor, hvilka ej allenast förnöja ögonen, utan ock gifva ifrån sig en vederkvickande lukt och smak.» Stickelbärsbusken sade: «Så tager man ock af törne bär, hvilka efter sin art och rätta bruk äro människorna ganska goda och nyttiga.»

Häraf växte en uppenbar illvilja, så att rosenbusken bad trädgårdsmästaren skilja sig vid sin nabo och flytta honom till lägligare ställe, förevändande att de förhindrade hvarandras tillväxt och förkofring. Trädgårdsmästaren, som trodde detta så i sanning vara och icke kunde röna, att afund hade stiftat denna begäran, flyttade stickelbärsbusken ifrån sin ort och gaf honom en annan läglighet.

Efter sin omsättning ville stickelbärsbusken icke mera fort, utan var sorglig att påse, fällde sina löf, miste sin grönska, och då man om våren väntade på dess kvicknad och att den åter skulle taga sig, var den alldeles förtorkad. Ifrån samma timme märkte man ock strax, att rosenbusken, jag vet icke af hvad hemlig orsak, efter handen började att aftyna och likasom i sorg öfver sig själf dag om annan fällde både rosor och löf, tills ändteligen en kall vissnad all dess fägring omgaf och den äfven stod förtorkad.

Häraf finna vi huruledes, när den förmögnare harmas öfver sin fattige grannes förkofring och icke lider en annan när sig bo, utan som det sägs äter ut hans förmåga, det då esomoftast händer, att välsignelsen likaledes för den afundsjuke hemligen och efter hand försvinner.

Hvar afund åker fram, står hämnden uppå medan,
Ho nästan stjälpa vill, hans måne går i nedan.

Palmen och cypressen.

Ett palm-, pomerans- och lagerbärsträd samt en cypress voro planterade i en nejd. De förre förekastade cypressen dess ofruktsamhet. Cypressen svarade: «Mina vänner, när I utgören edra utlagor i blommor och frukt, stån I sedan torra och bara; däremot är jag, till åskådarens nöje, alltid grön.»

Kan du, så var gifmild som palm-, pomerans- och lagerbärsträdet; kan du icke, så var fri som cypressen.

Kan du som palmen ej så ymnig frukt frambära,
Så låt cypressen dig behag och frihet lära.

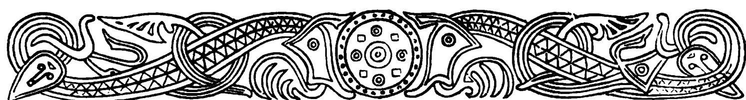
Om nejlikan.

Tulpanen, pionen och liljan stodo i en täck blomstran och ökte mångfaldigt vårens prydnad. Emot det att deras tid var ute, sköt nejlikan sig fram, utspridande sina blad i en behaglig ljuflighet. Bäst hon nu mente, att se de förre jämte sig i stadigt flor och beständig trefnad, fann hon oförtänkt en morgon dem alla vara försvunna och utbrast fördenskull i suckan: «O korta lust! Dessa förebåda mig min bortgång, och kan äfven hända, att jag i morgon icke är mera här.»

Så svikfullt är världens väsende.

Väl oss, om vi i tid vår håg från jorden vände,
Besinnande, att allt skall en gång få en ände!

PASSIONSTANKAR.



Förberedelsen.

Förfärens himlar och beängsta dig, du jord!
Gör rum, du vilda haf, och gif dig utur vägen!
I berg och högar flyn! Hvar skall jag finna ord?
Jag är af sorg bestört, om råd och hjälp förlägen.

Hvi blifver dagen mörk, hvi slocknar solen af?
Hvad är att hälleberg och hårda klippor rämna,
Att dödens fångar gå utur sin tysta graf?
Hvi måste han sitt rof i förtid från sig lämna?

Allt irras i sin väg, allt löper mot sin gång,
Man ser så sällsam ting och under ske i landen.
Det är ej utan sak, naturen lider tvång,
En våda yppar sig, och skada är för handen.

Ack, att det mer beråd [1]) än skadlig våda är,
Ett uppsåt, som ej kan med namn af svaghet skylas.
Här tröttnar handen af, min tunga tystnar här,
Och utaf häpenhet tycks heta blodet kylas.

---

[1]) Öfverläggning.

Omänskligt raseri, tyranniskt öfverdåd!
En hårdhet utan mått och, utom lag, en ifver,
Hämnd utan sky och skräck och grymhet utan nåd,
En bitterhet, som sist med blod beblandad blifver!

Trug, gisslan, hat och hot, tvång, marter, släp och drag,
Begabbelse, förakt, förtryck och trots i nöden,
Betungande af kors, kindpustan, hugg och slag,
Våld, ågång, nidingsvärk, blod, blånad, dråp och döden!

O mörka gärning, den mitt sinne ryser vid,
Hvars like man ej hört, sen världen låg i linda!
O en förkastad dag! O en förvirrad tid!
Förkiuste [1]) Adams barn, hvi ären I dock blinda?

I hårda Juda män, vansläktad Jakobs ätt!
Hvem menen I det är, som I ur tiden skyndat
På ett så mordiskt vis, så obarmhärtigt sätt?
Det är Guds egen son, mot den I er försyndat.

Han, som med väldig arm Israels ovän vann
Och edra fäder ur Egyptens träldom förde,
Lät bergen sila must och himlen regna mann'
Och Farao med häst och man i hafvet körde.

Välsignad Jesu, ack, hvad kunde jag till slut
Uppå min lefnad, som till ändan synes skrida,
Hvad kund' jag hellre än din dödskamp föra ut?
Och sedan lida af uti din' sår och sida.

Jag vill med allo flit min tid så vända an,
Att när jag ser din kropp och hulda leder domna,
Jag då, ell' när dig täcks, beredder vara kan
Och må, på din förtjänst, med dig tillika somna.

---

[1]) Förvillade.

Kom, helge ande, du som stumma tungor rör,
Som i de stela bröst kan ljus och värme sända,
Kom, gif mig kraft och råd, mitt svaga sinne för,
Begynn du själf mitt verk och ända du min ända!

Ur Första akten.

När himlens dunder hörs och dryga åskan går,
Ho är, som då sin röst i höjden låter höra?
Ho är, som jordens tyngd i luften hålla rår,
Som karlavagnen kan uti sin cirkel föra?

Som låter dagg och regn snart droppvis stänka ner,
Snart ur de tjocka skyr med skarpa skurar falla,
Som regnebågen glans af sköna färger ger,
Som vädret ut till storms af dolda rum kan kalla?

Ho skaffar djuren spis, ho delar örnen rof,
Ho föder uti bo de usle korpars ungar?
Ho gifver vattnens kräk allt hvad dem görs behof,
Ho är, som liljan klär utöfver alla kungar?

Det är Immanuel, som om långt om solen bor,
Den väktaren i skyn med här och änglaskara,
Han, som allena är i nåd och gärning stor,
Som säger om sig själf: Jag är den jag skall vara.

Den samme himlens drott och alla härars Gud
Är den, som äfven snart sig till sin pina reder.
Tänk, hur han håller kär en låg och syndig brud,
Som sig till spillo ger, att skaffa henne heder.

*

Ändock, hvart förs jag hän? Min Gud, jag finner här,
Att början af ditt kors, din svåra kamp är inne,
Men hur jag blir till mods, du själfver vittne bär,
Som pröfvar njurar och rannsakar själ och sinne.

Som den vid stranden står utaf det vilda haf,
Med skräck och fasa från dess vida rymd sig vänder,
Så gör ock häpenhet, att jag här tröttnar af,
Jag tröttnar hvar mig ej din ande bistånd sänder.

Du vet hur all min kraft på jorden gjutes ut,
Hur ängslan i mitt bröst och brända hjärta sväller,
Hur tusen suckar gå och spana ditt beslut,
Din död mig helvetet och döden föreställer.

Jag skälfver som ett löf, när skarpa nordan går,
Och kan på intet mer än på din jämmer tänka.
En instängd dvala mig om själfva hjärtat står,
Jag smälter helt i gråt, och mig min' tårar dränka.

Men viken tårar hän och gen min ande rum!
Att tid och tålamod i såra hjärtat spruta.
Så snart min Jesus blir på korset trött och stum,
Så ökens hopetals min jämmer att besluta.

*

Skriftlärde, nu är tid i tiden skicka sig!
Gån, präster, offermän och synagogans visa
Till öfverprästens hus. Gån upp endräktelig
Och gen, för andligt nit, er hvarken rast ell' lisa.

I äldste, skynden er! Det finnes olja nog
I edra lampor, när som lifvets ljus skall släckas.
Förgäten sömn och ro, I ha'n att vaka fog.
Ack, huru lätt vi oss till ondska låta väckas!

I skuggan nattetid sessionen hållas skall,
Det är en sak af vikt, som ej förhalas borde.
De rådslå, frukta dock för folkets öfverfall,
Ty helgen gick uppå och upplopp hända torde.

Märk, hur ett listigt svek och hemligt skrymteri
Sig under namn af nit och helig ifver dölja,
Hur mången räf vill än för skriftlärd hälsad bli,
Och bibeln att förstå, är icke bibeln följa.

Ett rynkadt änne vill till andakt ej förslå,
Det ludna öfvertåg gör icke stenen mjuker,
Där ges ock Belials män bland sjuttiåra grå,
Så är vår gamla värld af synd igenomsjuker.

När oskuld fängslas skall och bli i bojor förd,
De hårda samvets män fast ut på natten sitta,
Men när en rättvis sak skall bli i rätten hörd,
De ej sin ädla tid så fruktlöst spilla gitta.

Hvad orsak var, som då så outsläckligt hat
Hos denna lärda hop mot «Lifsens Förste» väckte?
Hvad, om ej hans beröm, som gjord' så mången flat,
Hans läras djuphet, som de isgrå hufvun skräckte.

Han had' i deras kall ett dristigt ingrepp gjort,
Förändrat Mose lag, det skulle skalken skyla.
Uti hans lära har man falska satser sport,
De ville med hans blod sin heta ifver kyla.

*

Sen, världens myndige, på Guds exempel sen!
Eho, som ypperst är, han vare som den sämste.
Betänken hvad för tröst han dem ödmjukom ger,
När, efter hans beslut, de siste bli de främste.

Här bär det annars till, än världens plägsed är:
Den fattige försmå, den usle undertrycka,
Förakta dygden, som sig mest i armod klär,
Och spotskas emot Gud för någon fåfäng lycka.

Hvad annat äro vi än lemmar i en kropp,
Som böra hjälpas åt hvarannans börda bära?
Den ena handen bör den andra rätta opp,
Ty folkets enighet befrämjar landets ära.

Dock jordske kungar, I, som följen denna sed
Att än de arme två och deras blotthet skåden,
Hvad är att självfve I där läggen handen vid,
När obarmhärtigt I dem under föttren tråden?

Man bygger kyrkor opp och stora offer gör,
Förordnar fattighus, inrättar hospitaler,
Men hjärtats tempel man därhos i grund förstör,
Ty deras kostnad man med andras svett betalar.

*

Tre ting förskräcka mig bland Jesu Syrachs bod,
Som, efter hans beslut, fast mer än döden gälla:
Uppror, förräderi, utgjuta menlöst blod,
Dem har du, usle du, [1]) i verket velat ställa!

O, att ej flere gafs, som i din' fotspår gå,
Som än i denna dag i allt dig äro like,
Som sina fäders arf tänkt främdom furstom få,
Stå efter Kungens lif, förråda land och rike.

Sen landets jämmer, I, som i Guds ställe stån
Och låten hjulet jämnt för hög och lägre löpa.
En frätand' iglahop [2]) förvaren oss ifrån,
Ho döden har förskyllt, bör ej få lifvet köpa.

---

[1]) Kristi förrädare. [2]) En hop, som utsuger folket.

En liten surdeg snart all degen med sig syr,
Och ett besmittadt får gör hela jorden sjuker.
Ho lagen bryta vill, må stå sitt äfventyr,
Och hvartill tjänar lag, när man ej straffet brukar?

Bort, leda osed, bort, att sälja rätt och nåd!
Om längre i vårt land med främ'de krokar fiskas,
Om genom fingren ses med Hamans [1]) smickerråd,
Är fara, att vi än med skorpioner piskas.

Förbannad snålhets synd och åtrås svåra last,
Som människan allt förstånd och samvet kan beröfva.
Du tager hjärtat in, förgiftar det med hast,
De röna bäst din art, som dina anlopp pröfva.

Väl den ett ärligt namn för sig behålla rår!
Det blifver honom mer än tusen gyllne skatter.
Vårt lif är gräset likt, som för en blåst förgår,
Men namnet, namnet man i evigt minne fattar.

*

Vi hafva icke strid allen med kött och blod,
Men måste ock alltjämt i mycken fruktan vara
För världens furstar och de stoltas öfvermod,
De onda andar, som inunder himlen fara.

Hvar männ'ska när sig själf ett kungarike har,
Där själen som en drott sitt regemente pryder,
Förnuftet är dess tron, af minnet råd hon tar,
Dess sinnen ha dess väkt och viljan henne lyder.

Affekter afvog sköld emot sin herre bär,
Dem som en höfvitsman till anlopp satan retar;
Den stygge frestaren båd' här och höfding är,
Och på vår själs fördärf han dag och natt arbetar.

[1]) Den i Esters bok nämnde, för sitt hat mot judarne bekante förste ministern hos persiska konungen Ahasverus.

Jag såg en mäktig här i strid mot annan stå,
Och draken och hans hop som mörker jorden täckte.
Ur deras öppna gap sågs eld och låga gå,
De drogo glödand' sköld och allt i skyn dem sträckte.

Guds folk de satte sig i värn med stilla mod,
Och gåfvo trona post uppå sin högra sida.
På själens vänstra flyg'l der's bön beväpnad stod,
Hopp var i hinderhåld,[1]) beständighet[2]) bjöd strida.

Så brast det ut till fejd. Och desse böde af,
Ehur' med tusen skott de sattes an tillika,
Till dess att Stygis här för tron sig undangaf,
Men bönen allra mest Abaddon[3]) kom att vika.

Med bönen kunna vi allt ondt oss värja frå',
Hvad oss om hjärtat är, för Gud med bönen klaga.
Med bönen trygge fram i eld och vatten gå
Och lede draken i sitt skjul med bönen jaga.

Bön binder makt och våld, bön löser konst och list,
Bön öfver vishet rår, bön klokhet öfverväger,
Bön går med Gud i råd, bön gäller först och sist,
Bön öfvervinner allt, allt bönen när sig äger.

Bed, Kriste, bed för mig! Se af ditt säte ned!
Håll dina böner ej, min medlare, besparda!
Bed Jesu, Davids son, Israels herde bed,
Bed, att min klena tro ej skall om intet varda!

Du vet min börda, du, som allas brister vet,
Jag äger ingen tröst i himlen ell' på jorden
Förutan dig. Du vet min nöd och uselhet,
Jag är dig något lik uti elände vorden.

---

[1]) Bakhåll. [2]) Ståndaktighet. [3]) Afgrundens ängel.

Min kraft har svunnit bort, min styrka tvinat af,
Den täppta lungan mer med möda hämtar anden.
O, huru längtar jag att hamna i min graf
Och någon skugga få uti den kalla sanden.

I jordens sköte, där den stilla hvila är,
Där trugaren ej mer de matta trälar trycker,
Där mjuka mullen oss liksom i famnen bär
Och våra trötta ben i hulda armar lycker.

Dock jag befaller dig min tid och ändalykt,
Min lefnad och min död. Tänk, herre, på mitt bästa!
Och skall jag längre än här lefva undertryckt,
Så tror jag dock, att jag ren utstått har det mesta.

Ur Andra akten.

Har Orfeus fordomdags så ljufligt harpan rört,
Att floder stannat af, att klippor börjat springa,
Att kreaturen slikt med undran hafva hört,
Att träden börjat på sin' grenar ömsom svinga;

Så borde jag fastmer så sorgsna toner slå,
Att allt hvad skapadt är till kval sig måtte gifva,
Att himmelen af skräck sin hvälfning öppna må,
Och jorden ur sitt rum må flytt' och skakad blifva.

Jag, som mig föresatt Guds sons förnedring se
Och i sitt djupsta kval den högste tänkt beskåda,
Som här ett utkast af hans blodsvett ärnar ge,
Och huru Gud och man var råkad uti våda.

Fördenskull muntra opp din klagan och ditt ljud,
Min sångarinna, som är van att sorger lida,
Allt både kvickt[1]) och dödt till allmän ängslan bjud,
För svanens läte an och turturdufvans kvida.

Gör löst din tungas band, en klagovisa te!
Den sorg dig nu kringhvärft, som aldrig haft sin like.
Låt berg och dalar dig ett jämrens genljud ge,
Att dön och gny blir hördt kring jordens vida rike!

Och du, som utan sorg min trogna klagan hör,
Som ej en enda tår vid mina tårar fäller,
Tänk, att utöfver dig jag samma klagan för,
Och att ditt hårda brott jag himlens dom hemställer.

*

Min Gud, jag vänder mig igen din kamp att se!
Du finns, där jag dig än i örtagården söker.
Men ack, hvad glädje kan ditt bittra kval mig ge?
Din plåga som ett haf sig mer och mera öker.

Din ande är förkväfd, ditt hjärta är förtärdt,
Du är af fruktan tryckt, af sky och skräck betagen.
All världens synder ha i svåra band dig snärt,
Ty ligger du ock platt till jorden nederslagen.

Som åskan höga trän och toppar sönderslår,
All grönska sveder opp samt stam och grenar bryter,
Som stormen bleka blad af björken rista rår,
Så är du underböjd och ned i stoftet ryter.

När tysta natten allt i stilla dvala för,
När sömnen faller på och mörker jorden täcker,
När man sig vederkvickt i glada drömmar gör,
Den högstes vrede dig då näpser och förskräcker.

---

[1]) Lefvande.

All himlens fjäderflock till sina nästen far,
Och skogens odjur skjul i dolda kulor njuta,
Men «människones son» ej något ställe har,
Hvarunder han till ro sitt hufvud kunde luta.

O skönsta människobild! Hvar blir din dejlighet?
Din fägring svinner bort, din' kinders purpur viker.
De brutna ögons ljus knappt ljuset skilja vet,
Jag ser och finner dig, dig själfvan icke liker.

Ditt anlets ljufste skick har ängslan plånat ut,
Kring ögonhvarfven syns en dunkel skugga sväfva.
En vissnad har dig täckt och döden blir ditt slut,
Dess töcken syns dig i de mörka moln inväfva.

Jag skräcks och bäfvar för din bäfvande gestalt,
Jag tvingas af det kval, som dig så svåra tvingar.
Uti ett blödigt rys består mitt hela allt,
Min håg som vågen drifs för vädrets vikt och vingar.

Om jag för någon tid ditt kval förglömma tör,
Min tunga vid min gom af vedermöda låde.
Ja, om din jämmer mig ej full af jämmer gör,
Så vare jag utstött från salighet och nåde!

O, att det salta haf min' ögon fyllde opp,
Jag skulle natt och dag min' fel och brist begråta!
Nu vare hvarje flod och alla strömmars lopp
Ett vittne till min sorg och mina ögon våta!

Min själavän, när jag i kamp med döden står,
Låt då din blodsvett mig till kraftig styrka komma!
När glaset runnit ut, när sista timmen slår,
Hjälp, att ditt kors och död då lända mig till fromma!

Ja, Herre Jesu, när min hydda klädes af,
När jorden vill mitt stoft och torra aska gömma,
Unn' mig en hvila söt uti en stilla graf,
Till dess i sinom tid du kommer till att döma!

Ur Fjärde akten.

Utur sitt morgonhus den ljusa solen går
Och med sin gyllne glans bestrålar trädens toppar.
En ljuflig värme hon i blida luften sår,
Och natten smälter bort i daggens pärledroppar.

Så är den natten hän, i hvilken Jesus led
Och mörkrets väldighet med ett sig underlade,
Den jämmerfulla natt, i hvilken Gud var vred,
Men ock den sälla natt, som frid i följe hade.

I trötta sinnen, som i oro hvilat ha,
Upp, gjuten ymnigt ut ert hjärtas stängda dvala!
Vi vele oss igen vår klagan företa,
Och i en sorgsen tid om sorger endast tala.

*

Pilate! lyster dig den konungen att se,
Hvars allmakts spira sig utöfver jorden sträcker,
Han, som i sinom tid kan regn och solsken ge,
Som himmelen med moln, med rimfrost jorden täcker,

För hvilkens röst och ljud de starke gifva sig,
Och gräseliga troll djupt under vattnen ängslas.
De grymma gastar ock sig häfva grufvelig,
Och allt i häpnad flyr, hvad ibland andar fängslas.

Han ställes för din dom, rätt svåra eftersatt
Af dem, hvars fäder han i öknen bistånd gjorde,
Sen han dem fört utur Egyptens långa natt,
Det vrånga släkte, som sin frid betänka borde.

*

Så sker, att rätten måst i malört bytter bli,
Dess honungs sötma af en bitter galla smaka.
Straff utan brott och skuld är våld och tyranni,
Hvad gagnar lag och dom, när rätten hålls tillbaka.

Rättvisans säte jag inunder solen såg,
Det var ett gudlöst folk, som där att skaffa hade.
De ägde igelns art och hennes döttrars håg,
De togo kring sig, och «bär hit, bär hit», de sade.

Rättfärdighet och tro i flykt förjagad var,
De helga stadgar där i vrak och vanbruk lågo.
Man kunde leta ut de hemligaste svar,
Ty deras ögon till förbjudna offer sågo.

Hit hör hvad Syrach lär: Den våld i rätten gör,
Är lik en husvakt, den där ena jungfru kränker,
Den honom är betrodd och han bevara bör.
Ho är i domenom, som uppå domen tänker?

Ack, låten varna er, I hårda samvets män,
Som dels af andras svett, dels eget högmod styfvas.
Det står ännu en dom, ett räfsteting igen,
Då de förnedras sku', som af sitt «inte» yfvas.

Oaktadt rätt och dom, oaktadt lag och bod,
Så varder Kristus sträckt, uttvungen, pint och slagen,
Med strimmor öfverhöljd och färgader med blod,
Och som med vilddjursklor kringrifven, ryckt och dragen.

O grufveliga näpst, hur är din marter svår,
Att köttet ger sig opp och såra huden bränner!
På marken blodet som i klasar lefradt står,
Det går så nära, att han föga till sig känner.

Hvad nånsin smärtefullt och hånligt tänkas må,
En fläckad purpurdräkt, en taggig törnekrona.
För scepter honom rö till smälek tränges på,
En neslig kungaskrud, en skymflig klädebonad!

Han hälsas för en kung inunder spotskt förakt,
I spefull åtbörd man sin knä för honom böjer,
Beler hans myndighet och hans berända makt,
Och i en syndig del sig en och hvar förnöjer.

Det måtte hårdan sten till ynkan hafva rört,
Hans marter tyngre än all sand i hafvet väger.
Hvad under, hedningen har själf det talet fört:
Si mänskan, som dock mer ej mänskoskapnad äger!

Jag mista kan mig själf, när jag det tänker på,
Min tunga utaf skräck vill mig vid gomen låda,
Min' ögon full' af gråt som tunga skyar stå,
O hvad en jämmer är slik jämmer till att skåda!

Ack, kunde jag så visst dig någon lisa te,
Som du, Guds rena lamm, för min missgärning lider,
Du skulle, om ej mer, likväl mig villig se
Att kyssa dina sår, där plågan skär och svider.

Gif, milde Jesu, mig i dina strimmor lott,
Låt mig delaktig af din' blodeströmmar blifva!
Så kan jag, när jag bort till långa hvilan gått,
Min arma själ förnöjd i dina händer gifva.

Ur Sjätte akten.

I salta floder, I, i hafvets djupa blå,
Som nordens höga fjäll med edra strömmar delen,
Upp, gifven eder löst, att mot er källa gå,
Och visen att I er till ängslan skicka velen!

Du sorgsna jord, som än de öppna refvor ter,
I, väder, och du luft, I himlens skyar våta,
Hvad tanken fatta kan, och allt hvad ögat ser,
Upp, hjälpen mig min sorg beklaga och begråta!

Ack, måtte det mig ej till hjärtat såra gå,
Att Gud på korsets träd är pint och dödad vorden!
Mitt sinne, rätt så tidt du detta tänker på,
Gråt, ängslas, dåna bort och kasta dig till jorden!

Den i så allmän sorg ej del och känslan tar,
Ett tigersinnadt bröst, ett vilddjurs kynne äger.
Den sina tankar ej vid detta dödsfall har,
Hans hårdhet hårdan sten och klippor öfverväger.

*

Så länge blodet än i mina ådror rörs,
Så länge anden här i kroppens fängsle finnes,
Så länge Jesu död och namns predikan hörs,
Så länge jag din död med gråt och tårar minnes.

Min själ hon gläder sig af den lycksalighet,
Att du i nödens tid har henne täckts hugsvala.
Det är den största nåd, som någon nämna vet,
Att jag intill min död har om din död fått tala.

Blif när mig Jesu och haf vård utöfver mig,
Ty det åt aftonen och min förlossning lider.
Gör nu mitt fängsle löst och tag mig upp till dig!
Min Gud, jag efter dig och dina hälso bider!

Från solens uppgång skall din nåd förkunnad bli,
Och till dess nedergång ditt lof och ära höras,
När gråhårshvita män och barn, som spenar di,
Ditt rykte och beröm skall jämt på tungan föras.

Upp, stjärnor, måne, sol, luft, himmel, haf och jord,
Allt både kvickt och dödt till Herrans lof jag kallar!
I väder och du vind, väst, östan, sunnan, nord,
Låt höra eder röst, så det i höjden skallar!



NÅGRA POETISKA SAMLINGAR.



Herde- och landtlefvernets ljuflighet.

(Mel. *Är ej vänskap brörs...*)

Är dock fåfängt allt, allt fåfängt uppå jorden?
Hvad kan oss då här ett sannskylldt nöje ge?
Ingen för besvär ännu är friad vorden,
Hvad har fordom skett, som icke än kan ske?
Höghet kan en ej, ej rikdom båta,
Under gyllen duk man sorgset hjärta bär.
Hvarken gagnar le, ej heller gråta,
Fåfängt, fåfängt allt båd' gråt och löje är.

Men att jag mig dock utaf min del må glädja,
Vandrar jag min väg och söker enslighet,
Ensligheten kan min frihet mig tillstädja,
Frihet föder ro och dödar all förtret.
Nöjet är för allt en himmelsk gåfva,
Dock kan ingen nöjd förutan frihet bo,
Frihet endast kan oss nöje lofva,
Nöjet endast kan i frid och frihet gro.

Ack, hvad rolighet på gröna tufvor sitta
Och på bygden bo och bli bland åkermän,
Nyttja lyckans lån och nöjets dammar vittja,
Bärga årets frukt och mångfaldt få igen!

Där kan man sin sorg vid plogen glömma,
Och sin hälsa kan man där med arbet' få,
Uppå hårda strå om rosor drömma,
Rosor drömma om uppå de hårda strå.

Där må lyckan bäst förutan afund främjas,
Oskuld för försåt och falskhet vara fri,
Menlöshet med rätt och rätt med sanning sämjas,
Ärligheten le åt list och lismeri.
Ondskan måste där till rygga vika,
Missgunst, nit och vrede skingras under sky,
Hämnd med hat och hot och lögn tillika
Blekna utaf blygd och bort till fjällen fly.

När vid dagens rand den gyllne morgonröda [1])
Sig om trädens topp och bergens spetsar svängt,
Daggen ock förut har vattnat jordens gröda
Samt på blad och blom sin' pärledroppar stänkt,
Börjar lärkan strax sin visa kväda,
Bjuder herden med sin' hjordar gå i vall,
Luftens fjäderflock sig ömsom gläda,
Mana ekos ljud och bergens återskall.

Spaka fåren sen i blomsterängar beta,
Gettren gnaga moss af sten och bergen grå
Och det späda gräs på ludna kullar leta
Ell' af blad och barr sin rika föda få.
Herden mellertid dem sammanlockar,
Blåser i sitt horn, och där han ledsen [2]) är,
Han de mogna bär i marken plockar
Eller ock sitt namn i björkebarken skär.

När sig solen sen till skymningsdalen lutar,
Bryter han sig löf utaf de gröna trä,
Sjunger så en sång ell' uti hornen tutar,
Under spel och sång han drifver hem sitt fä.

---

[1]) Morgonrodnad. [2]) Trött på att blåsa.

Då ses herdebarn i marken springa,
Lekar, lust och skämt i gräset börja på,
Och herdinnor sig med herdar svinga,
Intill mörkret täckt det vida, hvälfda blå.

Bonden af sitt bruk och vid sin slöjd sig gläder,
Gärdar om sin jord, sin åker, äng och by,
Noga aktning ger på ondt och vackert väder,
Vet hvad göras skall i nedan och i ny.
Snart för vattnets folk försåt han ställer,
Snart han luftens fä och skogens boskap tar,
Snart han grymma djur och björnar fäller;
Sällan ledsnar den, som något göra har.

Städse han på lust, på vällust aldrig tänker,
Aldrig han sig tvår med röda drufvors blod,
Är han ej tillpass och något honom kränker,
Styrker han sig helst af rena källans flod.
Och fast han sitt bord ej präktigt dukar,
Han bland blomster dock har bryta lärt sitt bröd.
Måttligheten han för krydder brukar;
Och hvad gagnar dock ett syndigt öfverflöd?

Hvad lycksalighet, hvad glädje, fröjd och fromma
I de låga tjäll och tysta hyddor bo,
Där som frid och lust på törnebuskar blomma,
Säkerhet och hopp på gröna ängar gro.
Fåfängt, fåfängt må allt annat heta,
Intet nöje jag förutan frihet vet,
Säll den nöje lärt i frihet leta,
Hvila är hans sömn, hans arbet' rolighet.

Betraktande af Guds allmakt och godhet,

alltings fåfäng- och förgänglighet, döden och den tillkommande roligheten.

Arla då solen i höjd en morgon skinande blyste,
Och öfver högar och berg dess strålande anlete lyste,
Rätt då fåglar och djur af vinterns långliga dvala
Väcktes och hördes om ann' uti skog och i markene tala,
Började mig därvid Guds under i tankarne rinna,
Som vi fjärran och när uti allt det skapade finna.
Ja, jag ville häraf hans lofs betraktande lära,
Ty de skapade ting förkunna skaparens ära.

O, huru härliga lys' det blåbestjärnade fäste!
O, huru prydliga kläds den jord vi bygge och gäste!

Våren tedde sig an med blomster tusende sköna,
Skiftande blader och färg, blå, hvita, gula och gröna.
Åkrarne härliga stod' uti växt och i skjutande gröda,
Bärande örter och gräs med margfald spisning och föda.
Djuren smygade fram ur skyggiga gömslen och skogar,
Samlade sig till språng å slätter och skallote mogar. [1])
Somliga sig med rof och spaksamt somliga närde,
Och de gamle sin art och åtbörd ungarna lärde.
Fåglarne kvittrade gällt på trädens toppar och grenar,
Fiskarne i sitt stim slogo ut de blankote [2]) fenar.
Vattnet skilde sin våg för glupske, fnysande hvalar,
Bäckar bröto sig hän genom ängar, lunder och dalar.
Svanen simmade snällt, afmätte vikar och floder,
Seglade med sitt dun förutan styre och roder.

---

[1]) Kala moar. [2]) Blanka.

Hafvet skummades opp, och vågorna vrängdes i våder,
Lade sig åter i stillt, som man ett lugnande skåder.
Vädret fläktade fram, ett ljummigt sväfvande delte
Och uti aspars löf med sakta susande spelte.

Dock, allsmäktige Gud, hvad mer du dråpliga gjorde,
Finnes af allt ditt verk i dino heliga orde.
Ditt «blif ljus» uti hast sig fram om mörkrena trängde,
Så att klarhet och sken sig kring om rymderna svängde.
Himmelen i sin krets förmår du visliga vända,
Och ditt välde är sträckt allt intill världenes ända.
Kvällande brunnar och språng du opp ur jordene leder,
Stridande strömmar och fall öfver höga klipporna breder.
Bland den fjädrade flock, som ner å markena svingar,
Klär du präktiga ut påfågelns fjäder och vingar.
Höken uti sine flykt du lärer söderut hasta,
Dufvorna ägnas en art, att de sig tumla och kasta.
Åtelen är till reds för solmotstarrande [1]) örnar,
Växter, fänad och djur för rambeväpnade björnar.
Lejonet i sin jakt med rof du gläder och mättar,
Du ger korparna spis och deras ropande lättar.
Du vet tider och stund, när hafvande hindarna föda,
Huru de tvingas i nöd, du vet deras ängslan och möda.
Hästenom får du mod, hans hals rätt sirliga pryder,
Och han rasar, enär trumpeten klingar och lyder,
Han förfäras ej lätt för spjut och glimmande glafvar,
Fnyser och fälas och fräs', där han i stridene trafvar.
Du med mäktigan arm den oxen Behemot [2]) häfver
Och Leviatan [3]) uti sin styrka dämpar och kväfver,
Där hans sprutande dock är bloss och eldiga strimmor,
Och hans nysande som ett sken förfärliga glimmar.
Ja, med ett endaste ord du allt hans rasande saktar,
Skönt han järn som strå, som intet kopparen aktar.

---

[1]) Som stirra mot solen. [2]) Den i Jobs bok omnämnda vattenoxen eller flodhästen. [3]) Den i gamla testamentet omtalade draken eller krokodilen.

Härvid, helige Gud, mig rätt ett rysande tvingar,
Och jag signar till jord med helt utmattade vingar,
Men din nåde igen mig kraftiga fattar och förer,
Och min häpenhet hän som moln förskingrar och störer.

Nu så vida sig här din allmakt grundar och sträcker,
Lika så vidt dina nåd, din godhet flödar och räcker.

Mänskan felar ej råd, konst, klokhet och tarfliga funder,
Visdom, snille och vett, hon är dina gärningars under.
Henne du allt uti våld, uti makt, i besittande gifver,
Att till vatten och land hon en behärskare blifver.
Hon kan silfver och guld af bergens innersta leta,
Pärlor ur flodens djup hon kan påfinna och veta,
Hvar diamanterna fås ur bergens hårdaste klyftor,
Och hvad vore så högt, dit hon ej tankarna lyfter?
Hennes ä' skog och mark, lid, lund, land, ängar och hedar,
Allt hvad å jordenes vidd sig ökar, ymnar[1]) och breder,
Hvad utur hafvet fås, hvad nånsin flytande hvälfver,
Ström, flod, dammar och djup, sjö, bäckar, brunnar och älfvar,
Hennes ä' välde och prakt, gunst, ynnest, höghet och ära,
Men huru få finns de sin höghet rättliga bära?
Ja, hon njuter och har hvad nånsin henne behagar,
Glädje, hugnad och fröjd, lust, löje och roliga dagar.

Men huru stor hon är med ovärderliga gåfvor,
Är det allena ett lån af snart förgängliga håfvor.
Hvad står stundelig ej för tid och öde i fara,
Hvad kan grundadt och fast inunder solene vara?

Himlarne må sig uti sitt lopp förnya och vända,
Hafva de dock ett mål och deras skiften en ända.
Alla jordiska ting, huru de syns yfvas och braska,
Samla sig åter i mull och mötas igen i sin aska.

---

[1]) Tillväxer.

Allt far undan och flyr, och när en tid här är liden,
Skall den yttersta tid ock göra en ända på tiden.

Jag såg glädje och lust sig mätta i kämpande flöde,
Men jag märkte därhos ett hotande, sorgeligt öde;
Bäst jag vände mig om, så hade de snarliga svunnit,
Och deras rum var sen ej mer när hopene funnet.
Vidare såg jag ock hän till tidens tvång och elände,
Och mig mötte besvär, ehvart jag fikte och vände.
O, huru bundet är allt, huru svår vår bärgning och föda,
Visdom, dårskap och vett, allt, allt är jämmer och möda!
Dårenom händer ibland, som han allt visliga gjorde,
Och den vise igen som dårenom ägnad och borde.
Den ogudaktige med den frommas lycka bekrönas,
Den gudfruktige med den argas plåga belönas.
Skicklighet ej till gunst, ej konst till rikedom hjälper,
Hvad den ene gett hopp, en annan skadar och stjälper.
En af fängelse förd blir höjder å kungliga tronen,
Annan af konungabörd måst lämna scepter och kronan.
Sådan är världens art, sed, skick och svikliga lycka,
Somliga lida förtryck, och somliga andra förtrycka.

Ytterst kommer här an den svultne och hungrande gästen,
Tysta hyddornas drott, som rider å blackote hästen,
Släktutödaren, ja, den trumpna, ohyggliga, gamla,
Toma och tunna, som jämt vill fånga, fälla och samla,
Döden, syndenes son, obeveklig af ängslan och böner,
Ytterst hälsar ock han på Adams döttrar och söner,
Dem han å olikt sätt om lif och lefverne bringar
Och med grufliga makt dem hotar, trycker och tvingar.
Somliga han uti hast och pinsamt somliga späker
Och sina fångna i mull till mal och förödelse vräker.
Detta är ändan å allt. Och ho kan skilja i grafven
Konungaspiran, ho kan åtskilja tiggarestafven?
Mänskan, kommen af jord, till jord måst' snarligen komma,
Likt en dröm, en ström, ett gräs, ett glas, ene blomma.

Sen, I dödlige, sen en sorgligt lysande spegel,
Och påminnen er jämt er bortgångs lära och regel!

Om uti saligit hopp I döden i tankarne bore,
Han er icke så svår, så alltings faselig vore.
Ty så gruflig han är, dem ej hans nalkande lida,
Lika så ljuflig är han dem honom tröstliga bida.
Och hvad ville han väl mot de behjärtade våga?
Bruten är ju hans udd och bräckt hans skadliga båga.
Döden dödar oss ej, han vill i tällande frälsa,
Döden är kroppens död, och döden är själenes hälsa.
Han gör ett hastigt tal af all vår träldom och möda,
Följer oss i vår graf, när vi äro stela och döda.
Han afkläder oss ock, men strax vår nakenhet höljer
I den svalkande natt och uti grafvena döljer,
Lämnar oss i vår frid och om oss dörrena sluter,
Där vår aska sitt hägn af vårdande andarne njuter.

O, huru sälle ä' de, som i jordene ligga och hvila,
I den vänaste jord, dit de från nödene ila!
Där ej arbete mer de trötta skuldrorna tvingar,
Men de döda ha ro inunder nattenes vingar
Och ej plågor och tvång af hunger och nakenhet känna,
Eller att kölden skär, ell' hettan mera må bränna.

Hvarifrån alle i hast vid domens nalkande väckas,
Då när högarna fly och djupa dalarna skräckas,
När basunerna gå och gällt i luftene stötas,
Att vid sådana dön båd' döde och lefvande mötas;
Då de bedröfvade sig af Guds åskådande mätta,
Och en evighet gör dem åter unga och lätta,
Där de i strålande sken som tindrande stjärnorna lysa
Och både klarhet och glans samt ljus och härlighet hysa,
Där den härliga stad när Gudi och lammena blifver,
Som sina borgare jämt ett saligt väsende gifver;
Där vår längtan och lust med annan löpa i vädje, [1])
Där ej natten är natt, men dagen sällhet och glädje.

---

[1]) I kapp med hvarandra.

De fyra elementen.

(Ur en grafskrift.)

Allting fiker till sitt ämne,
Allt sitt hemvist längtar till,
Hvad vi under solen nämne,
I sitt väsen vara vill.
Eld och vatten, luft och jord,
Hur de dela makt och välde,
Dock i sitt bestämda ställe
Blifva efter Herrans ord.

Elden fria luften söker
Och åt höjden svävand' far,
Gnistrar, sprakar, dammar, röker,
Hvar han icke öppning har.
Utur jordens stängda vrå
Öfver bergen han sig häfver,
Fräter allt hvad honom kväfver,
Att han frihet vinna må.

Vattnet, som så sällsamt flyter,
Har så mångahanda lopp,
Snart det utur skyn sig bryter,
Snart ur jorden kväller opp.
Hvart som helst det rinner af,
Bort i sjöar, strömmar, floder,
Samkas dock till sina moder
Och det vida vilda haf.

Vädret, skönt vi icke veta,
Hvar dess rätta tillhåll är,
Vill de dolda rum dock leta,
Där dess hvila vara plär.
Bäst vi höra till dess gny,
Att det fälas, fnys och fräser
Samt i stormand' vrede hväser,
Måst det i sitt dolda fly.

Jorden, som utur sitt sköte
Tusenhanda alster bär,
Örter, gräs och frukter söte
Och hvad likt och olikt är,
Måste med sin' växters slag,
Med det minsta frö och blomma,
Till sin jord tillbaka komma,
Följa all naturens lag.

Solen, hvilken ljusast brinner
Af all ljus på himmelen,
Till det rum, där han upprinner,
Dit hon skyndar sig igen.
Hvart man synen sända vill,
Hvad vi höre, hvad vi nämne,
Allting fiker till sitt ämne,
Allt sitt hemvist längtar till.

Freds- och föreningskväde *)

till konung Georg I af England.

1726.

Du styrer, store kung, ett mäktigt folk och land,
Och trenne flottor du med ens ur hamnen reder,
Så snart din' segel gå ifrån sin sälla strand,
Sig in- och utom Belt din makt tillika breder.

När afund ond af art, inunder hemligt svek,
Had' åter spilla tänkt den vunna fred i norden,
Hon ögat sneda måst åt dina segelstreck
Och sucka, att din makt så högt är vuxen vorden.

Snart ser hon sunnan till, hvar dina kölar gå,
Snart hur de nordan hän och snart åt väster sträfva,
Men strax en spansk och ryss dess spröten skåda få,
Af häpenhet de inom fasta bommar bäfva.

Dock, hvad en fåfäng skräck är eder kommen å,
I häpne stammar, I, hvad månne er förfära?
De flyttand' läger, som vid edra bommar stå,
Ha inga vredebud, men friden till att bära.

En tvifvelaktig ro dem endast hågad gör
Att nordens säkerhet i närmre sikte taga
Och att de svarta troll, som tvedräktsandan rör,
Ur hafvets rymder bort till mörka gömslen jaga.

Så vidt som salta Belt sin stolta bölja för,
Och oceanen sig kring vida världen gjuter,
Så vidt, o tappre kung! dig denna ära bör,
Att genom dig, näst Gud, Europa hvila njuter.

[1]) Originalet på latin.

Trofasthet i nöden.

Nalkas till mig Gud, min tröst,
Du, som har mig återlöst,
Hör ett nederslagit ljud,
Ack, min Herre och min Gud!
Själen, själen jämrar sig,
Och jag släpper icke dig,
Förrän du välsignar mig.

Jag är ned till jorden böjd,
Och förgäten af all fröjd,
Ensligheten gör mig mätt,
Sorg och tårar är min rätt.
Den min vän och broder var,
Hemligen sig undandrar
Och mig tidt på tungan har.

Mina matta ögonbryn
Skåda efter dig i skyn,
Ögat ser till bergen opp,
Till dig, Gud, min tröst och hopp!
Själen har ej återhåld,
Om du håller dig fördold,
Gör jag på din himmel våld.

Hvad är jag, att du mig kväl,
Jag eländig syndaträl?
Ett förtorkadt stoft och ler,
Som ett väder pustar ner.
Hvad är jag, jag usle man,
Att du dig så ställer an
Och uppå mig vredgas kan?

Jag begär ej lefva få,
Ty mitt lif är kval ändå.
O, att dock en stilla död
Slöte båd' mitt lif, min nöd!
Döden mig ju vinning bär,
Som i Kristo dödad är,
Dö och skiljas jag begär.

Ack, min Herre och min Gud,
Hör ett nederslagit ljud!
Nalkas till mig med din tröst,
Du, som mig har återlöst!
Själen, själen jämrar sig,
Och jag släpper icke dig,
Förrän du välsignar mig.

Auktorens saliga förtröstan och slutsång.

Nu sluter sig min vandring och min möda,
Nu, Gud ske lof, min jämmer sluter sig!
Nu får jag se för dagens morgonröda,
Hur Gud, min sol, han evigt lyser mig
O, huru glad min själ till frid jag sänder!
I tankar jag ren vistas utom mig,
Jag flyttar bort, och till de sälla länder,
Nu, Gud ske lof, min jämmer sluter sig!

Liksom en dröm nu är och snart försvinner,
Ett ovisst visst oss ger att hugnas af,
Som strömmen bort i modrens sköte rinner
Och samlas I det vida, vilda haf,

Som skuggan, bäst hon syns, har undanfarit
Och blott en skymt utaf dess väsen ger,
Så är hvad jag i denna världen varit,
En dröm, en ström, en skugga och ej mer.

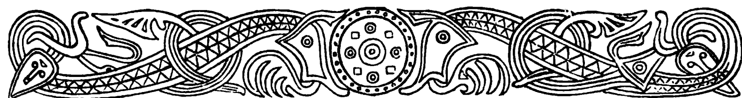
Nu fån I ro, I trötta leder, smaka,
I, hvilkom ro i världens öde trytt.
Jag önskar ej min vandring mer tillbaka,
Sen jag har hit till kalla skuggan flytt.
Hur hvilar sig min kropp i kyle sanden,
Och i sitt rum en ljuflig svalka får,
Hur gläder sig hos Gud den sälla anden,
O, huru väl mig dock på slutet går!

Här får jag mig i vällustströmmar bada,
Mitt förra kval har glädjen svulgit opp,
Gud gläder mig, som gör de trogna glada,
Si, vunnen är min längtan och mitt hopp.
Fullkomlighet och ljus min själ omgifva,
Slätt ingen man min stora sällhet tror.
Ack, gode Gud, hur skall jag dock beskrifva
Det rum, där som din nådes fullhet bor!

Som fåglar små sig ganska glada göra,
När solens sken dem lockar ut till ro,
Men rätt så snart sig åskan låter höra,
Strax söka upp sitt hus, sitt hem och bo,
Så söker jag min säkerhet att njuta,
Här torde bli, ho vet, en usel tid,
På det, om Gud sin grymhet vill utgjuta,
Jag hvila må och sofva sött i frid.



BILAGOR



I.

Några sällsynta tillfällighetsdikter af Jakob Frese.

Förutom de i Freses egna upplagor af hans skrifter samt i Hansellis samlade kollektion af desamma intagna poetiska alster har endast ett fåtal dikter kommit i dagen, hvilka icke ingå i dessa arbeten. För närvarande känna vi endast nio tillfällighetsdikter, hvilka icke återfinnas i samlingen af skaldens vitterhetsarbeten. De äro följande:

1) En lyckönskningsdikt «Till Respondenten Wällärde Herr Johan Franseen». Ingår i en dissertation under Anders Prysz' presidium «Expositio transformationis lacrymarum Heliadum in Electrum» och meddelad i lefnadsteckningen s. XX.

2) En bröllopsdikt vid Magister Carolus Laurbecchii och Jungfru Margareta Elisabeth Flachseniae biläger i november 1708. Ingår i en latinsk festskrift «Facula connubialis in festo copulationis Mag. Caroli Laurbecchii et Virg. Margaretae Elisabetae Flachseniae ipsis nonis Nov. 1708». Af diktens sju strofer äro de fyra första meddelade i lefnadsteckningen s. XXI.

3) Den sig at giffta hastar minst
Blijr giffter först; har thet til vinst,

af Ett emellan Philogamon och Atisandron Förelupit Sam-Taal, beslutit då Handelsman Johan Fredrik Bagge med Jungfru Edla Magdalena Spieker, I Åbo Ett Echta-Förbund slöt den 23 Januarii 1710.

4) Att Een Leyonmarck i Norden
Är til kärlek uptänd worden,
Moot en Pärla fijn och raar,
Man medh frögd i dag erfahr.

Då Kongl. Maijt:z, wår Allernådigste Konungs Tro-Man, och Vice-President, wid den Höglåflige Kongl. Åbo Hoff-Rätt, uthi Stor-Furstendömet Finland, Den Wälborne Herren, Herr Sven Leyonmarck, Medh Dygd-Edle Jungfru, Jgf. Margareta Spieker, Slöt ett Christlåfligit Ächta-Förbund, uthi Stockholm Anno 1711».

5) Forsee tin Dotter när tu kan,
Gif Henne en förnuftig Man,
Då Handelsmannen Henrich Siliachs medh Jungfru Catharina Ruuth sammanvigdes Åhr 1714.

6) Hieltars Berömm och Allmänna Öde Wid Fältmarskalken Grefve Axel Sparres Skilnad ifrån Werlden, som skiedde den 31 Maij 1728.

7) Epithaphium öfver Landshöfdingen Sven Leyonmarck, som den 26 Julii 1728 afsomnade.

8) Öfwer Förnäme Bruks-Herren Adam Jacobson Leyell, som den 22 Martii 1729 afled.

9) Den Saliga Dödas Tacksäijelse til sin K. Svägerska, Åhreborna och Dygderika Matrona, Christina Christiana Hanssen, Sal. Handelsman Herr Hans Freses Efterlåtna Äncka. — Ingår i den i Bilagan III aftryckta grafskriften öfver Frese och meddelas i sin helhet i lefnadsteckningen s. CXVII.

Af dessa tillfällighetsdikter äro n:o 1—4 Freses äldsta vitterhetsstycken, skrifna redan under hans studenttid i Åbo, medan n:o 6—9 äro hans sista kända poem, diktade kort före hans död. De förstnämnda uteslöt han från sina samlade dikter, antagligen emedan han räknade dem bland de ungdomliga och omogna alster, hvilka han icke fann «värdige at framgifvas». De sistnämnda åter förblefvo osamlade, emedan de framträdde efter det hans sista diktsamling redan hade utkommit från trycket. De flesta finnas i Kongl. bibliotekets i Stockholm samling af tillfällighetskväden, n:o 5 och 7 endast i universitetsbiblioteket i Lund, n:o 6 äfven i Helsingfors universitetsbibliotek. Af de tidigare införa vi här den för Frese ovanliga n:o 3 och den ganska sällsynta n:o 5 och af de senare n:o 6—8, af hvilka den sistnämnda är af särskildt intresse.[1]

[1] Af n:o 5 och 7 har jag erhållit afskrifter genom benägen medverkan af professor Wrangel i Lund. Afskriften till n:o 3 har ställts till mitt förfogande af d:r V. Vasenius.

1.

Den sig at giffta hastar minst
Blijr giffter först; haar thet til vinst,

af Ett emellan Philogamon och Atisandron
Förelupit Sam-Taal, beslutit då
Handelsman Ehreborne och Högvälachtad
Herr *Johan Fredrich Bagge* med
Ehreborne och Dygdädle Jungfru
J: *Edla Magdalena Spieker*, I Åbo
Ett Echta Förbund slöt d. 23 Januarii 1710.
Af The Hedervärde Contrahenters Skyldig-
hörsamste Jacob Frese.

Philogamos.

Gud tröste mig min usla Möö,
Af sorgen blifver iag vist döö,
Jag sörjer qvijder ynkelig,
Och öfver måttan jämrar mig,
För thet iag ey mehr gifftas kan,
Ell' få mig en högt önskad Man:
Jag vil rådfråga andra nu
På hvad sätt iag kan blifva Bru;
Ty iag är gammal uthan tvijk,
Och icke mehra Jungfru lijk.
Min panna haar nu fårar fått,
Och kindens rosenfärg bort gått,
Att iag är i förtviflan satt,
Och sörjer både dag och natt,
För thet att iag min Moder kär
I all ting icke lydt så när.
Jag tror at iag vist måste döö
Och blifva nämder käring möö.

Atisandros.

Af tahlet käns en snart igen.
Men hvad tro för ett diur är den,
Som sig med mig vil gee i tahl;
Jag tror hon haar sin ähra fahl.
Jag vil här ey inlåta mig
Uti vidlyftigt tahl med tig:
Men svarar genast kort om godt
Att jag än aldrig haar förstådt,
På hvad sätt thet vil taga lag
För qvinfolck frija någon dag;
Titt höfliga afträde tag,
Thet är allenast mitt behag.

Philogamos.

Gud tröste all hielp uthe är,
För mig så fieran såsom när;
Ey vil mehr någon öron haa,
Att höra thet som iag nu saa.
Ach ach mig arme stackars took!
Då vor iag föga vijs och klook,
Om inthet iag på samma sätt,
Thet för mig tyckes vara lätt,
Skull ställa mig som Morkär min,
Med sitt exempel gett mig in;
Och sökia gärna uti lag
Ungkarlar vara til behag.
Med litet iag begynna skall,
Thet hielper oss i sådant fall,
Ty ähran lider ingen meen,
Fast om man ey är alt förseen
Att leka nathugg tikketak
Och stundom bruka höfligt snak;
Om man sig bland och rolig gör,
Och siunger vijsor som sig bör,
Att giöra tijden med them kort
Samt drifva ledsamheten bort;
Fast tå skul följa, man begiär:
Thet föga tienar nämnas här.
Så veet ey någon hvad man gör,
Och then är galen som thet föör
Kring Staden uth, men giömmer grant,
Hvad hon har fått rätt som en pant.

Men iag kanske ey doger mehr,
Ther till, ty ålderdomen leer
Åt mig, och tycks mig förebrå,
Att iag nu nästan är för grå.
Ey någon Ungkarl åth mig leer
Med blinkand öga ingen seer,
På mig nu mehra: men iag har,
Thet svåra mig än qväljer, qvar,
På hvad sätt skal iag mig betee
Att dock min önskan måtte skee.

Atisandros.

Med Eder låfvade vähl iag
I tahl mig intet gee i dag,
Men effter I på galen bog
Nu ären hel och hållen nog,
Och I haa bitit här i lag
Af skammen hufvudet i dag,
Så vil iag några Ehra skähl
Förlägga, ty I menen vähl,
Att Ehrt tahl var besprängt med salt,
Men thet var slät bevänt med alt,
Och bara ijdel göke roop
Som hängde ingen ting i hoop.
Ett gammalt ordspråk lyder så
Om iag mig rätt kan minna på:
När Abboten han tärning bär
Det bäst för munken spela är.
Ther med förstås att tienare
The blij förförde när the see,
At theras Herrar föregå
Med ond exempel them, rätt så
Är thet och fatt med Eder nu
Som önska gärna vara Bru.
Ehr Moder får rätt ringa prijs
För thet Hon giort sig alt för vijs
Och hafver velat Ehr bedra
Thet I med egen mund nu saa.
Aas lockar fuller örnen uth,
Man måste lijkvähl veta huuth.
För Gud och menniskior är ledt
Thet har iag hört och sielfver sedt,
När man såledz sin lefnad föör
Och sig, rent sagt, otienlig giör,

At träda rätt i Gifftermåhl.
Ey Jungfruns ähra sådant tåhl:
Men then som nu vill giffter blij,
Hon måste väl omkring sig sij.
För all ting haa sitt hopp till Gud,
Och vaka med san Böne-liud.
Om han tig haar beskärt en vän
Så får tu fuller äga den;
Sij så är jag af Moor min lärd
Therföre är hon heder värd,
Ty skall också med största ijd
Iag henne tiena allan tijd:
All ord skal man ey svara till
Thet giöre hvem som giöra vill.
Med stilla tijgande minsan
Man sig rätt vähl försvara kan,
Ty mången took är frågeviis
Och vinner icke ther med prijs.
Fast hon vil giöra sig förklook
Hon är och blir ändoch en took.
En took, som dygd och ährbarheet
Ey achtar, mera fråga veet
Än tijo viisa, som förstå
Ey flättia, kunna svara på.
Ett vil iag ännu säija tig
Thet rät nu föll i sinnet mig:
Fast I Ehr gärna giffta vill,
Låtz at I ey haa hog der till.
När maat åt fisken häfs i åån,
Så flyr han straxt med hast der'från.

Då desse två så taltes ved,
Som det just varit deras sed;
Så tycktes vår Herr Brugumm kär
Sagt för sig sielf på luur så här:
Jag haar sökt här tils mig en vän
Men ingenstädes funnit den,
Hvars tahl mitt hierta så vähl rört
Som den sitt tahl här senast fört.
Til Henne vil iag ställa mig.
Den andra låta blij för sig.
Kanskee iag kan doch Ja förmå,
Fast Hon nu annors teer sig så.
Sij Skalcken fick han och ey thet
Han effterstod på artigt sätt.

Ehr Lycka ey beprijsas kan,
At I fådt blifva Hennes Man;
Ty Dottren här i sanning går,
Uthi sin Käre Moders spår,
Och äplet faller långt ey bort,
Från Trä, som man thet säger kort;
Ja Dygden Henne ammat op,
Och zijrat ifrån Tåå till Top;
Som I och nu få heta Broor,
Af skönste Möö som hoos oss boor.
Hvad som från Spieker kommit fram
Och är der hoos af Wittfotz stam,
Thet är alt uthi största floor,
Wittfotars Dygde-låf väl groor.
När Iag en lijten Gåsse var,
Och kunde knapt det ordet Fahr,
Väl nämna, iag reen kunde då,
Wittfotar nämna een ell' twå.
Godt Arfve-godz godt Ryckte är,
Godt Ryckte felas inter här.
Tro fritt man utaf hvar mans mund,
Hör them berömmas margelund.
Ja hela thet Förnäma Huus,
Är lijk en Lyckta och ett Lius,
Med några andra få i rad,
För Hela hela Åbo Stad.
Men Herre Jesu thetta paar,
Som sielf här sammanhionat haar,
Gif them hvad the sielf önska sig,
Thet beder iag så innerlig.
Låt thenna Hans så såta Vän,
Med Honom uti Himmelen,
Uti sin Frögde-fulla Saal,
Blij räknad bland Gudz barnas taal.

Jacob Frese.

2.

Forsee tin Dotter när tu kan/
Gif Henne en förnuftig Man.
Tå har tu giordt en gierning god/
Så lyder Jesu Syrachs bod* Cap. 7 v. 27.
Wedh hwilket bod blef undersökt/
Hwad mången Jungfrus qwahl förökt.

Då

Handelsmannen

Ehreborne och Högwälachtad/

Herr HENRICH

SILIACHS

Medh

Ehreborne och DygdEdle Jungfru/

Jf. CATHARINA

RUUTH,

Sammanwigdes;

Åhr Siuttonhundra Siu/ och Siu ännu ther til/
På tridie Månaden som går fram för April;
Til twenne resor Sex addera Siu ännu/
Så har tu samma Dagh/ then Dagh är nämst till 20.

Af

JACOB FRESE,

Wiburg.

På thet jagh icke glömsk mot Wänner heta må/
Moot them som blod och börd förbinder migh så nära/
At jagh på intet sätt medh fog kan undangå/
Nu när jag seer wår Brud sin Brude-krona bära/

Med mindre jagh ock dehl i Hennes wälgång tar;
Med mindre jagh ock glad migh ställer medh the glada;
Så twingar migh min frögd at skrifwa thesse rar.
Förmodar at thet eij blijr uthtydt til min skada.

Föräldrar I/ som Gudh Lijfs-Plantor har beskiärt/
Them I ock skatta för the bästa Ägodelar/
Ty Sonens wählstånd är för alt en Fader kärt/
Och Modren märker brist när Dottren något fehlar.
Hur' händer thet doch än hwad för så offta händt:
At både Faar och Moor förseer sin Dotters Lycka?
Ibland the bågen haa förhögt och hårdt bespändt/
Och då/ at Pijhlen skal så långt wäl flyga/ tycka/
Som the haa målet satt: men som the wilja högt/
Ock han i sådant fall/ fådt alt för korta wingar;
Så ha the offta medh sin skada thet försökt.
Och finna: Högmod är som mäst til Jorden twingar.
Om man til ranckot Skiep wil taa förhöger Mast/
Och på en liten Bååt wil stora Segel hissa/
Så störtas the i qwaf uthaf en wäder kast.
Hwar thenne Gåta lär af sigh wäl kunna gissa.
Ibland så wålla the i ett så wichtigt wärf/
Som giftas är/ at eij een Jungfru sielf får wälja;
Skiönt ther på hängia må thes lycka/ ell' förderf;
Hwar tycks ju wara nämst sin frijhet sielf at sällja.
Migh syns/ een Mö bör haa en frihet eij för frij
I alle alle fall skal wähl thes Moor få råda/
Så när som uthi ett/ som kallas Frijerij;
Och ther widh böra the haa lijtet säija båda.
Exempel: Om een Mor wil mana Dottren sin
At taa en kraftlös Karl/ en Karl som fehlar mycke/
När Dottren säija tå: neij kära Moder min.
Ach ja; ty thet beror mäst på ens eget tycke.
Hwad hiertans sorg at see/ när som en unger Mö/
Then meer bekantskap har medh Brudsäng/ än medh båren/
Blijr twungen til at taa en Man som snart skal dö;
Skal dö/ men dör eij för än hon har samma åhren;
En Man (at föra hijt hwad som ens annors är)
Then uthan Brillor eij kan henne rätt betrachta/
Och all sin bästa Kraft uhr Kruset läppia plär;
En Man then hwar man wil för ringa wärde achta;
Som tör wäl flere fehl än åhret dagar haa/
Til at förtiga här hans sinnes stora lyte.
Doch mäst beswärligt är en sådan Juncker taa
Som rest til Frankerijk' och lämnat ther sitt snyte;

Och thet tör skee (ty wärr') om man seer noga kring/
För stånd och wärdighet/ och mycket annat mera:
Men then som säljer bordt sitt nöije för nån ting/
Thes gifte må man högst til ingen ting werdera.
Ty skal en Faar och Mor som wil sin Dotter wähl/
Taa Syrachs råd i acht och så medh fogh uthkeesa.
En wäl förnuftig Man/ som hafwer wet och skiähl/
Och Hustrun föda kan och wil föruthan neesa.
Än meer; men nu är nog/ hwad giörs thet migh behof/
At jagh ens annors skog wil medh min yxe fälla?
Jagh seer reen wädret knaft ty wil jagh kasta lof/
Och resan af beråd til Brud och Brudgum ställa;
Ach! tusend sälle I som medh hwarannan få/
Hwad ögat önskar see/ hwad hiertat wil begära/
Wår Brud har Plåten/ och wår Brudgum äfwen så;
Och hwad i än eij ha kan Gudh Ehr wähl beskära.
Men Jungfru Brud ännu står ett af alt igen/
Ehr bör uthöfwer hof/ Ehr Mor förthenskul ähra/
At hon Ehr wähl försedt medh en förståndig Wän/
Then som medh handel lärdt sigh rijkeliga nähra.
Jagh wil emedler tijd af Ehr Exempel taa/
En hwar i synnerhet och alla ther til råda/
At the sku wåga sigh ju för/ ju heller sta
Om thet så lyckligt går som nu för Eder båda.
Kom sku wij gifta oss Ungkarlar i gemeen;
Fast alla klaga sigh uthöfwer swåra tijder.
Thet är ju swårare at hålla sigh alleen.
Och när thet swårast blijr då först blijr Gudh oss blijder.
Kom lått oss taa hwar sin/ en blijr then andras Wän;
Naturen lärer oss wår fordran jämpt utdehla.
Jagh saknar ett hoos migh/ thet måst jagh ha igen/
Tror äfwen at ett ting hoos Jungfrur lärer fehla.
Men tror I skiöneste som här på Jorden trifs/
Som medh Ehr däilighet naturen öfwerwinna;
I Änglar/ Jungfru folck / troon/ när så tider gifs/
Fast jagh är ingen Gudh/ wil jagh ha en Gudinna.
Och hwem är icke then som tå wil följa migh?
Och hwar fins icke then som tå wil redo wara?
Doch/ tu Min Flicka thet förordar jagh medh tigh/
At när jagh ödmiukt beer så skal tu gunstigt swara.
En Mö af fembton/ men ännu eij tiugu åhr/
Hwad tycks Ehr Swänner wor' hon icke wärd at äga?
Hwars wärde Gull och Sölf och all ting öfwergår:
Ty hon har lärdt sin ord lijk som på skålar wäga/

Har mun i hiertat sitt; ach! liufste Qwinno-slag/
Jagh är/ jagh är förnögd när jagh Ehr blåt får skåda/
Om nu så ringa ting kan öka mitt behag/
Hwad skal han blifva tå som om Ehrt alt får råda?

VOTUM.

Carm. Heroicum,

Ewige Gudh/ låt Brudgum och Brud wälsignade warda;
Haf tina nådh/ tina gåfwor/ och rådh/ för bägge osparda.

Öka i alt/ mång tusend' falt theras öflige handell/ .
Främja så wähl/ till Lijf och Siäl/ theras allmänne wandel:
Att både the/ uthi wähl och i wee/ tin hielp måge röna.
Wärdigas här/ och sidst them ther/ medh ähra bekröna.

Een Gåtha.

Hwem kan gissa? Hwem kan weta?
Hwad the fyra Bröder heta/
Hwar af alle ting bestå/
Som i Wärlden finnas må.
Then skal Elden aldrig bränna/
Then skal Luchten alltijd känna/
Then skal Jorden födan skänckia/
Then skal Watnet aldrig dränckia.
Men then nu eij hittar på
Hon skal heta Syster-Fiolla
Han thet nampn Pehr Plebs behålla/
Och sigh aldrig giffta få.

3.

Hieltars Berömm

och

Allmänna Öde,

Wid

Fordom Kongl. Maij:tts och Sweriges Rikes högtbetrodde Mans, Fäldtmarskalks, samt Öfwerstes af Wässmanlands Infanterie Regimente.

Den

Högwällborne, nu hos Gud i Ewighehen Salige Grefwens och Herrens,

Herr *Axel*

Sparres

Skilnad från Werlden, som skiedde den 31 Maij 1728 hwarpå des andelöse lekamen den 5 November nästföljande, med ansenlig Solemnitet och Likpredikan i Kongl. Riddare-Holms Kyrckian begrofs:

Hafwandes Högbemälte Herre blifwit född den 9 Januarii 1652, och således lefwat 76 Åhr 4 Månader och 22 Dagar.

Företedt

af

Jacob Frese.

O! hwad en Usell ting det med Oss Menskior är:
Wi födas till at dö, och lefwa till at lida;
Wår Lifstid räknas ut i möda och beswär:
Och ytterst måste wi en omild död förbida.
Från Kungens egen Borg, till den som går wid plogen,
Fin's ingen, som ej är til denne Skiörden mogen.

Den fienden i Fäldt, och innom Fästen sökt;
Mot Kulan satt sitt Bröst: och Eld och udd giordt möte:
Den *Rikets* Heder med sin egen Heder ökt:
Och ändtlig hunnit opp till Åhrans egit Skiöte;
Han måst, ehuru wahn att Tappert föra Glafwen,
Omsider mattas af, och tröttna uti Grafwen.

Wårt *Swerge;* hwilket jämt de Raska Kiämpar födt,
Som ur sitt kalla Land med warma hiertan tågat;
Som dämpat Öfwerdåd; och Wåld til ryggia stödt.
Sitt Blod, *för Landzens Frid och Allmänn frihet* wågat;
Som där sin säkerhet och ro förwärfwa täncka
Hwar Kulor hagla ner, och hwassa Sablar bläncka.

Dett sitter offta än med Handen under Kin,
Sin Hiältar repar opp och Landzens Barn begråter;
Och när en otänckt Sorg och Saknad träffar in,
Då för's det til sin Sorg och förra klagan åter;
Hälst när de gamle dö, som öfwerlefwat Striden;
Som *Riket* satt i Frid; men få ej nyttia Friden.

Wi sakne en i dag af *Rikets* Wärde Männ,
I hwilkens Ådrar Blod af Tappre Hieltar runnit;
Men ock hwars egen drifft eij förr har wänt igen,
Förr'n han til Åhrans Högd, som mäst hans fäder hunnit;
Gått alla Grader fram, om dem en Stridsman taler,
Tills han then äldsta satt bland Swerges Generaler.

Des Låf och Wapne-Frägd ej nog wärderas kan:
Han war i Carols spår och snälla flygglar öfwad;
Stod ofta *Kungen* närmast, då striden skull' gå an,
Hwarpå han komma såg en Seger oförtöfwad.
Ja, han till mångens harm wann så sin Hiältes tycke,
Att fast han Sanning talt, han aldrig talt för mycke.

I öde öknar, och kring wida wilda Fäldt,
Hwar inga wägar fants, har han sig wägar letat;
Sin dyra Konungs dygd til efftersyn sig stält;
I Siöar summit fram, och i Moras arbetat.
Det war, då Swea Drott besökte främde Länder.
Det war, då Giötha Folck måst låna huus i Bender.

Ty har den Stora Kung, som nu wårt Rike styr,
Och ägnat honom rum bland sina Trogna vänner;
Har räknat hans Förtienst och hans Person så dyr,

Att Marskalks-Stafwen blef förtrodd uti hans hänner.
Förutan mycken Nåd, som här förtegen blifwer;
Men eij förtiges i dess höga Creditiver.

Så fin's och icke en som des Befähl åtlydt,
Den där eij nämna wet, hwad han i Sparren miste;
Hwad swaghet fehlat har; det har han wäl uttydt;
Men arghet han i töm och tygel hålla wiste.
Spakfärdighet och Blygd har kunnat undgå fruchtan;
Men dierf förmätenhet han hållit under tuchtan.

Det, *Högwälborne Fru*, det torde trösta Ehr,
At Eder *Herres* död rör *Kung* och *Land* och *Rike*,
Hwar tar man något som i hast kan säija mer?
Om icke det? att han i Tro hafft få sin like,
Det plägar skaffa tröst in under kors och aga,
Att hopen mycken är af them som sorgen draga.

Med denna Öfwerskrifft jag slutar till hans Graf:
Här hwilar den för Kung och Rike Tappert stridde;
Den och i Trones Kamp sin wäg eij wikit af,
Och derför fick then lön som han i hoppet bidde.
Nu har han sagt farwäl Kung, Rike, Marskalks-Stafwen,
Begiärar intet mer; men nöijer sig med grafwen.

4.

EPITAPHIUM

Öfwer

Kongl. Maij:ts och Sweriges Rijkes

Tro Man och Landzhöfdinge,

Fordom Högwälborne, nu hos GUD Salige Herren

Herr SVEN LEYONMARCK,

Som den 26 Julii 1728 afsomnade och den November derpå föliande till sin andelösa Lekamen

I Skederö Kyrka lades till hwila

fattad

Af

JACOB FRESE.

Besinna Wandringsman! hwad du för ögon ser
En *Graf*, hwar wanskligher sin Spindelwäf utbreder
Men ock en *bleker hamn*, som at betrackta gier,
Hwem där är lagder, till den långa hwilan neder.
Hwad han för andra ägt: hur' han sin wandel förde:
Om *Motgång* honom mer ell' *blida lyckan* rörde.

En Man, som uplyst wett, och wijshet hafft om bord,
    Ett qwickt och liust förstånd: en kiäck och mogen hiärna;
Hwars Eld eij blifwit släckt uti vår kalla Nord.
    Hwars klokhet trängt sig fram så widt hans tankar ärna;
En Man, som lärt förstå, som gifwit war at weta
Hwad många fåfängt och förgiäfwes effterleta.

Den, se'n han giedt sig ut på wärldsens wilda haf,
    Och offta *Storm* och *Lugn* med lika sinne pröfwat;
Bland salta wågors skumm bli't förder til och af:
    Försökt de falska skiär och tålamodet öfwat,
Har, *bäst han högden hin't*, *och lyckan warse blifwit*
Stält in sin kosa, *och ur farten sig begifwit.*

Imedlertid har han den tunga Steen han wält,
De swåra kall han fört, berömligt wetat skiöta;
Fått många Kongens bref, hur' wäl han alt bestält
Gått tryggt de wägar fram, hwar afwund plägar möta
Så att bland *Kongens Män* och bland de Swea *Lärde*
Har *Kong* och *Lärde Män* hafft honom högt i wärde.

Nu när han såleds lagt sin Ämbets-börda ne'r,
Han sedan stigit opp till wijshets höga Säte,
Sedt Jordens runda an som ett föracktligt ler,
Om hwilket wij likwäl med sådan Ifwer träte
Har sagt: *Det är den prick, som allmän oro wåller,*
Är det wäl wärdt, att man sig wid, ett Inte håller?

Och när han närmre sig inunder ögon stält,
Att trälsamhet, förtryck och Flit Föracht plär föda
Han med den *Wise* kung det Wisa witzord fält:
Hwar mycken klokhet är, där är ock mycken möda;
Och därför tyckt att den minst brukte tiden illa,
Som uti alt är glad, och bor i roligt stilla.

En GUD, ett Ögneblick, en långer Ewighet
Han sedan fram för alt har giedt sig at betrackta;
En GUD, som dålder är, men alting ser och wet:
Et Ögneblick, som kårt, men dock är högt at achta,
En långer Ewighet, på den så sällan tänkes;
Där anten ewigt qwal, ell' ewig Glädie skiänkes.

Och därmed har han *Wärld* och *Lycka* sagt Farwäl,
Och sig med den som *En,* men doch *Treenig* enat,
Har frälst den dyra pant, sin återlöste Siäl,
Den han i *Christi* blod igenom trona renat.
Det är den ädle skatt, som annars eij förwaras,
Det är den höga skiänk, hwarmed wår Rätt förswaras.

Här ser du, hwad i hast om honom nämnas kan,
Du winner hans beröm, om du hans *Dygd.* har inne;
Men om här något fins, som äfwen dig går an,
Så märck därwid och läs, och lär och lägg på sinne.
Ach! måtte wij som jämt i säkerhet oss sänka,
En GUD, Ett Ögneblick, En Ewighet betänka!

5.

Öfwer
Förnäme
Bruks-Herren
Wälborne
Herr *ADAM*
JACOBSON
LEYELL,
Som den 25 Martii 1729 Saligen afled, och den 27 därpå följjande i Stockholms Store Kyrcka lades til hwilo;
Skref detta
Jacob Frese.

Ändock den Högste undt Oss Fred,
Och giedt Oss Bröd att qweckna wed:
Sielf wattnat Land och Rike så,
Att *Korn* och *Must* ej tryta må:
Att Träden burit ymnig frucht,
Och Marcken spridt en härlig lucht:
Att utaf Jorden flutit Märg,
Och Hannog utaf Hällebärg:
Att Haf och Siö och Wattnens Lopp
De Rike dammar öpnat opp;
Så att den Arma Lazars Slägt
Är åter worden wederqwäckt;
Och Åkermannen, på sitt sätt,
Af glada dagar blifwit mätt;
Så klagas dock än lika wäl,
Och klagas icke utan skiäl,
Att både in- och utom Belt
Med Swänska handeln är bestält.

De Segel, hwilka här ifrå
Til fiärran hamnar pläga gå,
Och plöija Hafwets blöta Plan,
Den wida wilda *Ocean;*

När de sin bärgning återbragt,
Och fahran ha till ryggia lagt,
Ju föga mer der's winning är
Än utstådd möda och beswär;
Hwaraf det ändtlig föllja will,
Att Allmän Armod sätter till:
Att Skieppen, som från stapel gå,
I egne hamnar wräkas må,
Och förr'n de sökt en främmand led
Här wattusiuke siunka ned.
Och fast wårt land, uppå sin lått,
En Rik och ymnig tildrägt fått,
I det de Moss-grå skarpa Bärg
Ha innan till en fägre Färg,
Och hårda Mallmen, som man ser,
Sig lika som till giäsning gier;
Så ta'r ett annat Folck den winst,
Och wåre egne äga minst.
De Främ'de söka sig ikring,
Och winna alt för föga ting:
De handla här till wår förtret,
Och suga landets ymnoghet:
Hwarhos de icke ha fördrag
Att, under skien uthaf *Förlag*,
När någon liten skuld är giord,
Dra till sig både Grund och Jord.

Men huru länge skall det så
Uti wårt Arma *Manheim* gå?
Se'n till, I trefne Swea Män,
Att skudda från Ehr Oket än;
Bewaren Fäderlandzens Rätt;
Ty gammal häfd ej häfwes lätt.

Den Man, som lägges blek på bår,
Och till det tysta samfund går,
Som nu sin ögon sammanlagt
Har tagit detta wäl i akt:
Har följt sin' ädla Sinnens fart,
Att undersöka Bergens Art:
Har alla hinder undanrögt:
Och ej med andras Kalfwar plögt:
Om Landets wälfärd wist sig öm,
Och wunnit Heder och Beröm.
Har sin handtering sielf förstått

Och tagit inga falska mått:
Giordt hårda Jorden len och miuk,
Förmedelst ett försiktigt *Bruk:*
Ej hängt vid drafwel och wid skumm,
Men lämnat sunda tanckar rumm;
Ty har ock honom fallit till
Hwad lyckan sparsamt dela will,
En rik belöning af hans Nåd,
Som främjar allas wärk och Råd.

Tror, at wårt Rike mycket mist,
När uppå slike Män blir brist:
När fasta stöder ryckas hän,
Och swaga grenar bli igien.

Sorgbundne! sörjen detta fall,
Om Sorg på Saknad följja skall;
Dock tagen af hans wandell tröst,
För Edre nedertyngde bröst.

Gåån trötta ben i Jordens skiöt,
Ehr Sömn och Hwilo ware söt!
Gåån bort, och sluten dören till,
Till dess sig wreden sakta will.
När Tidsens längder ända få,
Sku I till Eder del upstå.



II.

Tacksamhetsrunor öfver Freses Passions-tankar.

I en i Stockholm år 1764 hos Peter Hesselberg tryckt skrift «Pamelas oskyldiga Tids-Fördrif i Enslighet», första stycket (s. 14—15), ingå följande «Tacksamhets Runor öfver Fresens Passions Tankar»:[1])

Den håg och drift, som mine tankar fört,
At se Dit werk, på detta kärleks fälte,
Förnyar nu min wördnad för wår Hjelte,
　　Som, med sin död, afgrundzens magt förstört:
Hans kärlek har jag sedt i floder strömma,
Hans faders hjerta utaf nåde ömma,
　　Och Sonsens lydnad, under Fadrens hand,
Och bådas kärlek för oss arma trälar,
Som sänkas bordt, med kroppar och med siälar,
　　I fasans grop, i ångrens swalg och land.
Du detta wärk för mig så lifligt målat,
At Nådens Sol uti min siäl har strålat:
　　Utaf Din nit jag finner hiertat rört:
Jag ser, med frögd, de röda drufwor spricka,
Som sku min siäl i döden wederqwicka,
　　Och andan re'n til Himmelen upfört:

[1]) Finnes i Zetterströmska samlingen i Universitetsbiblioteket i Uppsala, hvarifrån jag erhållit en afskrift genom vicebibliotekarien doktor Aksel Andersson. Professor Wrangel uttalar i en skrifvelse till mig den förmodan, att Tacksamhetsrunorna i denna skrift äro omtryckta och att de antagligen hade sett dagen kort efter «Passionstankarnas» utkommande.

Din wärda hand kan jag ej fyllest lofwa:
Som skänker oss en så förträflig gåfwa:
    Dig heder bör, men wördnad Honom sker,
Som lät sig sielf, af Nåd och Mildhet, döda:
Se Konungen för trälen måste blöda!
    Det undran ger.
Du Almagts Hand, som mig ur djupet dragit,
I Dopsens flod, med Andan Din, rentwagit,
    Ifrån den synda-smitta, jag har ärft:
Din röda klädning mig den hwita skaffar:
Förfärlig i Dit straff; men Dig sielf straffar,
    För skam och laster, dem wi oss förwärft.
    Så wist Din Nåde wins, så wist Din kärlek rår,
    Så lät, för Din förtjenst, mig dö i Dina sår!



III.

En grafskrift öfver Frese.

Bland tillfällighetsdikter i Kongl. Biblioteket i Stockholm finnes följande i lefnadsteckningen omtalade grafskrift öfver Frese:

En sunder Siäl i siuklig Kropp:
Ett Lijf när Lijfwet hörer opp.

Öfwer

Secreteraren

Åhreborne och Högachtad

Herr

Jacob Frese,

Hwars af långwarig Siukdom utmattade efterlefwor til sitt Hwilorum i St. Mariæ Kyrckia den 2 September Åhr 1729 i Stockholm hederligen befordrades.

Til dess välförtiente efterminne wälment betrachtadt och lemnadt dem närmastom

J. Sorgen.

(Memento mori)

På twenne pelare har Sällhet byggt sitt hus,
En Siäl af moget wett; En Kropp af önsklig trefnad.
Hwaraf den lilla werld kan ha en säller lefnad,
Som stora werlden styrs af twenne stora lius.

Hwar Pallas täcka hand har slaget up sitt tiäll,
Fast det än wore klädt i grofwer wallmars tröja,
Der kan sig Siälen jämt i helig lust förnöija:
Är hälsan ock der hos så är man dubbelt säll.
Men skulle uti twång af beggom giöras wahl,
Då bättre är en kropp som städz af krämpor mattas,
När i den bättre del ei sundhetz reglor fattas.
För kernan ingen tar ett tomt och kernlöst skahl.
Inunder hårdan press gier drufwor fram sin safft
På fikonträetz gren den söta fruchten sitter,
Fast träetz smak i rot, och barck och löf är bitter.
I siukdom ofta fins hos sinnet dubbel krafft.
En blomma luchtar väl på egen rot och stam,
Då liufligt regn och dagg dess blad och rötter fuchtar;
Trycks hon ell' torckas up, hon ännu bättre luchtar,
Den krafft, som förr war dold, måst då i wercket fram.

* * *
* *

Hwad skrifwas borde om Herr Freses lefnadz lopp,
Skull' innom korta ra'r ohelt och stympat blifwa;
Jag doch uppå dess graf allena det wil skrifva:
Han had' en Sunder Siäl uti en Siuklig Kropp.
Han had' en siuklig Kropp, insänckt i dödlig sot.
Det jernet fijltes nog men blef ändå förrostat.
På läkedomar har han stora medel kostat;
Men soten war för starck, der fans ei hielp och bot.
Han had' en siuklig Kropp; nu Sängen tala får:
Ach wist' jag hielp och bot för en förtärder lunga!
Min bräder nötas ut af en odräglig tunga,
Den jag alt stadigt bär i fem samfälta åhr.
Han had' en siuklig Kropp; han sielf wäl klaga må,
Jag är ett Sceleton, min ben wäl kunna täljas.
Hur' länge skal jag i de torra benen qwäljas?
O död? o kära död! kom hielp mig här ifrå!
Han had' en sunder Siäl. Hwad Himlen slutit had',
Det wille han med trotz ei dierfligt emot strida;
Men uti sachta mod helt willigt dra och lida.
Om wänner sörgde han doch war förnögd och glad.
Han had' en sunder Siäl. Af wercket kan förstås,
At Kroppsens swagheet har åt Siälen kraffter gifwit,
Och sinnetz ädla art til höga ting updrifwit,
Som eljest, kan ske, ei så mogna kunnat fås.
Han had' en sunder Siäl. Här nämnas må med tack,
Dess många wackra werck med slögder penna skrifne

Til allas ro och gagn i liuset wälment gifne.
Fast ofta lönes slikt med klander, lyt' och lack.
Han had' en sunder Siäl. Ho som dess skrifter sedt,
Och på förståndetz wicht rätt kunnat öfwerwäga,
Hur' orden wägit up mot saken, lärer säga:
Jag stundom gråtit har, men stundom liufligt ledt.
Han had' en sunder Siäl. Det är ju utan twist,
At han på Pindi kull i wår tid högt upklifwit,
Och ensam sig till prijs en lagercrantz bortrifwit,
Slik' foglar finner man ei uppå hwarje qwist.
Men sij, wår tids Poët doch nå'n olycka har,
Den hiernan spenner högt han anten siuklig blifwer,
Ell' såras mången då man nå't i verskonst skrifwer.
Sen hatas sanning, om hon frambärs täckt ell' bar.

* * * * *

Den sunda Siälen har nu ymsat om sitt bo,
Flytt på den säkra ort, der högsta Sällhet niutes,
Gått til det lifwet, som af ingen död beslutes,
Och niuter efter sorg en ouphörlig ro.
Så länge nå'n är qwar af Musers lärda tropp,
Så länge läsas kan hwad skrifs och trycks på linne;
Så länge blir hans namn i stadigt ähreminne.
Så har wår döda lijf när lijfwet hörer opp.





IV.

Svenska akademins medalj öfver Frese.

År 1866 lät Svenska akademin prägla en minnespenning öfver Frese. Då man ej ägde tillgång till hans porträtt — något sådant har ej heller senare blifvit uppdagadt —, fick skådepenningens åtsida endast framställa hans namn, omgifven af en lagerkrans, med däromkring tecknade ord: *Fama non facies posteris manet* (hans rykte, ej hans bild, går till eftervärlden). På frånsidan ses en man i forntidsdräkt sittande med blicken riktad uppåt och spelande på en Davidsharpa. Omskriften (ur Horatius): *Præsentia numina sentit* åsyftar, att han erfor gudomlighetens närvaro. I afskärningen läses: *Vox candida desiit MDCCXXIX* (hans rena stämma tystnade 1729). Enär Frese var bördig från Finland, ägnade akademin universitetet i Helsingfors ett exemplar i guld af ifrågavarande skådepenning «såsom en gärd af svenska vitterhetens förbindelse till det gamla brödralandet», såsom det heter i akademins Handlingar.

Minnesteckningen öfver Frese författades af akademins ledamot professor G. Ljunggren, som framhöll att

akademin på detta sätt velat uppfylla plikten att uppställa på sin rätta plats en skald, «som förflutna tider oförtjänt satt undan i glömskans skymslen». Sveriges stormaktsvälde sammanstörtade under Freses tid och har aldrig blifvit återupprättadt, men den blida skaldens sång har öfverlefvat «tidens stormar och tidens oro». Ljunggrens sympatiskt skrifna äreminne innehåller den första utförligare karaktäristik af Freses diktning.



V.

Melodier och musik till Freses dikter.

På Freses tid var det ännu vanligt, att poeterna skrefvo sina dikter till kända melodier, för att de icke blott skulle läsas, utan äfven sjungas. Så gjorde äfven Frese. Till ett icke ringa antal af hans dikter är melodin angifven. Hans religiösa sinnelag föranledde honom att företrädesvis välja psalm- och koralmelodier. Så är, för att endast anföra några exempel, Freses kväde «I glada morgonstunder» (Valda skrifter s. 21) diktad efter melodin till H. Spegels psalm «Nu hvilar hela jorden», och Freses klagosång «Under min långsamma och svåra sjukdom» (Valda skrifter s. 16) har samma melodi som J. Boëthii psalm «Zion klagar med stor smärta». Till en af den karolinska tidens mera bekanta melodier, komponerad af kapellmästar G. Düben till Samuel Columbus' ode «Hvad är det åt, att jag mitt sinne kväljer», har Frese författat icke mindre än trenne sånger och ett lika stort antal dikter till den populära melodin till P. Lagerlöfs Elisandravisa. En gång, i sin «Ofreds klagan» (Valda skrifter s. 26) har han lånat melodin till Wivallii dikt «Libertas, ack du ädla ting». Slutligen finnas ett par dikter, t. ex. kärleksvisan «Alla nymfers prinsessinna» (Valda skrifter s. 70), om hvilka det angifves, att de sjungas «under sin egen melodi», hvilket dock icke torde betyda, att poeten själf satt musiken, utan att någon musiker komponerat melodin enkom till den ifrågavarande dikten.

Det är också ett talande vittnesbörd om Freses dikters popularitet, att samtidens mest berömda musiker och kompositör, hofkapellmästar Johan Helmich Roman[1]) satte musik till ett stort antal af Freses dikter. Frese synes ha varit Romans älsklingsskald, och det förefanns äfven en stor själsfrändskap mellan skalden och hans tonsättare. Liksom Frese var äfven Roman besjälad af en varm religiös tro. Att värdigt framställa bibelordet «i toner, så lefvande och kraftigt, som han kände, det ansåg han som sin lifsuppgift». Till ingen annan samtida skalds dikter har Roman komponerat så många melodier som till Freses.

I Kongl. musikaliska akademins bibliotek i Stockholm, där största delen af Romans kompositioner förvaras, finnas icke mindre än 17 tonsättningar till följande dikter af Frese:

1) «Allt far undan och flyr» (Ur Betraktande af Guds allmakt och godhet, Valda skrifter s. 157).

2) «Skicklighet ej till gunst» (Ur samma dikt).

3) «Min lefnadsdag, du alla dagars plåga» (Hansellis upplaga s. 110).

4) «Min glädjedag» (Hanselli s. 111).

5) «Lyckans sällsamma lopp» (Hanselli s. 112).

6) «Hvad står till råds» (Hanselli s. 112 och 121).

7) «Förnöjlighet» (Hanselli s. 121).

8) «Mitt hjärta rörs af fröjd» (Ur Vårsången 1716, Valda skrifter s. 6).

9) «I fåglar, vilda djur» (Ur samma dikt).

[1]) Denne tonkonstnär, som blifvit kallad den «svenska musikens fader», var född 1694 i Stockholm och således samtida till Frese. Under en till London år 1714 företagen studieresa blef han elev af den berömde Händel och fullbordade sin musikaliska utbildning under dennes ledning. 1721 blef han vice och 1727 ordinarie hofkapellmästare. Roman afled 1758. Han efterlämnade i manuskript ett betydande antal tonsättningar och skall äfven ha förärat «vackra samlingar af tonstycken» till Åbo akademi, där de dock vid den stora branden 1827 gingo förlorade. Sin största betydelse hade Roman som andlig tonsättare. Jfr *F. Cronhamn*, «Några anteckningar om Johan Helmich Roman», Stockholm 1885.

10) «Min andakt skynda dig» (Ur samma dikt).
11) «Gud, alla härars Gud» (Ur samma dikt).
12) «Kom tysta enslighet» (Valda skrifter s. 82).
13) «Herren är min hälsa» (Hanselli s. 354).
14) «Jag vet på hvem jag tror» (Hanselli s. 354).
15) «Jag vet att min förlossare lefver» (Hanselli s. 354).
16) «Änden kommer» (Hanselli s. 354).
17) «Låter, huxa dig om, och lär, hvad myrorna lära» (Valda skrifter s. 37[1]).

Det är nästan uteslutande andliga dikter af Frese, till hvilka Roman satt musik. Egendomligt förefaller det att Roman funnit melodier till ett så rent didaktiskt poem som «Betraktande af Guds allmakt och godhet», och till icke mindre än fem af Freses epigram (N:o 13—17). Anmärkningsvärdt är äfven, att Roman icke sällan komponerade olika melodier till skilda strofer i samma dikt. Så finnas icke mindre än fyra tonsättningar till Freses Vårsång år 1716, hvilken dikt särskildt synes ha anslagit Roman. Stundom sammanställer han strofer ur olika dikter under en gemensam melodi.

Af Romans kompositioner till Freses dikter meddelas här nedan några prof. Afskrifterna af de originala handskrifterna ha benäget genomsetts af direktor *Martin Wegelius*, som äfven arrangerat de tre första med utfördt pianoackompagnement. För den rätta uppfattningen af dessa tonskapelser från en längst förgången tid har direktor Wegelius gifvit följande anvisning:

Romans kompositioner till Freses dikter äro — efter den tidens sed — skrifna för sångstämma och mer eller mindre besiffrad bas. Meningen var att ackompagnatören på klaveret skulle utföra den sistnämnda jämte im-

[1]) Ofvanstående uppgifter har jag lyckats erhålla genom tillmötesgående af bibliotekarien vid k. musikaliska akademiens bibliotek d:r Mauritz Boheman. Kopieringen af musiken har för min räkning verkställts af musikdirektör C. F. Hennerberg. Utom ofvanstående kompositioner finnes i Uppsala Universitetsbibliotek, där en del af Romans musikaliska handskrifter förvaras, en tonsättning till Freses dikt «I lyckans blinda dårar».

proviserade mellanstämmor. Reglerna för denna numera föga odlade konst finner den härför intresserade i Ph. E. Bachs «Über die wahre Art Klavier zu spielen.» De Romanska kompositioner, hvilka varit tillgängliga för utg., och af hvilka några helt visst äro ägnade att lifligt intressera den musikkunnige, meddelas här till större delen i originalgestalt[1]), endast tre med utfördt piano-ackompagnemang.[2]) Af de sistnämnda är sången «Mitt hjärta rörs af fröjd» antagligen tänkt för *mansröst* (tenor): de i slutet förekommande oktaverna mellan sångstämman och basen kunna knappast annorlunda förklaras. Likaså visst kan den af tidens tand nästan fullkomligt oberörda skönheten i melodin «I fåglar, vilde djur» komma till sin rätt endast om den utföres af *kvinnoröst*. På den sjungande ställer denna, likasom öfriga i samlingen ingående längre stycken, ungefär samma fordringar som en medelsvår aria af Händel, således icke små. Den breda fras- och satsbyggnaden förutsätter såväl en skolad röst som ett intelligent föredrag.

---

[1]) Så när som på att den i sopranklav skrifna sångstämman här återgifves i diskantklav.

[2]) Äfven i dem är sångstämman återgifven i sin ursprungliga gestalt. För de i den förekommande förslagsnoterna gäller Bachs allmänna regel: förslaget tager från efterföljande not *utan* punkt hälften, från punkterad not två tredjedelar af dess tidsvärde.

„Skicklighet ej till gunst."

(Ur Guds allmakt och godhet, Valda skrifter s. 157.)

J. H. Roman.

han allt vis--li--ga gjor-de, Och den

vi--se i-gen som då--re-nom äg-nad och bor-de.

„Mitt hjärta rörs af fröjd."

(Ur Vårsången 1716, Valda skrifter s. 6.)

Lento.

Mitt hjär--ta rörs af fröjd, min blod af gläd---je

simile.

jä - - - ser; Jag sjun-ger Her - rans lof och hans be-

röm jag lä - - - - - - ser, Ej an - - nat än hans pris på mi-

na strän-gar slås; Hans ros, och an - nat

ej, jag på min pi - - - - pa blås.

„I fåglar, vilda djur.“

(Ur Vårsången 1716, Valda skrifter s. 5.)

Andantino.

I fåg - lar, vil - da djur, och allt hvad el - jest

p

an - das Låt vå - ra rö - sters ljud till Her-rans

p *poco i poco crescendo*

ä - - ra blan - - - - - - - - - - - - - - - - - - das, till Herrans ä - - ra,

dolce

till Her-rans ä - - - - - ra blan - - - - - - - - - - - - - - - - - - - das,

cresc.

till Herrans ä - - ra blan - - - - - - - - das; Allt —

dimin. *p*

— — hvad andas, låt vå - ra rösters ljud till Herrans

crescendo

Adagio. *à tempo.*

ä - - ra blan - - - - das. Och om mitt gläd - - - je-

f *p*

rop ej hörs, ej hörs till lam - mets tron, Så

skall min ty-sta suck, så skall min ty-sta

p *dolce* *espress.*

suck dock dock vin-na e---der ton,

dock vin---na e--der ton.

tr *tr*

p

Och om mitt gläd--je-rop ej hörs till lammets

tron, så skall min ty-sta suck dock

p dolce *pp*

vin----na e--------------------der ton.

tr

f

„Allt far undan och flyr."

(Ur Guds allmakt och godhet, Valda skrifter s. 157.)

Presto.

Allt far un-dan och flyr, och när en tid här är

p f

li - - den, Skall den yt - ter - sta tid ock

gö - ra en än - da på ti - den. Him-lar-ne må sig ut-

p

i sitt lopp för-ny - a och vän-da, Haf-va de dock ett

f

mål och de - - - - - ras skif-ten en än - da.

Al - - - la jor - di - ska ting, hur de syns yf-vas och

p *f*

braska, Samla sig å - ter i mull och mötas i - gen i sin

a - ska. Allt flyr un - dan och flyr, och

p *f*

när en tid här är li - - den, Skall den yt - ter - sta

tid ock gö - - ra en än - da på ti - den.

Min lefnadsdag.

(Hansellis upplaga s. 110.)

Min lef- - nads - dag, du al - - la da - gars plå - ga,

För - akt och tvång är en - dast din för - må - ga!

Dock säl - le tid, som fyl - ler Guds be - hag,

För dig får jag sist lef- - va u - tan än - da,

fast jag nu räds, hvad sorg, hvad sorg mitt

lif kan hän - da, Min lef - nads - dag, min lef - nads - dag!

Min glädjedag.

(Hansellis upplaga s. 111.)

Min gläd - je - dag, den jag med ti - - - den hin-ner,

O e - vig - het, där allt mitt kval för - svin - ner,

Högst säl - le tid, som upp - fyllt Guds be - - hag; Du

gör, att jag ej nån - sin mer be - - kla - gar, Min

Lyckans sällsamma lopp.

(Hansellis upplaga s. 112.)

tän-ken I, att jämt med ö-det bråt--tas:

När flå--------------kot folk till hamnen

tr

för---de bli, Till ham-nen för-de bli; När framgent,

framgent fort er mö--da mot--gång fö-der, Er

adagio.

mö--da mot-gång fö-der, Er flit för-akt. När

à tempo.

fram - gent fort er mö - da mot - gång fö - - - der, Er flit för-

akt, O, mi - - - - - - - na mot - - - - - - - - - gångs

brö - - der! Hvad tän - ken I? Hvad tän - ken I?

„Hvad står till råds.“

(Hansellis upplaga s. 112).

Vivace.

Hvad står till råds? Det bä - sta sku' vi hop - pas! Ho

vet hvad dag vår lyc - kas trä vill knop-pas? Vår tid tör

bli än - - - nu en an - nan tid; Låt oss vår väg,

vår väg i him - - lens vård be - - - - fal - - - - - la, Hans

vis - - - het är ett grund-löst haf — — — — — — att

t

Adagio.

sval - - - - - la, Ty lid och bid. När

t

Vivace.

vå - - - ta skyr drifs an af sun - nan vä - der. Strax västan-

tr

vind den mör - ka luf - ten glä - - - - - - der, Gud va - re lof!

Förnöjlighet.

(Hansellis upplaga s. 121).

Lento.

Fast In - - - - ders ståt ej mi - - na rum för-

gyl-ler, För - - nöj - - - - lig - het, för - nöj-lig-het de to-ma stäl - - len

fyl - ler. Hos Sa - - - lo - mon är allt för - - gäng - - - lig-

het. Ja få - - - fängt allt hvad man sig fö - re - - stäl - ler.

Mitt hopp till Gud, hvad värl-den hos mig gäl - ler, Be - vitt - na

t

vet. Hvad värl-den hos mig gäl - - - - ler, mitt hopp till Gud

be-vitt-na vet. Om-skif-tlig-het skall minst min omsorg

ö - - ka, min stör - - - sta del vill jag i him - - len —

— — sö - ka Båd först och sist.

Innehållsförteckning.

Facsimile efter ett bref af Frese (framför titelbladet).

Lefnadsteckning.

Valda skrifter.

Andliga dikter:

I. Verser i sjukdom vid åtskilliga vårtider.

Värdsliga dikter:

Sedeläror och fabler:

Passionstankar:

Bilagor.

Rättelser och tillägg.

Sid. XXIV,	rad.	13	uppifrån	står därmot stycken, bör vara där motstycken.
» XXIX	»	5	nerifrån	står vid, bör vara vi.
» XXXI	»	15	uppifrån	står ett stort antal, bör vara ett antal.
» 71	»	9	»	står kläddd, bör vara klädd.
» 163	»	7	nerifrån	står I, bör vara i.

De i noten å sid. XCIX i lefnadsteckningen omnämnda, mot prästernas rangsjuka riktade pietistiska traktater af Nils von Lang voro följande: «Är det Christeligit och med wår Evangeliska Lära enigt at Högwördige Presterskapet söka rum och Säte på Det Werldsliga Ståndets Rang-Ordning?» samt «En Rättskaffens Biskops Swar till sin Son, som begärt, det Fadren wille Förskaffa Honom och Hans Syskon Adeligit Stånd och Skölde-Bref», båda författade «under påstående Riksdag 1720». Utgångspunkten hos v. Lang är densamma som hos Frese, nämligen Kristi lärjungars träta om rangen och saken påstås en gång för alla vara afgjord genom «Hans Gudomlige Maj. alla Konungars Konungs Herrans Jesu Christi aldrarättwisaste resolution gifwen på Presterskapets i hans tid giorda ansökning om högt ställe och rang ibland werldsliga Stånds personer: Här om är hela protokollet att läsa hos Evangelisten Marc. i det 10 Cap. och 35—45 verserne».

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS
hittills utgifna skrifter:

Tom.		Fmk.
I.	**H. G. Porthans bref till M. Calonius. 1**, utg. af W. Lagus. — 341 + 68 sid. stor 8:o	8: —
II.	***Förhandlingar och Uppsatser. 1.** (Längre uppsatser af Estlander, Lagus och Schybergson.) — 62 + 112 sid. liten 8:o	2: 50
III.	**Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening intill 1885 års utgång**, af K. G. Leinberg. — 159 sid. liten 8:o	3: —
IV.	**Borgareståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809**, utg. af Elis Lagerblad. — 411 sid. stor 8:o	8: —
V.	**H. G. Porthans bref till M. Calonius. 2**, utg. af W. Lagus. — 263 + 106 sid. stor 8:o	8: —
VI.	***Förhandlingar och Uppsatser. 2.** (Längre uppsatser af Estlander, Frosterus, Lagus m. fl.) — 44 + 268 sid. liten 8:o	3: 75
VII.	**Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna**, af A. O. Freudenthal och H. A. Vendell. — 328 sid. stor 8:o	6: —
VIII.	***Historiskt-politiska anteckningar af H. F. Adlercreutz. 1743—1796**, utg. af Elis Lagerblad. — 185 sid. liten 8:o	3: —
IX.	***Förhandlingar och Uppsatser. 3.** (Längre uppsatser af Th. Westrin, Freudenthal, Schybergson m. fl.) — 40 + 318 sid. liten 8:o	4: —
X.	***Reseanteckningar af P. J. Bladh och C. F. Hornstedt**, utg. af J. O. I. Rancken och Elis Lagerblad. — 176 sid. liten 8:o	3: —
XI.1.	**Åbo akademis studentmatrikel**, af W. Lagus. 1. — 50 + 108 sid. stor 8:o	4: —
XI.2.	**Åbo akademis studentmatrikel**, af W. Lagus. 2. — 123 sid. stor 8:o	4: —
XI.3.	**Åbo akademis studentmatrikel**, af W. Lagus. 3. — 157 + 46 sid. stor 8:o	4: —
XI.4.	**Åbo akademis studentmatrikel**, af W. Lagus. 4. — 224 sid. stor 8:o	2: —
XI.5.	**Åbo akademis studentmatrikel**, af W. Lagus. 5. — 248 sid. stor 8:o	2: —
XI.6.	**Åbo akademis studentmatrikel**, af W. Lagus. 6. — 241 sid., hvartill register 50 sid. stor 8:o	2: —
XII.	**Vörå-målet, ljud- och formlära, ordlista med register, språkprof**, af A. O. Freudenthal. — 200 sid. liten 8:o	3: 50
XIII.	***Förhandlingar och Uppsatser. 4.** (Längre uppsatser af Schybergson, Hultin, Vendell m. fl.) — 34 + 136 sid. liten 8:o	3: —
XIV.	**De finska klostrens historia**, af K. G. Leinberg. — 509 sid. liten 8:o	4: —
XV.	***Helsingfors stads historia från 1640 till stora ofreden**, af Erik Ehrström. — 171 sid. liten 8:o	3: 50
XVI.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 1. Medicinen**, af L. W. Fagerlund och Robert Tigerstedt. — 216 sid. liten 8:o	3: 50
XVII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 2. Juridiken**, af Axel Liljenstrand. — 94 sid. liten 8:o	2: 50
XVIII.	***Förhandlingar och Uppsatser. 5.** (Längre uppsatser af Frosterus, Schybergson, Leinberg, Nordmann m. fl.) — 45 + 218 sid. liten 8:o	3: 50
XIX.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 3. Historien**, af M. G. Schybergson. — 168 sid. liten 8:o	3: —
XX.	***Förhandlingar och Uppsatser. 6.** (Längre uppsatser af Gustafsson, W. Lagus, Elfving m. fl.) — 108 + 121 sid. liten 8:o	2: 50
XXI.	**Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland** samt därstädes utkomna arbeten på främmande språk 1886—1890. Uppgjord af H. Bergroth. — 175 sid. liten 8:o	3: —
XXII.	**Finska prästerskapets besvär och Kongl. majestäts därpå gifna resolutioner. Från slutet af 1620-talet intill stora ofredens slut**, Samlade af K. G. Leinberg. — 474 sid. stor 8:o	8: —
XXIII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 4. Teologin, förra delen**, af Herman Råbergh. — 187 sid. liten 8:o	3: —
XXIV.	***Förhandlingar och Uppsatser. 7.** (Längre uppsatser af J. E. Strömborg, R. Hausen, P. Nordmann m. fl.) — 72 + 137 sid. liten 8:o	2: 50
XXV.	**Bondeståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809**, utgifna af Elis Lagerblad. — 282 sid. stor 8:o	5: 50

Tom.		Fmk.
XXVI.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 5. Filologin,** af I. A. Heikel. — 334 sid. liten 8:o	3: 50
XXVII.	**Johan Henrik Kellgrens Bref till Abraham Niclas Clewberg,** utg. af Henrik Schück. — 39 + 136 + 19 sid. stor 8:o	4: 50
XXVIII.	***Förhandlingar och Uppsatser. 8.** (Längre uppsatser af E. Lagerblad, E. W. Bergman, C. G. Estlander, R. Hausen och M. G. Schybergson) — 47 + 288 sid. liten 8:o	3: 75
XXIX.	**Östgötalagen med förklaringar,** af A. O. Freudenthal. — IV + 280 sid. liten 8:o	4: 50
XXX.	***Förhandlingar och Uppsatser. 9.** (Längre uppsatser af E. Lagus, V. Söderhjelm, G. Cygnæus, A. Hultin och P. Nordmann.) — 50 + 336 sid. liten 8:o	3: 75
XXXI.	**Jöns Buddes bok. En handskrift från Nådendals kloster,** utgifven genom O. F. Hultman. — XXII + 256 sid. stor 8:o	5: —
XXXII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 6. Naturalhistorien,** af Otto E. A. Hjelt. — IV + 446 sid. liten 8:o	4: 75
XXXIII.	***Raseborgs slotts historia,** af Torsten Hartman. — 155 sid. liten 8:o	2: 75
XXXIV.	***Förhandlingar och Uppsatser. 10.** (Längre uppsatser af G. Cygnæus, K. G. Leinberg, C. G. Estlander och E. Lagus). — 82 + 194 sid. liten 8:o	3: —
XXXV.	**Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland samt arbeten af inhemska författare på främmande språk 1891—1895.** Uppgjord af Yrjö Hirn. — 266 sid. liten 8:o	3: 50
XXXVI.	***Förhandlingar och Uppsatser. 11.** (Längre uppsatser af I. A. Heikel, G. Frosterus och Yrjö Hirn). — 69 + 216 + 33 sid. liten 8:o	3: —
XXXVII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 7. Matematiken och fysiken,** af K. F. Slotte. — 293 sid. liten 8:o	3: 50
XXXVIII.	**Bref från Henrik Gabriel Porthan till samtida,** utgifna af Ernst Lagus. — 360 sid. stor 8:o	8: —
XXXIX.	***Förhandlingar och Uppsatser. 12.** (Längre uppsatser af Carl v. Bonsdorff och Hj. Appelqvist). — 71 + 192 + 11 sid. liten 8:o	3: —
XL.	**Prästeståndets protokoll vid Borgå landtdag år 1809 jämte Handlingar rörande landtdagen,** utgifna af Elis Lagerblad. — 586 sid. stor 8:o	10: —
XLI.	***Finlands svenska vitterhet. 1. Jakob Tengströms vittra skrifter i urval med en lefnadsteckning,** af M. G. Schybergson. — CLIX + 280 sid. liten 8:o	4: 50
XLII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 8. Kemien,** af Robert Tigerstedt. — 210 sid. liten 8:o	3: —
XLIII.	**En samling öfversättningar och bearbetningar från romerske och franske författare.** Utgifningen ombesörjd af T. S. Dillner. — XX + 145 sid. stor 8:o	4: —
XLIV.	***Dagbok, förd under kriget i Finland 1788—1790 af auditören C. C. Ekman,** utgifven af Reinh. Hausen. — XI + 266 sid. liten 8:o	3: —
XLV.	***Förhandlingar och Uppsatser. 13.** (Längre uppsatser af V. T. Rosenqvist, W. Söderhjelm och C. von Bonsdorff). — 45 + 254 sid. liten 8:o	3: —
XLVI.	***Karl August Tavaststjerna.** En lefnadsteckning af Werner Söderhjelm. — 324 sid. liten 8:o	4: —
XLVII.	***Förhandlingar och Uppsatser. 14.** (Längre uppsatser af R. F. von Willebrand, C. v. Bonsdorff och G. Castrén). — LXXXI + 244 sid. liten 8:o	3: —
XLVIII.	***Finlands svenska vitterhet. 2. Mikael Choræi valda dikter med en lefnadsteckning,** af Ernst Lagus. — CXC + 226 sid. liten 8:o	4: 50
XLIX.	***En idéernas man.** Biografi öfver August Fredrik Soldan af Juhani Aho. — 421 sid. liten 8:o	5: 50
L.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 9. Teologin, senare delen,** af Herman Råbergh. — 229 sid. liten 8:o	3: —
LI.	***Förhandlingar och Uppsatser. 15.** (Längre uppsatser af P. Nordmann, A. O. Freudenthal, J. Ahrenberg, Z. Schalin och O. Grotenfelt). — LXIX + 243 sid. liten 8:o	3: —
LII.	***Finlands svenska vitterhet. 3. Valda skrifter af Jakob Frese med en teckning af hans lefnad och skaldskap,** af Arvid Hultin. — CXIX + 218 sid. liten 8:o	4: 50

OBS. De med * utmärkta tomerna hafva utdelats åt *alla* medlemmar, de öfriga endast åt stiftare.

718

—◆—



